

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

ERKEN MODERN DÖNEMDE MAHALLE
YAŞANTISINA BİR ÖRNEK: ŞÜKRAN MAHALLESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Havva HEPGÜLER

DANIŞMAN
Prof. Dr. Cemal ÇETİN

KONYA 2023

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
KISALTMALAR	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xiii
EKLER LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
1. Şehrin Tarihsel Gelişimi ve Türk-İslam Şehri	1
2. Osmanlı Şehri.....	3
3. Mahallenin Tarihsel Gelişimi.....	6
4. Osmanlı Döneminde Mahalle Oluşumları ve Özellikleri.....	12
A. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	17
B. Kaynaklar ve Araştırmalar	19
1. Ana Kaynaklar	19
2. Araştırmalar	20
I. BÖLÜM.....	22
1. FİZİKİ VE DEMOGRAFİK YAPI.....	22
1.1.Fiziki Yapı.....	22

1.1.1.Tarihsel Süreçte Konya	22
1.1.2. Konya'nın Fiziki Yapısı	24
1.1.3. Şükran Mahallesi'nin Fiziki Yapısı	26
1.1.4. Mahallenin İsminin Kökeni.....	29
1.1.5. Komşu Mahalleler	33
1.1.5.1.Kalecik Mahallesi	33
1.1.5.2. Yediler Mahallesi.....	36
1.1.5.3. Mücellid Mahallesi	38
1.1.5.4. Seb'ahan Mahallesi.....	40
1.1.6. Cadde ve Sokaklar.....	43
1.2. Dini ve Sosyal Yapılar	47
1.3. Cami ve Mescitler	48
1.3.1. Şükran Mescidi	50
1.4. Medreseler.....	52
1.4.1. Fettahiye / Simavlı Medresesi	52
1.4.2. Konevi Hafız İsmail Efendi Medresesi	54
1.5. DEMOGRAFİK YAPI.....	55
1.5.1. Şehrin Nüfus	55
1.5.2. Şükran Mahallesi'nin Nüfusu	57

II. BÖLÜM	59
2. EKONOMİK HAYAT.....	59
2.1.TİCARET MEKANLARI.....	59
2.1.1. Çarşılar	61
2.1.2. Şükran Mahallesi’nde Bulunan Çarşılar	63
2.1.3. Hanlar	66
2.1.3.1.Zincirli Hanı.....	67
2.1.3.2. Dedeler Hanı	67
2.1.3.3. Derviş Mehmet Hanı.....	68
2.1.3.4. Aşçıbaşı Hanı	68
2.2. ESNAF TEŞKİLATI.....	69
2.2.1. Esnaf Yöneticileri ve Temsilcileri	70
2.2.1.1. Esnaf Şeyhleri	70
2.2.1.2. Kethüda	70
2.2.1.3. Yiğitbaşı.....	71
2.2.1.4. Bazarbaşı.....	71
2.2.2. Şükran Mahallesi’nde Faaliyet Gösteren Esnaf	72
2.3. GAYRİMENKUL SATIŞLARI	73
2.3.1. Ev Satışları	73
2.3.2. Dükkân Satışları	84

2.3.3. Bağ Satışları	86
2.3.4. Tarla Satışları	90
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	94
3. GÜNDELİK HAYAT	94
3.1. Yönetim.....	96
3.2. Mahallenin Yükümlölükleri	99
3.3. Mahallede Yardımlaşma ve Dayanışma.....	108
3.4. Toplumsal Huzursuzluklar ve Alınan Tedbirler	110
3.5. İşlenen Suçlar	117
3.5.1. İbadetlerin Yerine Getirilmemesi.....	117
3.5.2. Zina, Fuhuş ve Tecavüz	118
3.5.3. Hırsızlık.....	121
3.5.4. Küfür, Hakaret.....	123
3.6 Gayrimüslim ve Müslüman İlişkileri	125
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	128
4. AİLE VE MEKÂN İLİŞKİSİ	128
4.1. AİLE OLUŞUMUNUN BAŞLANGICI ve GELİŞİMİ.....	128
4.2. Evliliğe İlk Adım Olan Nişanlanma (Namzetlik)	131
4.2.1. Nikâh	133

4.3. AİLENİN MALİ BOYUTU.....	136
4.3.1. Mehir.....	136
4.3.2. Nafaka.....	139
4.4. Ailenin Niceliği.....	143
4.5. Eş Sayısı.....	144
4.6. Çocuk Sayısı.....	145
4.7. AİLENİN DAĞILMASI.....	146
4.7.1. Talâk ile Boşanma.....	147
4.7.2. Muhâla’a ile Boşanma.....	151
4.7.3. Tefrik.....	157
4.8. Ailenin Dağılmasından Sonraki Süreçte Çocukların Korunması: Vasilik ve Nezaret.....	159
4.8.1. Vesâyet.....	159
4.9. AİLENİN YAŞADIĞI MEKÂN: EV ve EŞYALAR.....	162
4.9.1. Evler.....	162
4.9.2. Kullanılan Eşyalar.....	173
SONUÇ	175
KAYNAKÇA.....	178
EKLER	198

ÖN SÖZ

Anadolu'nun ortasında yer alan Konya, doğu-batı ticaret güzergâhında olmasından dolayı büyük bir ticari potansiyele sahip zengin bir şehirdir. Aynı zamanda yollarının kesişme noktasındaki jeopolitik konumu ile de tarihsel süreçte önemli bir merkez olmuştur. Bu nedenle siyasi bir öneme haiz olan şehir, Türkiye Selçuklularına payitahtlık yaptığı gibi Karamanoğulları Beyliği'nin de merkezi olmuştur. Fatih döneminde Osmanlı hâkimiyetine giren şehir, bu dönemde de yerini ve önemini korumuştur. Tarihsel süreç içerisinde şehrin kendisi kadar, mahalleleri de kendine has özellikleri ve mekânsal yapıları dikkat çekmektedir.

Şehir, en önemli yapı taşı ve idarî birim olan mahallelerin birleşmesinden meydana gelmektedir. Dolayısıyla şehri bütünleyen en önemli unsur mahallelerdir. Bu nedenle bir şehrin fiziki, siyasi, sosyal, demografik, ekonomik ve kültürel yapılarını ortaya koymak için işe mahallelerden başlamak gerekir. Osmanlı Devleti'nde mahalleler, en küçük yerleşim birimi olarak kendine has özellikleriyle var olmuş ve devlet nezdinde büyük sorumluluklar yüklenmiştir.

Osmanlı şehirleri ile ilgili son yıllarda yapılan çalışmalar artmakta olup, farklı şehirlerin fiziki yapısı, demografik durumu, sosyal ve kültürel özellikleriyle ekonomik hayattaki yeri ve önemi tespit edilmiştir. Ancak mahalleler genel olarak çalışılmış olup tek bir mahalle üzerinden yapılan araştırmalar şehir çalışmalarına nazaran daha azdır. Osmanlı şehrinde mahallenin kapsadığı siyasi, sosyal, ekonomik, demografik, kültürel ve hukuki alanlarının önemine bakılırsa en az şehir kadar mahallenin de yeniden ele alınması gerekmektedir.

Günümüzde birçok mahalle eski tarihi ve kültürel dokusunu kaybetmeye yüz tutmuştur. Bu sebeple eski tarihi mahalleleri gün yüzüne çıkarmak elzem olmuştur. Bu mahallelerden biri de Konya'nın Meram ilçesinde bulunan Şükran Mahallesi'dir. Sur içi mahallelerinden biri olan Şükran Mahallesi, kökleri itibariyle Türkiye Selçukluları dönemine kadar uzanmakta olup, Karamanoğulları ve Osmanlıları takiben ismini de koruyarak günümüze gelen mahallelerden birisidir.

Bu alışmada, Osmanlının erken modern dönem Konyası’nda şükran Mahallesi’nin fiziki yapısı, ekonomik durumu ve sosyal yaşantısı ele alınarak dört bölümde incelenmiştir.

Birinci bölümde şükran Mahallesi’nin fiziki ve demografik yapısı ele alınmıştır. Burada nce Konya şehrinin fiziki yapısı ortaya konulduktan sonra şükran Mahallesi’nin fiziki sınırları, komşuları, içerisinde yer alan dini ve sosyal müesseseler ve son olarak da nüfusuna açıklık getirilmiştir.

İkinci bölümde şükran Mahallesi’nde ekonomik hayat incelenmiştir. Bu bölüm ticari mekânlar, esnaf teşkilatı ve gayrimenkul satışlar olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

nc bölümde şükran Mahallesi’nde gündelik hayatta mahalle yaşantısı ele alınarak mahallelinin yükümlülükleri, toplumsal sorunlar ve bunlara karşı alınan önlemler ile Müslim ve gayrimüslim ilişkileri incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise şükran Mahallesi’nde aile ve mekân ilişkisi incelenmiş olup mahalledeki nişan, nikâh ve boşanma kayıtları üzerinden aile yapısı irdelenmiştir. İkinci başlık altında ise ailenin yaşadığı mekân olan ev ve evlerde kullanılan eşyalar hakkında bilgi verilmiştir.

Beni bu çalışmaya sevk eden her anında yanımda olan, fikirleri ile destekleyerek bana kolaylık sağlayan değerli danışman hocam, Prof. Dr. Cemal etin’e sonsuz teşekkür ederim. Yine alışma sürecimde destek ve yardımlarını benden esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Doğan Yörük ve Prof. Dr. İsmail Kıvrım’a teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

ÖZET

Şehirlerin temel yapı taşı olan mahalleler, şehrin prototipi olup kendine has özellikleriyle önem arz etmektedir. Osmanlı toplumunun hukuki, ekonomik ve sosyal hayatını, örf, adet, gelenek ve göreneklerini kısacası toplum hayatını en iyi şekilde yansıtan şüphesiz ki mahallelerdir.

Anadolu'nun merkezinde yer alan Konya neredeyse üç asır Türkiye Selçuklularına başkentlik yapmıştır. Dolayısıyla Anadolu'daki payitaht şehirlerden birisi olarak öne çıkmaktadır. Bu kadim şehirde elbette ki kökleri Türkiye Selçukluları dönemine kadar uzanan mahalleler vardır. Bu mahallelerden birisi de sur içerisinde yer alan ve şehir merkezinin adeta kalbinde olan Şükran Mahallesi'dir. Son yıllarda mahallede yapılan arkeolojik kazılardaki buluntular incelendiğinde mahallenin Türkiye Selçuklularına kadar geçmişinin olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde Konya'nın Meram ilçesinde yer alan Şükran Mahallesi, konumu itibariyle Konya Bedesteni ve Mevlâna Meydanı'na kadar uzanan ve 2008 yılında Meram Belediyesi'nin aldığı karar neticesinde sınırları bir hayli genişleyen Osmanlı döneminde olduğu gibi bugün de merkez mahallelerden biri olarak ismini ve önemini koruyan eski mahallelerden biridir. Günümüzde mahallenin büyük bir kısmı kentsel dönüşüm kapsamına girmiş olup eski tarihi ve kültürel dokusunu kaybetmek üzeredir.

Çalışmamızda Osmanlı'da erken modern dönem olarak adlandırdığımız Sanayi İnkılabı öncesindeki dönemde Konya şehrinin fiziki, idari, sosyal, ekonomik, hukuki, demografik ve kültürel yapılanması içerisinde şekillenen Şükran Mahallesi'nin fiziki sınırları, dini ve sosyal müesseseleri, demografik yapısı, ekonomik hayattaki yeri, aile ve mekân ilişkisi ve son olarak da sosyal hayatta mahalledeki yaşantı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şehir, Mahalle, Erken Modern Dönem, Fiziki Yapı, Demografik Yapı, Sosyal Yaşantı, Aile Hukuku

SUMMARY

Neighborhoods, which are the basic building blocks of cities, are the prototype of the city and are important with their own characteristics. Undoubtedly, these are the neighborhoods that reflect the legal, economic and social life of the Ottoman society, customs and traditions in short, community life in the best way.

Konya, which is located in the center of Anatolia, has been the capital of the Seljuks of Turkey for almost three centuries. Therefore, capital stands out as one of the cities in Anatolia. Of course, there are neighborhoods in this ancient city whose roots date back to the Seljuk period of Turkey. One of these neighborhoods is the Şükran Neighborhood, which is located in the city wall and is almost the heart of the city center. When the findings of the archaeological excavations carried out in the neighborhood in recent years are examined, it is possible to say that the neighborhood has a history until the Seljuks of Turkey.

Şükran Neighborhood, located in the Meram district of Konya today, is one of the old neighborhoods that extend to Konya Bedesteni and Mevlana Square by location and whose borders have expanded considerably as a result of the decision taken by the Meram Municipality in 2008, as during the Ottoman period, it retains its name and period as one of the central neighborhoods today. Nowadays, a large part of the neighborhood has been included in the scope of urban transformation and is about to lose its old historical and cultural texture.

In our study, the physical boundaries of the Şükran Neighborhood, which was formed within the physical administration, social, economic, legal, demographic and cultural structure of the city of Konya in the pre-Industrial Revolution period, which we call the early modern period in the Ottoman Empire, religious and social institutions, demographic structure, place in economic life, family and space relationship, and finally the life in the neighborhood in social life, were examined.

Keywords: City, Neighborhood, Early Modern Period, Physical Structure, Street, Demographic Structure, Social Life, Family Law

KISALTMALAR

Bk.:	Bakınız
b.:	bin
bt.:	bint
Ed:	Editör
E.T:	Erişim Tarihi
ETÜ:	Erzurum Teknik Üniversitesi
C.:	Cilt
Çev.:	Çeviren
DİA:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
KBB:	Konya Büyükşehir Belediyesi
KKS:	Konya Kadı Sicili
KŞS:	Konya Şer'îye Sicili
Haz.:	Hazırlayan
H.:	Hicrî
İAD:	İslami Araştırmalar Dergisi
İSTEM	İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisi
kr.:	Kuruş
M.:	Miladî
M.Ö.:	Milattan Önce
M.S:	Milattan Sonra
Mah.:	Mahalle
nr.:	Numara
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

R. Evvel:	Rebi'ülevvel
R:	Rebi'ülahir
S.:	Sayı
B. No:	Belge Numarası
SUTAD:	Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Ş:	Şaban
s.:	sayfa
SÜ:	Selçuk Üniversitesi
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK:	Türk Dil Kurumu
vb.:	ve benzeri
yy.:	yüzyıl

TABLolar DİZİNİ

TABLO 1: Bazı Osmanlı Şehirlerinde Kaynaklarına Göre Mahalle İsimlerinin Dağılımları	30
TABLO 2: Şükran Mahallesi'nde Yıllara Göre Ev Satış Sayısı.....	74
TABLO 3: Şükran Mahallesi'nde Satış Yapılan Evlerin Fiyat Aralıkları.....	76
TABLO 4: Şükran Mahallesi'nde Odalı, Tabhaneli ve Avlulu Evlerin Satış Fiyat Aralıkları.....	77
TABLO 5: Şükran Mahallesi'nde 1 Tabhaneli veya Odalı Evlerin Satış Fiyatları ...	78
TABLO 6: Şükran Mahallesi'nde 1 veya Daha Fazla Sofalı, Tabhaneli, Odalı ve Avlulu Evlerin Fiyat Aralıkları.....	79
TABLO 7: Şükran Mahallesi'ndeki Ev Alış ve Satışlarında Satıcı ve Alıcının Cinsiyet Dağılımı	81
TABLO 8: Şükran Mahallesi'ndeki Ev Satışlarında Satıcı ve Alıcıların Statüleri....	82
TABLO 9: Şükran Mahallesi'nde Yapılan Dükkân Satışlarında Dükkânların Bulunduğu Konumlar	84
TABLO 10: Şükran Mahallesi'nde Satış Yapılan Bağların Bulunduğu Bölgelere Göre Dağılımı	87
TABLO 11: Şükran Mahallesi'ndeki Gayrimenkul Satışlarında Satıcının Statüsü...	92
TABLO 12: Miras Kayıtlarına Göre Şükran Mahallesi'nde Aile Başına Düşen Çocuk Sayısının Dağılımları	145
TABLO 13: Şükran Mahallesi'ndeki Evlerde Bulunan Tabhane Sayısı	164
TABLO 14: Şükran Mahallesi'ndeki Evlerin Oda Dağılımları.....	165
TABLO 15: Şükran Mahallesi'ndeki Evlerde Avlu Dağılımları	166

TABLO 16: Şükran Mahallesi’ndeki Evlerde Örtme Dağılımları.....	167
TABLO 17: Şükran Mahallesi’nde Evlerin Oturulabilir Mekânlara Göre Dağılımı	168
TABLO 18: Şükran Mahallesi’ndeki Evlerin Kat Sayılarına Göre Dağılımları	171

EKLER LİSTESİ

EK 1: Şükran Mahallesi'nde Yapılan Ev Satışları

EK 2: Şükran Mahallesi'nde Yapılan Dükkân Satışları

EK 3: Şükran Mahallesi'nde Yapılan Bağ Satışları

EK 4: Şükran Mahallesi'nde Yapılan Tarla Satışları

EK 5: Şükran Mahallesi Mescidi İmamet Davasına Dair Belgenin Transkripsiyonu

EK 6: Şükran Mahallesi'nde Kapiya Katran Sürme Olayına Dair Belgenin Transkripsiyonu

EK 7: Şükran Mahallesi'nde Fahış Fiyata Satılan Ev Davasında Sulh Olmasına Dair Belgenin Transkripsiyonu

EK 8: Şükran Mahallesi Mescidi Vakfına Ait Dükkânın Yola Zararı Davasına Ait Belgenin Transkripsiyonu

EK 9: Şükran Mahallesi'nde Şüf'a Hakkına Uymayan Kişinin Dava Edilmesine Dair Belgenin Transkripsiyonu

EK 10: Konya Şehrini Gösteren Harita Örneği

EK 11: Şükran Mahallesi'nin Genel Haritası

EK 12: XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sur İçİ Yerleşmeleri

EK 13: Konya'nın Dış Sur Kapılarını Gösteren Kroki

EK 14: Şükran Mahallesi'nin Günümüzdeki Cadde ve Sokaklarını Gösteren Plan Örneği

EK 15: Günümüz Şükran Mahallesi Sınırlarında Olan Dini ve Sosyal Yapılarının Konumlarının Kuşbakışı Görüntüsü

EK 16: Günümüz Şükran Mahallesi İçerisinde Yer Alan Dini ve Sosyal Yapılar

EK 17: Konya'daki Önemli Osmanlı ve Selçuklu Yapılarına Ait Plan Örneği

EK 18: Şükran Mahallesi'ne Ait Eski Fotoğraflar

EK 29: Şükran Mahallesi'ne Ait 2023 Tarihli Fotoğraflar

GİRİŞ

1. Şehrin Tarihsel Gelişimi ve Türk-İslam Şehri

Şehir, büyük ve gelişmiş bir idari birim olup XI. yüzyıllardan itibaren halk dilinde “şar” biçiminde telaffuz edilmiştir.¹ Soğd dilinde kentile veya kent gibi kavramlar ile karşılık bulmuş olup kale ve saray anlamlarına gelmektedir.² Şehrin tanımı, şekil, boyut ve fonksiyonları bakımından çeşitlilik arz etmekle birlikte coğrafi olarak belli sınırlar dâhilinde özel bir yapıya sahip yerleşme birimidir. Sosyo-ekonomik yönden belli bir nüfus yoğunluğuna sahip olup, nüfusunun çoğunluğunun ticaret, sanayi ve yönetim gibi alanlarla uğraştığı, mal ve hizmetlerin üretim, tüketim, dağıtım süreçlerinde toplumun ihtiyaçlarına binaen şekillenen ekonomik mekanizmadır.³ Sosyal olarak cemiyet hayatının var olduğu, bireysel ilişkilerin yüzeysel, menfaate dayalı ve hür iradeye bağlı bir iletişimin olduğu yerdir.⁴

İlkçağ medeniyetlerinden itibaren şehrin gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli unsurların başında düzenli yol ağları ile şehrin etrafını saran kale ve surlar gelmektedir.⁵ Bu şehir yapısı anlayışı başta Roma ve Bizans İmparatorlukları olmak üzere tüm Orta Çağ dünyasında devam etmiştir. Antik Yunan’da şehirler daha da geliştirilerek planlı ve düzenli bir şehir ortaya çıkarılmış şehir içi yol şebekeleri, ızgara tarzında birbirini dik kesen yol ağlarıyla düzenli bir görünüme kavuşturulmuştur.⁶ Roma döneminde şehir ve medeniyet bir bütün olarak kullanılmış, imparatorluğun siyasi, ekonomik ve sosyal merkezi olarak görülmüştür.⁷

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde ilk şehir ve kaleler, Hun hakanı Tsü-k’ü Meng-Sün tarafından M.Ö. IV. yüzyılda “*Chou-yüan*” ya da “*Hun kaynağı*” olarak

¹ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Şehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010, s. 441.

² Küçükbaşçı, “Şehir”, s. 441.

³ Alpaslan Alişaoğlu-Abdullah Uğur, “Osmanlı Şehri”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 38, Ağustos 2016, s.206.

⁴ Alişaoğlu-Uğur, “Osmanlı Şehri”, s. 206.

⁵ Yılmaz Can, *İslam Şehirlerinin H. I-III (M.VII-IX) YY Fiziki Yapısı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1991, s. 1.

⁶ Can, *İslam Şehri*, s.3.

⁷ Ceren Altunbeğ Turgut, “Roma Döneminde Şehircilik Anlayışı”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ* *Dergisi*, S. 23, Ankara 2019, s.275.

tanımlanan Hun-Çin siyasi ve askeri sınır bölgesindeki Kansu Vadisi'nde dini, siyasi ve başkent olarak kurulan “*Ku-T'sang/Ejder*” şehri⁸ ve Orhun bölgesi ve Altay Dağları'na uzanan askeri yol üzerinde konumlanmış Hun hakanı Teoman'a atfedilen “*T'ou-man Ch'eng*” kalesidir.⁹ Ancak Türklerde tam manası ile şehirlerin ortaya çıkışı Göktürk Devleti ile başlamıştır.¹⁰ Uygurların yerleşik hayata geçmesi ile birlikte gerçek manada Türk şehirleri ortaya çıkmış ve gelişmiş olup şehir kelimesinin karşılığı olarak “*Balık*” kelimesini kullanmışlardır. Kaşgarlı Mahmut'a göre “*balık*” kelimesi Türklerde şehir ve kale manasında kullanılmaktadır.¹¹ Genel olarak Türk devletlerinde özel statüye sahip şehirler dışında kalan tüm şehirlere “*ordubalık*” veya “*ordukent*” denilmiş ve bu şehirler iç içe geçmiş sur içi yerleşim bölümlerinden meydana gelmiştir.¹²

İslam Medeniyeti döneminde şehir olgusu çok farklı bir boyut kazanmıştır. İslamiyet, kısa bir sürede Suriye, Filistin, Mısır ve Mezopotamya'ya hâkim bir din haline gelmesiyle birlikte¹³ İslam tarihinin ilk yüzyılı hızlı ve yaygın bir şehirleşme hareketine sahne olmuştur.¹⁴ Bu dönemde kendisinden önceki tüm Antik Çağ medeniyetlerinin şehir yapıları sentezlenerek yeni bir şehir anlayışı ortaya çıkarılmıştır.¹⁵ Büyük şehirleşme hadisesinin temelinde her ne kadar İslam dini ve o dönemdeki askeri, sosyal ve ekonomik şartlar rol oynamış olsa da Antik Yunan, Roma, Bizans ve Sasani şehirciliğinin etkileri göz ardı edilemeyecek bir gerçektir.¹⁶ Atlantik'ten Çin Seddi'ne kadar büyük bir coğrafyaya hızla yayılan İslam medeniyeti, bu bölgelerde 20'ye yakın yeni şehirler kurmuştur. Başta Irak'ta Basra ve Kûfe olmak üzere Mısır'da Fustat, doğuda Nişabur, Merv, Semerkant ve Buhara gibi yeni şehirler teşekkül ettirilmiştir.¹⁷

⁸ Koray Özcan, “Orta Asya Türk Kent Modelleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi (VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar)”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 2, Ankara 2014, s.253.

⁹ Özcan, “Orta Asya Türk Kent Modelleri”, s. 251.

¹⁰ Yılmaz Can, “Anadolu Öncesi Türk Kenti”, *Türkler*, C. 3, Ankara 2002, s. 259.

¹¹ Faruk Sümer, *Eski Türklerde Şehircilik*, İstanbul 1984, s.1.

¹² Murat Boz, *XIII-IV. Yüzyıllarda Anadolu Kentleri ve Kentliler*, (Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2014, s.4.

¹³ Muammer Gül, “İslam Şehrini Doğuşu”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, Balıkesir 2001, s. 79.

¹⁴ Mustafa Demirci, “İslam'da Şehir ve Şehrini Sosyal Dinamikleri”, *İSTEM*, S.2, 2003, s. 131.

¹⁵ Demirci, “Şehrini Sosyal Dinamikleri”, s. 131.

¹⁶ Gül, “İslam Şehrini Doğuşu”, 79.

¹⁷ Demirci, “Şehrini Sosyal Dinamikleri”, s. 131.

2. Osmanlı Şehri

Osmanlı Devleti, ilk dönemlerde yaylak ve kışlak olarak yaşamış olmasına rağmen yerleşik hayata daha yatkın özellik gösteren siyasi bir devlettir.¹⁸ Kuruluş yıllarından itibaren başlayan yeni şehirlerin teşekkülü ve mevcut şehirlerin imarı, Selçuklu şehir yapısıyla benzer özellikler taşımaktadır. Baykara, Osmanlı şehirlerini tanımlarken büyük ölçüde Türkiye Selçuklu şehir mirasının üzerinde gelişmiş olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Dolayısı ile kuruluş yıllarından itibaren şehir ve mahalle yapısında Selçuklu kültürünün etkisinde kalması kaçınılmaz olmuştur. Bu süreç, özgün, Selçuklulardan bağımsız ve gelişmiş bir şehir anlayışının ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir.

Kuruluş yıllarından itibaren şehirleşmeye ve mevcut şehirlerin dokusunun bozulmamasına önem veren Osmanlı, fethettikleri bölgelerdeki şehirleri ve kasabaları yakıp yıkmamış, içinde yaşayan halk ile kabullenerek hoşgörü esasına bağlı bir politika izlemiştir. Osmanlı şehir hayatının ilk teşekkülü hakkında Aşık Paşazade'nin verdiği bilgilere göre, Osman Gazi'nin kardeşi Gündüz Alp, Bizans'tan alınan yerlerin yakılıp yıkılması, yok edilmesi ve böylece düşmana korku salınacağı fikrini söylemiştir ancak Osman Gazi bu fikri *"bu bozuk bir düşüncedir. Etrafımızdaki yerleri yıkıp bozarsak şehrimiz olan Karacahisar güzelleşip gelişemez. İlk yapacağımız iş komşularımızı idare ederek iyi geçinmek ve onlarla dost olmaktır"*²⁰ diyerek reddetmiştir. Bu barışçıl politika neticesinde Hristiyan ve Müslümanların karşılıklı iki rakip sıfatı ile Türk-Bizans hudutları üzerinde yaşadıkları halde aralarında derin bir husumetin oluşmasını engellemiştir.²¹

Osmanlı'da yeni şehirler kurmak devlet ve toplum açısından önemli bir yere sahiptir. İskân politikasının kusursuz bir şekilde uygulanabilmesi, fethedilen bölgelerin iskâna ve imara açılarak Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlamak için

¹⁸ Feridun Emecen, "Osmanlı'da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler", *Osmanlı*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 91.

¹⁹ Tuncer Baykara, "Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir?", *Osmanlı*, C.5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 528.

²⁰ Aşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, (Nşr. Kemal Yavuz-M.A. Yekta Saraç), K Kitaplığı, İstanbul 2003, s. 63.

²¹ Mehmet Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Alfa Tarih, İstanbul 2016, s.130.

şehirler önem arz etmektedir. Osmanlı'nın ilk şehirlerinden olan Karacahisar, fethedildikten sonra burada yapılan imar ve iskanlar şehir olgusunun önemini ortaya koymaktadır. Âşık Paşazade, Karacahisar'ın fethi ve sonrasında yapılan faaliyetleri şöyle anlatır: *"Karacahisar'ı aldığı vakit, şehrin evleri boş kaldı. Germiyan ülkesinden ve başka yerlerden pek çok adam gelip Osman Gazi'den ev istediler. Osman Gazi de boş evlerden verdi ve kısa zamanda şehrin evleri sahibini bulup şehir güzelleşti. Sonra kiliseler mescit ve cami yapıldı. Ayrıca pazar kurdurdu. Nihayet şehrin halkı birleşerek, "Cuma namazı kılalım"*²². Bu amaç ile fethedilen bölgelere cami, mescit, medrese, han, hamam, çarşı ve pazarlar gibi yapılarla takviye ederek fethettikleri şehirleri Türk İslam geleneğine göre yeniden inşa etmişlerdir.²³

Osmanlı şehri, birer yönetim, dini, ekonomik ve kültürel merkez olmasına bağlı olarak çok fonksiyonlu özelliğe sahiptir. Weber'in ideal şehir tanımlanmasına göre şehirde bir pazar alanının bulunması, kendisine ait kanunları ve mahkemelerinin olması, özerk bir toplumsal ilişki biçimi, şehir sakinlerinin kısmen veya tamamen katılarak seçtiği otoriter bir yönetici ve özerk bir yönetim biçimi ile şehri koruyan kale ve garnizonların varlığı gibi esaslar şehrin özelliklerini meydana getirmektedir.²⁴ Osmanlı şehirlerine baktığımızda Weber'in şehir anlayışıyla benzer özellikler taşıdığı anlaşılmaktadır. İlk olarak idari alanda kadı ve subaşının yönetiminde olan ticaret ve sanayi ehlinin bulunduğu idari birimdir.²⁵ Ekonomik olarak şehir sakinlerinin geçim kaynağını tarımdan değil ticaret ve alışveriş ile kazandıkları, gündelik ihtiyaçlarını temin edebildiği pazar alanlarının olduğu bir yerleşim birimi olarak görülmüş böylece şehir ekonomik temelli bir merkeze oturtulmuştur.²⁶ Osmanlı kanunnamelerinde şehirli ve köylü ayrımını belirten ifadeler olmakla beraber vergi defterlerinde bilhassa belirtilmiş, şehirli defterlerde farklı yazılmış veya kendilerine farklı statüler verilmiştir.²⁷

²² Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, s. 71.

²³ Emecen, "Şehirli ve Köylüler", s. 91.

²⁴ Max Weber, *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*, (Çev. Musa Ceylan), Yarın Yayınları, İstanbul 2018, s. 93.

²⁵ Aliğaoğlu-Uğur, "Osmanlı Şehri", s. 209.

²⁶ Doğan Yörük, "Weber'in İktisadi Şehri ile Osmanlı'nın Pazar Şehrini XVI. Yüzyılın Karaman Eyaleti Şehirlerinde Aramak", 3. *Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi*, 6-8 Mart 2015, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 2015, s. 42.

²⁷ Yörük, "Weber'in İktisadi Şehri", s. 43.

Osmanlı şehirlerinin ortaya çıkışı ve hangi unsurlardan meydana geldiği ele alındığında tarihsel süreçte farklı dönemlerde farklı coğrafyalarda farklı özelliklerinin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır.²⁸ Osmanlı şehir mimarisi birçok medeniyetin şehir yapısını bünyesinde barındırmasına karşın zaman içerisinde kendine has bir şehir ortaya çıkarmıştır. Osmanlı şehirleri gerek dağılım gerekse mimari açıdan dağlık bölgelerden ovaya geçişte fevkalade biçimde yararlanmış bir dağ eşiği şehridir.²⁹ Yamaçlarda kurduğu şehirler vasıtası ile tarım yapılabilecek düz ovaları değerlendirmiş ve tasarruf etmiştir.³⁰ Yine yamaçlarda kurulan şehirler tarım topraklarına yakın bölgelerde olmasından dolayı şehir halkı küçük çapta da olsa toprağı işlemekten ve tarımsal faaliyetler ile ilgilenmekten uzak kalmamıştır. Osmanlı şehirlerinin bu özelliği Weber'in şehir ve tarım arasındaki ilişkisine benzer nitelik taşıdığını, şehirli halkın kendi yiyecek ihtiyacının büyük bir bölümünü kendisi yetiştirdiği ve hatta üretim yaparak sattığı bir şehirli kitlesi mevcuttur.³¹ Cansever, Osmanlı şehri için *“insan gücü ile değiştirilememesinin anlamsızlığını idrak ederek topografyanın gerçek yapısını göz önünde tutarak vücuda getirilmiş olduğunu”* belirtmiştir.³²

Osmanlı şehirlerinin bir diğer özelliği Orta Çağ şehirlerinde olduğu gibi garnizon şehirlerinin olmamasıdır. Bu sebeple mevcut olan kaleler eğer ki şehrin savunması ve korunmasında stratejik bir önem taşımıyorsa ya yıktırılmıştır ya da işlevsiz hale getirilmiştir.³³

Osmanlı şehirlerinin fiziki unsurlarını başta cami ve bedesten olmak üzere çarşı ve pazarlar ile imaret sistemleri belirlemektedir.³⁴ Bir diğer unsur ise farklı din, dil, ırk ve meslek gruplarından müteşekkil toplulukların belli alanlara yerleşerek oluşturduğu mahallelerdir. Bu sebeple Osmanlı şehirlerinde mahallelere birçok yönden önem atfedilmiştir.

²⁸ Nagehan Üstündağ, “Osmanlı’da Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Ankara 2005, s. 154.

²⁹ Turgut Cansever, “Osmanlı Şehri Mimar Şehir Planlayıcısı”, *Osmanlı*, C. 5, Ankara 1999, s. 512.

³⁰ Cansever, “Osmanlı Şehri”, s. 512.

³¹ Weber, *Modern Kentin Oluşumu*, s. 82.

³² Cansever, “Osmanlı Şehri”, s. 512.

³³ Yörük, “Weber’in İktisadi Şehri”, s. 46.

³⁴ Yörük, “Weber’in İktisadi Şehri”, s. 46.

3. Mahallenin Tarihsel Gelişimi

Bir milletin veya devletin tarihini ortaya koymada şehirlerin mercek altına alınması son derece önemlidir. Şehirlerin tarihi ele alındığında her şehir kendi toplumunun kültürel özelliklerini yansıtarak var olduğu anlaşılır. İnsan, tarihi süreç içerisinde kendisini geliştirerek medeniyetleri oluşturmuş ve bu kültürel mirası kümülatif olarak günümüze kadar ulaştırmayı başarmıştır. Büyük medeniyetler kuran gelişmiş toplumlar, kendi kimlikleri doğrultusunda yaşadığı coğrafyaya, kullandığı dile ve inandığı inanca göre kültürel bir birikim sağlamış, bu birikimlerin ışığında siyasi, iktisadi, toplumsal ve kültürel etkenleri ortaya koymuştur.³⁵ Bu hususlar ele alındığında medeniyetlerin kurduğu şehirler ve şehirlerde inşa edilen yapılar ait olduğu medeniyetin kültürel izlerini taşımaktadır.

İnsanlığın yerleşik hayata geçiş döneminin ilk başlangıcı olarak bilinen Neolitik Çağ'dan itibaren çeşitli sebeplerle bireyler bir araya gelerek hayatını idame edebilecekleri belirli mekânlarda toplanmaya ve buraya yerleşmeye başlamıştır. Belli alanlarda biriken insan topluluğundaki nüfus artışı zamanla köyleri ortaya çıkarmıştır. Bu süreç içerisinde nüfus hızla artarak köyler daha kalabalık bir hal almıştır. Köylerin, nüfus ve hane olarak artmasına müteakiben alan olarak büyümesi, mahallelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Medeniyetler ile gelişen şehirler, adına mahalle denilen küçük birimlerle şekillenmiştir. Mahallelerin varlığı, yerleşik kültürlerin ortaya çıkmasıyla şekillenmiş olup gelişimini günümüze kadar sürdürmüştür.

Mahalle kavramı, her toplumda farklı kelimeler ile telaffuz edilmiştir ancak kelime anlamı ve işlevi benzer özellikler taşımış sadece dillerin etkisi ile isimleri farklı nitelendirilmiştir. Mahalle, geçmişten günümüze medeniyetler tarafından “*Mahallat*”, “*Harat*”, “*Ahlat*” gibi sözcükler ile adlandırılmıştır.³⁶ Sözlükteki karşılığına göre, “*bir yere inmek, konmak, yerleşmek*” anlamına gelmektedir.³⁷ Arapça “*hall*” kelimesinden türeyerek “*halel*” veya “*hulul*” sözcüğü ile karşılık bulan bir mekân ismi olan mahalle sözcüğü, devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim

³⁵ Adalet Bayramoğlu Alada, *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, Sümer Kitapevi, İstanbul 2008, s. 110.

³⁶ Alada, *Mahalle*, s. 120.

³⁷ Ali Yel-Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Mahalle”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, s.323.

birimini ifade etmektedir.³⁸ Mahalle kavramı, Türkçe'ye Arapça'dan geçmiştir. Arapça “*Hall*” kökünden “*mahalla*” ya dönüşmüş olan bu sözcük, zaman içinde dildeki sadeleşme ile Türkçede “*mahalle*” olarak telaffuz edilmiştir. Türkçe sözlüğündeki anlamı, yer, yöre, mevzi sözcükleri ile karşılık bulmuştur.³⁹ Kent Bilimleri Sözlüğündeki karşılığına göre mahalle, “*bir kentin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün, yönetim bakımından bölündüğü, yapı bölgeciklerinden ve insan topluluklarından oluşan en küçük parçalardan her biri, komşuluk olarak tanımlanmaktadır.*”⁴⁰

Doğu ve Batı şehirleri ekseninde mahallenin tanımı, şehirlerin fiziksel görüntüsünü oluşturan, evlerin birlikteliği ile fiziki görünümünün meydana geldiği, sınırları belli bir coğrafi alana tekabül eden şehrin en küçük yerleşim birimidir. Bu tanım tüm medeniyetlerin fiziksel bir mekân olarak mahalleye yüklediği anlamdır. Doğu şehirlerindeki mahallenin tanımı ise, bir yerleşim birimi, yönetim organı, sosyal olarak küçük ve samimi iletişimlerin kurulduğu, toplumsal örgütlenmenin temelini meydana getiren mekândır. Ergenç, mahallenin sosyal ve yönetimdeki öneminden dolayı İslam medeniyetinin şehirlerini mahallelerin teşekkülünden meydana gelen bir birleşim biçiminde tanımlamıştır.⁴¹ Bu görüşten yola çıkarak Doğu İslam şehirlerinde mahalle bir mekân olarak şehrin temel dinamiği olarak görülmüş, sosyolojik olarak da birden çok anlam yüklenmiştir. Tüm bu tanımlar mahalle için, şehrin en küçük yerel birimi ve idari ünitesi olarak fiziksel ve sosyal mekân gelişiminin başta gelen belirleyici unsuru olmuştur.⁴²

Mahallelerin teşekkülünde tarihi süreç içerisinde coğrafi, kültürel, etnik ve idari yapısının yanı sıra dini inanışlar önemli rol oynamıştır. İlk Çağ medeniyetlerinde şehirlerin etrafı surlar ile çevrilerek, iç kale denilen bölgede başta saray olmak üzere tapınaklar inşa edilmiş ve mahalleler de bu dini mabetler etrafında gelişim

³⁸ Yel-Küçükaşçı, “Mahalle”, s.323.

³⁹ Musa Şahin-Esra Işık, “Osmanlı'dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 30, (2011), s.223.

⁴⁰ Ruşen Keleş, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980, s.85.

⁴¹ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul 1984, s.69.

⁴² Mehmet Bayartan, “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, S. 13, İstanbul 2005, s. 96.

göstermiştir.⁴³ Mahalle oluşumundaki bu dinsel olgu hemen hemen bütün medeniyetler için geçerli olmuş ve tarihin her döneminde tapınak, kilise, cami, mescit gibi dini mekânlar mahallenin sembolü olmuştur.

Dini yapılar toplumun dini ne olursa olsun ibadet amacı ile insanları toplumsal bağlamda birleştirici unsur olmuştur. Bu yapılar, özelde bireyin genelde ise toplumun yaşadığı mekâna bağlılığını arttırmış sahiplenme duygusunu geliştirmiştir. Din olgusu etrafında aynı inanca mensup olanlar bir araya gelerek mahallenin sosyolojik olarak da din-mekân ve toplum olarak bir bütün oluşturmalarını sağlamıştır. Alada'nın da belirttiği gibi din ve toplum ilişkisi içerisinde gelişim seyreden mahalleyi *“yerleşim modeli duvarlar ile çevrili geniş toprak alanının ötesinde küçük türbe ve tapınakların bulunduğu bir dizi mahallelerden oluştuğunu”* din ve toplumun birleşerek mahallenin toplumsal olarak ortaya çıkmasındaki önemini vurgulamıştır.⁴⁴

Din-toplum olgusu Orta Çağ şehir ve mahalle yapılarında açık bir şekilde görülmektedir. Orta Çağ'ın en büyük imparatorluklarından olan Bizans mahallelerinde kilise ve manastırlar, İslam mahallelerinde cami, mescit, türbe gibi dini mabetler mahallelerin sembolü olmuştur⁴⁵. İslam medeniyetinde cami, mescit gibi mabetler etrafında teşekkül eden mahalle yapısı Türk-İslam mahalle anlayışında da varlığını sürdürmüştür. Birçok Türk-İslam mahalleleri de isimlerini içindeki cami ve mescitlerden almıştır. Buradan da anlaşıldığına göre, din olgusunun baskın rolü içinde şekillenen mahalle yapısı, mahallelerin isimlerine varıncaya kadar her anlamda etkisini göstermektedir.

Mahalle kavramı küçük değişimler ile pek çok İslam ülkesinde kullanılmıştır.⁴⁶ İslam kaynaklarında İslamiyet'ten önce Mekke'deki ilk yerleşmelerin Hz. Peygamber'in dedelerinden Kusay b. Kilab tarafından Kâbe çevresinde kurulduğu

⁴³ Canberk Bulut, *Kent Kimliğinin Oluşumunda Mahallenin Etkisi: Balat, Selçuk ve Musa Mahalleleri Örnekleri*, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2020, s. 17.

⁴⁴ Alada, *Mahalle*, s. 117.

⁴⁵ Bulut, *Selçuk ve Musa Mahalleleri Örneği*, s. 17.

⁴⁶ Hüseyin Muşmal, “XVII. Yüzyılın Ortalarında Konya Mahalle Yaşantısı: Türbe-i Celaliye Örneği”, *2. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi Bildiriler Kitabı*, (Ed. Muhammet Ali Orak), Konya 2013, s. 584.

bilinmektedir.⁴⁷ Mekke şehrinde *Kureyşü'l-Bitah* ve *Kureyşü'z-Zevahir* adlı iki mahallenin kurulduğu kaydedilir.⁴⁸ Bu bilgi bize Arap toplumunun mahalle yapısı ile İslamiyet'ten önce tanışmış olduğunu göstermektedir. Arap halkı bedevi ve hadari olarak bölünmesi ve hadariler denilen şehirli halkın yerleşik yaşam sürdürdükleri bilinmektedir. İslamiyet'in yayılması ile şehirleşme olgusuna önem verilmiş kendine has özellikleri başta Basra ve Bağdat olmak üzere birçok İslam şehri ve bu şehirlerin temelini oluşturan mahalleler ortaya çıkmıştır.

İslam şehirlerinin en ayırt edici özelliği idari ve toplumsal olarak mahallelere bölünmesidir.⁴⁹ Bu durum Arapların kabile esasına göre örgütlenmesinin neticesinde ortaya çıktığı ileri sürülmektedir.⁵⁰ İslam şehirlerinin mahallelere ayrılmasında Arap toplumunun kabile esasına göre örgütlenmesinin yanı sıra İslam devletinde mahallenin bir yönetim birimi olması İslam şehirlerinin mahallelere ayrılmasındaki bir diğer unsur olarak görülebilmektedir. Ancak İslam mahallelerinin yapısına bakıldığında genellikle ailelerin ve akrabalarının bir arada olmak için aynı mahallede ikamet etmeleri kabile olarak örgütlenmelerinden gelen bir anlayış olduğunu doğrular niteliktedir. İslam'ın ilk yıllarından itibaren var olan ve zaman içerisinde artış gösteren mahalle, İslam fetihlerinin artmasına müteakiben yeni kurulan şehirler ile bu şehirlerin içerisinde yer alan en küçük yerleşme birimi olarak yeni özellikler kazanmıştır. İslam medeniyetinde ortaya çıkan şehir ve mahalle yapısındaki benzer unsurlar Müslümanların fethettikleri coğrafyada İslam kültürüne has olmak üzere yeniden inşa edilerek kazandıkları şehircilik deneyimleri ile açıklanabilmektedir.⁵¹

Başlangıçta askeri amaç için kurulan garnizon şehirler, zaman içerisinde birer dini, siyasi ve kültürel merkez haline gelmiştir ve şehrin en önemli yerleşme yeri olan mahalleler de şehrin simgesi olan cami, darulimare, çarşı gibi yapılar çevresinde kabile esasına göre birbirinden ayrı birimler halinde düzenlenmiştir.⁵² Kültürel farklılık, etnik

⁴⁷ Yel-Küçükaşçı, "Mahalle", s. 323.

⁴⁸ Yel-Küçükaşçı, "Mahalle", s. 323.

⁴⁹ Yılmaz Can, "H.I-III. / M.VII-IX. Y.Y. İslam Şehri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S.6, 1992, s. 118.

⁵⁰ Can, "İslam Şehri", s. 118.

⁵¹ Canberk Bulut-Pınar Savaş Yavuzçehre, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyokültürel Yapısı İle Mahalle", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.48, Denizli 2022, s. 284.

⁵² Yel-Küçükaşçı, "Mahalle", s. 323.

ayırım, dinsel inanç farklılığı mahallelerde kendini göstermiş mahallelerdeki yerleşimler bu ayrımlar etrafında şekil almıştır. Müslüman ve gayrimüslimler farklı mahallelere yerleştirilmiş yine gayrimüslimler etnik kökenlerine göre Ermeni mahallesi, Süryani mahallesi, Yahudi mahallesi, Rum mahallesi vb. olarak da ayrılmıştır. Bu bağlamda mahallede ortaya çıkan homojenlik, gerçekte bir ayrışmanın üzerine kurulmuştur.⁵³

İslam şehirlerinin kuruluşunda iki temel unsur yer almaktadır. Bunlardan ilki şehrin merkezinde bulunan ve bütün mimari endamıyla şehri kontrol altına alan büyük camileridir.⁵⁴ Bütün Müslüman erkek cemaatini içine alabilecek büyüklüğe sahip olan büyük cuma camileri, dini yapı olmaktan öte bulunduğu bölgede aynı zamanda sosyal bir yapı özelliği kazanmıştır.⁵⁵ İslam mahallelerinin temel dayanağı olan cami cemaat ilişkisi “*belli bir nüfus yoğunluğuna ulaşabilmiş ve aralarında yakın hane ilişkileri yani komşuluk kurabilmiş yerleşim birimlerinde insanların aynı mekânda ibadet ediyor olmaları İslami cemaat için gerekli şart*”⁵⁶ olarak görmüştür. İkinci unsur ise bölgenin ticari mübadelelerinin geçtiği pazar yerleridir.⁵⁷ Pazar yerleri aynı mahallede ikamet eden herkes için hem alışveriş ortamı hem de toplumsal kaynaşmayı sağlayan mekânlar olmuştur. Bu durum Türk-İslam devletlerinde ve Selçuklularda da devam etmiştir.

Selçuklu dönemindeki mahalle olgusunda İslam ve Türk mahalle geleneğinin yanı sıra Bizans şehir ve mahalle yapısının da izleri görülmektedir. Selçuklu mahalle yapısının Hristiyan-Bizans kültür yapısı üzerinde inşa edildiğini ifade eden Özcan, “*Anadolu Selçuklu kenti Bizans yerleşim kültürü üzerinde kurulmuş, tarihsel kökenleri Orta Asya ve İran coğrafyasının kültürünü Türk-İslam toplumunun mekânsal gereksinimine göre uyarlandığı*” görüşündedir.⁵⁸ Özcan’ın görüşünün temel dayanağı

⁵³ Hayriye Şengün-İsmail Dursunoğlu, *Kent, Kimlik ve Kültür Ekseninde Bayburt Mahalle Odaları*, İmaj Yayınevi, Ankara 2020, s. 319.

⁵⁴ Demirci, “Şehrin Sosyal Dinamikleri”, s. 137.

⁵⁵ Mustafa Demir, “Türk-İslam Medeniyetinde Şehirleşme”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 16, S. 1, Sakarya 2003, s. 158.

⁵⁶ Alada, *Mahalle*, s. 128.

⁵⁷ Demir, “Şehirleşme”, s. 158.

⁵⁸ Koray Özcan, “Erken Dönem Anadolu Selçuklu Kenti ve Mekânsal Öğeleri”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S.55, Güz 2010, s. 195.

Selçuklu'nun Bizans topraklarına hâkim olması ile birlikte fethettikleri şehirleri İslam-Türk kültürüne göre yeniden imar etmeleri, Bizans'tan miras kalan şehir ve mahallelerin Türk-İslam geleneğinin etrafında şekillenmesi bu görüşü doğrular niteliktedir.

Türk-İslam-Bizans şehir ve mahalle kültürünün bir sentezi olarak ortaya çıkan Selçuklu mahalle olgusu, İslam mahalle yapısından farklı özellikler kazanmıştır. Ancak Selçuklu mahallelerinin farklı özellikler kazanmasının yanı sıra Selçuklu şehirlerinin en küçük ve sosyal hayatın en yakın iletişim içinde olduğu yerler mahalleler olmuştur. Bu durum mahallenin toplumsal birliktelikteki rolünün değişmediğini sadece mekân olarak fiziki unsurlarının değiştiğini göstermektedir. Bu doğrultuda mahalle sakinleri komşuluk esasına dayalı güven, huzur ve yardımlaşma olguları etrafında birleşen mahalleli kimliğinin güçlenmesini sağlamıştır. Selçuklu mahalleleri belirli ölçütlere göre de ayrılmış ve bu ayrımın belirleyicisi dini inanış ve nihayetinde etnik unsur olmuştur.

Selçuklu Mahalleleri, İslam mahalle geleneğinde olduğu gibi büyük Cuma camisi başta olmak üzere mescit, türbe, zaviye gibi dinsel yapılar mahallenin fiziki unsurunun olmazsa olmaz ögesini meydana getirmiştir. Kamusal yapılar ve büyük pazar yerleri mahallelerin fiziki unsurlarının tamamlayıcısı olmuştur. Mahalleler, iç kale mahalleleri ve dış kale mahalleleri olarak ikiye ayrılmaktadır. İç kale mahallelerinin fiziki unsurunu büyük cami ve kamusal yapılar oluştururken dış kale mahallerinin temel unsurunu büyük pazar yerleri oluşturmuştur.⁵⁹ Selçuklu mahallelerinin fiziki ve sosyal yapısı büyük ölçüde Türk-İslam mahalle geleneği etrafında şekillenmiş ve bu kültürel miras Osmanlı'ya aktarılmıştır. Bu doğrultuda Selçuklu mahalleleri hakkındaki bilgiler kısa tutularak Osmanlı mahalle yapısına ayrıntılı yer verilecektir.

⁵⁹ Bulut-Yavuzçehre, "Sosyokültürel Yapısı İle Mahalle", s. 285.

4. Osmanlı Döneminde Mahalle Oluşumları ve Özellikleri

Tarihin her döneminde medeniyetler tarafından kurulan şehirlerin en küçük birimi olarak varlığını sürdüren mahalle, Osmanlı Devleti'nde de şehirlerin fiziki olarak görünümünü meydana getiren, sosyal ve idari özellikleri ile önemli bir yerleşim birimi olmuştur.

Osmanlı şehir kurumları, camiye bakan yönü vakıf, ticarete bakan yönü lonca, içtimai alana bakan yönü ise mahalle şeklinde idari bir teşkilatlanma ile ortaya çıkmıştır.⁶⁰ Kendisinden önceki medeniyetlerde olduğu gibi Osmanlı şehirleri de mahallelerin kurulması ile başlamıştır.⁶¹ Mahalleler, şehirlerin temel yapısını oluştururken aynı zamanda bir sosyal mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece şehirlerde mahalle karakterinin bütünlüğünün oluşması, etnik ve dinsel kökenleri ayrı olan milletlerin oluşturduğu mahallelerin kurulması, yeni oluşturulan mahalleler ile konut alanlarının gelişmesi ve yeni bir şehir görünümünün kazanılması sağlanmıştır.⁶² İdari, kentsel ve adli teşkilatın ilk basamağını oluşturan mahalle, toplumsal ve idari bakımdan yönetim birimlerinin temel çekirdeğini oluşturmaktadır.⁶³

Kıvrım, Osmanlı şehirlerinde mahallenin önemini üç temel unsur üzerinden açıklamıştır. Birincisi, şehir ve kasabalarda aynı dil, din ve inanca mensup olan kişilerin bir arada yaşadıkları mekândır. İkincisi özelde birer aile olan mahalle sakinleri, sosyal hayatta birbirini yakından tanıyan, yardımlaşma ve dayanışma içinde olan, üzerine düşen sorumlulukları yerine getiren ve bu sebeple de güçlü bir denetleme sistemine sahip olan küçük birer topluluktur. Son olarak da ekonomik olarak birer vergi ünitesi olduğu için sakinlerinin tahrir kayıtlarına isim isim yazıldığı vergi mükelleflerinden müteşekkil topluluğun tümünü ifade eden bir yerleşme birimidir.⁶⁴

⁶⁰ Bayartan, “İdari Birim: Mahalle”, s. 154.

⁶¹ Ömür Nihal Baday, “Modern Kent Mekânlarında Mahallenin Konumu”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011, s.28.

⁶² Ömer Düzbakar, “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, S.5, 2003/2, s. 99.

⁶³ Esra Koç, *Mahalle Algısındaki Dönüşüm: Konya Örneğinde Bizim Mahalleden Güvenlikli Siteye*, (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman 2020, s. 17.

⁶⁴ İsmail Kıvrım, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, Gaziantep 2009, s. 232.

Alada'ya göre, mahalle, devlet ve birey açısından Osmanlı toplumunun temel çekirdeğini oluşturan unsurdur. Özelde birey için öncelikle mahalle bir toplumsal kimlik aracı, aynı zamanda bireysel ve kamusal ilişkilerinin gündelik yaşam boyutunda örgütlendiği bir toplumsal yaşam alanı olduğunu belirtmiştir⁶⁵. Diğer bir ifade ile “*ferdiyetten cemiyete geçişte Osmanlı idaresinde mülki, beledi ve adli teşkilatın ilk basamağını mahalleler teşkil etmektedir*”.⁶⁶ Tüm bu tanımların dışında Osmanlı'daki şehirlerin fiziki olarak bir parçasını oluşturan mahalle, şehrin merkezi olarak kabul edilen yer, idari merkezin, caminin ve çarşının bulunduğu birinci kısmın dışında kalan yerleşme yeridir⁶⁷. Bu tanım tamamı ile fiziki yapısının ana hatlarını çizmektedir.

Osmanlı mahalleleri, İslam mahalle geleneğinde olduğu gibi camiler ve mescitler etrafında kurulmuştur. Çarşı mahalleleri dediğimiz şehrin merkezinde yer alan mahalleler içerisinde Cami-i Kebir (büyük cuma camileri), kenar mahallelerde ise mescitler mahallelerin temel unsurunu meydana getirmektedir. Mahalli hayatın düzenini büyük ölçüde cami ve mescitler, mahallenin sınırlarını ise camiyi merkez alan erişim mesafeleri belirlemektedir.⁶⁸

Cami, Arapça “*Cem*” kelimesinin kökeninden türetilmiş, anlamı itibari ile toplayan, bir araya getiren mekân olarak tanımlanmaktadır.⁶⁹ Camiler dini bir yapı olmasının yanı sıra aynı zamanda bir idari merkezdir. Bayartan, mahalle-cami ilişkisini, “*herhangi bir sahadaki halkı günün belli vakitlerinde bir araya toplayarak onları birbirleri ile tanıştırmak, bu vesile ile dini, dünyevi işlerini görmek, aynı zamanda bu toplantıdan istifade ederek hükümetin emir ve yasaklarından onları haberdar etmek hususlarında işe yarayan sosyal bir müessese*” olarak tarif etmektedir.⁷⁰ Küçük mahallelerde ise bu görevi mescitler yapmaktadır. Camilerden

⁶⁵ Alada, *Mahalle*, s. 123.

⁶⁶ O. Nuri Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü Neşriyatı No:3, İstanbul 1936, s.103, (Aktaran Alada, *Mahalle*, s. 113.)

⁶⁷ Mehmet Karagöz, “Osmanlı'da Şehir ve Şehirli Mekân-İnsan- Beşeri Münasebetler (XV-XVIII. Yüzyıl)”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 107.

⁶⁸ Seniye Selcen Onur-İbrahim Numan, “Fatih Döneminde Süleymaniye Bölgesindeki Mahalleler”, *Bab Mimarlık ve Tasarım Dergisi*, C.1, S.1, Ocak 2020, ss. 3-30.

⁶⁹ Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, “Cami”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, s. 46-56.

⁷⁰ Bayartan, “İdari Birim: Mahalle”, s. 99.

daha küçük olan mescitler, ahalinin ibadet vazifesini yerine getirmek için toplandığı bir başka mekândır. XVI. yüzyıldan itibaren kahvehaneler, camilerde olduğu gibi ahalinin toplanma ve herhangi bir hususta tartışma yeri olarak kamuoyunun olduğu merkezlerdendir⁷¹.

Osmanlı'da mahalle, birden çok ihtiyaca cevap verebilecek niteliktedir. Cami ve mescitler etrafında şekillenen mahalle, farklı alanlarda aşevi, imarethane, hastane, kütüphane gibi vakıfların aracılığı ile kurulan kurumlar sayesinde ahaliden ihtiyaç sahibi olan kişilere yardım edebilmektedir. Bununla birlikte halkın sosyalleşmesine, dayanışmasına ve yardımlaşmasına imkân sağlanabilmekteydi.⁷² Dolayısı ile hem toplumsal hem de fiziki olarak birbirinin tamamlayıcısı olmuştur.

Osmanlı döneminde mahalleler, fiziki, idari ve sosyal yönden birçok farklı unsurları içinde barındıran bir yerleşim birimidir. Her ne kadar kuruluş döneminden itibaren Selçuklu mirası üzerinde şekillense de içinde barındırdığı farklı unsurlar zaman içerisinde kendine has mahalle karakterinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Osmanlı toplumunun çok milletli bir yapıya sahip olması, dini inanç ve kültürel farklılıklara rağmen hoşgörü ve bir nizam içerisinde mahalle yapısı ile uyumlu olması, tüm yönleri ile bir bütünlük oluşturması, Osmanlı mahallelerine kendine has bir karakter kazandırmıştır.

Osmanlı halkının farklı milletlerden teşekkül olması, farklı kültürlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğal olarak her millet, kendi kültürünü ve dinini rahatça yaşayabileceği, bütünlük sağlayabileceği, aynı kültürün, aynı dinin ve aynı etnik kökenin bir arada olduğu mahallelerde birleşmişlerdir. Her mahalle kendi kültürel yaşantısı ile biriciklik özelliği kazanmış netice itibari ile kültürel dokusu, Osmanlı medeniyetinin oluşumunu ve gelişimini sağlayan bir yerleşim yeri olmuştur.

Osmanlı, daha önce de belirttiğimiz üzere çok milletli bir toplum yapısına sahiptir. Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan Müslüman olmayan tüm milletler gayrimüslim olarak adlandırılmıştır. Gayrimüslimler dini ve etnik olarak *Millet-i*

⁷¹ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008, s. 306.

⁷² Bulut-Yavuzçehre, "Sosyokültürel Yapısı ile Mahalle", s. 287.

Hamse denilen beş millete ayrılmıştır.⁷³ Gayrimüslim tebaa, içerisinde Hristiyanlar çoğunlukta olmak üzere Rumlar yani Rum Ortodoksları ve Slav Ortodoksları, Ermeniler, Katolik Ermeniler, Yahudiler ve Katolik Latinlerdir.⁷⁴ Millet sistemi içerisinde detaylı olarak Ercan, Osmanlı toplumundaki Hristiyan mezheplerini şöyle gruplandırmıştır. Katolikler: Latinler çoğunlukta olmak üzere, Katolik mezhebine mensup olan Gürcüler, Süryaniler, Kildaniler, Marunîler, Kiptiler ve diğer Rum topluluklarıdır.⁷⁵ Ortodokslar: Gregoryenler, Nasturiler, Yakubi Süryanileri, Melkitler, Mendeiler'dir.⁷⁶

Osmanlı mahallelerinin teşekkülünde millet sistemine uygun hareket edilmiştir.⁷⁷ Millet sistemi, etnik (kavmi) ve lisan (lingua)aidiyetine değil din ve mezhep aidiyeti esasına dayanmaktadır.⁷⁸ Toplumdaki dinsel ve mezhepsel farklılıklar, mahallelere yerleşmede önemli bir ölçüt olmuştur. Mahallelere yerleşmede isimlerine kadar yansıyan dini ve etnik ayırım esas alınsa da Osmanlı toplumunda sınıfsal bir statü bulunmamaktadır. Meslek, statü, zenginlik veya fakirlik, kültür ve yaşantı farklılıklarının aynı mahallede var olmasına rağmen insan birlikteliğinin esas alındığı ve bu esasın mahalle düzeyinde katı bir sınıflaşmaya, ayrılmaya, kapanmaya ve kamplaşmaya izin vermediği görülmektedir.⁷⁹ Osmanlı mahalle ve mahalleli eksenindeki bu özellik, dini ve etnik kökeni ne olursa olsun, toplumun bir arada yaşamasına engel teşkil etmemiş, ötekileştirmemiş, aksine birleştirici, kaynaştırıcı ve dayanışmanın var olduğu bir mekân özelliği kazandırılmıştır.

Osmanlı şehirlerinde mahallelere yerleşmedeki temel ayırım dinsel inançlar olmuş, etnik ayırım ikinci sırada yer almıştır. Mahallelerin dini ölçütlere göre ayrılmasındaki temel esas dinin birleştirici özelliğinden kaynaklanırken, etnik kökenlere göre ayırımda kültürel bütünlüğün oluşturulması amaçlanmıştır.

⁷³ Düzbakar, "Mahalle ve İşlevleri", s. 100.

⁷⁴ Düzbakar, "Mahalle ve İşlevleri", s. 100.

⁷⁵ Yavuz Ercan, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", *Osmanlı*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 198-199.

⁷⁶ Ercan, "Müslüman Olmayan Topluluklar", s. 199.

⁷⁷ Karagöz, "Beşerî Münasebetler", s. 107.

⁷⁸ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 29.

⁷⁹ Alver Köksal, "Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği", *İdealkent*, S.2, 2010, s. 133.

Mahallelerdeki yerleşmeler İslam mahalle geleneğinde olduğu gibi Müslüman ve gayrimüslim mahalleleri olarak ikiye ayrılmıştır. Gayrimüslimler ise kendi içlerinde etnik köken, farklı mezhep ve din olgusuna göre bölünmüştür. Hristiyan halk, kendi içerisinde Katolikler ve Ortodokslar olmak üzere mezheplerine göre ayrılarak mahallelere yerleşmişlerdir. Örnek verirsek Ermenilerin dini Hristiyanlık, dilleri Emenice olmasına rağmen Gregoryen mezhebine mensup olan Ermeniler, Katolik ve Protestan mezhebine mensup olan Ermeniler ile aynı mahallede ikamet etmemişlerdir.⁸⁰ Netice itibari ile en büyük alanı kaplayan Müslüman Türklerin mahalleleri ile Hristiyan-Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin mahalleleri, sosyal bölünmüşlüğü bir sonucu olarak birbirlerinden ayrılmıştır.⁸¹ Örneğin “*İstanbul’da sur dibinde Balat Musevilerin, Fener Rumların, Sulumanastır, Samatya, Kumkapı Ermenilerin, Sulukule Çingenelerin*” yerleştiği mahallelerdir.⁸² Kentte yaşadıkları yerler (mahalleler), sakinlerinin etnik kökenleri göz önüne alınarak isimlendirilmiştir.⁸³

Osmanlı mahallelerinde, İslam mahallelerindeki gibi dini ve etnik ayrım kesin bir kanun değildir.⁸⁴ Müslüman Türk ve gayrimüslimlerin aynı mahallede ikamet edebildiklerine dair birçok örnek mevcuttur. Örneğin 1522 tarihinde Ankara’da Kale hariç 81 mahallenin bulunduğu bu mahallelerden 69’unun halkının tamamen Müslüman, 3’ünün Hristiyan, 1’inin Yahudi ve 8’inin de Hristiyan ve Müslüman olmak üzere karışık olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁵ XVIII. yüzyılın ilk yarısında Sinop’ta 27 mahalleden 18’inin Müslüman, 7’sinin gayrimüslim ve 2’sinin de Müslümanlar ile gayrimüslimlerin birlikte yaşadıkları mahalleler olduğu bilinmektedir.⁸⁶ Konya’da 1736 tarihli belgede Kal’acık Mahallesi’nde Evânis Veled-i Simâven isimli bir gayrimüslimin Müslüman olan es-Seyyid Mehmet Çelebi’ye 240 kuruş ve bir miktar

⁸⁰ Cevdet Küçük, “Osmanlı Devleti’nde Millet Sistemi”, *Osmanlı*, C.4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 210.

⁸¹ Demet Çınar, “Osmanlı Klasik Döneminde Kent Sembolleri”, *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt:7, S:63, Kırıkkale 2020, s. 3876.

⁸² Ortaylı, *İdare Tarihi*, s. 281.

⁸³ Çınar, “Kent Sembolleri”, s. 3876.

⁸⁴ Kıvrım, “(17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, s. 232.

⁸⁵ Alada, *Mahalle*, s. 140-141.

⁸⁶ Şule Nur Özkan Erdoğan, *Mahalle ve Türkiye’de Mahalle Muhtarlığı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016, s. 48.

buğday karşılığında ev satışı yaptığı görülmektedir.⁸⁷ Yine mahallede Evânis veled-i Simâven'in komşularından biri Kadioğlu Hacı Mehmed ve bir diğer komşusu Karabet isminde bir gayrimüslimin evinin olduğu tespit edilmiştir.⁸⁸

Mahalleler, dini telakkiye bağlı yapılanma ve bununla ilgili ihtiyaçlar doğrultusunda klasik bir görünüme kavuşmuştur.⁸⁹ Doğal olarak aynı mahalle içerisinde etnik ve dini birlik sağlanmaya önem verilmiş kültürel bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Farklı dini topluluklardan müteşekkil olan Osmanlı'da her farklı dini topluluk kendi mahallerinde kendi mahalli kültürlerini son derece engin hürriyet ve hoşgörü içerisinde yaşayarak sürdürmüştür.⁹⁰ Bu durum kültürel, dini ve etnik birlik esasına bağlı olarak, mahalleli kimliğinin ortaya çıkmasına, karşılıklı güven esasına dayalı, dayanışma içerisinde birlik olmalarını sağlamıştır. Mahallelerin ayırımındaki dinsel inanç, kültür ve etnik ayrım ikamet edenlerin gerektiğinde birbirini koruduğu temelde savunmanın da güçlü tutulduğu mekân özelliği kazanmıştır. Mahallelerde inşa edilen fiziki yapılar da yine dini telakkinin ve kültürel yaşantının etrafında şekillenmiştir. Mahalleler idari birim olarak da Osmanlı Devleti'nin yerel yönetimdeki ilk basamağını oluşturmuş devlet ve ahali arasında bir köprü görevi görmüştür. Netice itibari ile tüm bu öğeler bir araya gelerek Osmanlı şehirlerinin oluşumunu sağlamış ve şehir karakterini ortaya çıkarmıştır.

A. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Mahalle tarihi araştırmaları, şehir tarihi açısından önem arz etmekle birlikte son derece güç çalışmalardan biridir. Ancak mahallelerin bir araya gelmesiyle bir şehrin teşekkül etmiş olması göz önüne alındığında mahallelerin tarihini ortaya çıkarmak elzem hale gelmektedir. *Erken Modern Dönemde Mahalle Yaşantısına Bir Örnek: Şükran Mahallesi* adlı bu çalışma ile, Osmanlı'da erken modern dönemde Konya şehrinde Şükran Mahallesi'nin fiziki ve demografik yapısı, ekonomik hayattaki yeri

⁸⁷ İzzet Sak-İbrahim Solak, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili (1148-1149/1736-1737) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 187-188-79/2.

⁸⁸ Sak-Solak, *53 Numaralı Kadı Sicili*, s. 187-188-79/2.

⁸⁹ Emecen, "Şehirliler ve Köylüler", s. 92.

⁹⁰ Karagöz, "Beşerî Münasebetler", s. 107.

ve önemi, aile mekân ilişkisi ve sosyal hayatta mahalle yaşamını içeren bir mahalle monografisi metoduyla incelenmesi amaçlanmıştır.

Şükran Mahallesi'nin birkaç yönden önemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki kuruluş tarihinin Türkiye Selçuklular dönemine kadar uzanması hasebiyle Selçuklu-Osmanlı kültürünün bir arada bulunduğu mahalle olması önemini oldukça arttırmaktadır. İkincisi, fiziki sınırlar bağlamında, Konya Bedesteni ve çarşısının büyük bir kısmının bu mahallede yer alması sebebiyle ekonomik olarak ön plana çıkmasıdır. Üçüncüsü ise dini ve sosyal müesseselerin günümüzde kentsel dönüşüme girerek eski tarihi ve kültürel dokusunu kaybetmek üzere olması, Şükran Mahallesi'nin mercek altına alınmasını zaruri kılmıştır.

Bu çalışmada Şükran Mahallesi'nin;

- a. Fiziki yapısının ve coğrafi konumunun mahalle yaşantısına nasıl etki ettiğini?
- b. Şehir merkezine yakınlığı sebebiyle siyasi, sosyal ve ekonomik yönlerden mahalleye sağladığı avantajları?
- c. Mahallenin günümüzdeki Hotuz Sokağı üzerinden doğrudan Bedestene açılmasına binaen şehir ticaretindeki yeri ve önemini?
- d. İçerisinde yer alan dini ve sosyal müesseselerini tanımayı?
- e. Demografik yönden nüfusunda artış veya azalışların tespitini?
- f. Aile ve mekân ilişkisinin mahalledeki durumunu?
- g. Mahallede sosyal yaşantıda mahalleli olma bilinci ve toplumsal sorunların ne derecede olduğu?
- h. Mahalle sakinlerinin yaşantısında Müslim ve gayrimüslim ilişkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Yukarıda verilen nedenlere bağlı olarak Osmanlı'da erken modern dönemde Şükran Mahallesi'nin fiziki sınırlarında daralma veya genişleme olmuş mudur? Mahallenin ismi nereden gelmiştir? Mahalledeki dini ve sosyal müesseseler nelerdir? Ekonomik hayatta mahalledeki ticari yapılar ve esnaf grupları nelerdir? Mahallede aile

hayatını başlangıcı gelişimi, dağılması ve sonrasındaki süreçte ailenin koruyucu müesseseleri nelerdir? Gündelik hayatta mahalle yaşantısı nasıldır? Toplumsal sorunların fazlalık oranı nelerdir? Mahalle sakinlerinin gayrimüslimler ile ilişkileri nasıldır? gibi sorulara cevap aranmıştır. Bu doğrultuda Şükran Mahallesi'ni tüm yönleriyle ortaya koymak için önce Konya'nın fiziki, demografik ve sosyal özellikleri ele alınmıştır.

Çalışmada Şükran Mahallesi'nin idari, fiziki, sosyal, kültürel ve hukuki yönlerinin tamamını kapsaması nedeniyle sadece Osmanlı erken modern dönemiyle sınırlandırmak pek mümkün değildir. Özellikle mahallede 2008 yılından itibaren fiziki olarak genişlemesine müteakiben nüfus, dini ve sosyal müesseseler de de artma görülmektedir. Osmanlı dönemindeki sınırları şer'îye sicillerinden yararlanılarak tekrar çizilmeye çalışılmıştır. Bu çizilen sınırlar günümüzdeki sınırlar ile karşılaştırılmış olup ayrıca mahalle ile bitişik olan zaman zaman birbirlerinin sınırları içerisine dahi giren Seb'ahan, Kalecik, Mücellid, Yediler mahallelerine de kısaca yer verilmiştir.

Şükran Mahallesi'nin XV. ve XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar kesin olarak fiziki sınırları çizilememektedir. Ayrıca bu dönemde sokak ve caddelerin isimlerinin olmayışı, mahalledeki yol sistemini öğrenmeyi zorlaştırmıştır. Bir diğer husus mahallenin içerisinde yer alan dini ve sosyal müesseseleridir. Tarihsel süreç içerisinde bu yapıların bir kısmı tarihi dokularını kaybederken bir kısmı günümüze ulaşmadığı için yerleri ve özellikleri hakkında bilgi sahibi olmayı zorlaştırmıştır. Tüm bu zorluklara rağmen mahalledeki müesseselerin önemleri ve bulundukları konumlar doğru tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak şer'îye sicillerine başvurulmuş olup, bu alanda yapılmış çalışmalar incelenmiştir.

B. Kaynaklar ve Araştırmalar

1. Ana Kaynaklar

Çalışmamızda mahallenin erken modern dönemdeki fiziki yapısı, sınırları, mekânsal yapıları, ekonomik yapısı, aile ve mekân ilişkisi ve sosyal alanda mahalle yaşantısını ortaya çıkarabilmek için ilk başvuracağımız ana kaynak Konya Şer'îye

Sicilleri olmuştur. Bu çalışmada; 1, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 19, 26, 32, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53 ve 54 numaralı Konya Şer'ie Sicilleri kullanılmıştır. Şükran Mahallesi'ne dair şer'ie sicillerinden ulaşabildiğimiz belgeler arasında ekonomik hayata dair gayrimenkul satışlar ve bu satışların yapıldığı yer ve fiyatlar, hukuki alanda namzetlik (nişan), nikâh, ile ailenin sona erdiği olan talak, muhâla'a, tefrik, ailenin koruyucu müessesesi olarak vasilik, evliliğin mali boyutu olan mehr ve nafaka takdirleri, sosyal hayatta toplumsal sorunlar, mahalledeki yükümlülükler, idari olarak imam tayinleri veya azledilmeleri, fiziki olarak evler ve diğer sosyal müesseseler, miras kayıtları üzerinden hanedeki kişi sayısı ve miras kalan mallar gibi bir çok bilgi ihtiva etmektedir.

2. Araştırmalar

Bu çalışmada bir mahalle monografisi oluşturmak için örnek teşkil etmesi açısından Behar'ın “*Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008) Osmanlı İstanbulu'nda Kasap İlyas Mahallesi*”⁹¹, isimli çalışmasından yararlanılmıştır.

Çalışma esnasında Konya'nın farklı dönemlerini analiz eden çalışmalardan da yararlanılmıştır. Bu çalışmaların başında Ergenç'in “*XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*”⁹² çalışması Anadolu'nun iki kenti arasındaki şehir kurumlarını, sosyo-ekonomik yapılarını mukayese ederek ortak özelliklerinin değerlendirilmesi açısından önemli katkıda bulunmuştur.

Kıvrım'ın “*Şer'ie Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)*”⁹³ adlı çalışması Anadolu'nun merkezinde yer alan Konya şehri ve Anadolu'nun güneydoğusunda yer alan Ayıntap şehirlerinde fiziki, ekonomik, siyasi ve sosyal olarak şehrin halk için önemi ve gündelik hayattaki işlevleri bakımından kıyaslanarak değerlendirilmesi çalışmamıza örnek teşkil etmiştir.

⁹¹ Cem Behar, *Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008) Osmanlı İstanbulu'nda Kasap İlyas Mahallesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

⁹² Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

⁹³ İsmail Kıvrım, “*Şer'ie Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)*”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2005.

Kaynakçı'nın “18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya⁹⁴” isimli çalışması, Konya'nın fiziki, idari, siyasi ve sosyal yapısının ortaya konulması açısından çalışmamızda kullanılmıştır.

Konyalı'nın “Konya Tarihi⁹⁵”, Selçuklular, Karamanoğulları ve Osmanlılar dönemine ait şehrin tarihi kurumları ve sanat abidelerinin tanıtılması açısından çalışmamıza katkıda bulunmuştur. Selçuklular döneminde Konya'ya dair bilgi sahibi olmamız açısından Yusuf Küçükdağ, Caner Arabacı'nın “Selçuklular ve Konya⁹⁶” adlı çalışması yardımcı olmuştur.

Küçükdağ'ın, “Lale Devri'nde Konya⁹⁷” çalışması o dönemde şehrin fiziki yapısı, siyasi, idari, dini ve sosyal yapıları, nüfusu ve mahalleleri hakkında geniş bilgiler sunmaktadır.

Özcan'ın “17. Yüzyılda Konya'da Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)⁹⁸” adlı çalışması 25 yıllık süreçte Konya'da yapılan her türlü gayrimenkul satışlar ve bu satışlardaki problemleri ortaya koyması sebebiyle Şükran Mahallesi'ndeki tüm gayrimenkul satışları incelememizde örnek olarak yardımcı olmuştur.

Sosyal hayata dair Çetin'in “Osmanlı Toplumunda Mahallede İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği⁹⁹” ve “Anadolu'da Kapiya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Hukuki, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)¹⁰⁰” adlı çalışması mahallerdeki asayiş ve güvenliğin sağlanması için alınan tedbirler kapsamında çalışmamıza önemli katkı sağlamıştır.

⁹⁴ Ahmet Gökhan Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2020.

⁹⁵ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Memleket Gazetesi Yayınları, Konya 2007.

⁹⁶ Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2016.

⁹⁷ Yusuf Küçükdağ, “Lale Devri'nde Konya”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1989.

⁹⁸ Ruhi Özcan, *17. Yüzyılda Konya'da Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1993.

⁹⁹ Cemal Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahallede İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği” *Journal of History Studies*, Cilt 6, S. 6, Aralık 2014, ss. 43-70.

¹⁰⁰ Cemal Çetin, “Anadolu'da Kapiya Katran Sürme Vak'aları: Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Hukuki, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 9, S. 1, Ankara 2014, ss. 133-156,

I. BÖLÜM

1. FİZİKİ VE DEMOGRAFİK YAPI

Birinci bölümde öncelikli olarak fiziki yapı başlığı altında erken modern dönemde Konya şehrinin genel görünümü ele alınacaktır. Ardından Şükran Mahallesi'nin fiziki sınırları hakkında bilgi verilecektir. Mahallenin isminin kökeni, komşuları, şehir merkezi ile bağlantı noktaları ve son olarak da mahallenin içinde yer alan mekânsal yapılar incelenecektir. İkinci başlık altında öncelikle Konya nüfusunun ardından Şükran Mahallesi'nin demografik yapısı incelenecektir.

1.1.Fiziki Yapı

1.1.1.Tarihsel Süreçte Konya

Şehrin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemekle birlikte, ilk yerleşmelerin Alaeddin Tepesi ve çevresinde olduğu tahmin edilmektedir.¹⁰¹ Şehir, adını ilk olarak Luvi kavminin vermiş olduğu İkkuwaniya' dan almıştır. Daha sonra Klasik Çağ'da “İkonion”, 2 bin yıl önce Antik Çağ'da Grek ve Roma yönetimlerinde “İkonium” ve “İkonía” gibi farklı isimler verilmiştir.¹⁰² Arap kaynaklarında “El Konia” şeklinde telaffuz edilmiş, Türkler de son şekli olan “Konya” ismini vermiştir.¹⁰³

Tarihi milattan önceye dayanan Konya, Asurlular, Hititler, Frigler, Lidyalılar, Persler, Büyük İskender İmparatorluğu, Helenistik dönem, Roma ve Bizans İmparatorlukları, Türkiye Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve günümüze kadar hemen hemen tüm medeniyetlerin yerleşim yeri olmuştur. Şehrin batı ve güneybatısında bulunan Loras ve Tekkeli dağlarının bitiminden itibaren doğuya doğru şehir merkezine uzanan bağlar, bahçeler ve su kaynaklarının varlığı yerleşme tarihi boyunca Konya'yı bölgenin en önemli yerleşmelerinden biri haline getirmiştir.¹⁰⁴

¹⁰¹ Tuncer Baykara, “Konya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002, s. 182.

¹⁰² Hasan Bahar, “Eskiçağ'da Konya”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları*:7, Konya 2015, s. 372.

¹⁰³ Bahar, “Eskiçağ'da Konya”, s.372.

¹⁰⁴ Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s. 87.

Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesi ile birlikte Türkiye Selçuklularının idaresine giren ve aynı zamanda devletin başkenti olan Konya, siyasi açıdan da önem kazanmıştır. Coğrafi konumu, önemli ticaret yollarının kesiştiği noktada yer alması ve Selçuklu başkenti olması dolayısıyla diğer Anadolu şehirlerine nazaran ayrıcalıklı bir şehir özelliği kazanmıştır. Türkiye Selçukluları döneminde “*Dârülmülk*” unvanı ile anılan Konya, XII. yüzyılın sonları ile XIII. yüzyılın başlarından itibaren hızla büyümüş ve gelişmiş bir şehir olmuştur.¹⁰⁵

Şehir, XIII. yüzyıldan itibaren sadece Anadolu'nun değil dünyanın en modern ve düzenli şehirlerinden biri haline gelmiştir.¹⁰⁶ Nitekim XIII. yüzyıl kaynaklarından İbn Bibi, Selçuklu Konyasını oldukça canlı bir şekilde tasvir etmiştir. Şehrin görünümü ve güzelliğini “*büyük nüfusla zenginlikle donanmış, uzunluğu ve genişliği arasında bir günlük yol olan her tarafında üzüm bağları ve meyve ağaçları dikilmiş, zamanın havadislerinin tozunu bostanındaki ağaçların güzelliklerinden uzaklaştırdığı ve her zaman naz ve niyaz tohumları ektiği*” bir şehir olarak tanımlamıştır.¹⁰⁷

Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla önce İlhanlılar, ardından Karamanoğulları'nın hâkimiyeti altına giren Konya, Karamanoğulları'nın vilayeti haline gelmiş ve aynı zamanda beyliğe de başkentlik yapmıştır.¹⁰⁸ Karamanoğullarının kendisini Selçukluların varisi olarak görmesi, bu doğrultuda Orta ve Batı Anadolu'da hâkimiyet kurma arzusu, diğer yandan Anadolu beylikleri üzerindeki nüfuz oluşturma çabaları¹⁰⁹ Karamanoğlu-Osmanlı mücadelelerini kaçınılmaz kılmış dolayısıyla Konya'da bu mücadelelerin merkezinde yer almıştır. 1465 yılına kadar aralıklarla süren mücadeleler, Fatih Sultan Mehmed'in Konya'yı Osmanlı topraklarına ilhak ettirip Karaman Beylerbeyliğini kurarak şehzade Mustafa'yı buraya vali tayin etmesiyle son bulmuş ve Osmanlı idaresine girmiştir. Ancak Karamanoğulları'nın eski

¹⁰⁵ Baykara, “Konya”, s. 182.

¹⁰⁶ Hüseyin Muşmal, “XVII. Yüzyıl Ortalarında Konya Mahalleleri”, (Ed. Yusuf Küçükdağ), *İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi Özel Sayı*, Konya IV, Konya 2002, s. 71.

¹⁰⁷ İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, *Selçukname*, (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 271.

¹⁰⁸ Muşmal, “Konya Mahalleleri”, s. 71.

¹⁰⁹ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 157.

mevcut düzenlerini yeniden tesis etme çabalarından dolayı¹¹⁰ Osmanlı'nın Konya şehrindeki hâkimiyeti kesin olarak 1512 yılında Karaman Eyaleti'nin kurulmasıyla sağlanmıştır.¹¹¹ XVI. yüzyılın ilk yarısında 1522 tarihli tımar defteri ve 1536-1538 tarihli tımar defterine göre Karaman Eyaleti; Konya, Beyşehir, Kayseri, Niğde, Aksaray, İç-İl, Akşehir ve Larende sancaklarından oluşmaktadır.¹¹² XVII. yüzyılda Karaman Eyaleti 7 sancak olup¹¹³ bunlar; Niğde, Kayseri, Beyşehir, Akşehir, Kırşehir, Aksaray ve Konya'dır. Konya Karaman Eyaleti'nin merkezi olup aynı zamanda paşa sancağıdır.¹¹⁴

1.1.2. Konya'nın Fiziki Yapısı

Anadolu steplerinin güneyinde, topografik şartların uygunluğu¹¹⁵ ve Anadolu'yu baştanbaşa geçen en eski yol güzergâhının merkezinde yer alan Konya'nın, jeolojik olarak ortaya çıkışı günümüzden 13000 yıl önce Buzul Çağı'nın sona ermesiyle burada bulunan iç denizin çekilmesi sonucunda yine bu denizin tabanı olan ovanın kenarında kurulmuştur¹¹⁶. Coğrafi olarak, Anadolu'nun ortasında kuzey ve güney yönlerindeki set gibi uzanan dağların iç kısmında kendi adı ile anılan ovanın batı kısmında¹¹⁷ deniz seviyesinden 1000 metreyi çok az geçen düzlüğün batı kenarına yakın bir kesimde yer almaktadır¹¹⁸.

Konya Şehri, iç kale, sur içi ve sur dışı yerleşmeleri olarak üç bölgeye ayrılmaktadır. İlk yerleşmeler Alaeddin Tepesi merkez olmak üzere iç kalede başlamıştır. Konya'ya hâkim olan devletler aynı zamanda iç kaleyi idari merkez olarak da kullanmıştır.¹¹⁹ Şehrin, Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra iç kale bölgesi idari merkez olma özelliğini kaybetmiş olsa da bu bölgede yerleşmeler devam etmiştir.

¹¹⁰ Emecen, *Kuruluş ve Yükseliş (1300-1600)*, s. 157.

¹¹¹ Muşmal, "Konya Mahalleleri", s. 71.

¹¹² Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 36.

¹¹³ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 36.

¹¹⁴ Muşmal, "Konya Mahalleleri", s. 71.

¹¹⁵ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 32.

¹¹⁶ Bahar, "Eskiçağ'da Konya", s. 273.

¹¹⁷ Küçükdağ-Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s.225.

¹¹⁸ Baykara, "Konya", s. 182.

¹¹⁹ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 90.

Ayrıca XVI. yüzyıldan sonra İç Kale Mahallesi'nin bitişiğinde Eflatun, Çıralı Mescit ve Aklan mahalleleri gibi yeni mahallelerin kurulduğu görülmektedir.¹²⁰

Şehrin yerleşme yoğunluğunun olduğu ikinci bölge sur içi bölgesidir. İç kale surları ile XIII. yüzyılda onarılarak yeniden inşa edilen dış surların arasında kalan, şehrin ana yerleşim merkezi ve mahallelerin en yoğun olduğu bölgedir.¹²¹ Yerleşmelerin yoğunluğu iç kale surlarının doğusundan itibaren başlayarak tahte'l-kal'a bölgesi, sonrasında ise At Pazarı Kapısı ve Yeni Kapı'ya kadar uzanan bölgede bulunmaktadır.¹²²

Sur dışı yerleşmelerinde yoğunluk daha çok şehrin güney, güneydoğu, kuzey ve kuzeydoğu kısmında ağırlık kazanmıştır.¹²³ Kuzeyden batıya ve güneybatıya doğru bağlar ve bahçeler yer alırken, sur içine doğru güneydoğu istikametinde At Pazarı Kapısı'nın dışından itibaren çarşılar, hanlar ve diğer ticari mekânlar yer almaktadır.¹²⁴ Osmanlı döneminde dış kalede nüfusun artışına bağlı olarak yeni mahalleler de kurulmuştur. Mahallelerde mescitler, türbeler, tekke ve zaviyeler, kervansaraylar, imarethaneler ve medreseler inşa edilmiştir. Sadece Osmanlı döneminde XVIII. yüzyılın başlarında darulkurrarlar da dâhil olmak üzere medrese sayısı 35'e ulaşmıştır.¹²⁵

Konya, iç kaleden itibaren genişlemeye başlayan şehrin fiziki ve içtimai yapısının vazgeçilmez parçaları olan mahallelere bölünmüştür.¹²⁶ Konya'nın Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde mahallelerinin sayısı ve nüfusu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Konyalı'nın verdiği bilgilere göre, Fatih Sultan Mehmed'in şehri almasından sonra buradaki mescitlerin sayısını öğrenmek amacı ile bir sayım yaptırmış ve Karaman Mufassal defterinde 26 mahallenin tespiti yapılmıştır.¹²⁷

¹²⁰ Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, M. Serhat Yenice, "Tarihi Süreç İçinde Konya Şehrini Fiziki Gelişimi", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 5, Ekim 2020, s. 6.

¹²¹ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 95.

¹²² Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 104.

¹²³ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 118.

¹²⁴ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 118.

¹²⁵ Küçükdağ-Arabacı-Yenice, "Konya Şehrini Fiziki Gelişimi", s. 8.

¹²⁶ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 78.

¹²⁷ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 183.

Konya'nın mahalle sayılarına dair ilk kesin bilgiler Yavuz Sultan Selim döneminde verilmektedir. 1518 yılında yaptırılan tahrir göre mahalle sayısı 79'a ulaşmış,¹²⁸ Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise 170'i aşmıştır.¹²⁹ III. Murad döneminde 1584 yılında yapılan tahrir kayıtlarına göre Konya'da 119 mahalle ve 3654 vergi müellifi bulunmaktadır.¹³⁰ IV. Mehmet döneminde 1668 yılında Konya'daki mahalle sayısı 108 olup Lale Devri'nde bu sayı 140'a ulaşmıştır.¹³¹

XVI. yüzyılın başlarında Konya'da 90'a yakın mahallenin varlığı bilinmektedir. XVI. yüzyılın sonlarında bu sayı 120'e, XVII. yüzyılın ikinci yarısında 110'a, XVIII. yüzyılın ilk yarısında 140'a ulaşmıştır.¹³² XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyılın ortalarına kadar mahalle sayılarında artışlar veya azalışlar görülür. XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ikinci yarısı arasında yoğun göçler alan Konya'nın demografik yapısı dinamikdir.¹³³ Şehirdeki nüfus artışı, mahalle sayılarındaki artışlara neden olabileceği gibi mevcut mahallelerin iskân yoğunluğunu da beraberinde getirmiştir. Özellikle iç kale bölgesinde XVI. yüzyıldan itibaren mahallelerin dokusu birbirine bitişik mahallelerden meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra bazı mahallelerin büyük mahallelere dâhil olduğu da görülür. Bu durum mahallelerin fiziki olarak sınırlarının kesin hatları ile çizilmesini zorlaştırmıştır.

1.1.3. Şükran Mahallesi'nin Fiziki Yapısı

Şükran Mahallesi, Konya'nın Meram ilçesinde, Alaeddin Tepesi'nin güneyinde, Mevlâna Dergâh'ın ise güneybatısında bulunmaktadır. 37 hektarlık alana sahip tarihi ve büyük mahallelerden biridir.¹³⁴ Coğrafi konumu 37, 86 ° enleminde, 32,49 ° boylamındadır.¹³⁵

¹²⁸ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 185.

¹²⁹ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 186.

¹³⁰ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 45-46.

¹³¹ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 51.

¹³² Muhittin Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, Tablet Yayınları, Konya 2007, s. 24-25.

¹³³ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 88.

¹³⁴ Anonim, "III. Derece Arkeolojik Sit Alanı Şükran Mahallesi Riskli Alan ve Çevresi 1/5000 Nazım İmar ve Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu", *Meram Belediyesi Arşivi*, 2018, s. 2.

¹³⁵ <https://haritane.com/alaaddin-sukran-mahallesi-haritasi-432765/#prettyPhoto> (E. T. 16.06.2023).

Konya'nın sur içi mahallerinden biri olan Şükran Mahallesi'nin ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Son dönemde yapılan kazılarda Selçuklular dönemine ait arkeolojik veriler bulunmuştur.¹³⁶ 2007 yılında Zindankale Katlı Otoparkı'nın inşaatı sırasında 4 metre derinlikte ve 1, 5 metre genişlikte horasan harcı ile yapılmış taş duvardan oluşan sur kalıntısı ortaya çıkarılmıştır.¹³⁷ Buluntulardan da elde edilen verilere bakılırsa mahallenin Selçuklu döneminde kurulduğu kuvvetli ihtimaldir.

Karamanoğulları Beyliği ve Fatih döneminde resmî belgelerde ismi geçen Şükran Mahallesi, daha sonraki yüzyıllarda da ismini korumuştur. XV. yüzyılın ikinci yarısından XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar Şükran Mahallesi'nin kesin bir şekilde fiziki sınırlarını çizmek pek mümkün olmasa da günümüzdeki sınırları göz önüne alınarak yaklaşık bir fiziki sınır çizmek mümkündür. Bu yüzyıllar içerisinde mahallenin sınırlarında büyük bir değişim yok denilecek kadar azdır.

Konya surlarının iki önemli kapısı olan Larende Kapısı ve At Pazarı Kapısı arasında yer alan Şükran Mahallesi'ne en yakın sur kapısı, At Pazarı kapısıdır. Şer'îye sicillerinde mülk satışlarında, "*At Pazarı Kapısı'na vâki*" şeklinde geçmektedir. Mahalle, sur içinde olup, güney istikametine doğru dış surlarla bitişik bir konumda yer almaktadır.¹³⁸

Surların varlığına dair bilgileri, ev satış kayıtlarından öğrenmekteyiz. Örneğin, 22 Mart 1664 tarihli Ayşe bint Hasan Efendi tarafından yapılan ev satışı kaydında evin bir cephesinin surlara baktığı belirtilmektedir.¹³⁹ 16 Temmuz 1672 tarihli bir ev satışında da evin sınırları verilirken doğusunda surun olduğu kaydedilmiştir.¹⁴⁰ 6 Şubat

¹³⁶Fatma Toru, *Tarihi Kent Merkezinde Koruyarak Canlandırma Amaçlı Kentsel Dönüşüm Çalışması: Konya Meram Örneği*, (Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray 2019, s. 149.

¹³⁷ Anonim, "İmar Planı", s. 4.

¹³⁸ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 109.

¹³⁹ "...Şükran Mahallesi'nde vâki' bir tarafı tarik-i 'âmm ve bir tarafı Hızır Efendi oğlu Mehmed mülkü ve bir tarafı baru (sur) ve bir tarafı Derviş mülkü ile mahdûd..." olarak evin çevresi hakkında bilgi verilmiştir. Ayşe Güngören-İzzet Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili (1074-1075/1663-1664)*, (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 231-232-106/2

¹⁴⁰ "...Mahalle-i merkûmede vâki' kıbleten el-Hâc 'Abdi mülkü ve şarken baru (sur) ve şimâlen (boş) ve garben tarik-i 'âmm ile mahdûd..." şeklinde belirtilmektedir. Leyla Özpolat-İzzet Sak, *1 Numaralı*

1677 tarihli ev satışında Salih Ağa'ya satılan evin bir tarafında surlar bulunmaktadır.¹⁴¹ Bir başka kayıt 31 Ocak 1715 tarihli miras davasında görülmektedir. Miras bırakılan evin sınırları belirtilirken doğudan kale suru, batıdan ise umumi sokak olduğu kaydedilmiştir¹⁴². Bu durumda, XVII. ve XVIII. yüzyılın ilk yarısında dış surlar hala ayaktaadır.

Mahallenin güneydoğusunda bulunan At Pazarı Kapısı, batısında Kalecik Mahallesi, güneyinde Seb'ahan Mahallesi XV. yüzyıl ile XVIII. yüzyıllar arasında Şükran Mahallesi'nin değişmeyen sınırlarıdır. Karahafızlar Sokağı, Şükran Mahallesi ve Kalecik Mahallesi'nin ortak sınırlarını teşkil etmektedir. Güneybatıda ise Altınçeşme Sokak, Seb'ahan Mahallesi ile Şükran Mahallesi'nin ortak sınırındır.¹⁴³ Bu sebeple Şükran Mahallesi, batıdan Kalecik Mahallesi, güneyden Seb'ahan Mahallesi sınırlarına kısmen girmektedir.¹⁴⁴

XVIII. yüzyılın ilk yarısında mahalle, kuzeyden Yediler Mahallesi, güneyden Mücellid ve Seb'ahan mahalleleri, batıdan Kale-i Cerp, Kalecik ve Kürkçü mahalleri, doğudan dış surlar ile çevrilidir.¹⁴⁵

Osmanlı mahallelerinin hemen hepsinde yayılmanın miğferini, bedestenden başlayarak, Uzun Çarşı denilen geniş bir cadde oluşturmaktadır.¹⁴⁶ Bu durum, Şükran Mahallesi için de geçerli olup komşusu olan Kalecik, Seb'ahan, Mücellid, Kürkçü ve Kale-i Cerp mahallelerine nazaran ön plana çıkaran At Pazarı Kapısı'nın büyük bir önemi vardır.

Konya Kadı Sicili (1083-1083/1672-1673) (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018, s. 16-10/3.

¹⁴¹ "...Mahalle-i merkûmede vâki' bir taraftan mümâileyh Salih Ağa mülkü ve bir taraftan baru ve bir taraftan Kirkor zımmi mülkü ve bir taraftan tarik-i 'âmm ile mahdûd..." Emrah Akbaş-İzzet Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili (1087-1088/1676-1677) (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 104-61/3.

¹⁴² "Simâvûn Veled-i Kirkor isimli bir zımmının vefatından sonra terekesinde bulunan evin sınırları şöyledir: "mahalle-i mezbûrede vâki' kibleten Sâlih Ağa hanesi demekle ma'rûf hâne ve şarken kal'a suru ve şimâlen ba'zen Çopur Mehmed ve ba'zen Paltaoğlu Kara Koca zımmi mülkleri ve garben tarik-i 'âmm ile mahdûd..." İzzet Sak-Cemal Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili (1126-1127/1714-1715) (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 386-177/3.

¹⁴³ Mehmet Ali Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 10.

¹⁴⁴ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, Konya 2016, s.10.

¹⁴⁵ Sur İçi yerleşmelerine ait harita için Bk. Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s. 117.

¹⁴⁶ Lütfi Bergen, "Medeniyetin Cüzü: Mahalle", *İdealkent*, S.2, Aralık 2010, s. 155.

Yüzölçümü itibariyle sur içi mahalleleri içerisinde büyük bir alanı kaplayan Şükran Mahallesi'nin günümüzdeki sınırları, kuzeyden Alaeddin Caddesi, doğuda İstanbul Caddesi, güneyde Âşık Şemi Sokak ve Türbe Caddesi, güneydoğuda Kömürcüler Sokak, batıda Karahafızlar Sokak, güneybatıda Altınçeşme Sokak ile çevrilidir.¹⁴⁷ Mahallenin doğusunda Konya Çarşısı'nın büyük bir bölümü, Çıkırıkçılar İçi, Kunduracılar İçi, Kapı Camii ve Büyük Bedesten dâhil İstanbul Caddesi'ne kadar uzanmaktadır.¹⁴⁸

Şükran Mahallesi, XIX. yüzyıldan günümüze kadar sınırlarını genişleterek gelmiştir. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda ayrı birer mahalle olan sur içi mahallelerinin birçoğu günümüzde Şükran Mahallesi adı altında birleşmiştir.¹⁴⁹ Mahallenin fiziki sınırlarının genişlemesine bağlı olarak çok sayıda dini ve sosyal yapılar ile şehrin kültürel yapısına katkıda bulunurken ayrıca konum ve merkeze ulaşımı noktasında da belirli üstünlüklere sahip olmuştur. Alaeddin Tepesi ve Mevlâna Dergâhı'na yakınlığı dolayısıyla siyasi, ekonomik ve kültürel olarak aktif bir şekilde öne çıkmıştır.

1.1.4. Mahallenin İsminin Kökeni

Osmanlı mahallelerinin birçoğu ismini başta kişi adları olmak üzere cami, mescit, tekke ve zaviye veya imaretlerden almaktadır. Halkın inanışına dayanarak bir evliya, şeyh, derviş ya da onlara ait türbe zaviye, tekke gibi yapıların isimlerinin mahallelere atfedildiği sıkça görülen bir durumdur.¹⁵⁰ Yine cami veya mescit yaptırmak suretiyle mahalle kuran ve hatta mahalleye ismini veren önemli devlet adamları da olmuştur. Tablo 1'de görüldüğü üzere Osmanlı'nın farklı şehirlerindeki mahalle isimlerinin kaynağını, birinci sırada kişi adları, ikinci sırada cami, mescit,

¹⁴⁷ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, Konya 2016, s.10.

¹⁴⁸ Mehmet Ali Uz, "Şükran Mahallesi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2015, s. 251.

¹⁴⁹ "Meram Belediye Meclisi (MBM)'nin 08.02.2006 tarih ve 30 nolu kararı ile Kürkcü, Kalecik, Şükran, Seb'ahan, Muhtar, İhtiyarettin, Mücellit, Kalecelp mahalleleri ile Karakurt ve Uluğbey mahallelerinin de kuzeydeki bölümleri olmak üzere on tarihi mahalle Şükran Mahallesi ile birleşmiştir. Şükran Mahallesi'nin 2006 tarihinde yapılan yen düzenleme ile sınırları, kuzeyde Alaeddin ve Mevlâna Caddesi, doğuda İstanbul ve Karaman Caddesi, güneyde Furkandede Caddesi, batıda Taşcamı, Uzunharmanlar Caddesi, Sırçalı Medrese ve Ressam Sami sokaklarına dayanmaktadır". Toru, *Konya Meram Örneği*, s. 152.

¹⁵⁰ Alada, *Mahalle*, s. 138.

imaret ve benzeri yapılar, geriye kalan kısmını ise diğer sebepler ile verilmiş isimler oluşturmaktadır.

Tablo 1: Bazı Osmanlı Şehirlerinde Kaynaklarına Göre Mahalle İsimlerinin Dağılımı¹⁵¹

Şehir/Kaza	Toplam Mahalle	Mahalle İsimlerinin Kaynakları						Tespit Edilemeyen
		KİŞİ ADI	MESCİD, CAMİ, İMARET, V.D. YAPI	ESNAF/PAZAR	DOĞA ÖZELLİĞİ	HALK/GELİ NEN MEMLEKET ADI	ESKİ İSMİ	
Amasya (1)	54	88	8	3	1	3	1	-
Edirne (2)	145	103	31	2	1	-	-	8
Edirne (3)	176	139	13	5	8	1	1	9
Ankara (4)	87	34	14	12	1	7	-	19
İstanbul (5)	262	50	196	9	-	2	-	5
Isparta (6)	30	15	3	4	3	-	2	3
Bursa (7)	281	156	40	19	16	12	-	38
Konya (8)	79	141	8	7	6	-	-	17
Erzurum (9)	19	8	7	2	1	-	-	1
Toplam	1133	584	320	63	37	25	4	100

Alada, tarih belirtmeden yaptığı tespite göre, Konya’da 79 mahalle içerisinde 141’i kişi, 8’i cami, mescit ve imaret, 7’si esnaf, Pazar, 6’sı doğa ve 17’si kaynağı tespit edilemeyen mahalle bulunmaktadır.¹⁵² Mahalle isimlerinin birçok kaynağı olmakla birlikte bazı mahallelerin isimlerinin nereden geldiğine dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Şükran Mahallesi, Konya mahalleleri içerisinde isminin kaynağı kesin olarak bilinmeyen mahallelerdendir. “Şükran” Arapça “şkr” kökünden türemekte olup, “iyilik bilme”, “gönül borcu” ve “minnettarlık” anlamlarına gelmektedir.¹⁵³ Kelime anlamlarına bakılırsa bir şahıs ismi değildir. Mahallelerin bir kısmı, isimlerini genellikle içindeki cami, mescit gibi yapılardan alması dolayısıyla Şükran Mahallesi’ de Şükran Mescidi’ne ithafen bu ismi aldığı kuvvetli ihtimaldir. Şükran Mescidi’nin vakfiyesi bulunmamasından dolayı ne zaman ve kim tarafından inşa edildiği bilinmemektedir. Bir başka yapı burada bir daru’l-huffazın olmasıdır. Şükran Daru’l-

¹⁵¹ Alada, *Mahalle*, s. 139.

¹⁵² Alada, *Mahalle*, s. 139.

¹⁵³ *Türkçe Sözlük 2*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998, s. 2103.

Huffazı, Şükran Mescidi'nden çok daha önce inşa edildiği tahmin edilmektedir.¹⁵⁴ Karamanoğulları ve Fatih döneminde bu mahallenin isminin “Şükran” olarak belgelere kaydedilmesi, mahallenin tarihini Selçuklu dönemine dayandırmakla birlikte ismini de o dönemlerde aldığını göstermektedir.

Her mahallenin halk arasında bir kuruluş hikâyesi olduğu gibi, Şükran Mahallesi'nin de bir hikâyesi vardır. Rivayet edilen o'dur ki; *“Uzak diyarlardan gelen dervişler, uzun bir yolculuktan sonra hem dinlenmek hem de ibadetlerini yapmak için yer arayışındadır. Nihayetinde yolları Konya Şehri'ne düşmüştü. Şehrin girişine vardıklarında yüksekliği ve uçsuz bucaksız gibi görünen, büyüklüğü ve tüm azameti ile ihtişamını sergileyen şehrin surlarının dibine ulaşmışlardı. Hayranlıkla baktıkları surların yedi ayrı kapısı bulunmaktaydı. Dervişler bu yedi kapının içinde şehrin kalbine açılan kapının önündeydiler. Kendi aralarında “bu heybetli surların arkasında koca bir şehir var. Burada hem ibadetimizi yapacağımız bir mescit hem de konaklamak için bir mekân bulabiliriz” diye konuşuyorlardı. Dervişler konuşmaya devam ederken şehrin kapısı açılıvermişti. Dervişler, hızlıca şehre girmişti, bir yandan da etraflarına bakınarak mescit arayışındaydılar. Bir süre yürüdükten sonra bir mescit gördüler ve oraya doğru ilerlediler. Abdest alıp namazlarını kıldıktan sonra dinlenmeye koyuldular. Cemaat namaz kılmak için mescide geldiğinde, yabancı dervişleri gördüler. Kısa sürede cemaat ile dervişler birbirleri ile kaynaşmayı başarmıştı. Ancak dervişler yolcuysa ve yine yola koyulmaları gerekiyordu. Ayrılık vakti gelip çatığında dervişlerden biri bu mescidin Allah'a şükür etmek için inşa edildiğini ve her daim şükür eda edebilmek dileğinde bulunarak bu mescidin adı “Şükran” olsun dedi. O günden sonra bu mescidin adı Şükran Mescidi olarak kaldı Mescidin etrafında ikamet eden cemaat mahallesine de bu mescide ithafen “Şükran” ismini verdi...”*

Yukarıda anlatılan hikâye Şükran Mahallesi'ne dair anlatılanlardan yola çıkılarak ve başka mahallelerin isimlerine dair rivayetleri örnek alınarak kaleme alınmıştır. Her ne kadar bir hikâyeden öteye geçmezse de küçük bir ihtimal dahilinde bu hikâyenin gerçek olabilme ihtimali de vardır. Özellikle dervişlerin iskân ve imarda

¹⁵⁴ Uz, Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri, Konya 2016, s.12.

önemli rol oynadıkları göz önüne alınırsa mahallenin, ismini bu dervişler sayesinde aldığı düşünülebilir. Hikâyeden yola çıkarsak, Şükran Mescidi'nin Konya surlarının yedi kapısından biri olan At Pazarı Kapısı'nın yakınında olmasıdır. Uz, Kapı Camii inşa edilmeden önce At Pazarı Kapısı'na en yakın ibadethane olarak Şükran Mescidi'ni göstermiştir.¹⁵⁵ Ancak Konyalı, 1584 tarihli tahrirde Yediler Mahallesi'nin Mescidi'nin tespiti yapılırken bu mescidin At Pazarı Kapısının hemen yanında olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁶ Bu durumda At Pazarı Kapısı'na en yakın mescit Yediler Mescidi olmaktadır.

Efsanenin gerçekliğine gölge düşüren husus şükran mahallesinde bir Şükran Daru'l-Huffazı'nın bulunmasıdır.¹⁵⁷ Konyalı, Konya mescitlerinden bazılarının önceden mescit olarak inşa edilmediğini ancak daha sonraki dönemlerde bu yapıların mescide dönüştürüldüğünü belirtmektedir.¹⁵⁸ 19 Daru'l-huffazın içerisinde Şükran Daru'l-Huffazı'nın da ismi zikredilmektedir.¹⁵⁹ Günümüze ulaşmayan Şükran Daru'l-Huffazı'nın yeri tespit edilememiştir. Şükran Daru'l-Huffazı'nın mescitten çok daha önce inşa edilmiş olması ihtimalini göz önüne alırsak, daru'l-huffaz ve mescidin aynı yapı olduğu düşünülebilir. Mahallenin Türkiye Selçuklu dönemine kadar geçmiş olması dolayısıyla mescitten ziyade daru'l-huffazdan veya bu yapıyı inşa eden banisinden ismini alması ihtimalini doğurmaktadır. Aynı zamanda Türkiye Selçuklu ve Karamanoğulları Beyliği döneminde daru'l-huffaz olarak kullanıldığı da düşünülebilir. Fatih döneminde şehirdeki mescitlerin tespiti sırasında mescitler ve bulunduğu mahallenin isimleri arasında Şükran Mahallesi'nin isminin geçmesi, bu dönemde bir mescit olarak kullanıldığını göstermektedir.

Şükran Mescidi'nin XVII. yüzyıl başlarında aktif olarak işlevini sürdürdüğü bilinmektedir. Nitekim, 28 Aralık 1702 tarihinde umumi yola zararı olduğu gerekçesi ile mahkemeye intikal ettirilmiş dükkân davasında bu dükkânın Şükran Mescidi'ne ait

¹⁵⁵ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, Konya 2016, s. 12.

¹⁵⁶ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 112.

¹⁵⁷ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, Konya 2016, s. 12.

¹⁵⁸ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 301.

¹⁵⁹ "Başlangıçta daru'l-huffaz olarak inşa edilip daha sonra mescide dönüştürülmüş 19 daru'l-huffaz adı verilmiştir". Bk. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 301-302.

bir vakıf dükkânı olduğu kaydedilmiştir.¹⁶⁰ Bu tarihten 29 yıl sonra, 6 Mayıs 1731 tarihinde Şükran Mescidi'ne “*mahalle-i mezbûrede vâki' mescid-i şerîf çerâğına beş gurusu harc oluna...*” şeklinde vakıfta bulunduğu görülmektedir.¹⁶¹

Sonuç itibariyle, mahalle ismini, ya daru'l-huffazdan, ya da mescitten almıştır. Mahalle hakkındaki rivayet ile gerçeklik arasında bağdaşmayan tek husus daru'l-huffazın çok daha önce inşa edilmesi, mescidin ise sonraki yıllarda ortaya çıkmasından kaynaklıdır. Mahallede vakfiyenin bulunmaması dolayısı ile kesin bir sonuca ulaşmak mümkün görünmemektedir. Her iki durumda da mahallenin içindeki yapıdan veya yapandan ismini aldığı sonucuna varılmaktadır.

1.1.5. Komşu Mahalleler

1.1.5.1.Kalecik Mahallesi

Günümüzde Meram ilçesinde bulunan Kalecik Mahallesi, coğrafi konum olarak, doğudan Şükran Mahallesi, batıdan Kürkcü Mahallesi, güneyden Mücellid ve Kalecerp Mahallesi, kuzeyden Alaaddin Caddesi ile çevrilidir.¹⁶²

Kaynakçı'nın “*XVIII. yüzyılın ilk yarısında Konya*” isimli çalışmasında sur içi mahallelerinin konumunu veren haritaya göre; Kalecik Mahallesi'nin XVIII. yüzyılın ilk yarısında sınırlarında olan mahalleler, doğusunda Yediler ve Şükran mahalleleri, kuzeyinde Alişerbeti Mahallesi, batısında Kürkcü ve Kale-i Cerp mahalleleri, güneyinde Mücellid Mahallesi bulunmaktadır.¹⁶³ Kalecik Mahallesi, Konya'nın sur içi mahallerinden biri olup batıdan iç sur, doğudan dış surlar ile bitişik olduğu görülmektedir. 30 Haziran 1770 tarihli vakfiyede geçen, Şeyh Ahmed Efendi'nin

¹⁶⁰ İzzet Sak, *40 Numaralı Konya Kadı Sicili (1114-1115/1702-1703) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 52-39/2.

¹⁶¹ İzzet Sak, *52 Numaralı Konya Kadı Sicili (1143-1144/1730-1731) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 563-247/3.

¹⁶² Mehmet Ali Uz, “Kalecik Mahallesi”, *Konya Semt ve Mahalleleri 1*, (Ed. Muhammet Ali Orak), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013, s. 103.

¹⁶³ Sur içi yerleşmelerine ait harita için Bk. Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 117.

medreseye vakfettiği mülk satışında “*Konya surlarına vakı*” şeklinde kaydedilmiştir.¹⁶⁴

Konyalı, Fatih döneminde yapılan sayımda 26 mahalle içerisinde Kalecik Mahallesi’nin ismini vermemiştir.¹⁶⁵ Yavuz Sultan Selim döneminde Kemal Paşazade tarafından yazılan 1518 tarihli tahrirde de 79 mahalle içerisinde bu mahallenin ismi geçmemektedir.¹⁶⁶ 1563-1610 tarihlerini kapsayan 1 numaralı şer’iye sicilinde 27 Aralık 1562 tarihli nikâh kaydında Kalecik Mahallesi’nin ismi verilmektedir.¹⁶⁷ Küçükdağ’ın “*Lale Devri’nde Konya*” çalışmasında 140 mahalle içerisinde Kalecik Mahallesi de bulunmaktadır.¹⁶⁸

Mahalleni belli başlı çarşıları, kuzeyinde Saraçhane çarşısı, Çıkrıkçılar çarşısının bir kısmı, Haffaflar çarşısı, Arasta çarşısının¹⁶⁹ bir kısmı bulunmaktadır. Arasta çarşısının bir kısmı Şükran Mahallesi içerisinde yer almasından dolayı iki mahalle arasında sınır teşkil etmektedir. Çıkrıkçılar çarşısı, güneydoğudan Kalecik Mahallesinde bulunan Hacı Hasan Camii’ne kadar uzanmakta olup¹⁷⁰ cami kapısı yakınlarında dükkânlar yer almaktadır. Saraçhane çarşısının bir kısmı Kalecik Mahallesi sınırlarında olup, bu çarşının hemen bitişiğinde yer alan Sungur Hamamı’nın bir kısmı Kalecik Mahallesi sınırları dâhilinde, hamamın külhan kısmı

¹⁶⁴ İzzet Sak, *Kadı Sicilleri Işığında Konya’da Yapılan Vakıflar (1650-1910)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2012, s. 101/6.

¹⁶⁵ “*Attarlar, Şekerfürüş, Şükran, Karaca Muhammedi, Kadı Kalemşah, Karaaslan, Sebi’han, Kabak Ahmed, Zivle, Göl, Kadıasker, Devlet Han, Seyhbeikir, Veled-i, Abdülaziz, Minare, Çirkab, Muin, Tursun Fakih, Kabturğa, Kalenderhane, Şeyh Ahmed, Karakurtlu, Medrese Porta, Veled-i Satı, Gökbaşı, Bardakçı, Tansırı, Affan, Muhtar, Esenlü, Hoca Ferruh, Öylebanledi, Hacagi mahallelerinin ismi geçmektedir*”. Fatih döneminde ismi geçen mahalleler için bk. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 183.

¹⁶⁶ 1818 tarihli tahrirde verilen 79 mahalle için bk. Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 184-185.

¹⁶⁷ “*Kal’acık Mahallesi’nden Satı bint Mahmûd’un vekili Derviş bin Hacı Sinan’ın vekâleti Yûsuf bin Seydi Ahmed ve Seydi bin Ali şehadetleriyle sabit olup. güveği Mustafa bin Ali’nin vekili Seydi bin Hacı babanın vekâleti Ebûbekir bin Ahmed ve Hamza bin İvad Şahadetleriyle sabit olup dört bin akça mehr-i mü’eccel olmak üzere nikâh akd olundu*”. Bk. Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 102-47/3.

¹⁶⁸ Küçükdağ, *Lale Devri’nde Konya*, s. 85.

¹⁶⁹ Arasta Çarşısı’nın konumu net olarak bilinmemek ile birlikte bu çarşının Alişerbeti, Şükran ve Kalecik Mahalleri arasında yer aldığı tahmin edilmektedir. bk. Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 112; Bu çarşının Kalecik Mahallesi sınırında olduğu bilgisine “*mahmiye-i merkûmede Ârâste Sûku’nda vâkı’ bir taraftan el-Hâc Süleymân dükkânı ve bir taraftan İbrahim dükkânı ve bir taraftan ‘arsa-i hâliye ve bir taraftan tarîk-i ‘âmm ile mahdûd bir kepenk haffâf dükkânının*” vakıf kaydında rastlanılmaktadır. İzzet Sak, *43 Numaralı Konya Kadı Sicili (1118-1119/1706-1707) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 241-178/1.

¹⁷⁰ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 108.

ise Şems-i Tebrizi Mahallesi dâhil olmaktadır.¹⁷¹ Bu sebeple Saraçhane çarşısı, Kalecik ve Şems-i Tebrizi mahalleleri arasında kuzeyden sınır teşkil etmektedir. 1708 tarihli Hacı Hasan Camii'ne vakfedilen mülkiyet davasında “*Sungur Hamamı mukâbelesinde bir taraftan ‘Abdûlbâkî mülkü ve bir taraftan Ramazân mülkü ve bir taraftan Ahmed mülkü ve taraf-ı râbî’den tarîk-i ‘âmm ile mahdûd bir bâb sarâc dükkânı*” olarak geçmektedir.¹⁷² Yine aynı belgede bir handan bahsedilmektedir. “*Vakfiyet üzere zabt ve hâsıl olan icârâtı mütevellisi yediyle cem’ ve câmi’-i merkûm mürtezikalarının vazîfelerine tevzî’ oluna gelmiş iken han-ı mezkûrun sağ cânibinde her biri âhara muttasıl ancak beş bâb odaları*” şeklinde geçmektedir”. İhtimal dahilinde bu han, Hacı Hasan Hanı olmalıdır. Çünkü Hacı Hasan Camii’nin hemen yakınında veya bitişiğinde olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca cami ve hanın banileri aynı kişi olduğu düşünülürse hanın bu isimle anılması mümkündür.

Mahallenin mekânsal yapıları içerisinde Hacı Hasan Camii, Eski Pazar Hamamı, Kürkçü Hamamı, Karahafız Medresesi, Kalecik Mescidi, Fethiye Medresesi¹⁷³ bulunmaktadır. Mahallede 22-31 Ocak 1661 tarihli mülk satışında mahallede konak olduğu görülmektedir.¹⁷⁴ O halde Kalecik Mahallesi sur içi mahalleleri içerisinde devlet adamları veya zengin kişilerinde ikamet ettiği düşünülmektedir. Şerafettin Camii’nin güney batısından itibaren Kürkçü ve Kalecik mahalleri arasında İplikçi Medresesi yer almaktadır. Şer’iye sicillerinde İplikçi Medresesi’nden bir dükkân satışında bahsedilmektedir.¹⁷⁵ İplikçi Medresesi’nin kuzeyinden doğusuna doğru Çıkrıkçılar çarşısı olarak bilinen bir yol geçmekte olup, burada bulunan mülk

¹⁷¹ Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s. 108.

¹⁷² Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 241-178/1.

¹⁷³ Bu medrese Hükümet Konağı’na yakındır. Bk. Sak, Konya’da Yapılan Vakıflar, s. 107-108/6.

¹⁷⁴ “Mahalle-i merkûmede vâkî’ bir tarafı konak evi ve etrâf-ı selâsesi tarîk-i ‘âmm ile mahdûd ...” İzzet Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili (1070-1071/1659-1661) (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 398-202/4.

¹⁷⁵ “Kal’acık Mahallesi sâkinlerinden Hüseyin ve Hasan ve Bâli ve Velî nâm karındaşlar meclis-i şer’-i hatîr-ı lâzımü’-t-tevkîrde râfî’ü’l-kitâb el-Hâc Şa’bân bin Ahmed mahzarında her bir ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, Çıkrıkçılar Sûku’nda vâkî’ bir tarafı Mehmed Efendi mülkü ve tarafeyni tarîk-i ‘âmm ve bir tarafı Molla-zâde Hüseyin Efendi mülkü ile mahdûd olup zemîninin be-her sene İplikçi Medresesi Vakfı’na yirmidört akça icâresi olan bir bâb dükkânını mezbûr el-Hâc Şa’bân’a râyic-i fi’l-vakt binyüz akçaya bey’-i bât-ı sahîh-i şer’î ile bey’ idüp ol dahî semen-i merkûm ile iştirâ ve kabûl eylemeğin meblağ-ı mezbûru mezkûr el-Hâc Şa’bân yedinden bi’t-temâm ahz ve kabz eyleyip teslim-i mebî’ eyledik ba’de l-yevm mülk-i müşterâsıdır”. Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 123-69/3.

sahiplerinin de isteği ile medresenin doğusunda bulunan boş arazi bu medreseye vakfedilmiştir.¹⁷⁶

Mahallenin iki önemli sokağı bulunmaktadır. Birincisi Altınçeşme Sokağı, ikincisi Karahafızlar (Medrese) Sokağı'dır. Altınçeşme Sokağı Kalecik Mahallesi ve Mücellit Mahallesi ile sınır teşkil etmektedir.¹⁷⁷ Kalecik Mahallesi, günümüzde Şükran Mahallesi sınırlarına ilhak ettirilmiştir.

1.1.5.2. Yediler Mahallesi

Yediler Mahallesi, kuzeyde Şerefşirin ve Alişerbeti, batıda Kalecik, Kürkçü mahalleleri, güneyde Şükran ve Kale-i Cerb mahalleleri, doğudan dış surlar ile çevrili olan sur içi mahallelerden biridir.

Fatih döneminde yapılan sayımda 26 mahallenin içerisinde ismi geçmemektedir. 1518 tarihli tahrirde Konya'nın 79 mahallelerinden birisidir.¹⁷⁸ Kanuni döneminde yapılan bir başka tahrirde Yediler Mahallesi'nde 17 nefer, 12 hane tespit edilmiştir.¹⁷⁹ III. Murad döneminde 1584 tarihli tahrirde mahalledeki mükellef sayısı 17 olarak verilmiştir.¹⁸⁰ 1563-1610 tarihli 1 numaralı Konya şer'iye sicilinde vakıftan alınan borca karşılık yapılan mülk satışında, Yediler Mahallesi'nin ismi geçmektedir.¹⁸¹ Mahallenin ne zaman kurulduğu bilinmemek ile birlikte, ismini, içerisinde yer alan Yediler Mescidi'nden adını aldığı söylenebilir. Mahalle, doğudan dış surlar ile sınır olup 20 Temmuz 1707 tarihli ev satış kaydında “*bir tarafı baru(kale duvarı) ile mahdûd ve mümtâz olan*¹⁸²” şeklinde belirtilmektedir. Bu kayda göre mahalle doğudan surlar ile çevrili olduğu anlaşılmaktadır.

Yediler Mahallesi'nin en yakın komşusu Şerefşirin Mahallesi'dir.¹⁸³ Aynı belgede geçen “*mahalle-i mezbûre ile Şerefşirîn Mahallesi arasında vâki' bir tarafı*

¹⁷⁶ Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s. 108.

¹⁷⁷ Uz, “Kalecik Mahallesi”, s. 103.

¹⁷⁸ Konyalı, Konya Tarihi, s. 184.

¹⁷⁹ Konyalı, Konya Tarihi, s. 194.

¹⁸⁰ Konyalı, Konya Tarihi, s. 186-187.

¹⁸¹ Özpolat-Sak, 1 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 11-6/6.

¹⁸² Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 86-66/2.

¹⁸³ Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s. 109.

Simâven zimmî mülkü ve bir tarafı Mehmed mülkü ve bir tarafı tarîk-i ‘âmm ve bir tarafı baru ile mahdûd ve mümtâz olan” şeklinde verilen bilgiler iki mahallenin birbirlerinin sınırları içerisinde olduğunu göstermektedir.¹⁸⁴ Yediler Mahallesi, 18 Haziran 1902 tarihli yukarıda bahsi geçen şura-yı devlet-i mülkiye kararnamesiyle kuzeyinde bulunan Şerefşirin Mahallesi ile birleştirilmiştir.¹⁸⁵

Yediler Mahallesi’nin en önemli mekânsal yapısı Yediler Mescidi’dir. Abdülmümin veya Meğaribe¹⁸⁶ olarak da adlandırılmaktadır. Mescidin kitabesinde daha önce bir mescidin varlığından bahsedilmekte olup, daha sonra Sultan III. Keyhüsrev döneminde Emir-i Hac-zade Mahmut tarafından 1275 yılında yeniden inşa edilmiştir.¹⁸⁷ Mescidin temelinde bir başka mescit olduğuna dair veriyi güçlendiren 1 numaralı sicilde 1-10 Ağustos 1563 tarihli belgede mescide vakfedilen Ertaş Kapısı sınırındaki ev satışına ait kayıttır.¹⁸⁸ Bu durumda Yediler Mescidi’nin ilk inşası Şehinşah Mescidi olmaktadır. Kayıttan elde edilen bilgiler doğrultusunda Yediler Mescidi’nin daha sonraki yüzyıllarda yenilenerek inşa edildiği ancak temellerinin Türkiye Selçukluları döneminde atıldığını göstermektedir. Karamanoğulları döneminde Kadiri teşkilatının şeyhi olan Abdül Halife’nin ismine ithafen Abdülmümin Mescidi olarak adlandırılmıştır.¹⁸⁹ Osmanlı döneminde Yediler Mescidi olarak ismi değişmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüzde Abdülaziz Mahallesi içerisinde yer almakta olup doğudan Nasuh Bey Daru’l-huffazı’na yakın bir konumda yer almaktadır.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Bk. Bu bilgi Kaynakçı tarafından belirtilmiş olmakla birlikte, belgeye bizzat ulaşılarak detaylandırılmıştır. Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 109; Sak, *43 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 86-66/2.

¹⁸⁵ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s.109.

¹⁸⁶ İzzet Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili (1128-1129/1716-1717) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 73-32/2.

¹⁸⁷ <https://www.konyapeda.com/makale/92/abdulmumn-megarbe-mescid> (E.T. 22.11.2022)

¹⁸⁸ “*Vech-i tahrîr-i sicil budur ki imâm-ı mezkûr ikrâr ve i’tirâf kılup Ertaş Kapusu’nda hudûdu ahâlî katında ma’lûm bir ev Yediler Mescidi vakfı olup zemîni Sultân Şehinşâh Mescidi vakfı olup yılda yedibuçuk akça virilirdi hâliyâ zikr olan sakf harâba müteveccih olup kimesne oturmağa kâbil olmayup vakfın yapmağa müsâ’adesi olmamağın bey’i vakfa enfâ olmağın Sultân Şehinşâh Mescidi için mütevellisi mezkûr Mehmed Çelebi’ye altmış akçaya bey’ itdim*”. Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 263-105/5.

¹⁸⁹ <https://www.konyapeda.com/makale/92/abdulmumn-megarbe-mescid> (E.T. 22.11.2022).

¹⁹⁰ <https://www.konyapeda.com/makale/92/abdulmumn-megarbe-mescid> (E.T. 22.11.2022).

1.1.5.3. Mücellid Mahallesi

Mücellid Mahallesi, doğuda Seb'ahan Mahallesi, kuzeyde Kalecik ve Kalecerp (Kale-i Cerp) mahalleleri, batıda Gazialemşah Mahallesi, güneyde İhtiyareddin ve Muhtar mahalleleri ile komşudur.¹⁹¹

Fatih döneminde yaptırılan tahrirde ismi zikredilmeyen Mücellid Mahallesi, Yavuz Sultan Selim döneminde 1518 tarihli tahrirde kaydı bulunan 79 mahalleden birisidir. Kanuni döneminde tarihi verilmeyen il yazıcı defterinde mahallede 11 nefer, 9 hane olarak tespit edilmiştir.¹⁹² 1584 tarihli tahrir kaydında mahallede mükellef sayısı 16 olarak verilmektedir.¹⁹³

1669-1670 tarihli Konya kadı sicilinde Beldecî Sarayı'nın tamiri için mahallelere düşen masrafların tahsiline dair kayıta, Mücellid Mahallesi de vergiye tabi tutulmuştur.¹⁹⁴ Mahalleye düşen masraflar için tahsil edilecek vergi, her haneye 250 akçe olmak üzere 2,5 hane üzerinden dörtte bir oranında alınmıştır. Bu durumda Mücellid Mahallesi, şehrin kamusal yapılarının bakım ve onarımında vergi veren mahaller arasında yer almaktadır.

Mücellid Mahallesi'nin ismine dair Uz, Ciltçiler Sûkü'nun mahallenin başında bulunmasından dolayı bu isimle anıldığı belirtmektedir.¹⁹⁵ Mahalle içerisinde Altınçeşme olarak bilinen bir çeşme bulunmakta olup, genel anlamda bu semte de Altınçeşme önü semti denilmektedir. 1716-1717 tarihli 47 numaralı KKS'de 29 Ocak 1717 tarihli vekil tayinini kaydeden belgede “*Altunlu Çeşme nam-ı diğer Mücellid*

¹⁹¹ M. Ali Uz, *Kalecerp ve Mücellit-Konya Mahalleleri Tarihi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 24.

¹⁹² Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 195.

¹⁹³ Konya, *Konya Tarihi*, s. 187.

¹⁹⁴ “Mahmiye-i Konya'da ‘izzetlü ve sa’âdetlü sâhib-i devlet sâkin olduğu Bedelci Sarâyı'nın bu âna dek ta'mîr ve termîmi mesârifine ve ba'de'l-yevm olacak mesârif için Bazarbaşı el-Hâc İsmâ'il ve el-Hâc Mahmûd bin 'İvaz Hoca ve 'Alî Çelebi ibn Karaman ve Seyyid 'İvaz Çelebi ibn es-Seyyid Bâyezîd ve Kaba Hasan ve Mi'mârbaşı el-Hâc 'Osmân ve sâ'ir ahâli-i vilâyet ma'rifetiyle be-her hâneye ikişeryüzellişer akça ki bir gurus ve yirmialtı akça olmak üzere yalnız nefs-i Konya mahallâtına tevzî olunmağla mahallâtdır ki zikr olunur”. Fatih Küçük-İzzet Sak, *14 Numaralı Konya Kadı Sicili (1080-1081/1669-1670) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 305-171/1.

¹⁹⁵ Uz, *Kalecerp-Mücellid*, s. 25.

Mahallesi” şeklinde yazıldığı görülmektedir.¹⁹⁶ Bu bilgiler doğrultusunda mahallenin ismi Mücellid Mescidi’nin kuzeydoğusunda yer alan çeşmeden gelmektedir.¹⁹⁷ Mahallenin “*Mücellid Sûkü*” olarak bilinen bir çarşısı vardır¹⁹⁸.

Coğrafi olarak küçük bir mahalle olmakla birlikte şehir merkezi ile bağlantısı Kalecik Mahallesi üzerinden sağlanmaktadır. Kalecik Mahallesi¹⁹⁹ ile bitişik olmak üzere çevresinde Kürkçü, Kalecerp ve eski Şükran Mahalleleri ile komşudur.²⁰⁰

Mahallenin önemli mekânsal yapılarının başında Mücellid Mescidi, Altın Çeşme, Hasbey Daru’l-huffazı²⁰¹, Balıklı Çeşme, Dört Tarihi Konya Evi bulunmaktadır. Mescidin ilk inşa tarihi bilinmemekle birlikte Karamanoğulları dönemine tarihlenmektedir. Osmanlı döneminde XVII ve XVIII. yüzyıllarda onarım görmüştür.²⁰² Mücellid Mahallesi, Meram ilçesinde bulunan Şükran Mahallesi’ne dâhil edilmiş olup günümüze mahalle olarak gelmeyen sur içi mahallelerden birisidir. Altın Çeşme ve sokağı ile Mücellid Mescidi mahallenin sembolü durumundadır. Bugün Şükran Mahallesi’nin bir parçasıdır.

¹⁹⁶ Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 529-208/1; “17 Rebi’ü’l-evvel 1129/1 Mart 1717 tarihli kayyum tayinine ait belgede Mücellid Mahallesi’ne Altunlu Çeşme Mahallesi denildiği görülmektedir”. Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 582-226/3.

¹⁹⁷ Uz, Kalecerp-Mücellid, s. 25.

¹⁹⁸ Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s.112.

¹⁹⁹ “Mahmiye-i Konya’da Mücellid Mahallesi sâkinlerinden iken bundan akdem fevt olan Mehmed bin ‘Abdullah’ın zâhîrde vâris-i ma’rûfu olmayup terekesi beytü’l-mâle ‘âyid ve râci’ olduğu şer’an mütehakkık oldukdan sonra hâlâ mahmiye-i mezbûrede beytü’l-mâl kabzına me’mûr olmağla müteveffâ-yı merkûmun bi’l-emâne terekesine vâzî’ü’l-yed olduğu şer’an mütehakkık olan fahrü’l-akrân es-Seyyid el-Hâc Mehmed Ağa ibn el-Hâc Mustafâ nâm kimesne meclis-i şer’-i hatîr-ı lâzîmü’t-tevkîrde râfî’ü’l-kitâb ‘Alî Çelebi ibn Mustafâ Çelebi nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp müteveffâ-yı merkûmun terekesinden olup Kal’acık Mahallesi’nde vâkî’ bir taraftan Molla Ahmed Halîfe mülkü ve bir taraftan ‘İvaz veresi ve bir taraftan ‘Alî Koca mülkü ve bir taraftan tarîk-i hâss ile mahdûd bir bâb oda ve bir bâb tabhâne ve bir kıt’a havlu ve kenifi müştamil menzil cümle tevâbi’ ve levâhıkıyla tarafeynden icâb ve kabûlü hâvî ve şürût-ı müfside den ‘ârî bey’-i bât-ı sahîh-i şer’î ile merkûm ‘Alî Çelebi’ye yirmi guruşa bey’ ve temlik idüp ol dahî semen-i merkûm ile iştirâ ve temellük...” Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 331-133/1.

²⁰⁰ Uz, Kalecerp-Mücellid, s. 25.

²⁰¹ Bu daru’l-huffaz, Gazialemşah Mahallesi ile Mücellid Mahallesi arasındadır. Bu durumda Gazialemşah Mahallesi ile Mücellid Mahallesi arasında sınır teşkil etmektedir. Günümüzde Şükran Mahallesi sınırları içerisinde. Daru’l-huffaz, Mücellit Mahallesi’nin batısında, Gazialemşah Mahallesi’nin güneydoğusunda yer alır. Bk. Uz, Kalecerp-Mücellid, s. 29.

²⁰² <https://www.konyapeda.com/makale/3185/mucellit-mescid> (E.T. 23.11.2022).

1.1.5.4. Seb'ahan Mahallesi

Konya'nın sur içi mahallerinden biri olan Seb'ahan Mahallesi, Fatih döneminde remi kayıtlarda verilen 26 mahalle içerisinde olup “Sebehon” olarak kaydedilmiştir. Mahallenin, Fatih döneminde resmi kayıtlarda yer alması kuruluş tarihi itibarıyla Karamanoğulları dönemi veya daha da geriye geldiğimizde Selçuklu dönemlerine tarihlenmek mümkündür. Kanuni dönemi tahrirlerinde mahallede, 15 nefer ve 7 hane tespit edilmiştir.²⁰³ 1584 tarihli tahrirde mahallenin mükellef sayısı 25 olarak verilmektedir.²⁰⁴

Mahallenin sınırları kuzeyde Şükran Mahallesi, doğuda Pürçüklü Mahallesi, güneyde Karakurt Mahallesi, güneybatıda Muhtar Mahallesi, batısında ise Mücellid Mahallesi bulunmaktadır.²⁰⁵ XVIII. yüzyılın ilk yarısı ve öncesinde mahallenin en yakın komşuları Şükran Mahallesi ve Muhtar mahalleleridir. Şeriye sicillerinde bu iki mahallenin Seb'ahan Mahallesi ile sınır olduğu zaman zaman da birbirlerinin sınırları içerisine girdikleri görülmektedir. Kaynakçı, sur içi mahallerinin XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadarki yaklaşık konumlarını harita üzerinde vermektedir.²⁰⁶

Seb'ahan Mahallesi, dış kale surları ile bitişik bir konumda olup, şehrin ticari merkezi olan At Pazarı Kapısı'nın batı kısmında bulunmaktadır.²⁰⁷ Bu durumda mahallenin şehrin merkezine açılan ana nüvesi At Pazarı Kapısı'dır. Geniş bir cadde olan İstanbul Caddesi üzerinden Uzun Çarşı'ya bağlanmakta olup dükkânlar²⁰⁸ burada yer almaktadır. 1724 tarihli dükkân satışı kaydında konum belirtilirken “*At Pazarı Kapusu içerisinde, bir taraftan kal'a divarı*” olarak belirtilmektedir.²⁰⁹ Bir başka ev satışında “*bir taraftan kale divarı...*” 1672 tarihli dükkân satışında “*At Pazarı*

²⁰³ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 194.

²⁰⁴ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 188.

²⁰⁵ M. Ali Uz, *Sephavan-Sebehon Tarihi Konya Mahalleleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s. 10-11.

²⁰⁶ Sur içi yerleşmelerine ait harita için Bk. Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 117.

²⁰⁷ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 112.

²⁰⁸ “*Alaca Han yanında attar dükkânı*”, İzzet Sak-İbrahim Solak, *49 Numaralı Konya Kadı Sicili (1135-1136/1723-1724) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 604-247/1; “*attar dükkânı*” 591-242/3; “*Şükran Mahallesi'ne yakın kalaycı dükkânı*”, Sak-Solak, *49 Numaralı Konya Kadı Sicili* s. 574-235/2; “*At Pazarı ve Yeni Kapı arasındaki attar dükkânı*”, İzzet Sak, *37 Numaralı Konya Kadı Sicili (1102-1103/1691-1692) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 369-223/1.

²⁰⁹ Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 591-242/3.

Kapusu'nda iki kapu arasında vaki' bir taraftan Ahmed Beşeoğlu dükkânı, iki taraftan baru ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ile mahdud", ifadeleri mahallenin dış surlar ile bitişik bir konumda olduğunun kanıtıdır.²¹⁰ Ayrıca "*iki kapı arasında*" ifadesine göre bu dükkân, Konya surlarının iki büyük kapısı olan At Pazarı Kapısı ile Yeni Kapı arasında yer almaktadır.

Seb'ahan Mahallesi'ni, Şükran ve Muhtar mahallerinden kesin sınırları ile ayırmak pek mümkün görünmemektedir. Ancak sicillerde verilen konumlar göz önüne alınırsa genel bir sınır çizmek mümkündür. Bununla birlikte sicillerde "*Şükran Mahallesi'ne vaki'...*"²¹¹, "*Muhtar Mahallesi'ne vaki'*"²¹² gibi ifadelerden yola çıkarak mahallelerin bir birine çok yakın olduğu söylenebilir. 1691 tarihli bir belgede El Hac Emrullah Çeşmesi'nin tamirine dair kayıta, Muhtar Mahallesi'nin Seb'ahan Mahallesi ile bitişik olduğu bahsedilmektedir.²¹³ Seb'ahan mahallesi bu durumda Muhtar Mahallesi sınırları içerisine kısmen girmektedir. El Hac Emrullah Çeşmesi iki mahallenin tam ortasında yer alması muhtemeldir. Seb'ahan Mahallesi'nden Bağcı Veled-i Zımmi isimli bir gayrimüslimin kale hendeğinde olan suyun mahalleye getirilmesi ve tamiri için bütün masrafları kendisi tarafından karşılandığı kaydedilmiştir. Bu durumda bu çeşme her iki mahallenin su ihtiyacına cevap verebileceğini düşündürmektedir.

²¹⁰ İzzet Sak-Cemal Çetin, *50 Numaralı Konya Kadı Sicili (1138-1139/1726-1727) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 420-180/4; Sak, *37 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 369-223/1, 382-231/2.

²¹¹ Sak-Solak, *49 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 574-235/2.

²¹² "*mahalle-i merkûme kurbunda Muhtâr Mahallesi'nde vâki' Hâcî Emrullah vakfı olan çeşmenin suyundan bâ-hüccet-i şer'îye menzil-i mezbûrda cârî bir mâsûra suyu ve bir kıt'a havluyu müstemil menzilimi cemî' tevâbi' ve levâhıkıyla tarafeyren îcâb ve kabûlü hâvî bey'-i bât-ı sâhih-i şer'î ile merkûm Mustafâ Çelebi'ye üçyüzelli guruşa bey' ve temlîk idüp ol dahî semen-i merkûm ile iştirâ ve temellük ve kabûl etmeğin semeni olan meblağ-ı mezbûr üçyüzelli guruşu merkûm Mustafâ Çelebi yedinden bi't-temâm ahz ve kabz idüp teslîm-i mebi' eyledim ba'de'l-yevm hudûd-ı mezkûre ile mahdûd olan mârû'z-zikr menzil merkûm Mustafâ Çelebi'nin mülk-i müşterâsıdır.*" Sak-Solak, *49 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 373-157/2.

²¹³ "*Muhtar Mahallesi'nde câri olan el Hâc Emrullah Çeşmesi Evkâfı'nın hüccet-i şer'îye ile mütevellisi olan es-Seyyid Süleymân Çelebi ibn es-Seyyid İbrahîm nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımü't tevkîrde mahalle-i mezbûreye muttasıl olan Seb'ahan Mahallesi'nde sakin hamîl-i haze's-sıfır Bağcı Veled-i nam zımmî muvacehesinde bi't-tevlîye ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp mütevellisi olduğum mârû'z-zikr çeşmenin künkleri ve su yolu harâb olup tecdîd ve ta'mîrîne vakfın müsaadesi olmamağla sinîn-i kesîre mu'attal kalup suyu câri olmayup ahâlisi külli 'usret üzere olmalarıyla ahâli ma'rifetleriyle ben mezbûr Bağcı zımmîye kal'a hendeğinde olan su terazisinden çeşmeye değin su yolunu kendi malından ta'mîrîne ve tecdîd idüp...*" Sak, *37 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 37-24/2.

Seb'ahan Mahallesi'nin önemli mekânsal yapılarının başında Seb'ahan Camii gelmektedir. Mescit Kavaklı Mektep Çıkmazının başında yer almakta olup ilk inşa tarihi Selçuklulara kadar uzanmaktadır.²¹⁴ Fatih döneminde Konya Efka Defteri'nde "Sebihan Mahallesi Mescidi" olarak geçmektedir.²¹⁵ İlk yapıldıklarında genel olarak sadece beş vakit namazın kılındığı mahalle mescitleri, zaman içerisinde minber eklenerek camiye dönüştürüldüğü²¹⁶ göz önünde bulundurularak Seb'ahan Camii'nin ilk yapımı mescit olarak inşa edilmiştir. Konyalı, Sebihan Mescidi'nin aynı zamanda bir zaviye olabileceğini de belirtmektedir.

Mescidin hemen yanında bulunan Emir Nureddin Türbesi'nin varlığı, Konyalı'nın bu mescidin zaviye olabileceği düşüncesi ihtimalini doğurmuştur. Mescit 1862 yılında Hacı Mehmed Efendi tarafından tekrardan inşa edilmiştir. Mescidin kitabesinde; "*Tarih-i Cami-i Hacı Mehmed Efendi, Bihamdillah zih mescid yapıldı çün dirayetle, Selatiyle selam eyleki yarlıgan şefaitle, bu bir nadide mesciddir bulunmaz misli Konya'da*"²¹⁷ ifadelerinden anlaşılabileceği üzere bu dönemde mescit olarak inşa edildiği görülmektedir. Bu mescit XIX. yüzyıldan itibaren camiye çevrildiği tahmin edilmektedir. Mescit, fiziki yapı itibarı ile kuzey- güney istikametinde dikdörtgen bir alana sahip olup, girişi kuzey cephede bulunan kapıdan sağlanmaktadır.²¹⁸

Mahalledeki bir diğer önemli mekânsal yapılar arasında Kapı Camii, Yılanlı Medrese, Kavaklı Mektep, Ali Efendi İnas Mektebi, Bulgur Tekkesi, Şalvarcılar Hanı, Mecidiye Hanı ve Abdurrahim Efendi Hanı'dır. 1867 Çarşı Yangını sonrasında mahalledeki tarihi mekânların bir kısmı yok olmuş bir kısmı ise günümüze ulaşabilmiştir. Bu mahalle, günümüzde Meram ilçesinde, Şükran Mahallesi sınırlarına içerisinde yer almaktadır.

²¹⁴ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 343.

²¹⁵ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 343.

²¹⁶ Mustafa Çetinaslan "Konya'daki Osmanlı Dönemi Mahalle Mescitleri", *İslam Medeniyeti'nde Konya, Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri*, Aralık 2016, İstanbul 2018, s. 250.

²¹⁷ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 343.

²¹⁸ Uz, *Sephavan-Sebehon*, s. 17.

1.1.6. Cadde ve Sokaklar

Mahalleyi meydana getiren önemli öğelerden biri de caddeler ve sokaklardır. Köksal, sokakları şehrin ve mahallenin bağlantılarını sağlayan damarlar olarak tanımlamaktadır.²¹⁹ Bu damarlar, mahalleyi sarıp sarmalayan, evler arasındaki bağlantıları sağlayan ve nihayetinde mahallelinin gündelik hayatında birbirleriyle iletişim kurmasına imkân tanıyan temel dokulardır.²²⁰ Sokaklar nihayetinde ana caddelerde birleşmekte olup, caddeler de şehir ve mahalle arasındaki ulaşımı sağlayan ağlardır.

Konya'nın yerleşim yeri olarak düz ve geniş bir ova üzerinde kurulmuş olması şüphesiz mahallelerin, caddelerin ve sokakların plan, şekil ve biçimsel özelliklerini etkileyen en önemli unsur olmuştur. Yerleşmelerin en yoğun olduğu Alaaddin Tepesi ve çevresinde zaman içerisinde mekân sayılarının artmasına bağlı olarak cadde ve sokakları daha dardır.²²¹ Selçuklular döneminde yaptırılan dış surlar ile birlikte, yerleşim alanlarının dış surlar ve iç kale surları arasında kalan sur içi bölgesinde genişlemesine bağlı olarak daha geniş ve düzenli cadde ve sokaklar oluşturulmuştur.²²² Sur dışı bölgesinde kalan yerler ise Konya şehrinin en geniş sokak ve caddelerine sahip olan bölgesidir.²²³ Şehrin sokakları, mimari estetikten yoksun olsa da diğer Anadolu şehirlerine nazaran düzenli ve sistemli bir yapıya sahiptir.

Konya sokakları, Selçuklular döneminde belli bir plan dâhilinde iç kale surlarından başlayarak XIII. yüzyılda inşa edilen dış surların yedi kapısına bağlanacak şekilde düzenlenmiştir.²²⁴ Osmanlı döneminde, geçmişte tasvir edildiği gibi birbiri ile kesişen düzenli sokak sistemi, dükkânları, camileri, medreseleri ve hamamlarıyla

²¹⁹ Köksal, “Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, s. 117.

²²⁰ Köksal, “Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, s. 147.

²²¹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.34-35.

²²² Küçükdağ-Arabacı-Yenice, “Konya Şehri'nin Fiziki Gelişimi”, s. 21.

²²³ Kaynakçı, 18. Yüzyılın ilk yarısında sur dışındaki yerleşmeleri harita üzerinde göstermektedir. bk. Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 126.

²²⁴ Küçükdağ-Arabacı-Yenice, “Konya Şehri'nin Fiziki Gelişimi”, s. 21.

büyük bir şehirdir.²²⁵ Ünlü seyyah İbn Battuta seyahatnamesinde, “*şehrin caddeleri geniş ve muntazam*”²²⁶ ifadeleri ile şehrin caddelerini tarif etmiştir.

XV. ve XVI. yüzyıllarda şehrin birçok mahalleleri ile oluşan sokaklar, iç kaleden başlayarak dış surların kapılarına açılacak şekilde kuzey-güney-doğu-batı şeklinde uzanmaktadır.²²⁷ Büyük caddeler ise sur içindeki çarşılarla ve sur kapıları ile ilişkili olarak uzanmaktadır. Kuşkusuz bu caddelere açılan sokaklar da mevcuttur. İlk olarak sur kapıları, İç Kale Camii, mescit, zaviye, imaret, bedesten, han, hamam gibi dini ve sosyal yapılar esas teşkil etmekle birlikte, bu yerler evler arasındaki dar ve bazen çıkmaz sokaklara bağlanmıştır.²²⁸

Mahallelerin mescit, cami, külliye gibi dini ve sosyal yapılar etrafında şekillenmesi, esasında sokak ve caddelerin bu yapıları izlemek zorunda olduğunu göstermektedir. Mescide ulaşan yollar, mescit vasıtası ile ana caddeye bağlanmaktadır.²²⁹ Evler daha sonra inşa edildiği düşünülürse geriye kalan boş araziler sokak konumuna düşmektedir.²³⁰ O halde sokak örüntülerinde belli bir düzen veya standart bir şekil yoktur. Ayrıca sokaklar, toprak zemin üzerinde inişli çıkışlı olup pek muntazam yapıda değildir.

Mahalleyi şehrin merkezine bağlayan ana cadde haricinde konutların arasında kalan sokakların bir kısmını planlanmamış düzensiz ve ticari özelliği olmayan sokaklar, bir kısmını da çıkmaz sokaklar oluşturmaktadır.²³¹ Mahallenin yol güzergahını oluşturan sokaklar, tıpkı evlerde olduğu gibi mahremiyet esasına göre şekillendiği görülmektedir. Özellikle çıkmaz sokaklar, bu mahremiyetin sokaklara yansıdığı bir göstergesidir.

²²⁵ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 89.

²²⁶ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi Cilt I-II*, (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s. 412.

²²⁷ Küçükdağ-Arabacı-Yenice, “Konya Şehri’nin Fiziki Gelişimi”, s. 21.

²²⁸ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 33.

²²⁹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 34.

²³⁰ Cem Behar, *Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008) Osmanlı İstanbulu’nda Kasap İlyas Mahallesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 82

²³¹ Bergen, “Medeniyetin Cüzü: Mahalle”, s. 157.

Çıkma sokaklar sadece üzerinde inşa edilen ev veya evlere bağlantı sağlayıp, umumi sokaklar gibi herkese açık değildir. Toplumsal hayatın bütün ihtiyaçlarının karşılandığı her mahallede çıkma sokaklara açılan bir ana cadde bulunmakta ve sağlam yapılar ile kapatılmaktaydı.²³² Çıkma sokaklar, mahalle dokusunun fiziki görselini oluştururken aynı zamanda mahallenin hem güvenliğini hem de mahremiyetini korumuştur. Bu anlamda sokaklar mahallelinin gündelik yaşantısında sosyal ilişkileri korumada önemli rol oynamıştır. İç kale yerleşmeleri haricinde sur içi ve sur dışı yerleşmelerinde, avlu ve küçük bahçelerin olduğuna rastlanılmaktadır.

Dini hassasiyet ve aile gizliliğinin ön planda olması, evlerin önlerinin belli bir yükseklikte duvarlar kapatılmasını zorunlu kılmıştır. Evlerin yapısı itibarıyla bahçesi ve çeşitli kısımları ile bir bütün oluşturması, hane halkının sokağa açılma ihtiyacını da ortadan kaldırmıştır.²³³ Böylece sokaklar, eve benzer şekilde insan mahremiyetini korumak üzere kurulu bir mekân niteliğinde olup, iç mekâna dönüştürülmüştür.²³⁴ Sokaklar, bu dönemde toplumsal işlevinden ziyade bir yol ağı, yolcular için bir geçit görevindedir.

Şükran Mahallesi, sur içinde olmasının yanı sıra önce mescidin oluşturduğu ve evlerin de mescide paralel uzantıları olan sokak örüntüleri mevcuttur. Şükran Mescidi'nin konumuna bakıldığında At Pazarı Kapısı'na yakın olması, ahalinin önce mescide buradan da şehir merkezine uzanan caddeye açılan sokakları vardır.²³⁵ Mahallenin ana caddesi, Uzun Çarşı'da yer alan dükkânlara, buradan da At Pazarı'na ulaşarak son bulmaktadır. Günümüzdeki cadde ve sokakları üzerinden düşünülürse dış surlar boyunca uzanan bu cadde İstanbul Caddesi olmalıdır.

XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar mahalledeki sokak yapısında belli bir standart yoktur.²³⁶ Sokakların başlangıcı geniş iken mahalle içerisine doğru daralabilmekte veya çıkma sokağa ulaşabilmektedir. Şükran Mahallesi'nin sur içinde olduğu düşünülürse zaman içerisinde nüfusun artmasına bağlı olarak yeni mekânların

²³² Yel-Küçüktaşçı, "Mahalle", s. 323.

²³³ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 34.

²³⁴ Alada, *Mahalle*, s. 148.

²³⁵ Bu sokak günümüzdeki Hotuz Sokağı olup Şükran Mescidi bu sokağın başında bulunmaktadır. Mescidin bulunduğu bu sokak doğrudan bedestene açılmaktadır.

²³⁶ Baher, *Kasap İlyas Mahallesi*, s. 83.

inşa edilmesi, sokakların daralmasına sebebiyet vermiş olabilir. Buna rağmen şehrin düz bir zeminde kurulmuş olması dolayısı ile mahallede dolambaçlı, kavisli bir sokak örüntüsü bulunmadığı düşünülmektedir. Belli bir planda yerleşme olmamasından dolayı sokaklar kendiliğinden meydana geldiği için doğal yapısındadır. Ayrıca mahalle içerisine ağır vasıtaların girmesi söz konusu olmaması nedeniyle sokaklar, esas itibarıyla insan ölçeğinde ve hafif yükler için kullanılmıştır.²³⁷ Zemini genellikle taş ve topraktan olup yazın toz toprak içinde olmasına karşın, kışın çamurlu yollara dönüşmektedir. XVI ve XVIII. yüzyıllar arasında sokakların imarı doğal yapıda olduğu düşünülürse Şükran Mahallesi'nin sokak zemini belirtildiği gibidir.

XV. ve XVI. yüzyıllarda sokaklara herhangi bir isim verilmediği görülür. Bunun yerine tarik-i 'âmm (herkese açık olan sokaklar) ve tarik-i hâs (çıkma sokaklar) olarak belirtilirdi. Mülk satışlarında bazen bir taraftan²³⁸, bazen iki taraftan²³⁹ sokağa cephesi olan ev satışları görülmektedir.

Vakfiyelerde ve şer'îye sicillerinde her evin, dükkânın ve arsanın sınırları komşu mülklere atfen belirlenmektedir. Şer'îye sicillerinde “*Şükran Mahallesi'ne vaki bir tarafı İbrahim mülkü ve bir tarafı Nasuh mülkü ve tarafeyni tarik-i 'âmm ile mahdûd* ²⁴⁰”. “*Mahalle-i mezbûrede vaki ' bir tarafından es-Seyyid Sadreddin Efendi mülkü ve bir taraftan Mahmûd mülkü ve bir tarafı Keçeci el-Hâc mülkü ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ile mahdûd* ²⁴¹” gibi ifadeler, mahalledeki sokak isimlerini vermezken, evin cephelerinin hangi tür sokağa baktığı hakkında bilgi vermektedir. Mahalle içerisinde dar ve tarik-i has denilen çıkmaz sokaklar da bulunmaktadır.²⁴²

²³⁷ Bergen, “Medeniyetin Cüzü: Mahalle”, s. 150.

²³⁸ “...bir taraftan tarik-i 'âmm ile mahdûd olup”, Sak, Küçük, 14 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 149-144/3; Ayşe Yürekli Tutar-İzzet Sak, 16 Numaralı Konya Kadı Sicili (1083-1083/1672-1673) (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018, s. 15-10/3; Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 386-154/4.

²³⁹ “...iki taraftan tarik-i 'âmm ile mahdûd”, Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 10-5/2; Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 344-154/4.

²⁴⁰ İzzet Sak, 11 Numaralı Konya Kadı Sicili (1071-1072/1661-1662) (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014, s. 376-156/5.

²⁴¹ İzzet Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili (1118-1119-1706-1707) (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018, s. 54-42/2.

²⁴² “...Şükran Mahallesi'nde vâki ' bir taraftan el-Hâc 'Osmân mülkü ve bir taraftan ba'zen Mehmed mülkü ve bir taraftan ba'zen Arak zımmi mülkü ve bir taraftan Şahin Beg mülkü ve bir taraftan tarîk-i hâs ile mahdûd...”, Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 237-138/1. “Şükran Mahallesi'nde

Kayıtlarda Şükran Mahallesi'nde tespit edilen evlerin sokaklar ile kuvvetli bağı olduğu görülmektedir. Ancak sosyal açıdan ziyade, çarşıya bağlanan geçitlerdir. Satış kayıtlarında evlerin genellikle bir veya iki taraftan tarık-i 'âmmlara cephesi bulunmaktadır. Bununla birlikte ender de olsa tarık-i haslara cephe alan evlerin de varlığı tespit edilmiştir. Kale surlarına yakın olan evler genellikle tarık-i haslara çıkmaktadır. Netice olarak özelde Şükran Mahallesi'nde genelde ise Konya mahallelerinde yaşama alanları, ev, bahçe, avlu duvarları ve bunlara bitişik olan sokaklar ile bir bütünlük arz etmektedir.²⁴³

Mahallenin XV. yüzyılın ikinci yarısından XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar geçen süreçte bugünkü bilgilerimiz ile o dönemdeki sokak yapısını tam olarak çıkarmak mümkün değildir. Şehir oluşumunun uzun tarihsel sürecinde yol sisteminin sürekli yenilenen organik yapısı ve bunun yanı sıra insan tarafından yapılan müdahaleler sokak ve caddelerin değişimine neden olmuştur.²⁴⁴ Netice itibariyle mahalledeki değişimler ve dönüşümler sebebiyle hiçbir sokağın güzergâhının değişmeden günümüze gelmediği kesindir.

1.2. Dini ve Sosyal Yapılar

Osmanlı toplumunu anlayabilmek için mahallelerin sosyo-kültürel yapısını, şehirlerin oluşumunu anlayabilmek için de mahalle içerisindeki fiziki öğeleri iyi analiz etmek gerekir. Mahalle, sadece bir mekân veya yönetim birimi değildir. Toplumsal bir olgudur ve belli öğeler üzerinden şekillenerek şehrin bütünlüğünü oluşturur.

Mekân ve insan bağlamında bir bütünleşme olan mahalle, fiziki görünümünü sağlayan yapılar ile içinde yaşayan insan topluluğu, et ve tırnak gibidir.²⁴⁵ Köksal, mahallenin bütünlük ilişkisine mahalle ve mahalleliye canlı bir kimlik kazandırarak “*insan ve mekânın el ele verip dokuduğu yeni bir birlik, yeni bir hayat sahnesi*” olarak

vâki' bir taraftan el-Hâc Mustafa ve bir taraftan Ali mülkü ve bir taraftan el-Hâc Ahmed mülkü ve bir taraftan tarık-i hâs ile mahdûd...” İbrahim Solak-İzzet Sak, 38 Numaralı Konya Kadı Sicili (1103-1104/1692-1693) (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 211-129/3.

²⁴³ Alada, Mahalle, s. 148.

²⁴⁴ Bergen, “Medeniyetin Cüzü: Mahalle”, s. 157.

²⁴⁵ Köksal, “Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, s. 216-117.

tarif etmiştir.²⁴⁶ Doğal olarak mekân insan olmadan, insan da mekân olmadan var olamaz. Çünkü mekânı inşa eden ve kullanım alanını belirleyen insandır. İnsanın somut bir şekilde ihtiyaçlarını karşıladığı araç ise mekândır. Bu döngü içerisinde oluşan tüm eylemler, mahallenin mekânsal bağının yanı sıra toplumsal olarak da birbirine bağlı olmasını sağlar. Köksal'ın tanımıyla “mekân ve çevresinin, insanın biçimlenmesinde onun belli bir hayatı somutlaştırmasında önemli rol oynar”.²⁴⁷ Bu yaklaşım mahallenin fiziki yapısı ve dini etnik, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının bir sentezi olarak mekânların insan üzerinde, insanların mekân üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktadır.

Mahalle, içinde yaşayan topluluğun temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği, çalışabildiği, alışveriş imkanını sağlayan çarşı ve pazarlar, dini inanışını yerine getirebilmek için mabetler, eğitimini sürdürebilmesi için eğitim kurumları gibi birçok kamusal yapılar ile bir bütünlük içerisinde.²⁴⁸ Bu yapılardan birinin eksik olması mahalle olgusundaki kendi kendine yetebilirlik düşüncesine gölge düşürmektedir.²⁴⁹ Bu sebeple şehir ve mahalle özelinde ele alınacak unsurlardan biri de mekânsal yapıların işlevselliğini ortaya koymaktır.

1.3. Cami ve Mescitler

Konya mahalleleri, mabet merkezli olup, mescit, cami, külliye, imarethane, medrese, tekke ve zaviye gibi yapılar etrafında kümelenmiştir. Türbe-i Celaliye, Piri Mehmet Paşa, Şeyh Sadeddin Konevi, Şeyh Vefa mahalleleri bunlardan bazılarıdır.²⁵⁰

Şehir hayatının gelişmesine destek olan ve mahallenin refah seviyesini arttıran dini ve sosyal kurumlar vakıfların desteği ile ayakta kalabilmiştir. Genel olarak bakıldığında mahallelerdeki dini ve sosyal amaçlı yapılan müesseseler, şehrin ve özelde mahallelerin kurulup gelişmesini sağlayan unsurlardır. Bu bağlamda

²⁴⁶ Köksal, “Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, s. 117.

²⁴⁷ Alver Köksal, “Ütopya: Mekân ve Kentin İdeal Formu”, *Sosyoloji Dergisi*, 3.Dizi, S.18. 2009/1, s. 141.

²⁴⁸ Bayartan, “İdari Birim: Mahalle”, s. 99-100.

²⁴⁹ Bulut-Yavuzçehre, “Sosyokültürel Yapısı ile Mahalle”, s. 284.

²⁵⁰ Hüseyin Muşmal, “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 20, Konya 2006, s. 216.

mahallelerin içerisinde yer alan dini ve sosyal yapılar, yerleşmelerin odak notası olmaktadır. Konya mahallelerinin mekânsal dağılımlarının yerleşmelere etkisi ve önemi ele alındıktan sonra Şükran Mahallesi’nde bulunan önemli müesseseler ve genel özellikleri ortaya konulacaktır.

Şehrin sembolü ve en büyük mabetleri arasında ilk sırada Alaeddin Camii, Kadı İzzeddin Camii ve Kapı Camii yer almaktadır.²⁵¹ Nüfusun artmasına bağlı olarak zaman içerisinde merkezdeki camilerin yetersiz kalması nedeniyle Selçuklular ve Osmanlı dönemlerinde yeni camiler inşa edilmiştir. XVIII. Yüzyıl başlarında Konya şehrinde sadece Osmanlı’nın inşa ettiği cami sayısı 70’e ulaşmıştır.²⁵² Şehrin merkezindeki camilerin dışında her mahallede mescitlerin varlığı görülmektedir. Mahallelerin sembolü olan mescitler, mahalle ahalisinin toplanıp ibadet ettiği aynı zamanda sosyal işlevi olan, camilerden daha küçük ve minberi olmayan dini yapılarıdır.²⁵³

Osmanlı mahallelerinde genellikle bir cami, mescit, medrese etrafında evlerin varlığı ile bir mahalle teşkil ederken²⁵⁴, Konya mahallelerinde birden fazla mescidin ve hatta caminin varlığına da rastlanılmaktadır. Örneğin Beyhekim Mahallesi’nde Hoca Hasan Mescidi, Beyhekim Mescidi, Zelve Sultan Mescidi gibi üç mescidin bir mahallede olduğu görülür. Yine Şekerfuruş Mahallesi’nde Dursun Fakih Mescidi ve Şekerfuruş Mescidi’nin yanı sıra Şekerfuruş Camii yer alır. Osmanlı döneminde cami gibi büyük ölçekli yapıların yanında mahalle mescitlerinin yapımına da devam edilmiş, mevcut yapı birimi, nüfus potansiyeli ve iskân politikasına bağlı olarak inşa ettirilen mahalle mescitleri, şehrin fiziki gelişimini sağlamıştır.²⁵⁵

Osmanlı’nın inşa ettiği mescitlerinin konumuna bakıldığında, Selçuklu dönemindeki mescitlerin konumuna göre şehrin gelişmesi ve genişlemesi açısından Alaeddin Tepesi’nin doğusunda, kuzeyden güneye doğru yayılma göstermiştir.²⁵⁶

²⁵¹ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 286.

²⁵² Küçükdağ-Arabacı-Yenice, “Konya Şehrini Fiziki Gelişimi”, s. 11.

²⁵³ Çetinaslan, “Mahalle Mescitleri”, s. 250.

²⁵⁴ Kıvrım, “17. Yüzyılda Gaziantep Örneği”, s. 236.

²⁵⁵ Çetinaslan, “Mahalle Mescitleri”, s. 250.

²⁵⁶ Çetinaslan, “Mahalle Mescitleri”, s. 270.

1.3.1. Şükran Mescidi

Şükran Mahallesi'nin Hotuz Sokağı'nda yer almakta olup, kitabesi günümüze ulaşmayan Şükran Mescidi,²⁵⁷ mahallenin önemli mekânsal yapıları arasında yer almaktadır. Doğusunda bulunan At Pazarı Kapısına ve Kapı Camii'ne yakın bir konumda bulunmaktadır. Ticaret dokusu içerisinde yer alan mescit, alt katında bulunan dükkân ve üst katında buluna mektep ile iki katlı bir yapı olup kendine özgün bir ibadethanedir. Zemini moloz taştan, duvarları ise kerpiçten inşa edilmiş, düz damlı ve kare planlı bir mescittir.²⁵⁸ Mescit bir bütün olarak incelendiğinde dükkân, ayakkabılık, mektep, çeşme, harim²⁵⁹ ve ahşap minareden oluşmaktadır.²⁶⁰ Mescit yapısı bakımından XIX. yüzyılın sonlarına tarihlenmiş olsa da mescidin ilk inşası çok daha öncesine tarihlenmektedir. Çetinaslan, Şükran Mescidi'nin zemininde XVIII. yüzyılda bir mescidin varlığından bahsetmektedir.²⁶¹ Şer'îye sicillerinde burada bir mescidin bulunduğu dair kayıtlar bu bilgiyi doğrulamaktadır. Ancak kayıtlarda bir isim zikredilmemiş bunun yerine “*Şükrân Mahallesi'nde vâki ' mescid-i şerîf*” olarak belirtilmiştir.²⁶²

Mescidin varlığına dair en erken tarihli belge 1699'da yapılan ev satış kayıdır. Evin hemen bitişiğinde mescidin olduğu görülmektedir ancak Şükran Mescidi olarak belirtilmemiştir.²⁶³ Bu kayıt XVII. yüzyılın son çeyreğinde mahallede bir mescidin olduğunu göstermektedir. Bir başka kayıt 1702 tarihinde mahkemeye itikal ettirilmiş olan dükkân davasıdır. Dükkânın sokağa doğru genişlemesi ve bundan ötürü ahaliyi

²⁵⁷ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 18.

²⁵⁸ Çetinaslan, “Mahalle Mescidleri”, s. 268.

²⁵⁹ “*Harim: sözlükte yasaklanan, korunan, dokunulmayan, mukaddes olan ve saygı duyulan şey anlamına gelmektedir*”. Salim Ögüt, “Harim”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 188.

²⁶⁰ Çetinaslan, “Mahalle Mescidleri”, s. 268.

²⁶¹ Mustafa Çetinaslan, “Şükran Mescidi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s. 252.

²⁶² Mustafa Firathan Taşın-İzzet Sak, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili (1085/1674) (1096/1685) (1110/1698-1699.) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 163-108/2, Sak, *42 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 156-118/1, Sak, *43 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 232-172/1, Sak, *52 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 302-136/2.

²⁶³ “...mahalle-i mezbûrede vâki ' bir taraftan Yusuf mülkü ve bir taraftan Molla Mustafa mülkü ve bir taraftan musluk ve mescid ve bir taraftan tarîk- 'âmm ile mahdûd...” Taşın-Sak, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 163-108/2.

sıkıntıya sokması nedeniyle açılan davada, dükkânın Şükran Mescidi vakfına ait olduğu belirtilmiştir.²⁶⁴

XVIII. yüzyılın ilk yarısının başlarında 1707 tarihli mescidin tamir edilmesine dair vasiyet davasında, Cavidoglu el-Hac Mehmed Beşe ibn İvad'ın ölmeden önce mescidin duvarları ve çatısının yıkılmak üzere olduğunu ve bu sebeple ile malının 3'te 1'i ile mescidin yeniden inşa ettirilmesini varislerine vasiyet ettiği görülmektedir.²⁶⁵ Vasiyet davasına göre, mahallede bir mescidin bulunduğu kesindir. Bu durumda Şükran Mescidi'nin zemini itibarıyla çok daha önceki tarihlerde var olduğu ancak uzun bir süre tadilat görmediği ve bu sebepten yıkılmaya yüz tuttuğu anlaşılmaktadır.

Mescidin XVIII. yüzyılın başlarında aktif olarak hizmet verdiğini mahkemeye intikal ettirilmiş bir imamet davasından öğrenmekteyiz. 1707 tarihli Şükran Mahallesi Mescidi'nin mevcut imamı olan İsmail Halife ibn Emrullah'ın imamlığına karşı çıkan Abdullah Halife ibn el-Hac Mustafa, mahkemeye başvurarak imamın görevlerini yerine getirmediğini beyan etmiştir.²⁶⁶ Bu sebepten mütevellit İsmail Halife ibn Emrullah'ın imamlıktan azledilmesini ve yerine kendisinin tayin edilmesini istemiştir. 6 Mayıs 1731 tarihli vasiyet davasında mahalle Mescidi'nin çerâğına Abdullah bin Hasan tarafından, beş gurus vakıfta bulunduğu görülmektedir.²⁶⁷ 1731 tarihli bir başka vasiyet davasında da Fatıma bint Hızır isminde bir kadının ölmeden önce mal varlığından 3'te 1'inin mescidin mihrabına 5 kuruş ve çerâğına 3 kuruş olmak üzere vakıfta bulunduğu görülmektedir.²⁶⁸

Şer'îye sicillerindeki belgelerden yola çıkarak, XVII. yüzyıl sonları ve XVIII. yüzyıl başlarında Şükran Mahallesi'nin bir mescidinin olduğu kesindir. Ancak

²⁶⁴ Sak, 40 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 52-39/2.

²⁶⁵ "...müteveffâ-yı mezbûr el-Hâc Mehmed Beşe hâl-i sıhhatinde mahalle-i merkûmede vâki' mescid-i şerîfin divarları ve sakfı harâb olmağla sülûs mâlından müceddeden binâ olunmak üzere vasiyet eyledi...". Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 232-172/1.

²⁶⁶ Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 156-118/1.

²⁶⁷ "Mahalle-i mezbûrede vâki' mescid-i şerîf çerâğına beş gurus sarf oluna". Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 302-136/2.

²⁶⁸ "Fâtıma bint Hızır fevtinden üç gün mukaddem ben dâr-ı fenâdan sarây-ı bekâyâ intikâl eylediğimde bi'l-cümle mâlîmün sülûsü ifraz olunup teşhiz ve tekfîn ve sâ'ir mesârif-i defnim görüldükden sonra mahalle-i mezbûre çerâğına üç gurus ve mescid-i şerîf mihrâbına beş gurus zam olunup bâkisi vucûh-ı berre sarf oluna deyu vasiyet ve tenfîzine bizim huzûrumuzda merkûm Mahmûd'u vasi-i muhtâr nasb ve ta'yin idüp...", Sak, 52 Numaralı KKS, s. 563-247/3.

mescidin ismi ve banisine dair bilgilere ulaşamamıştır. Mescidin güneyinde, yapının beden duvarına bitişik olarak yapılmış bir sokak çeşmesi bulunmaktadır. Kitabesi bulunamayan çeşmenin ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Mescidin kuzeyinde bulunan iki dükkân Vakıflar İdaresine aittir.²⁶⁹

XIX. yüzyıl sonlarında ise bu mescidin yeniden tamiri ve inşası yapılmış ve geçmişteki tarihi dokusunu kaybetmiştir. Bu sebeple de XIX. yüzyılın mimari özelliklerini taşımaktadır.²⁷⁰ Günümüzde kentsel dönüşüm içerisinde yer alan mescit, özgün halinde silindirik kirişlemeli toprak dam olan üst örtü, alttan kontrplak çakılarak ve üzerine kırma çatı eklenerek yenilenmiştir.²⁷¹

1.4. Medreseler

1.4.1. Fettahiye / Simavlı Medresesi

Fettahiye Medresesi, Şükran Mahallesi içerisinde yer alan Osmanlı döneminde inşa edilmiş medreselerden biridir. Medresenin yeri Arabacı'ya göre Şekerfüruş Mahallesi'nde,²⁷² Uz'a göre Şükran ve Şekerfüruş Mahallesi arasında yer almaktadır.²⁷³ İsmail Konevi Medresesi ile sırt sırta bir konumda yer alan Fettahiye Medresesi, Topçu Çıkmazı'nın kuzeyinde yer almaktadır.²⁷⁴

Medresenin banisi Seyyid Abdülfettah olup, ismini banisinden almıştır. 1817 yılında inşası tamamlanan Fettahiye Medresesi, 16 oda, 1 dersane olarak inşa edilmiş, zaman içerisinde oda sayılarında artışlar ve azalışlar olmuştur.²⁷⁵ Fettahiye Medresesi'nin, Hacı Fettah Medresesi ile bir bağı bulunmamakla birlikte bu iki yapının karıştırılmaması için “*Fettah-ı Sağır*” Medresesi olarak anılmıştır.²⁷⁶

²⁶⁹ Uz, *Konya Mahalleleri Tarihi-Şükran*, s. 18-19.

²⁷⁰ Çetinaslan, “Mahalle Mescidleri”, s. 268.

²⁷¹ <https://www.konyapedia.com/makale/3404/sukran-mahallesi-mescidi> (E. T. 07.06.2023).

²⁷² Caner Arabacı, *1900-1924 Yılları Arası Konya Medreseleri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), Konya 1996, s. 382.

²⁷³ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 16.

²⁷⁴ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 16.

²⁷⁵ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 382.

²⁷⁶ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleri*, s. 16.

Medresenin ismi, müderrislerine ithafen farklı zaman dilimleri içerisinde değişiklik göstermiştir ancak medrese konumu itibariyle aynı medreseler olup farklı kişiler tarafından tadilatı yapılmıştır. Simavlı Osman Zühtü Efendi'nin selefi olan Kurşunlu İbrahim Efendi döneminde Kurşunlu Medresesi, Simavlı Osman Zühtü Efendi döneminde Simavlı Medresesi isimleri ile anılmıştır.

Arabacı Simavlı Medresesi'nin ayrı bir medrese olduğunu ve bu medresenin Mücellid ve Hakkı Kulluk Sokağı'nda yer aldığını belirtmektedir.²⁷⁷ Simavlı Medresesi'nin ilk müderrisi olan Kurşunlu İbrahim Efendi, aynı zamanda banisi olarak da medreseye ismini vermiştir. Bu durumda Simavlı Medresesi'nin zemini Kurşunlu Medresesi olmaktadır.

Simavlı Medresesi ayrı bir yapı olarak görünse de Osmanlı döneminde Şekerfuruş ve Şükran Mahalleleri arasında sınır teşkil ederken günümüzdeki konumu Şükran Mahallesi içerisinde yer almaktadır. Simavlı Medresesi'nde Seyyid Abdül Fettah'ın oğlu Hafız Mustafa Efendi tarafından ayrıca bir para vakfı da kurulmuştur.²⁷⁸ Hafız Mustafa Efendi tarafından kurulan para vakfına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.²⁷⁹

Simavlı Medresesi'nin ilk müderrisi Kurra Mustafa Efendi olup, en bilinen müderrisi ise Simavlı Osman Zühtü Efendi'dir. Osman Zühtü Efendi'nin asıl mesleğinin hattatlık olması sebebiyle burada güzel yazı dersleri vermiştir. Bu sebeple Simavlı Medresesi aynı zamanda güzel yazı okulu olarak da eğitim öğretim yapmıştır. Medresedeki eğitim, ağırlıklı olarak dil ve fıkıh dersleri olmuştur.²⁸⁰ Burada görev yapan son müderris ise Samancızade Mustafa Efendi olup 1934 yılına kadar eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. 1175,17 m² alan üzerinde yer alan Simavlı Medresesi özel mülkiyete dönüştürülerek bir kısmı Kenanların Ahmet Efendi'ye satılmıştır.²⁸¹ Günümüze ulaşmayan bu medrese şimdi Sahibata Katlı Otoparkı'nın altında kalmıştır.

²⁷⁷ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 382.

²⁷⁸ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 383.

²⁷⁹ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 383.

²⁸⁰ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 383.

²⁸¹ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleri*, s. 17.

1.4.2. Konevi Hafız İsmail Efendi Medresesi

Şükran Mahallesi'nde Kazancılar içerisinde yer alan Konevi Hafız İsmail Efendi Medresesi, Altınçeşme Caddesi ve Topçu Çıkmazı arasında yer almaktadır.²⁸² Bu medreseye müderrislerine ithafen Ağazade veya Köse Hasan Efendi Medresesi de denilmektedir.²⁸³ Osmanlı döneminde inşa edilen medreselerden biridir. Medresenin banisi, hattat ve âlim olan Hafız Hacı İsmail Efendi'dir.

Medrese fiziki yapı itibarıyla 16 oda ve 1 dershane ile oluşmakta olup haricinde mescit, kütüphane, ahır vb. ihtiyaçlar için bu kısımlara da yer verildiği düşünülmektedir.²⁸⁴ Hafız İsmail Konevi'nin İstanbul'daki Sultan Selim Hanı Camii yakınındaki, Cebeci (Paşa) Mahallesi'nde bulunan müstakil konağı bu medreseye vakfedilmiştir.²⁸⁵ Kadaastro kayıtlarında bazı belgelerde Simavlı Medresesi ile iki parselin Konevi Hafız İsmail Efendi Medresesi olarak gösterilmesi, sınırlarını kuzeyde eski Topçu Çıkmazına kadar götürmüştür.²⁸⁶

Medresenin önde gelen müderrisleri arasında, Ağazade Köse Hafız Hasan Efendi (1834-1887), Mehmed Tefvik Efendi (1876-1962), Ağazade Ali Rıza Efendi (1865-1937) bulunmaktadır.²⁸⁷ I. Dünya Savaşı'na kadar aktif olan Konevi Hafız İsmail Efendi Medresesi'nin son müderrisi Ağazade Ali Rıza Efendi'dir.

Medrese 1924 yılında yıktırılmış olup günümüze ulaşmamıştır. Medresenin bulunduğu alan 1926 yılında özel mülkiyete dönüştürülerek Tüccar hazır elbiseci Hacı Kenan Efendi'nin oğullarına satılmıştır.²⁸⁸ Bugün Sahibata Katlı otoparkının altında kalan Osmanlı dönemi medreselerinden biridir.

²⁸² Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 230. "Uz, Konevi Hafız İsmail Efendi Medresesinin yerini tarif ederken Akçeşme Sokağı olarak belirtmektedir." Bk. Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 15.

²⁸³ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 15.

²⁸⁴ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 231-232.

²⁸⁵ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 232.

²⁸⁶ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 15.

²⁸⁷ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 232-234.

²⁸⁸ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 232.

1.5. DEMOGRAFİK YAPI

1.5.1. Şehrin Nüfus

Nüfus, tarihin her döneminde toplumsal yapıda önemli bir olgu olarak yerini ve önemini korumuştur. Toplumdaki insan sayısı, maddi ve manevi durumu, fiziki kuvvet, sahip olunan sermaye, üretim ve tüketim imkânı, diğer insanlar ile münasebetler, toplum içerisinde sahip olunan statü ve roller dolayısıyla iktisadi, sosyal ve kültürel olaylarda önemli bir unsur olmuştur.²⁸⁹ Nüfusun kır-kent dağılımı, hane-aile ilişkisi, hanedeki fert sayısı, çocuk, eş sayısı, ömür ortalaması, doğurganlık oranı, evli-bekâr nüfus oranları, din, meslek, statü ve gelir guruplarına göre dağılımı vs. tarihi demografinin temel alanlarını oluşturmaktadır.²⁹⁰

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, 150 yıllık süreçte, devletin sınırlarının statik olamaması nedeni ile nüfusunu tespit etmek oldukça zordur.²⁹¹ XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfusu belirlemede kullanılan tapu tahrir kayıtları, devletin vergi potansiyeline göre düzenlenmiştir.²⁹² XVII. yüzyıla kadar önemini koruyan tapu tahrir kayıtları, XVII. yüzyıldan sonra yerini şer'îye sicillerine bırakmıştır. Şer'îye sicillerinde hane veya vergi yükümlüsü yerine avarız hanesi denilen kayıtlar tutulmuştur.²⁹³

Osmanlı, avarız vergilerinin toplanmasında tek hane üzerinden vergi tahsil etmek yerine, birkaç hane veya kişilerin bir araya gelmesiyle oluşan vergi birimleri oluşturmuştur.²⁹⁴ XVI. yüzyılın sonlarına kadar, bir hane, bir avarızhaneye eşit olmuştur.²⁹⁵ XVI. yüzyılın sonları ve XVII. yüzyıldan itibaren vergi tahsilleri, hane yerine nefer üzerinden hesaplanmıştır.²⁹⁶ Buna göre hane, bir evin içerisindeki aile üyelerini temsil ederken, nefer tek bir bireyi temsil etmiştir.²⁹⁷ Bu durum hane ve nefer

²⁸⁹ Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya*, s. 127.

²⁹⁰ Yunus Koç, "Osmanlı'da Kent İskânı ve Demografisi (XV.-XVIII. Yüzyıllar), *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S.6, 2005, s. 177.

²⁹¹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta 2014, s. 31.

²⁹² Muhittin Tuş-Bayram Ürekli, "Osmanlı'da Ailenin Niceliği, Eş Durumu ve Çocuk Sayıları: Konya Örneği", *Kafalı Armağanı*, Ankara 2002, s. 269.

²⁹³ Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya*, s. 129.

²⁹⁴ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 139.

²⁹⁵ Nejat Göyünç, "Hane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1997, s. 552.

²⁹⁶ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 139.

²⁹⁷ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 139.

üzerinden nüfus ve vergi mükelleflerini tespit etmekte farklı görüşleri ortaya çıkarmıştır.²⁹⁸ Bu bilgilerden yola çıkarak genel olarak Konya'nın, özelde ise Şükran Mahallesi'nin nüfus yapısı ele alınacaktır.

Konya, yerleşim tarihi boyunca, siyasi, ekonomik ve coğrafi konumunun etkisiyle, dinamik bir nüfus yapısına sahiptir. Bizans hakimiyetinde olduğu süreçte çok az bir nüfusa sahip olan Konya, Türk hakimiyetine girdikten sonra büyük bir metropol şehir özelliği kazanmıştır.²⁹⁹ XIII. yüzyılın ortalarında Türkiye Selçukluları'nın başkenti olarak Anadolu'nun ilim ve kültür merkezi haline gelen şehrin nüfusu 60.000 civarına ulaşmıştır.³⁰⁰ Türkiye Selçukluları'nın yıkılışından Osmanlı'nın tam hâkimiyet sağlamasına kadar geçen süreçte, meydana gelen karışıklıklar ve diğer sebepler neticesinde 60.000'den 6.185'e düşerek büyük bir nüfus kaybına uğramıştır.³⁰¹

Ergenç'in tespitlerine göre 1584 tarihli tahrirde, şehir merkezinin nüfusu 18.491 olarak verilmiştir.³⁰² 1584 yılındaki tahrirde 123 mahalle ve 3.654 erkek mükellef nüfus olup, bu sayının içerisine kadınlar ve gayr-ı mükellefler dâhil edilmemiştir.³⁰³

1520-1530 yılları arasında 89 mahalle içerisinde 935'i Müslüman, 22'si Hristiyan olmak üzere 957 aile reisi ve vergi yükümlüsü ile beraber 388 bekâr nüfusun da eklenmesi ile 6.185'e ulaşmıştır.³⁰⁴

Konyalı, 1584 yılındaki tahrirde göre 123 mahalle ve toplam 3.493 mükellef sayısı vermiştir.³⁰⁵ XVII. yüzyıldan sonra tahrir defterlerinin yerine şer'îye sicillerinde avarız hanesi adı verilen kayıtlarda XVII. yüzyılın ikinci yarısında 2.635 avarız hanesi tespit edilmiştir.³⁰⁶

²⁹⁸ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 139.

²⁹⁹ Baykara, "Konya", s. 185.

³⁰⁰ Muşmal, "Konya Mahalleleri", s. 72.

³⁰¹ Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya*, s. 134.

³⁰² Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 58.

³⁰³ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 189.

³⁰⁴ Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s. 58.

³⁰⁵ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 186-189.

³⁰⁶ Tuş, *Kültürel Açından Konya*, s. 129.

Yörük, XVI. yüzyılda şehir nüfusunun tespiti için mufassal tahrir defterlerini esas alarak, nefer üzerinden hesaplama yapmış ve 3 katsayısını kullanmıştır. Bu doğrultuda 4.726-12.392 arasında değişen nüfus sayısına ulaşmıştır.³⁰⁷ XVII. yüzyılda avarız tahrir defterlerini esas alarak, nefer terimini evli erkekler yani gerçek haneler olarak değerlendirmiş, hane terimini ise 3-15 arasında değişen gerçek hanelerin oluşturduğu avarız üniteleri olarak tanımlamıştır.³⁰⁸ Buna göre, 2.432 nefer avarız hanesine muhatap evli erkek, 508 nefer bu vergiden muaf olmak üzere toplamda 2.940 nefer (evli erkek, hane) tespit edilerek 5 katsayısı ile çarpılmış ve 1642 yılında Konya'nın toplam nüfusu 16.170 kişilik bireysel nüfusuna ulaşmıştır.³⁰⁹

Kaynakçı, XVIII. yüzyılın ilk yarısında farklı tarihlerde Konya'nın nüfusunun artış ve azalışlarına dair önemli bilgiler vermektedir. Buna göre; 1707 yılında 10.336, 1719 yılında 10.303, 1728 yılında 10.223, 1742 yılında 9.169, 1749 yılında 8.423 olarak tespit etmiştir.³¹⁰

Tuş'un verdiği bilgilere göre, XVIII. yüzyılın ilk yarısında şehrin toplam nüfusu 19.360 civarında olduğu tahmin edilmektedir.³¹¹ Küçükdağ, Lale Devri'nde şehirdeki avarız haneyi 182 hane olarak bulmuş ve 5 katsayısı ile çarparak toplam nüfusun 22.235 civarında olduğunu belirtmiştir.³¹²

1.5.2. Şükran Mahallesi'nin Nüfusu

Osmanlı şehrinde mahalle hem bir idari birim hem de bir mali ünite olması nedeniyle nüfusu da bu doğrultuda önemli bir unsur olmuştur.³¹³ Mahallelerin nüfusu, şehir nüfusunun toplamını meydana getirmesi dolayısıyla doğrudan bir etkileşim içerisinde. Genel olarak Konya'nın nüfus yapısı ele alınmış olup özelde Şükran Mahallesi'nin nüfus yapısı incelenecektir.

³⁰⁷ Doğan Yörük, "Konya Kazasında Yerleşme ve Nüfus (1584-1642)", *INOCTE, Uluslararası Osmanlı Araştırmalarında Yeni Eğilimler Kongresi (7-9 Ekim 2016), Bildiriler Kitabı*, Bosna Hersek 2016, s. 166.

³⁰⁸ Yörük, "Yerleşme ve Nüfus", s. 167.

³⁰⁹ Yörük, "Yerleşme ve Nüfus", s. 167.

³¹⁰ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 148.

³¹¹ Tuş, *Kültürel Açıdan Konya*, s. 129.

³¹² Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 77-78.

³¹³ Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılda Konya Şehrindeki Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar", *Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı Konya Kitabı XVI Konya Ticaret Tarihi*, (Edt. Abdülkadir Buluş-Caner Arabacı), Konya 2018, s. 232.

Konyalı, 1584 tarihli tahrir kayıtlarında Şükran Mahallesi'ndeki mükellef sayısını 31 olarak vermiştir.³¹⁴ Yine Kanuni devrine ait 387 numaralı tahrir kaydında 11 nefer, 9 hane tespit etmiştir.³¹⁵

Yörük, XVI. yüzyılda mahalle nüfusuna dair önemli bilgiler vermektedir. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde 1500'den 1518 yılına kadar mahalledeki nefer ve hane sayısına dair bir bilgi mevcut değildir. 1518 yılında mahallede toplam 11 nefer, 4 gerçek hane, 1530 yılında 11 nefer, 9 gerçek hane, 1539 yılında 15 nefer ve 1584 yılında 31 nefer tespit etmiştir.³¹⁶ Muşmal, 1584 tarihli tahrir göre 31 vergi mükellefi, 1642 yılında 2,5 hane-i avarız sayısı vermiştir.³¹⁷

Kıvrım, 1670-1680 yılları arasındaki dönemi kapsayan “*XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*”, adlı çalışmasında Şükran Mahallesi'ndeki vergi mükellefi sayısını 1584 tarihli tahrir göre 31 nefer olarak vermiştir. 1642, 1668 ve 1670 tarihlerinde ise 2,5 hane-i avarız tespit etmiştir.³¹⁸ Görüleceği üzere Şükran Mahallesi'nin hane-i avarız sayıları 1642-1670 yılları arasında 2,5 hane-i avarız olarak devam etmiş olup artış veya azalış olmamıştır. Bu dönemlerde avarız hanesi 2,5 olup bu sayıyı 10 ile çarptığımızda 25 gerçek hane, 25 gerçek haneyi de 5 ile çarptığımızda 125 vergi ödeyen kişi sayısına ulaşılmıştır.³¹⁹

³¹⁴ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 187.

³¹⁵ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 196.

³¹⁶ Yörük, “Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar”, s. 235.

³¹⁷ Muşmal, “Konya Mahalleleri”, s. 75.

³¹⁸ İsmail Kıvrım, *Şer'îye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2005, s. 20.

³¹⁹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 23.

II. BÖLÜM

2. EKONOMİK HAYAT

Ekonomi, üretim, tüketim, değişim, bölüşüm ve birikim gibi temel faaliyetlerin yer aldığı esas olarak topluma ait bir alandır.³²⁰ Bir başka tanıma göre, toplumların üretimden tüketime sahip oldukları kısıt imkanlarını ihtiyaçlarını gidermek ve onları kullanmak amacıyla yaptıkları faaliyetlerdir.³²¹ Osmanlı klasik döneminde asıl amaç ordu, saray ve bürokrasi de dahil olmak üzere şehir ekonomisinin iiaşesidir.³²²

Bu bölümde Konya şehirde ticari hayatın merkezinde yer alan bedesten, han ve çarşılar hakkında kısaca bahsedilecek olup genel olarak asıl konumuz olan Şükran Mahallesi'nin bedesten ile bağlantısı, mahalledeki çarşılar ve hanlar ele alınacaktır. Daha sonra mülk satışları incelenecektir.

2.1.TİCARET MEKANLARI

Osmanlı'da bir şehrin temeli olarak camiler ve çarşıların bulunması zorunlu tutulmuştur.³²³ Ergenç, “*Osmanlı belgelerinde bazar durur, cum'a kılınur*” şeklinde açıklamaktadır.³²⁴ Sanayi İnkılabı öncesinde şehrin temel dinamiği, bedesten, han ve çarşılarıdır.

Bedesten, çarşının merkezinde yer alarak dükkân, arasta, han gibi ticari merkezleri çevresinde toplayan bir yapı olarak tasarlanmıştır.³²⁵ Bedesten kelimesi, “*Bezzazistan*”, “*Beziztan*” olarak Arapçadan gelmiştir. Kelime anlamıyla “*bez satılan çarşı*” demektir.³²⁶ Başta mücevher ve değerli taşlar olmak üzere silah, müzeyyen koşum takımları ve değerli kumaşların satıldığı yerdir.³²⁷ Bedestenler şehir ticaretinde

³²⁰ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 35.

³²¹ Tuş, *Kültürel Açısından Konya*, s. 195.

³²² Pamuk, *Türkiye İktisadi Tarihi*, s. 88.

³²³ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 221.

³²⁴ Özer Ergenç, Şehir, Toplum, Devlet, *Osmanlı Tarihi Yazıları*, “Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013, s. 330.

³²⁵ Ayşe Gedikçi Özdoğan, “Tarihi Çarşılarında Tüketim Ritüelleri: Konya Bedesteni”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 36, Konya 2016, s. 9.

³²⁶ Semavi İyice, “Bedesten”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992, s. 302.

³²⁷ İyice, “Bedesten”, s. 302.

çevresinde bulunan dükkânlar ve hanlar ile sıkı ilişki içerisinde olup, halkın parasal durumunu gösteren bir işleve sahiptir.³²⁸

Konya Bedesteni, Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1538 yılında³²⁹ müftü ve kazasker olan Mevlâna Kadri Çelebi tarafından yaptırılmış olup, kitabesinde “*bu devr-i devlet-i Sultan Süleyman- Veliyy-i zü'l- kadir kadriyye-i mevla, bi- kerd amade bezaziyye tarih- bezazistan-ı kadriyye-i zi- mevla*” yazmaktadır.³³⁰

Bedestenin karşısında yer alan İplikçi Camisi ve Şerafettin Camisi merkez olmak üzere kuzeydoğuda İbrahim Bey İmaret, Unkapanı ve hanı, güneydoğuda Mevlâna Külliyesi, Selimiye Camisi, Yeni İmaret ile Kiremitli Han bedestenin sınırlarını teşkil etmektedir.³³¹

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Konya bedestenini tarif ederken, “*Amma cümleden kârgîr bina demir kapulu kanatlar ile mebni rasâs-ı Nilgün ile mestûr bezzâzâtânında ankâ hâcegîyânlarda cemî’i dünyânın zî-kıymet metâ ‘ları mevcûddur. Sîpahîbâzârı ve Sârâchâne ve Tahtalkal’ası mâ’mûr u müzeyyendir.*”³³² şeklinde fiziki görünümünden, zengin tüccarların kıymetli mallarının olduğundan bahseder.³³³

Bedesten ve çevresinin tümü uzun çarşı ile At Pazarı ve Piri Paşa Külliyesi’ne açılmaktadır.³³⁴ Bedesten günümüzde Merkez Bankası, İplikçi Camisi, Ziraat Bankası, PTT, Hacı Hasan Camisi, Hükümet Konağı, Eski Osmanlı Bankası, Şerafettin Camisi, Ali Efendi Muallimhanesi ve mahkeme hamamı ile çevrili şimdiki İl Özel İdare binasının bulunduğu parselde yer almaktadır.³³⁵

Günümüzde PTT, Ziraat Bankası binası, Hükümet Konağı (Meram), Hacı Hasan Camisi ve İplikçi Camisi’nin bulunduğu parsel Şükran Mahallesi sınırlarındadır. Şu

³²⁸ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 222.

³²⁹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 35.

³³⁰ Ali Baş-Tolga Bozkurt, “Konya Bedesteni”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Konya 2003, s. 511.

³³¹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 34.

³³² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt III, (Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 19.

³³³ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 223.

³³⁴ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 34.

³³⁵ Baş-Bozkurt, “Konya Bedesteni”, s. 510.

hâlde günümüzdeki sınırlarına binaen bedestenin bir kısmı mahallenin içerisinde yer almaktadır.

Osmanlı döneminde mahalle, uzun çarşı vasıtasıyla bedestene ve At Pazarı'na ulaşmaktadır. Etrafında bulunan han, çarşı ve camilerden dolayı şehir ticaretinin merkezinde yer almaktadır. Bedesten 1900 yılında Konya Valisi Ferid Paşa tarafından Sanat Okulu (Mekteb-i Sanayi) yaptırılmak amacı ile yıktırılmıştır.³³⁶

2.1.1. Çarşılar

Osmanlı'da çarşı, geniş anlamda kullanılmış olup bedesten, arasta, pazar gibi ticari mekânların tümüne verilmiş bir tabirdir. Arasta, “*Aresten*” kökünden türeyerek, “*tanzim etmek, sıraya koymak, çekidüzen vermek, süslemek*” gibi manalara gelip Farsçada çarşı anlamında kullanılmıştır. Üstü örtülü, bir sokakta karşılıklı sıralanan aynı cins malları satan tek ve bütün bir bina içinde inşa edilmiş paralel iki dükkân sırasındır.

Çarşı, belirli iş kollarının bir araya toplanarak yan yana gelmiş dükkânların oluşturduğu ticari mekândır.³³⁷ Çarşılar, şehir toplumunun ihtiyaçlarına binaen şekillenmekte olup, çeşitliliğe göre de esnaf gruplarını oluşturmaktadır.³³⁸ Bedestenler etrafında esnafa ait dükkânların tümü sokak boyunca karşılıklı dizilmiş olup her dükkân grubu tek bir çarşayı meydana getirmiştir.³³⁹ Aynı meslek grubu bulundukları sokaklara kendi mesleklerinin isimlerini vermişlerdir.³⁴⁰ Çarşılar, çeşitli esnafın bulunduğu daha büyük çarşı ve pazar yerlerine açılarak şehre belli bir biçim vermiştir.³⁴¹

Osmanlı şehrinde aynı meslek gruplarının bir yerde toplanmasında dükkâncılar arasındaki gayrı meşru rekabeti önlemek ve kadı ile muhtesibin denetimini

³³⁶ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 223.

³³⁷ Ünal, *Ekonomik Tarih*, s. 170.

³³⁸ Alaattin Aköz, “Konya’da Üretmek Tüketmek: Selçuklu’dan Osmanlı’ya Konya Çarşısı”, *İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı*, Konya Ticaret Tarihi Konya Kitabı XVI, (Edt. Abdülkadir Buluş-Caner Arabacı), C. 1, Konya 2018, s. 209.

³³⁹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 149.

³⁴⁰ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 37.

³⁴¹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 37.

kolaylaştırmak amaçlanmıştır.³⁴² Bir diğer husus, aynı meslek gurubuna aidiyet ve mekânsal olarak bütünlük arz etmesinin yanı sıra dayanışmayı ve birbirlerine karşı sorumluluğu da beraberinde getirmiştir.³⁴³ Netice itibarıyla Osmanlı'da iktisadi faaliyetlerin yürütüldüğü bedesten, han ve çarşılar şehrin temel dinamiğini oluştururken aynı zamanda ekonominin de kalbini oluşturmuştur.³⁴⁴

Konya Çarşılarının mekânsal yapılanmaları büyük ölçüde Selçuklular döneminde şekillenmiş olup, çarşı, Pazar ve hanlardan bir kısmı Osmanlı'ya intikal etmiştir.³⁴⁵ Şehirde esnaf, cami, bedesten ve uzun çarşı etrafında örgütlenerek sur kapılarına doğru yayılmıştır.³⁴⁶ Çarşı, surların doğusunda Bedesten, At Pazarı ve Aksaray kapıları üçgeni içinde kalan alanda bulunmakta ve tüm geleneksel Türk çarşılarında olduğu gibi ana iskeletini uzun çarşı oluşturmaktadır.³⁴⁷ Uzun çarşı, bedestenden, At Pazarı kapısına ve buradan da Mevlâna Dergâhına ulaşmaktadır.³⁴⁸

Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda Konya şehrindeki çarşıların sayısını 1900 olarak vermiştir.³⁴⁹ İbn Battuta, seyahatnamesinde Konya çarşılarının düzeni hakkında “*çarşıları da muntazam ve şirin. Her zanaatın erbabı çarşıda belli bir yerde toplanmıştır*” şeklinde belirtmektedir.³⁵⁰

Çarşılar ve dükkânlar, Alaaddin Tepesi civarındaki iç kale surlarından başlayarak kentin güneyi ve kuzeydoğusuna doğru uzanan bölgede bilhassa dış surlarda mevcut olan altı kapı etrafında yoğunluk göstermektedir.³⁵¹ Konya surlarının on iki kapısından biri olan At Kapısı'nın içi ve dışı, İplikçi Camii ve Kadri Efendi Bedestenini civarından başlayarak At Kapısı Pazarına uzanan uzun çarşı (sûk-ı tavîl),

³⁴² Aköz, “Konya Çarşısı”, s. 214-215.

³⁴³ Alada, *Mahalle*, s. 106.

³⁴⁴ Alada, *Mahalle*, s. 107.

³⁴⁵ Aköz, “Konya Çarşısı”, s. 210.

³⁴⁶ Yörük, “Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar”, s. 241.

³⁴⁷ Mehmet Uysal, “Tarihsel Süreçte Geleneksel Konya Çarşısı İçin Bir Mekânsal Analizi”, *Milli Folklor Dergisi*, 11, No:86, 2010, s. 152.

³⁴⁸ Uysal, “Mekânsal Analiz”, s. 152.

³⁴⁹ “*cümle bin dokuz yüz dekâkin-i Sûk-ı sultânîdir. Niçe yüz dükkânları, serâpâ kârgîr binâ-yı ma'mûrdur*”. Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. III, s. 19.

³⁵⁰ İbn Battuta, *Seyahatname*, C. I- II, s. 412.

³⁵¹ Ruhi Özcan, *17. Yüzyılda Konya'da Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1993, s. 89.

Osmanlı döneminde şehir ticaretinin en yoğun ve canlı olduğu bölgedir.³⁵² Uzun çarşıya açılan sokaklarda her biri aynı iş kolu, mal ve hizmet üreten esnaf örgütleri bulunur.³⁵³ At Pazarı Kapısına doğru uzun çarşıda bulunan Alacahan ile uzun çarşıya paralel açılan sokaklarda esnaf dükkânları yer almaktadır.³⁵⁴

2.1.2. Şükran Mahallesi'nde Bulunan Çarşılar

Selçuklulardan itibaren Konya çarşı merkezinin fazla yer değiştirmeden gelişim gösterdiği, Kapı Camisi'nin olduğu yerde bulunan At Pazarı Kapısı'ndan Mevlâna Türbesi'ne kadar uzanan bölgede Hükümet Konağı, Kapı Camisi ve Aziziye Camisi etrafında şehir ticareti yoğunlaşmıştır.³⁵⁵ Konumu itibariyle Şükran Mahallesi hem Osmanlı döneminde hem de günümüzde şehir ticaretinin merkezinde yer almıştır. Çarşıların bir kısmı Osmanlı döneminde Şükran Mahallesi içerisinde bulunurken bir kısmı daha sonra kendisi ile birleştirilen mahallelerin içerisinde olup günümüzde bu mahallede yer almaktadır.

Günlük hayatın iktisadi yönünü meydana getiren esnaf³⁵⁶, uzun çarşı üzerinde yoğunlaşmıştır. Buradan şehir ticaretinin en yoğun olduğu At Pazarı'na ve bedestene açılmaktadır. Mahallenin günümüzdeki sınırları göz önüne alınırsa Konya Çarşılarının büyük bir kısmına hâkim olmaktadır. Kuzeyde Alaeddin Caddesi, güneyde Türbe Caddesi ve Tevfikiye Caddesi'ne kadar olan parsel içerisinde yer alan tüm çarşılar ve esnaf dükkânları bugün Şükran Mahallesi sınırlarına dâhidir.

Uzun Çarşı: İplikçi Camisi'nin kuzeyi ile bedestenin güneyinden itibaren At Pazarı'na ulaşmaktadır.³⁵⁷ Bugünkü Larende Caddesi'nin başlangıcından itibaren Tevfikiye Caddesi'nin sonundaki meydana açılan yerde, Vakıflar Çarşısının

³⁵² Aköz, “Konya Çarşısı”, s. 214.

³⁵³ Bergen, “Medeniyetin Cüzü: Mahalle”, s. 155.

³⁵⁴ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 109.

³⁵⁵ Bayram Ürekli-Hüseyin Muşmal, “Konya’da Faaliyet Gösteren Esnaf Grupları ve Tarihi Meslekler”, *İpek Yolu Konya Kitabı XV-I-II Özel Sayı, Kaybolmuş ve Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslekler*, (Ed. Kerim Çınar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2015.

³⁵⁶ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 232.

³⁵⁷ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 25.

doğusunda yer almaktadır.³⁵⁸ XVI. yüzyılda Konya'nın en yoğun ticari merkezlerinden biri olup, Şükran Mahallesi'nin ticaretin merkezine bağlanmasında ana unsurdur. Burada birçok esnaf çarşılarının yanı sıra şehir içi hanları da çoğunlukla burada yer almaktadır.³⁵⁹

1664 tarihli belgede Şükran Mahallesi'nden el-Hâc Mehmed'in vakfettiği dükkânın yeri At Pazarı Kapısı'nda Alaca Han karşısında bulunan uzun çarşıda bulunduğu belirtilmiştir.³⁶⁰ Uzun çarşı üzerinde bulunan Alaca Han ile uzun çarşıya paralel uzanan Helvacılar Çarşısı, Attarlar Çarşısı, Postalcılar Çarşısı, Arasta Çarşısı (kısmen) Şükran Mahallesi içerisindedir.³⁶¹

Attarlar Çarşısı: At Pazarı Kapısı'nın içerisinde Alaca Han ile yan yanadır.³⁶² Baharat, ilaç yapımında kullanılan bitki kökleri, boya maddeleri ve tohum satılan esnaf çarşısıdır.³⁶³ Kaynakçı, Attarlar Çarşısı'nı Şükran Mahallesi içinde göstermektedir.

Mücellidler Çarşısı: Kapı Camisi'nin kuzeybatısında Şükran Mescidi'nin önünden geçen bugünkü Eşrefoğlu Sokağı'nda yer almaktadır.³⁶⁴ Mücellit; kitap yapraklarının dağılmadan ve sırası bozulmadan bir araya toplanması ve korunması için deri, bez, kâğıt, mukavva gibi malzemeler ile kitapları ciltleyen meslek gurubudur.³⁶⁵

Helvacılar Çarşısı: At Pazarı Kapısı dahilinde Alaca Han'ın yakınında yer almaktadır.³⁶⁶ Helva çoğunlukla tatlandırıcı olarak kullanılan bal ve üzüm pekmezinden üretilen gıdadır.³⁶⁷ Uzun çarşı üzerinde yer alan Helvacılar Çarşısı'nın bir kısmı Şükran Mahallesi içerindedir.

³⁵⁸ Mehmet Ali Uz-Muhammed Doğan, “Belgelerle Adım Adım Eski Konya”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, S. 18, C. 10, Konya 2010, s. 300. (Aktaran Rümeysa Kars, “18. Yüzyılda Konya'nın Ticari Mekanları”, *Social Sciences Studies Journal*, S. 4, C. 28, Aralık 2018, s. 6412.)

³⁵⁹ Aköz, “Konya Çarşısı”, s. 215.

³⁶⁰ Sak, *Konya'da Yapılan Vakıflar*, s. 196.

³⁶¹ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 112.

³⁶² Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 25.

³⁶³ Aköz, “Konya Çarşısı”, s. 215.

³⁶⁴ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 26.

³⁶⁵ Ahmet Saim Arıtan, “Ciltçilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 551.

³⁶⁶ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 26.

³⁶⁷ Aköz, “Konya Çarşısı”, s. 217.

Haffaflar Çarşısı: Hacı Hasan Camisi yanında bulunmaktadır. Ayakkabı tamircileri ve yapılmış ayakkabıları satmaktadır.³⁶⁸ Ergenç, Haffaflar Çarşısı'nın bugünkü postanenin arkasında Hükümet Konağı'na uzanan ve uzun çarşıya açılan sokak üzerinde yer aldığını söyler.³⁶⁹ Bu çarşı Osmanlı döneminde Kalecik Mahallesi'nde olup günümüzde Şükran Mahallesi içerisinde.

Arasta Çarşısı: Kalecik, Alişerbeti ve Şükran Mahalleleri arasında yer almakta olup bu çarşının başlangıcı Şükran Mahallesi'nden itibaren başlamaktadır.³⁷⁰ Arasta Çarşısı'nda sırasıyla Helvacılar Çarşısı, Çilingir Dükkânı ve Külâhçılar Dükkânı yer almaktadır.

Postalcılar Çarşısı: Haffaflar Çarşısı ile yan yana olup Hacı Hasan Camisi'nin yakınında bulunmaktadır.³⁷¹ Haffaflar ile Postalcılar birbirine yakın iki esnaf gurubu olmasından dolayı aynı mevkide toplanmıştır. H. 1114/ M. 1702 tarihinde dükkân davasında Postalcılar Çarşısı'nda 1 ekmekçi dükkânı, 4 attar dükkânı olduğu kaydedilmektedir.³⁷² Muhtemelen buradaki dükkânlar birer bakkal vaziyetinde işlev sürdürmektedir. Kaynakçı, Postalcılar Çarşısı'nı Şükran Mahallesi sınırlarında göstermektedir.³⁷³

Sipahi Pazarı: Kürkçü Çarşısı yakınında Hacı Hasan Camisi ile Kürkçü Mescidi arasında yer almaktadır.³⁷⁴ Hacı Hasan Camisi ve Kürkçü Mescidi günümüzde Şükran Mahallesi içerindedir. Bu durumda günümüze binaen bu mahalle içerisindedir.

Külâhçılar Çarşısı: Hacı Hasan Camisi ile İplikçi Camisi arasında bulunan saraçlar ile yan yana yer almaktadır.³⁷⁵ Günümüzde Şükran Mahallesi'ndedir.

³⁶⁸ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 26.

³⁶⁹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 37.

³⁷⁰ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 112.

³⁷¹ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 26.

³⁷² Sak, *40 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 52-39/2.

³⁷³ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 112.

³⁷⁴ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 25.

³⁷⁵ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 26.

Kürkçüler Çarşısı: Sipahi Pazarı ve Kuyumcular Çarşısı ile yakın olup İplikçi Camisi'nin güney kısmına düşmektedir.³⁷⁶

Çıkrıkçılar Çarşısı: Kalecik Mahallesi'nde İplikçi Camisi'nin batısında yer alan sokakta bulunmaktadır.³⁷⁷ Günümüzde Şükran Mahallesi içerisindedir.

Saraçhane Çarşısı: Kalecik Mahallesi'nde İplikçi Camisi yanındadır. Saraçlar ve Külâhçılar ile yan yana olup bugünkü Ziraat Bankası ve PTT arasında yer almaktadır.³⁷⁸ Günümüzde Şükran Mahallesi sınırlarındadır.

Kalaycılar Çarşısı: Şükran Mahallesi içerisindedir.

1867 yılındaki çarşı yangını Şükran Mahallesi'ni derinden etkilemiş ve bu yangında mahallenin Kapı Camii ve At Pazarı'ndan itibaren doğu kısmı yangına teslim olmuştur.³⁷⁹ Yangınından sonra Konya Çarşısı'nın fiziki yapısı tamamen değişmiş olup tarihi dokusunu kaybederek derinden etkilenmiştir³⁸⁰. Yangından en çok etkilenen mahallelerden birisi olan Şükran Mahallesi'nin doğusu da çarşının yeniden imarı ile eski fiziki ve tarihi dokusunu kaybetmiştir. Ancak bu yangın sonrasında yanan bölgeler kısa sürede yeniden imara açılarak çarşı ve dükkânlar inşa edilmiştir.³⁸¹

2.1.3. Hanlar

Bilindiği gibi hanlar sosyal yardımlaşmanın, vatana hizmetin bir türü olarak gelişen hanlar, önemli devlet adamları ve varlıklı kişiler tarafından ticareti geliştirmek amacıyla tüccarların yol güvenliğini sağlamak, konaklama imkânı sağlamak adına inşa edilmiş sosyal yapılarıdır.³⁸² Şehirdeki iktisadi faaliyetlerin yürütüldüğü en önemli merkezler çarşı ve bedestenden sonra hanlardır.³⁸³

³⁷⁶ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 26.

³⁷⁷ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 26.

³⁷⁸ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 26.

³⁷⁹ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 31.

³⁸⁰ Muşmal, "1867 Konya Çarşısı Yangını", s. 110.

³⁸¹ Muşmal, "1867 Çarşı Yangını", s. 110-111.

³⁸² Küçükdağ-Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s. 327.

³⁸³ Doğan Yörük, "XVI. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C. 42, S. 42, 2017, s. 358.

Önemli ticaret yolları üzerindeki büyük hanların haricinde şehir içerisinde yer alan, köylerden ve kasabalardan gelen tüccarların konaklaması için de ayrıca küçük hanlar inşa edilmiştir. Bu amaçla şehrin en işlek kapılarından biri olan At Pazarı kapısı yakınlarında küçüklü, büyüklü hanlar mevcuttur³⁸⁴. Bu hanlar, konum itibarıyla hükümet konağı ile Aziziye ve Kapı Camileri arasında olup Şükran Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu sayede mahalle, At Pazarı kapısı sayesinde köylerden gelen yollara da uzanmaktadır. Mahalledeki hanlar, çok büyük yapılar olmamakla beraber mahallenin ileri gelen varlıklı kişiler tarafından inşa edilmiştir. Mahalle sınırları içerisinde yer alan hanlar, 1867 yılında çıkan yangında yanmış ve tekrar inşa edilmemiştir.

2.1.3.1.Zincirli Hanı

Zincirli Hanı Hükümet Binası'nın güneydoğusunda At Pazarı Kapısı'na yakın olup Tevfikiye Caddesi üzerinde yer almaktadır. Zincirli Han'ın zemini Şeyh Ahmet Efendi vakfına aittir.³⁸⁵ 1701 tarihli gasp davasında Aksaray'a giderken Zincirli Hanı'nın yakınında bulunan Tollar adlı bir yerden bahsedilmektedir.³⁸⁶ Bu mevziinin yeri tam olarak bilinmemektedir. At Pazarı'na yakın bir konumda olması nedeniyle orta büyüklükte bir han olduğu tahmin edilmektedir. 1867 Konya çarşısı yangınında yanıp kül olan Zincirli Han, eski fiziki dokusunu koruyamamıştır ancak hanın zemini üzerinde yeni dükkânlar inşa edilmiştir. Bugün Zincirli Han'ın zemini üzerinde Saray Çarşısı bulunmaktadır.

2.1.3.2. Dedeler Hanı

Zincirli Han'ın güneyinde yer alan Dedeler Hanı, bir ucuyla Tevfikiye Caddesi'ne bir ucuyla da Çıkrıkçılar Sokağı'na açılmaktadır.³⁸⁷ Zincirli Han yakınında yer alması dolayısı ile At Pazarı Kapısı'na da yakın bir yerde olmalıdır. Dedeler Hanı ile ilgili fazla bilgi mevcut olmamasının yanı sıra, Konya sicillerinde de adı geçmemektedir. XVIII. yüzyıl başlarında yapılan bu han, 1867 çarşı yangınında

³⁸⁴ Aköz, “Konya Çarşısı”, s. 215.

³⁸⁵ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 21.

³⁸⁶ İbrahim Solak-İzzet Sak, *39 Numaralı Konya Kadı Sicili (1113-1113/1701-1702) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016, s. 181-107/1.

³⁸⁷ Uz, *Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri*, s. 22.

yanmıştır. Konya çarşısının yeniden imarı ile bu hanın zemininde dükkânlar yapılmıştır. Günümüze ulaşmayan Dedeler Hanı zemini üzerinde günümüzde Saray Çarşısı bulunmaktadır.

2.1.3.3. Derviş Mehmet Hanı

XVIII. yüzyıl başlarında inşa edilen Derviş Mehmet Hanı, ismini banisinden almıştır. 1736 tarihli ev satışı kaydında Derviş Mehmed Hanı, Şükran Mahallesi içerisinde gösterilmektedir.³⁸⁸ Ayrıca belgede “*Derviş Mehmed Hanı*” olarak değil de “*Derviş Mehmed’in hanı*” şeklinde belirtilmesi, Derviş Mehmed’in bu hanın sahibi olduğunu göstermektedir. Derviş Mehmed tarafından inşa ettirilen bu han At Pazarı Kapısı’na yakın olup Tevfikiye Caddesi üzerinde yer almaktadır. 1867 çarşı yangınında yanmış olan Derviş Mehmed hanı, günümüze ulaşmamıştır. Bugün bu hanın üzerinde Saray Çarşısı bulunmaktadır.

2.1.3.4. Aşçıbaşı Hanı

XVIII. yüzyıl başlarında inşa edilmiş olan Aşçıbaşı Hanı konumu itibariyle Mıhçılar Çarşısı içerisinde Kapı Camii’nin batısında yer almaktadır.³⁸⁹ Şükran Mahallesi içerisinde yer almaktadır. 1867 çarşı yangınında Kapı Camii ile birlikte yanan Aşçıbaşı Hanı’nın yapım tarihi ve banisi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Günümüze ulaşmayan hanın zemini üzerinde dükkânlar inşa edilmiştir.

³⁸⁸ “Şükran Mahallesi’nde vâki’ bir taraftan Molla Süleyman mülkü ve bir taraftan ba’zen Çolak Hasan ve ba’zen Hacı İsmâ‘îl ve ba’zen benim ahâr mülküm olan dükkân ve bir taraftan merkûm Derviş Mehmed’in Hanı...”, Sak-Solak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 398-399-165/3.

³⁸⁹ Uz, Şükran-Tarihi Konya Mahalleleri, s. 23.

2.2. ESNAF TEŞKİLATI

Esnaf, Arapça sınıf kelimesinin çoğulu olup şehir ve kasabalarda mal ve hizmet üreten, dağıtımını ve satışını yapan³⁹⁰ her hangi bir iş kolunun belli bir alanında uzmanlaşmış olarak çalışanların meydana getirdiği mesleki örgütlenmedir.³⁹¹ Osmanlı esnaf teşkilatının kökeni İslam'ın ilk yıllarındaki fütüvvet ve Selçuklulardaki ahi teşkilatına dayanmaktadır.³⁹² Bir esnaf teşkilatı olan ahilik, zaman içerisinde yalnız şehirlerde değil, köylerde ve uçlarda da etkin olmuştur.³⁹³ XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçuklu'nun merkezi otoritesinin zayıflamasıyla ahiler, siyasi bir amil olarak güçlenmiştir.³⁹⁴

Anadolu'daki ahi örgütlenmeleri tasavvuf düşüncesi etrafında şekillenerek mesleki ve iktisadi işlevlerinden öte kapalı cemaat yapısı içerisinde aidiyet duygusunu pekiştirici özellikleriyle ön plana çıkmışlardır.³⁹⁵ Ahilik teşkilatı, Osmanlı'nın merkezîyetçi yapısına bağlı olarak zaman içerisinde eski siyasi gücünü kaybetmiştir. XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı esnafı, fütüvvet ve ahilik geleneklerine bağlı kalarak, padişahın koyduğu kurallar çerçevesinde lonca teşkilatı özelliğine kavuşmuştur.³⁹⁶

Osmanlı esnaf lonca teşkilatı, belirli bir iş kolunun bütününe kapsamak yerine oldukça farklı, çok dar ve sınırlı zümreler halinde her malın ham maddesinden başlayarak üretimden tüketime kadar bütün aşamalarda ayrı birer esnaf birimi olarak örgütlenmiştir.³⁹⁷ Ham madde çeşitliliği, üretilen malın türü ve malın hitap ettiği alıcı zümrelerine göre meslek gruplarında uzmanlaşan ve farklılaşan son derece ayrıntılı bir örgütlenme yapısıdır.³⁹⁸ Bu anlamda Osmanlı esnaf lonca teşkilatının kendi içerisinde kollara ayrılarak geniş bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

³⁹⁰ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 232.

³⁹¹ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000, (Aktaran Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 232.)

³⁹² Ünal, *Sosyal ve Ekonomik Tarih*, s. 122.

³⁹³ Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s. 113.

³⁹⁴ Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, s. 114.

³⁹⁵ Alada, *Mahalle*, s. 104.

³⁹⁶ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 232.

³⁹⁷ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s. 289.

³⁹⁸ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s. 290.

Esnaf lonca örgütleri, Osmanlı şehrinde ekonomik hayatın varlık sebebi olarak görülmüş olup, lonca üyeleri şehir nüfusunun büyük bir kısmını oluşturmuştur.³⁹⁹ Esnaf teşkilatı askeri ve ulema zümreleri dışındaki şehir nüfusunu kendi bünyesinde teşkilatlandırarak şehrin yönetim ve ekonomisinde önemli rol üstlenmiştir.⁴⁰⁰

2.2.1. Esnaf Yöneticileri ve Temsilcileri

2.2.1.1. Esnaf Şeyhleri

Lonca Teşkilatı devletin oluşturup denetlediği bir esnaf örgütüdür. Bu örgütün başında Araplarda “şeyh”, XIII. ve XIV. yüzyıl Anadolu’sunda “ahi” adı verilen lider bulunmaktadır.⁴⁰¹ Şeyhler, dürüst ve sözü geçen kişiler olup, esnaf törenlerine katılmak ve bu törenlere başkanlık etmek, esnaf arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek, sorunların çözülmemesi durumunda kadıya bildirmek gibi görevleri vardır.⁴⁰²

2.2.1.2. Kethüda

Kethüdalar, şeyhin esnaf yanındaki temsilcisi olup, görevlerini üzerine alan, esnaf işlerini takip edip toplantılara katılan, kısacası esnafın maddi ve idari işlerini yürüten görevlidir.⁴⁰³ Kethüdalar, esnafın ihtiyarları arasından seçilip, görevleri kadı tarafından onaylanmaktadır.⁴⁰⁴ Kethüdası olmayan bir lonca grubu bağımsız olamadığından her loncanın kethüda seçmesi zorunludur.⁴⁰⁵ Konya’da 1672 tarihinde Haffaflar kethüdalığında Ali Beşe’nin bulunduğu görülmekte olup esnafın işlerini görmek üzere kethüdanın görev yaptığı anlaşılmaktadır.⁴⁰⁶ Kethüdanın yanında ahi baba, nakib, duacı, çavuş ve yiğitbaşı gibi görevliler bulunmaktadır.⁴⁰⁷

³⁹⁹ İncalcık, *Klasik Çağ*, s. 158.

⁴⁰⁰ Hüseyin Muşmal, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2000, s. 84.

⁴⁰¹ İncalcık, *Klasik Çağ*, s. 158.

⁴⁰² Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 233.

⁴⁰³ Muşmal, *Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 84.

⁴⁰⁴ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 233.

⁴⁰⁵ İncalcık, *Klasik Çağ*, s. 158.

⁴⁰⁶ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 235; Muşmal, *Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 84.

⁴⁰⁷ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s. 293.

2.2.1.3. Yiğitbaşı

Lonca teşkilatının hiyerarşik düzeninde şeyh ve kethüdadan sonra yiğitbaşı gelmektedir. Esnaf ile kethüda arasında aracı olup, esnaf şeyhi ve kethüdanın yardımcısıdır.⁴⁰⁸ Yiğitbaşı, esnaf tarafından sevilen sayılan kişilerden seçilir ve 1 yıllığına bu görev verilirdi.⁴⁰⁹ Naib tarafından tescil işlemi tamamlandıktan sonra “temessük” verilerek göreve başlatılırlardı.⁴¹⁰ Görevleri, pazardan ham madde temin edip ustalara dağıtmak, üretilen malların lonca kurallarına uygunluğunu denetlemek, diğer lonca ve ya dükkânlara dağıtımını gerçekleştirmektir.⁴¹¹ Bunların haricinde çıraklıktan ustalığa geçmek isteyenlerin sınavlarını organize ederdi. Şeyh ve kethüda ile birlikte bu sınavı yapma yetkisine haizdi.⁴¹² Usta ve kalfaların bağımsız iş yeri sahibi olması için yiğitbaşından icazet alması gerekirdi.⁴¹³ XVIII. yüzyıldan itibaren her esnaf örgütünde bu görevlinin bulunması zorunlu tutulmuştur.⁴¹⁴

2.2.1.4. Bazarbaşı

Bazarbaşı, tüm esnaf temsilcileri ve ileri gelenleri tarafından seçildikten sonra naibin müraselesi ile beratı istenir beratın verilmesi durumunda görevine başlardı.⁴¹⁵ Ehl-i örfün ihtiyacı olan yiyecek ve eşyanın para karşılığı esnaftan alınarak ilgililere teslimi bazarbaşının önderliğinde gerçekleştirilirdi.⁴¹⁶ Yaptığı işlere bakıldığında esnaf ile şehrin yöneticileri arasında aracı görevi gördüğü anlaşılmaktadır.⁴¹⁷

⁴⁰⁸ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 233.

⁴⁰⁹ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 146.

⁴¹⁰ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 146.

⁴¹¹ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 159.

⁴¹² Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 146.

⁴¹³ Muşmal, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 85.

⁴¹⁴ Genç, *Devlet ve Ekonomi*, s. 292.

⁴¹⁵ Muşmal, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 85; Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 144.

⁴¹⁶ Küçükdağ, *Lale Devri'nde Konya*, s. 145; Sak, *42 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 1-2/1; 2-4/1; Sak-Çetin, *45 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 4-4/1; 5-6/1.

⁴¹⁷ 1644 yılında el-Hac Ahmed bin el-Hac Mustafa, 1707 yılında el-Hac Ali, 1715 yılında Molla Ebubekir'in Konya bazarbaşı olduğunu öğrenmekteyiz. El-Hac Ahmed bin el-Hac Mustafa'nın Şükran Mahallesi'nde bir dükkânı bulunmaktadır. Sak, *42 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 1-2/1; 2-4/1; Sak-Çetin, *45 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 4-4/1; 5-6/1; Muşmal, *Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 86.

2.2.2. Şükran Mahallesi'nde Faaliyet Gösteren Esnaf

İncelediğimiz dönemde Şer'iye sicillerinde Şükran Mahallesi'ndeki esnaflar ve mesleklerine dair bilgileri dükkân satış kayıtlarından öğrenmekteyiz. Şükran Mahallesi'nde küçük zanaatkar guruplarının yer aldığı görülür. Bunlar, *Helvacı*,⁴¹⁸ *Mıhçı*,⁴¹⁹ *Demirci*,⁴²⁰ *Keçeci*,⁴²¹ *Attar*,⁴²² *Neccar*,⁴²³ *Postacı*,⁴²⁴ *Mücellitçi*,⁴²⁵ *Çilingirci*,⁴²⁶ *Külahçı*,⁴²⁷ *Çıkırıkçı*,⁴²⁸ *Kalaycı*,⁴²⁹ gibi esnaf dükkânları bulunmaktadır. Mahallede sipahi, tenekeci, terzi, demirci, neccar gibi esnaf gurupları çoğunluktadır.⁴³⁰ Bunların haricinde bazı kayıtlarda dükkânların hangi zanaat üzerine olduğu belirtilmemektedir. Ancak mahalle içerisinde bulunan dükkânların küçük esnaf dükkânları olduğu göz önüne alınırsa mahallenin ihtiyaçlarına binaen oluştuğu söylenebilir.

⁴¹⁸ H. 1087/ M. 1664 tarihinde Mahmud Halife ibn el-Hâc Receb ve Ahmed ibn el-Hâc Mehmed arasındaki dükkân satışında, Şükran Mahallesi'ndeki satışı yapılan dükkânın çevresi tarif edilirken yanında el-Hâc Ahmed'in helvacı dükkânı vardır.⁴¹⁸ "...Şükran Mahallesi'nde vâki' bir taraftan el-Hac Ahmed'in helvacı dükkânı..." Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı, s. 82-49/3.

⁴¹⁹ H. 1128/ M. 1716 tarihinde Şükran Mahallesi'nden Ayşe bint Mehmet, mahallede yer alan mıhçı dükkânını kardeşi el-Hâc Ahmed Çelebi ve İbrahim Çelebi'ye satmıştır. Bu belgeye göre Ahmet Çelebi ve İbrahim Çelebi mih, çivi, kazık gibi malzemeleri satan esnaf gurubundadır. "...mahalle-i mezbûrede vâki' bir taraftan Musluk Vakfı ve bir taraftan el-Hâc Mehmed mülkü ve bir taraftan müvekkilem mezbûrnin âhar mülkü ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ile mahdûd olup ilahin sudûrü'l- bey' silk-i mülkünde ve taht-ı tasarrufunda olan bir bâb mıhçı dükkânını..." Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 29-12/2.

⁴²⁰ H. 1128/ M. 1716 tarihinde yapılan dükkân satışında Şükran Mahallesi'nde bir demirci dükkânının olduğu kaydedilmiştir. "...Şükran Mahallesi'nde vâki' iki taraftan müşteri-i merkûm el-Hâc Hasan mülkü ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ve bir taraftan Musluk Vakfı ile mahdûd olup ilahin sudûrü'l- bey' silk-i mülkünde ve taht-ı tasarrufunda olan bir bâb demirci dükkânını..." Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 88-37/4.

⁴²¹ H. 1143/ M. 1731 tarihinde Şükran Mahallesi'nden Ahmet Çelebi ibn Abdurrahman'ın Yediler Mahallesi'nde iki adet keçeci dükkânı bulunmaktadır. Kendisi Şükran Mahallesi'nde ikamet etmekte olup başka bir mahallede de esnaflık yapılabilmektedir. "...Yediler Mahallesi'nde vâki' iki taraftan müvekkil-i mûmâ-ileyh mülkü ve bir taraftan Hacı Hüseyin mülkü ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ile mahdûd iki bâb keçeci dükkânı..." Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 226-103/3.

⁴²² Attarlar Çarşısı Şükran Mahallesi sınırlarında olduğuna göre burada attarlık yapan esnaf bulunmaktadır. Ayrıca Şükran Mahallesi'nde ikamet edip Postacılar Çarşısında Attar dükkânları olan kişiler de bulunmaktadır. Sak, 40 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 52-39/2.

⁴²³ Uz, "Şükran Mahallesi", s. 251.

⁴²⁴ Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s. 112.

⁴²⁵ Küçükdağ, Lale Devri'nde Konya, s. 26.

⁴²⁶ Uz, "Şükran Mahallesi", s. 251.

⁴²⁷ Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s. 112.

⁴²⁸ Uz, "Şükran Mahallesi", s. 251.

⁴²⁹ Küçükdağ, Lale Devri'nde Konya, s. 26.

⁴³⁰ Uz, "Şükran Mahallesi", s. 251.

2.3. GAYRİMENKUL SATIŞLARI

Mülk satış belgeleri, satılan gayrimenkullerin yerini, şehir merkezine uzaklık ve yakınlık noktalarını ve bu etkenlerin fiyatlandırmadaki etkilerini analiz etmemiz açısından bilgiler vermektedir.⁴³¹ Ayrıca sosyal ve ekonomik hayata dair de önemli veriler sunmaktadır. Çalışmamızın ana kaynağını oluşturan şer'îye sicilleri içerisinde ekonomik hayata dair kayıtların büyük bir kısmını gayrimenkul satışlar oluşturmaktadır. İncelediğimiz dönemde Şükran Mahallesi'nde toplam 59 adet gayrimenkul satışı tespit edilmiş olup, miras taksimine giren gayrimenkuller satış kayıtları içerisinde dahil edilmemiştir. 59 adet satış kaydının 33'ü ev, 10'u dükkân, 10'u bağ ve 6'sı tarla satışlarından oluşmaktadır. Ev satışlarında sadece örtme, avlu, oda, tabhane gibi evin bir kısmının satışının yapıldığı belgeler de ele alınmıştır.

2.3.1. Ev Satışları

Ev satışları, mahallede ikamet edenlerin dini, unvanı, ekonomik durumu ve sakinler arasındaki münasebetleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. İncelediğimiz dönemde Şükran Mahallesi'nde yapılan satışların %55, 99'luk kısmını ev satışları oluşturmaktadır.

XVII. yüzyılın ilk yarısında ve ikinci yarısının ilk çeyreğinde Konya'daki tüm mahalleler içerisinde en az ev satışının gerçekleştiği mahallelerden biri Şükran Mahallesi'dir. Özcan'ın XVII. yüzyılda Konya'daki ev satışlarına dair yaptığı çalışmada 1640-1665 yılları arasındaki 25 yıllık sürede sadece 5 adet ev satışı gerçekleşmiştir.⁴³² Muşmal'ın 1640-1650 yılları arasındaki 10 yıllık zaman diliminde Konya mahallelerindeki ev satışlarına dair yaptığı çalışmada Şükran Mahallesi'ndeki ev satışı 1 ile 3 arasında yapıldığı belirtilmektedir.⁴³³ Kıvrım, 1670-1680 tarihleri

⁴³¹ Muşmal, *Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 94.

⁴³² Özcan, *Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, s. 61.

⁴³³ *Ev satışlarının en fazla olduğu Türbe-i Celaliye Mahallesi 29 adet ev satışı ile 1. sırada yer alırken 15 adet ev satışı ile İç Kale Mahallesi 2. sırada yer almaktadır. 11 adet ev satışı işlemi ile Çifte Merdiven Mahallesi 3. sıradadır. Geriye kalan mahaller içerisinde Zelve Sultan 9, Hacı Eymür 8, İbn-i Salih ve Şeyh Sadreddin 7, Aynedar 6, Ali Gav, Piri Paşa, Sedirler, Aksinle, Cedidiye, Mihmandar, Yediler Sultan, Öyle Bekledi, Hoşhevan, Şeyh Aliman Mahallelerinde 5'er adet ev satışı yapılmıştır. Türk Ali, İbn-i Tuti, Şeker Furuş, Kuru Göl, Hoca Faruk, Divle, Topraklık, Şeyh Osman Rumi, Seb'a Hevan, Karakayış, Hoca Habib, Biremani ve Akbaş mahallelerinde 4'er satış işlemi gerçekleşmiştir. Diğer mahallelerdeki satışlar 1 ile 3 arasında değişmektedir.* Muşmal, *Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 95.

arasındaki 10 yıllık süreçte Şükran Mahallesi'nde 11 adet ev satış kaydı tespit edilmiştir.⁴³⁴ 1660-1738 yılları arasında toplam 33 adet ev satış kaydı tespit edilmiş olup farklı tarihlerde yapılan ev satışlarında, alıcısı, satıcısı, evin müstemilatı ve fiyatına dair bilgiler Ek-1 'de verilmiştir.⁴³⁵

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ev satışlarında artış görülmektedir. Ev satışlarının %93'ü mahalle içerisinde gerçekleşirken %7'si başka mahallede ikamet etmekte olup Şükran Mahallesi'nde bulunan evini satan kişilerden oluşmaktadır. 1692 tarihli ev satışı kaydında, Şeyh Sadreddin Mahallesi'nde ikamet eden Emine bint Veli, Şükran Mahallesi'nde bulunan tabhâne, sofa, dezgah evi ve avludan oluşan evinini Hurubsima isimindeki bir gayrimüslime 112 esedi kuruşa sattığı görülür⁴³⁶. Bu kişilerin daha önce Şükran Mahallesi'nde oturdukları düşünülmektedir. Bir diğer ihtimal ise miras olarak intikal etmiş olan evlerin satışı da olduğu da düşünülebilir. Aynı gerekçeler Şükran Mahallesi'nde ikamet edip başka bir mahallede ev satışı yapan kişiler için de gereklidir. Örneğin, Şükran Mahallesi'nde ikamet eden Ayşe bint Ali isimindeki bir kadın, Mücellid Mahallesi'ndeki tabhâne, ahır ve avludan oluşan evini 25 kuruşa İsmail Çelebi'ye satmıştır.⁴³⁷

Tablo-2 Şükran Mahallesi'nde Yıllara Göre Ev Satışı Sayısı

Yıllar	Satış Adeti	% Değeri
1640-1650	1	%3, 03
1650-1660	1	%3, 03
1660-1670	5	%15, 15
1670-1680	9	%27, 27
1680-1690	-	%0
1690-1700	2	%6, 06
1700-1710	4	%12, 12
1710-1720	2	%6, 06
1720-1730	2	%6, 06

⁴³⁴ 1670-1680 yılları arasında Konya'da yapılan ev satışlarına dair tablo için bk. Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 307-323.

⁴³⁵ Bk. Bu çalışmada Şükran Mahallesi'nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁴³⁶ Solak-Sak, *38 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 211-129/3.

⁴³⁷ Sak-Çetin, *50 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 360-156/3.

1720-1730	2	%6, 06
1730-1740	5	%15, 15
1740-1750	-	%0
TOPLAM	33	%100

Tablo 2’de görüldüğü üzere 1640-1660 yılları arasında toplam 2 adet ev satışı yapılırken 1660-1680 yılları arasında 14 adet ev satılmıştır. Bu dönemde 14 evin el değiştirmesinde bazı hususları değerlendirmek gerekir. Bunlardan ilki nüfus artışına bağlı bir hareketlilik yaşanabileceği gibi mahallenin konumu gereği şehir merkezi ve ticaretine yakın olması dolayısıyla tercih edilen mahalleler arasında olmasıdır. Bu dönemde tespit ettiğimiz Ek 1’deki 33 ev satışından 7’sinin akçe ile geriye kalan 26’sının ise kuruş ile satışının yapıldığı görülmektedir. Akçe ile yapılan ev satışları ağırlıklı olarak 1660-1673 tarihleri arasında olup bu tarihten sonraki tüm satışlar kuruş ile gerçekleştirilmiştir.⁴³⁸ Mahalledeki en ucuz ev fiyatı 10 esedi kuruş iken⁴³⁹ en pahalı ev 500 esedi kuruşa satılmıştır.⁴⁴⁰

Evlerin müstemilatları aşağı yukarı aynı olmasına karşın fiyat farkları görülmektedir.⁴⁴¹ 1660 tarihinde Kerime bint es-Seyyid Mehmed, oda, örtme ve avluyu Seyyid Ali, Seyyid Hüseyin ve Cemil ve Alime’ye 5100 akçeye satmıştır.⁴⁴² 1670 tarihinde Hüseyin Beg ibn Musa, sofa, tabhâne ve avluyu el-Hac Mustafa bin Yusuf’a 30 esedi kuruşa satmıştır.⁴⁴³ 1716 tarihinde Yusuf bin Abdullah, yazlık, tahtında oda, ahır, çeşme, kenef ve avluyu Ahmed Efendi ibn Abdullah’a 140 kuruşa satmıştır.⁴⁴⁴ Örneklerden anlaşılacağı üzere evin müstemilatları fiyatı etkilemektedir.

⁴³⁸ Şükran Mahallesi’nde akçe ile yapılan ev satışlarının akçe değeri kuruşa çevrilmiştir. Bu dönemde 1 esedi kuruş 90 akçe olarak alınmıştır.

⁴³⁹ H. 24 Sefer 1072/M. 1661 tarihinde Derviş Hamza bin Nasuh, tabhane, sofa, örtme, avlu ve eşcâr ve kürûmünden oluşan evini 10 esedi kuruşa Şahin bin Abdullah’a satmıştır. Sak, *11 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 376-156/5.

⁴⁴⁰ H. 20 Rebi’ü’l-evvel 1083/M. 1672 tarihinde es-Seyyid Çelebi ibn es-Seyyid Şahin, Dahiliye sofa, 2 oda, tabhane, örtme, avlu ve hariciyesi 2 fevkani oda, yazlık, tahtında 2 oda, ahır, samanlık ve avludan oluşan evini Kıdvetü’l emâsil vel-akrân Salih Ağa bin Mehmed Ağa’ya 500 esedi kuruşa satmıştır. Tutar-Sak, *16 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 15-10/3.

⁴⁴¹ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁴⁴² 5100 akçenin resmi olarak esedi kuruş değeri 56, 66’dır. Akçe ile yapılan satışların resmi olarak riyali ve esedi kuruş karşılığı değeri için bk. Tablo- 8 s. 84-85; Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 29-16/1.

⁴⁴³ Küçük-Sak, *14 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 249-144/3.

⁴⁴⁴ Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 386-154/4.

Tablo-3 Şükran Mahallesi’nde Satışı Yapılan Evlerin Fiyat Aralıkları⁴⁴⁵

Fiyat Aralığı	Sayı	% Değeri
10-30 Kuruş	6	%18, 18
31-50 Kuruş	5	%15, 15
51-70 Kuruş	11	%33, 33
71-90 Kuruş	3	%9, 09
91-110 Kuruş	1	%3, 03
110 Kuruş ve Üzeri	7	%21, 21
Toplam	33	%100

Tablo 3’te görüldüğü üzere Şükran Mahallesi’nde 33 adet evden 11’i %33’lük bir dilimle 51 kuruş ile 70 kuruş arasındaki fiyat aralıklarında satılmıştır.⁴⁴⁶ %21 ile 7 adet ev, 110 kuruş ve üzerinde satılmış olup evlerin müstemilatları ve satıcı ile alıcının konumuna bağlı olarak değişiklik göstererek 500 esedi kuruşa kadar yükselmiştir.⁴⁴⁷ %18 ile 6 adet ev 10 kuruş ile 30 kuruş arasında satılırken⁴⁴⁸ %15 ile 5 adet ev 31 kuruş ile 50 kuruş arasında alıcı bulmuştur.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ Şükran Mahallesi’nde akçe ile yapılan ev satışlarının akçe değeri kuruşa çevrilmiştir. Bu dönemde 1 esedi kuruş 90 akçe olarak alınmıştır.

⁴⁴⁶ Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 104-61/3; 237-138/1; Sak, *43 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 314-232/2; Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 10-5/5; Sak, *52 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 344-154/4.

⁴⁴⁷ Tutar-Sak, *16 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 15-10/3; Solak-Sak, *38 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 211-129/3; Sak-Solak, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 131-55/3; 398-165/3; 471-193/2; İzzet Sak, *54 Numaralı Konya Kadı Sicili (1151-1152/1738-1739) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 185-93/2.

⁴⁴⁸ Sak, *11 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 376-156/5; Küçük-Sak, *14 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 249-144/3; Sak-Çetin, *50 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 360-156/3; İzzet Sak, *51 Numaralı Konya Kadı Sicili (1140-1141/1728-1729) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 182-103/3.

⁴⁴⁹ Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 10-5/2; Sak-Çetin, *50 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 156/3.

Şükran Mahallesi'ndeki evlerin fiyat aralıkları ve % değerleri tablo 3'te verilmişti. Bu bağlamda mahalledeki evler oturulabilir mekânlara göre sınıflandırılarak fiyat aralıkları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.⁴⁵⁰

Tablo-4 Şükran Mahallesi'nde Odalı, Tabhaneli ve Avlulu Evlerin Satış Fiyat Aralıkları⁴⁵¹

Fiyat	Sayı	% Değeri
5-50 kuruş	2	%25
51-60 kuruş	3	%37, 5
61-70 kuruş	-	%0
71-80 kuruş	2	%25
80-90 kuruş	-	%0
91 100 kuruş	1	%12, 5
Toplam	8	%100

Mahalledeki odalı, tabhaneli ve avlulu evler tablo 4'te görüldüğü üzere en düşük fiyat 5 kuruş ile 50 kuruş arasındadır. Evlerin müstemilatlarının aşağı yukarı aynı olmasına rağmen fiyat farkları görülmekte olup oturulabilir mekânların dışındaki kısımların da fiyata etki ettiği unutulmamalıdır.⁴⁵² Ayrıca yıllara göre de aynı müstemilata sahip evler arasında fiyat farkları oluşabilmektedir.

⁴⁵⁰ Evler ve evlerin müstemilatları için bk. Bu çalışmada ev, s. 53-63.

⁴⁵¹ Şükran Mahallesi'nde akçe ile yapılan ev satışlarının akçe değeri kuruşa çevrilmiştir. Bu dönemde 1 esedi kuruş 90 akçe olarak alınmıştır.

⁴⁵² H. 6 Şaban 1110/M. 1699 tarihinde evin oturulabilir kısmı olan oda, tabhane, avlu ile haricinde kiler örtme ve ahırın bulunduğu ev 60 kuruşa satılmıştır. Taşın-Sak, 32 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 163-108/2; H. 28 Rebi'ü'l-ahir 1119/M. 1707 tarihinde Simâven Veled-i Evânis tarafından oda, tabhane ve avlulu evini 75 kuruşa Mehmed bin el-Hâc Hüseyin'e satmıştır. Sak, 43 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 57-45/2; H. 15 Cemâziye'l-evvel 1128/M. 1716 tarihinde oda, tabhane, avlu 50 kuruşa es-Seyyid Ahmed'e satılmıştır. Sak, 47 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 10-5/2; H. 3 Muharrem 1139/M. 1726 tarihinde oda, tabhane ve avlulu ev 25, 5 kuruşa Abdulkadir ibn el-Hâc Yusuf'a satılmıştır. Sak-Çetin, 50 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 360-156/3; H. 27 Zî'l-ka'de 1148/M 1736 tarihinde oda, tabhane ve bahçesi olan avlu 100 kuruşa el-Hâc Ebubekir bin Hacı Ali'ye satılmıştır. Sak-Solak, 53 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 131-55/3.

Tablo-5 Şükran Mahallesi’nde 1 Tabhaneli veya Odalı Evlerin Satış Fiyat Aralıkları⁴⁵³

Fiyat	Sayı	% Değeri
10-40 kuruş	2	%25
41-50 kuruş	3	%37, 5
51-60 kuruş	1	%12, 5
61-70 kuruş	1	%12, 5
71-80 kuruş	-	%0
81 kuruş ve üzeri	2	%12, 5
TOPLAM	8	%100

Evlerin oturulabilir kısımlarının bir diğer grubunu 1 tabhaneli veya 1 odalı evler oluşturmaktadır. 1 odalı veya tabhaneli evleri aynı grupta vermemizin nedeni her ikisinin de oda olmasıdır. Bu grupta yer alan evlerin en düşük fiyat aralığı 10 kuruş ile 40 kuruş arasındadır. Tablo 5’te görüldüğü üzere Şükran Mahallesi’nde 2 adet ev 10 kuruş ile 40 kuruş arasında satılmıştır. %37, 5’lik dilimde tabhane ve avlulu ev grubunda mahalleden 3 adet ev 41 kuruş ile 50 kuruş arasında alıcı bulmuş en fazla satış yapılan fiyat aralığı olmuştur. 81 kuruş ve üzerinde yapılan ev satışları 2 adet olup %12, 5’lik bir kısmı oluşturmuştur.⁴⁵⁴ Mahalledeki evler arasında oturulabilir mekânlar sınıfında en çok yer alan safalı, tabhaneli, odalı ve avlulu evlerdir. Bazı evlerde bu müstemilatlardan 2 veya daha fazla bulunabilmektedir. Odalı, tabhaneli ve avlulu evlerden sonra en çok bu grupta ev satışları görülmektedir.

⁴⁵³ Şükran Mahallesi’nde akçe ile yapılan ev satışlarının akçe değeri kuruşa çevrilmiştir. Bu dönemde 1 esedi kuruş 90 akçe olarak alınmıştır.

⁴⁵⁴ H 29 Zîl-ka’de 1128/M. 1716 tarihinde Yusuf bin Abdullah tahtâni oda ve avludan oluşan oturulabilir mekânları ve haricinde yazlık, kenef ve ahırdan müteşekkil evini Ahmed Efendi’ye 140 kuruşa satmıştır. Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 386-154/4; H. 24 Recep 1149/M. 1736 tarihinde Abdulkadir bin Yusuf tabhane, avlu ve yazlıktan müteşekkil evini Eşe bint Mehmed’e 114 kuruşa satmıştır. Sak-Solak, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 471-193/2.

Tablo- 6 Şükran Mahallesi’nde 1 veya Daha Fazla Sofalı, Tabhaneli, Odalı ve Avlulu Evlerin Fiyat Aralıkları⁴⁵⁵

Fiyat	Sayı	% Değeri
1-20 kuruş	1	%7, 69
21-40 kuruş	2	%15, 38
41-60 kuruş	3	%23, 07
61-80 kuruş	2	%15, 38
81-100 kuruş	1	%7, 69
101-120 kuruş	1	%7, 69
121 kuruş ve üzeri	3	%23, 07
Toplam	13	%100

Tablo 6’da görüldüğü üzere Şükran Mahallesi’ndeki toplam 13 adet ev 1 ve 1’den fazla oda, sofa, tabhane ve avludan oluşan evler grubunda bulunmaktadır.⁴⁵⁶ Bu grupta yer alan evlerin en düşük fiyatı 1 kuruş ile 20 kuruş arasında olup 1 adet ev satışı yapılmıştır. En yüksek fiyat aralığı ise 121 kuruş ve üzerindedir. Bu gruptaki evlerin % 46, 15’lik kısmı 41-60 kuruş ile 121 kuruş ve üzerinde alıcı bulmuştur. İkinci sırada en çok satış yapılan fiyat aralığı 21-40 kuruş ile 61-80 kuruş arasında değişmiştir. Bu fiyat aralıklarında %30, 76 ile 4 adet ev satılmıştır.

⁴⁵⁵ Şükran Mahallesi’nde akçe ile yapılan ev satışlarının akçe değeri kuruşa çevrilmiştir. Bu dönemde 1 esedi kuruş 90 akçe olarak alınmıştır.

⁴⁵⁶ H. 24 Şa’ban 1074/M. 1664 tarihinde Ayşe bint Hasan Efendi sofa, 4 oda, 3 tabhane ve avluyu 266 kuruşa (24.000) Abdi Beşe bin Abdulcelil’e vekalet sebebiyle satmıştır. Evin müstemilatlarının geniş ve fazla olmasından dolayı XVII. Yüzyılın ikinci yarısında en yüksek fiyata satılan evlerden birisi diyebiliriz. Güngören-Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 231-106/2; H. 13 Cemâziye’l-evvel 1151/M. 1738 tarihinde es-Seyyid Abdullah bin es-Seyyid Mehmed, 2 sofa, oda ve avlu ile haricinde bodrum bulunan evini 220 kuruşa es-Seyyid el-Hâc Mehmed ve es-Seyyid Abdullah’a satmıştır. Sak, *54 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 185-93/2.

Ev alış satışlarında paranın yanı sıra bir miktar mal verilerek ödemeler yapıldığı görülmektedir. Şükran Mahallesi'nde tespit ettiğimiz 3 adet ev satışında bu tür ödeme yöntemine rastlanılmıştır. 1707 yılında Simâven veled-i Evânis, oda, tabhâne, kiler, örtme ve havludan müteşekkil olan evini, Mehmed ibn el-Hac Hüseyin'e 75 kuruş ve bir miktar buğday karşılığında satmıştır.⁴⁵⁷ 1706 tarihli takasa dayalı satılan ise evin değerine göre takas edilen evin haricinde 1 adet kıymetli minder verilmiştir.⁴⁵⁸ 1707 tarihinde Ahmed Beşe bin Mehmed Beşe, tabhanesini 4 kuruş ve kıymetli bir alaca ile 1 adet kabza fülûs-ı mazi'ya Abdullah Halife bin el-Hac Mustafa'ya satmıştır.⁴⁵⁹

Bir diğer satış türü takasa dayalı ev satışlarıdır. Bu dönemde 1 adet ev bu suretle el değiştirmiştir. 1706 tarihli ev satış kaydında, Yediler Mahallesi'nden Mehmet bin Ali Dede ile Şükran Mahallesi'nden Ayşe bint Mehmed arasında yapılan ev satışı karşılıklı takasa dayanmaktadır. Mehmed bin Ali Dede'nin Yediler Mahallesi'nde bulunan sofa, oda, tabhâne ve avlusu olan evi ile Ayşe bint Mehmed'in Şükran Mahallesi'ndeki yazlık, fevkani oda, 2 tahtâni oda ve 2 havludan müteşekkil olan evini takas ederek sattığı görülür.⁴⁶⁰

Evlerin satış bedelleri satıcılar tarafından belirlenmekte olup belli bir fiyat aralığı yoktur. Satıcı ve alıcı taraflar arasında karşılıklı rıza ile anlaşmaya varılarak satış işlemleri gerçekleşmektedir. Nadir de olsa yapılan alışverişten vazgeçildiği, anlaşmazlıkların cereyan ettiği de görülmüştür. Şükran Mahallesi'nde 1707 tarihli ev satışı kaydında, evin o günkü rayiç değerinin olması gerekenden çok daha üzerinde bir fiyata satılmasından kaynaklı anlaşmazlık doğmuştur.⁴⁶¹ Molla Abdullah Halife ibn el-Hac Mustafa, tahtâni oda, sofa, tabhâne, kiler ve avlusu olan evini, Mustafa bin Ali'ye, 9 ay önce 74, 5 kuruşa satmıştır. Mustafa bin Ali'nin, evin değerinin üzerinde bir fiyata satın alındığı gerekçesi ile mahkemeye başvurmuştur. Molla Abdullah Halife tarafından 6 kuruşun geri ödenmesi sonucunda davada sulh olmuştur.

⁴⁵⁷ Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 57-45/2.

⁴⁵⁸ Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 54-42/2.

⁴⁵⁹ Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 286-213/2.

⁴⁶⁰ Bu satışta Şükran Mahallesi'ndeki evin müstemilatları göz önüne alındığında Yediler Mahallesi'ndeki eve göre daha fazla müstemilata sahip olduğu ve 2 katlı olduğu görülmektedir. Yediler Mahallesi'ndeki evin Şükran Mahallesi'ndeki eve göre daha değerli olmasını evin bulunduğu konum ve konutun yeni yapılmış olmasıyla açıklayabiliriz. Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 54-42/2.

⁴⁶¹ Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 195-144/1.

Tablo-7 Şükran Mahallesi’ndeki Ev Alış ve Satışlarında Satıcı ve Alıcının Cinsiyet Dağılımı

Satıcının Cinsiyeti	Sayı	% Değeri	Alıcının Cinsiyeti	Sayı	% Değeri
Kadın	12	%36, 36	Kadın	4	%12, 12
Erkek	21	%63, 63	Erkek	29	%87, 87
Toplam	33	%100	Toplam	33	%100

Şükran Mahallesi’nde yapılan ev satışlarında sadece erkeklerin değil kadınların da alıcı ve satıcı oldukları görülmektedir. Tablo 7’de görüldüğü üzere ev satışlarında evini satan kadınların sayısı fazla iken ev alan kadınların sayısı azdır. 33 adet ev satışında %36, 36 ile 12 adet ev satışı kadınlar tarafından yapılmıştır.⁴⁶² %63, 63’lük kısımda 21 adet ev erkekler tarafından satılmıştır. Alıcı konumunda ise %87, 87 ile 29 adet ev erkekler tarafından alınırken %12, 12’lik bir kısımda sadece 4 adet ev kadınlar tarafından satın alınmıştır.⁴⁶³

Mahalledeki ev satışlarında satıcı ve alıcı kişilerin konumlarına bağlı olarak fiyat değişiklikleri arz etmektedir. Örneğin Hüseyin Beg ibn Musa’nın sofa, tabhane ve avludan müteşekkil evi 30 esedi kuruşa satılırken⁴⁶⁴, Mustafa bin Ali’nin sofa, tabhane ve avludan müteşekkil evini 74, 5 kuruşa satılmıştır.⁴⁶⁵

⁴⁶² Şükran Mahallesi’nde ev satışı yapan kadınlar; Kerime bint es-Seyyid Mehmed, Şerife Kerime bint es-Seyyid İmam Çelebi, Ayşe bint Hasan Efendi, Havva bint Mehmed, Mümine bint Abdi, Rahime bint Hasan, Hatun bint Evanos Nasrani, Emine bint Veli, Emine bint Mustafa, Ümmü bint Hasan, Ayşe bint Ali, Ayşe bint el-Hâc İsa bin Abdullah olmak üzere 12 kadın satan taraf olmuştur.

⁴⁶³ Ev alan kadınlar; Ayşe bint Mehmed, Emine bint Veli, Hurubsima bint Hacator, Eşe bint Mehmed olmak üzere 4 kadın Şükran Mahallesi’nden ev almıştır.

⁴⁶⁴ Küçük-Sak 14 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 249-144/3.

⁴⁶⁵ Hüseyin Beg ibn Musa’nın unvanına bakılırsa bu kişinin görev sahibi kişiler arasında olduğu görülür. Ancak sattığı evin fiyatı düşüktür. Bu durumu göz önüne alırsak eşraf veya görev sahibi olan kişilerin evlerinin hepsinin vasıfsız halktan daha yükseğe satış yaptığı söylenemez. Burada satıcının vasfının yanı sıra evin müstemlatı, bulunduğu konum ve alan olarak büyüklüğü de fiyatlara etki etmekte olup tek bir sebeple açıklamak doğru olmaz. Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s.195-144/1.

Tablo-8 Şükran Mahallesi’ndeki Ev satışlarında Satıcı ve Alıcıların Statüleri⁴⁶⁶

Satıcının Konumu	Sayı	% Değeri	Alıcının Konumu	Sayı	% Değeri
Vasıfsız Halk	20	%60, 60	Vasıfsız Halk	22	%66, 66
Vakıf Mütevellisi	1	%3, 03	Vakıf Mütevellisi	-	%0
Eşraf (Seyyid, Efendi, Hacı)	8	%24, 24	Eşraf (Seyyid, Hacı, Efendi)	8	%24, 24
Görev Sahibi (Kadı, Müderris, Bey)	4	%12, 12	Görev Sahibi Kişiler	3	%9, 09
Toplam Ev satışı	33	%100	Toplam	33	%100

Şükran Mahallesi’nde yapılan ev satışlarında alıcıların ve satıcıların statülerine bakıldığında %60 ile 33 adet evden 20’si herhangi bir vasfı olmayan halk tarafından satılmıştır. Bunu %24 ile eşraf tarafından satılan 8 adet ev takip etmiştir. %12’lik kısımdaki 4 adet ev ise görev sahibi kişiler tarafından satılmıştır.

Ev satışlarında alıcı tarafın statülerine bakıldığında %66 ile vasıfsız halk tarafından satın alınırken %24 ile eşraf alıcı konumunda olmuştur. Eşraf grubundaki kişiler hem alıcı hem de satıcı tarafta eşittir. Her iki tarafta da eşraf grubundan 8’er adet ev alınıp satılmıştır. Görev sahibi kişilerin daha çok satıcı ağırlıklı olmasının yanı sıra %9’luk bir kısımda 3 adet ev satın almışlardır.

Satıcı ve alıcıların statülerine baktığımızda Şükran Mahallesi içerisinde her sınıftan kişiler ikamet edebilmektedir. Bunun yanı sıra satışlarda gayrimüslim ve

⁴⁶⁶ Daha detaylı bilgi için bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

Müslümanların birbirlerine ev alıp sattığı görülmektedir.⁴⁶⁷ Bu dönemde evini satan 1 kadın ve 1 erkek gayrimüslim bulunmaktadır. Şükran Mahallesi'nden ev alan 3 erkek gayrimüslim ve 1 kadın gayrimüslim vardır. Mahalledeki 33 adet evin 31'i Müslümanlar tarafından satılarak el değiştirirken gayrimüslimlerin ev satışı nadir görülmüştür. Buna karşılık alıcı statüsünde mahalleden ev alan gayrimüslim sayısında artış vardır.

Şükran Mahallesi'ndeki evlerin çok azı vakfa aittir. Bu evlerin sahipleri bağlı oldukları vakfa senelik veya aylık bir bedel ödediği anlaşılmaktadır. Ev satışları içerisinde 1 adet evin vakfa ait olduğu görülmektedir. 1699 tarihinde vakfın mütevellisi olan Halil bin Molla İbrahim, oda, tabhane, kiler, ötme, ahır ve avludan müteşekkil evini vakfa daha fazla gelir getireceği gerekçesi ile Kazer Veled-i Artin isimli gayrimüslime 60 kuruşa satmıştır.⁴⁶⁸ Bazı kişiler ise evini tamamen vakfa bağışlamış olup bu evden herhangi bir bedel almamıştır. 1664 tarihinde el-Hac Ahmed bin Mehmed, Şükran Mahallesi'nde bulunan sofa, kışlık ev, tabhane, samanlık, bir kışlık kat ve biri boş biri meyve ağaçlı avlusu bulunan mülk menziline tamamını vakfa bağışlamıştır.⁴⁶⁹

Ev satış belgelerinin tümünde satıcının evini neden sattığına dair bilgi verilmezken nadiren satış sebeplerini belirten kayıtlar da mevcuttur. Şükran Mahallesi'nde vekalet sebebiyle satış⁴⁷⁰, hibe yoluyla satış⁴⁷¹, ölen kişilerin borçlarına karşılık satışlara rastlanılmıştır.

⁴⁶⁷ Ayşe Güngören-İzzet Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili (1074-1075/1663-1664)*, (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 462-212/3; Sak, *43 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 57-45/2.

⁴⁶⁸ Taşın-Sak, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 163-108/2.

⁴⁶⁹ "...Şükran Mahallesi'nde bulunan şarken ve garben tarik-i 'âmm kibleten Cemile Hatun şimâlen Marziye Hatun ve Mehmed bin Nasuh Beşe mülkleri ile mahdûd olan bir sofa, bir kışlık ev, bir tabhane, bir samanlık, bir ahır, misafirlerin kışları ikamet edebilecekleri bir kışlık kat biri boş biri meyve ağaçlarıyla müstemil iki havluyu ihtiva eden menzilimi..." Sak, *Konya'da Yapılan Vakıflar*, s. 196.

⁴⁷⁰ Güngören-Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 231-212/3.

⁴⁷¹ Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 145-85/2.

2.3.2. Dükkân Satışları

İncelenen dönemde Şükran Mahallesi'nde ek 2'de verilen dükkân satışlarına ait tabloda görüleceği üzere 10 adet dükkân el değiştirmiştir.⁴⁷² Dükkân satış kayıtlarını incelediğimizde %50'lik bir oran ile dükkân satışlarının mahalle içerisinde yapıldığı tespit edilmiştir. Geriye kalan %50'lik kısımdaki dükkân satışları Kalaycılar Çarşısı, Şerafeddin Cami kurbu ve Yediler Mahallesi içerisinde dağılım göstermektedir. Tablo 9'da Şükran Mahallesi'nde yapılan dükkân satışlarının yerleri ve satılan dükkân sayıları verilmiştir.

Tablo- 9 Şükran Mahallesi'nde Yapılan Dükkân Satışlarında Dükkânların Bulunduğu Konumlar

Dükkânın Bulunduğu Yer	Sayı	% Değeri
Şükran Mahallesi	5	%50
Şerafeddin Camii Kurbu	1	%10
Kalaycılar Sûku	2	%20
Yediler Mahallesi	1	%10
Şükran Mahallesi Kurbu	1	%10
Toplam	10	%100

Dükkân satışları incelendiğinde dükkânın büyüklüğü ve küçüklüğü, içerisindeki malzemeler satış fiyatları arasındaki farkların belirlenmesinde önemli rol oynamıştır⁴⁷³. Şükran Mahallesi'nde aynı ay içerisinde 1 demirci dükkânı 95 kuruşa alıcı bulurken⁴⁷⁴, 1 mihçi dükkânı 79 kuruşa satılmıştır.⁴⁷⁵ 1716 tarihli başka bir satış

⁴⁷² Daha detaylı bilgi için bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi'nde yapılan dükkân satışlarına ait ilgili tablo Ek- 2.

⁴⁷³ Muşmal, *Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 101.

⁴⁷⁴ Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 88-37/4.

⁴⁷⁵ Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 29-12/2.

kaydında 2 dükkân 200 kuruşa satılmıştır.⁴⁷⁶ Satışlarda fiyatı etkileyen önemli unsurlardan biri de dükkânın bulunduğu yerdir. 1667 tarihinde satılan 2 adet dükkân satışında çok fazla olmasa da fiyat farklarını görmemiz mümkündür. 1667’de Mahmud Halife bin el-Hâc Receb Halife, Şükran Mahallesi’ndeki 4 adet dükkânını mahzeni ile birlikte el-Hâc Ahmed ibn el-Hâc Mehmed’e 80 kuruşa satarken⁴⁷⁷ aynı yıl içerisinde es-Seyyid Satı Çelebi bin es-Seyyid Ahmed Şükran Mahallesi kurbunda bulunan 3 adet dükkânını 80 kuruş+ bir miktar buğdaya satmıştır.⁴⁷⁸ 1660 tarihinde Şerafeddin Camii yakınında bulunan 1 adet dükkân 4000 akçeye alıcı bulurken⁴⁷⁹ 1706 tarihinde Kalaycılar Sûku’nda satılan 1 adet dükkân 96 kuruşa satılmıştır.⁴⁸⁰

Tüm gayrimenkul satışlarında olduğu gibi dükkân satışlarında da para birimi olarak akçe ve kuruş kullanılmıştır. Tespit ettiğimiz 10 adet dükkândan 9’u kuruş ile satılırken yalnızca 1 adet dükkân akçe ile satılmıştır.⁴⁸¹ Bu dönemde dükkân satışlarında en düşük fiyat aralığı 6 kuruş ile 50 kuruş arasında olup bu fiyat aralığında satılan 2 adet dükkân satışı vardır.⁴⁸² En yüksek fiyat ise 260 kuruş olup 2 adet keçeci dükkânı satılmıştır.⁴⁸³ En çok satış yapılan fiyat aralığı 50 kuruş ile 100 kuruş arasına olup bu fiyat aralıklarında 6 adet dükkân satılmıştır.⁴⁸⁴

Ev satışları gibi dükkân satışlarında da paranın yanı sıra belli ürünler verilerek satışlar gerçekleştirilmiştir. Şükran Mahallesi’nde 2 adet dükkân bu şekilde satılmıştır.⁴⁸⁵ Bir diğer bir satış yöntemi de mübadele yoluyla satıştır. Bu dönemde 1

⁴⁷⁶ Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 591-229/3.

⁴⁷⁷ Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 82-49/3.

⁴⁷⁸ Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 179-505/1.

⁴⁷⁹ Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 41-22/3.

⁴⁸⁰ Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 66-51/1.

⁴⁸¹ H. 16 Receb 1070/M. 1660 tarihinde es-Seyyid Ali 1 adet dükkânını 4000 akçeye satmıştır. 4000 akçeyi kuruşa çevirdiğimizde 44 esedi kuruş etmektedir. Bu dönemde 1 esedi kuruş 90 akçe olarak alınmıştır.

⁴⁸² H. 7 Şa’ban 1118/M. 1706 tarihinde Yusuf bin Abdullah, Yusuf bint Ümmügülsüm ve Yusuf bint Ayşe’ye miras olarak düşen 1 adet dükkânın 6 hissesinden 1’ini kardeşi Yusuf bin Mehmed’e 6 kuruşa satılmıştır. Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 67-51/2.

⁴⁸³ H. 29 Şa’ban 1143/M. 1731 tarihinde Ahmed Çelebi ibn Abdurrahman, 2 adet keçeci dükkânını es-Seyyid Şeyh el-Hâc Mehmed Arif Efendi’ye 260 kuruşa satmıştır. Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 226-103/3.

⁴⁸⁴ Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 41-23/3; Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 82-49/3; 179-501/1; Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s.66-51/1; Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 99-52/4; Sak, 47 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 29-12/2; 88-37/4.

⁴⁸⁵ Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 179-105/1; Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 99-52/4.

adet dükkân hissesi mübadele yoluyla gerçekleştirilmiştir. 1706 tarihli satışta Molla Abdullah bin el-Hâc Mustafa ile Molla Abdullah bin el-Hâc Mehmed arasında yapılmış olup mübadele yoluyla Altunapa'daki bağ ile Kalaycılar Sûku'ndeki dükkânın ½ si mübadele edilmiştir.⁴⁸⁶ Yine zaruri sebeplerden dolayı borç ödemek amacıyla yapılan 1 adet dükkân satışına rastlanılmaktadır.⁴⁸⁷

Satışı yapılan dükkânların büyük bir kısmının binası ve zemini esnafın kendisine aittir. Satışlarda tespit ettiğimiz 4 adet dükkân Seb'ahan Mahallesi vakfı ve Musluk vakfına ait olduğu görülmektedir.⁴⁸⁸ Bazı kişiler ise dükkânlarını satmak yerine tamamen vakfa bağışlamıştır. Şükran Mahallesi sakinlerinden El-Hâc Ahmed bin Mehmed Atpazarı Kapısı'nda Alacahan karşısındaki Uzunçarşı'da bulunan 1 adet dükkânı tamamen vakfa bağışlamıştır.⁴⁸⁹

Ev alış satışlarında olduğu gibi dükkân alış satışlarında da kadın ve erkeklerin alıcı ve satıcı konumunda olduğu görülür. Şükran Mahallesi'nde yapılan 10 adet dükkân satışının %70'lik diliminde 7 adet dükkân erkekler tarafından satılırken %10'luk kısımda 1 adet dükkân kadınlar tarafından satılmıştır. Miras olan dükkân satışlarında ise kadın ve erkek karışık olmak üzere tüm varislerin satıcı konumunda olduğu anlaşılmaktadır. %20 ile 2 adet dükkân satışında kadın erkek varislerin hepsi satıcı konumundadır. Alıcı konumunda ise yine erkekler %90 ile 9 adet dükkânı satın almıştır. %10'luk dilimde 1 adet dükkân Alime isimli bir kadın tarafından satın alınmıştır. Satıcı ve alıcılar geneli itibari ile mahallenin sakinleri olabildiği gibi başka mahallede ikamet edip Şükran Mahallesi'nde dükkânı olan kişiler de mevcuttur.⁴⁹⁰

2.3.3. Bağ Satışları

Şükran Mahallesi'nde bu dönemde en çok satış yapılan gayrimenkullerden biri de bağ satışlarıdır. Ek 3'de görüleceği üzere Şükran Mahallesi'nde 10 adet bağ satış

⁴⁸⁶ Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 66-51/1.

⁴⁸⁷ H. 16 Receb 1070/M. 1660 tarihinde es-Seyyid Ali Şerafeddin Camii kurbunda bulunan 1 adet dükkânı borcunu ödemek için Alime isimli bir kadına 4000 akçeye satmıştır. Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 10-41-23/3.

⁴⁸⁸ Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 82-49/3.

⁴⁸⁹ Sak, Konya'da Yapılan Vakıflar, s. 196.

⁴⁹⁰ Mahmud Halife bin el-Hâc Receb Halife, Uluırmak Mahallesi'nde ikamet etmekte olup Şükran Mahallesi'nde 4 dükkânı bulunmaktadır. Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 82-49/3.

sözleşmesi tespit edilmiştir. Konya’da genel olarak bağlar şehre yakın bölgelerde veya kenar mahallerde dağılım göstermektedir.⁴⁹¹ Şükran Mahallesi’ndeki satışı yapılan bağların bir kısmı Konya şehrine yakın iken bir kısmı şehre bağlı köylerdeki bölgelerde bulunmaktadır. Tablo 10’da Şükran Mahallesi’nde yapılan bağ satışlarının bulunduğu bölgelere göre dağılımları verilmiştir.

Tablo-10 Şükran Mahallesi’nde Satışı Yapılan Bağların Bulunduğu Bölgelere Göre Dağılımı⁴⁹²

Bağın Bulunduğu Bölge Adı	Satış Sayısı	% Değeri
Karaüyük	1	%10
Avgun Irmağı	2	%20
Hatıp	1	%10
Gödene Arslan Bağları	1	%10
Burhaneddin Köprüsü Kurbu	1	%10
Toruntay	1	%10
Hacıbınar Sınırı Mevkii	1	%10
Sudirhemi Nahiyesinde Çayırbağı Mevkii	1	%10
Kasım Halife Kurbu	1	%10
TOPLAM	10	%100

⁴⁹¹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 260.

⁴⁹² Daha detaylı bilgi için bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan bağ satışlarına ait ilgili tablo Ek- 3.

Tablo 10’da görüldüğü üzere farklı bölgelerde bağ satışları gerçekleştirilmiştir. Bağların sahipleri ise Şükran Mahallesi’nde ikamet etmektedir. Türklerde gelenek haline gelen yaylak ve kışlak yerleşmeleri farklı bölgelerde bulunan bağlar sayesinde devam ettirilmiştir.⁴⁹³ Satış belgelerinden de anlaşılacağı üzere Şükran Mahallesi sakinleri kış aylarında mahallelerinde, yaz aylarında ise Tablo 12’de isimleri zikredilen bölgelerde ikamet etmektedirler.

Bağ satışlarında kullanılan ölçü birimleri “tahta”, “kıt’a”, “puşte” bazen de “ok” ve “dönüm” gibi ölçüler kullanılmıştır. Bağın her bölümüne “Tahta”, denilmekte olup ölçü birimleri arasında “puşte”, “erkek”, “evlek”, “dönüm” ve “kıt’a” dan daha büyüktür.⁴⁹⁴ “Puşte”, bağların ekili ve dikili alanlarında, 1 metreye yakın oluşan tepeliklere verilen isimdir.⁴⁹⁵ Tahtalar arasındaki hark denilen su yollarına ise “erkek” denilmektedir.⁴⁹⁶

Ev satışlarında olduğu gibi bağ satışlarının fiyatları da alıcı ve satıcının inisiyatifinde olup serbest piyasa hakimdir. Bağların fiyatlarının düşük veya yüksek olmasını etkileyen bazı unsurlar mevcuttur. Bunlardan ilki bağın sulanabilir olmasıdır. 1692 tarihinde Rıdvan bin Mevlüd’ün Gödene kurbundaki Arslan Bağları mevziinde bulunan 2 dönümlük bağı nehir kenarında olup sulak olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁹⁷ Bir diğer unsur bağın büyüklüğü ve bakımlı, ekili, dikili olmasıdır. Satış belgelerinde “eşcâr-ı müsmire” yani bağın bakımlı veya “gayr-ı müsmire” bakımsız olduğu tespit edilebilmektedir. Mahalle sakinleri tarafından satışı yapılan 10 adet bağın %95’i bakımlı olup içerisinde meyve ağaçları bulunmaktadır. Kayıtların büyük çoğunluğunda hangi meyve ağacı olduğu belirtilmemektedir. Yine fiyata etki bağın içerisinde bağ evlerinin bulunmasıdır. Şükran Mahallesi’ndeki bağ satış belgesinden 2’sinde bağın içerisinde 1 veya 2 örtme bulunmaktadır.⁴⁹⁸

⁴⁹³ Özcan, *Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, s. 75.

⁴⁹⁴ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 261; Özcan, *Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, s. 71.

⁴⁹⁵ Özcan, *Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, s. 75.

⁴⁹⁶ Özcan, *Mülk Satışları ve Fiyatlar (1640-1665)*, s. 69.

⁴⁹⁷ Sak, *37 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 323-196/2.

⁴⁹⁸ Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 254-147/2; Taşın-Sak, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 276-182/3; Sak, *54 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 430-213/2.

Şükran Mahallesi sakinleri tarafından yapılan bağ satışlarında bağın bulunduğu bölgeler fiyat farklarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Aynı yıl içerisinde farklı bölgelerde el değiştiren 2 adet bağın şehre uzaklığı ve yakınlığına göre fiyat farkları görülmektedir. 1660 tarihinde el-Hâc Hüseyin bin Derviş'in Karaüyük'te bulunan bir harabe ev yeri, bahçesi, meyveli ve meyvesiz ağaçları bulunan 6 tahta bağ, 7100 akçeye satılırken⁴⁹⁹ aynı yılda bir başka satışta, Saidili Nahiyesi'ne bağlı Hacıbınar Mevkii sınırında, meyveli ve meyvesiz ağaçları bulunan 1 kıta bağ, 6000 akçeye alıcı bulmuştur.⁵⁰⁰ Hatıp'ta bulunan içerisinde badem ağaçları olan 1 kıta bağ, 56 esedi kuruşa satılmıştır.⁵⁰¹ Gödene'de Arslan Bağları mevkiinde 2 dönümlük bağ, 49 kuruşa satılmıştır. Görüldüğü üzere bağların bulunduğu yer, satış fiyatlarının yüksek veya düşük olmasında etkili olmuştur.

Ev ve dükkân satışlarında olduğu gibi bağ satışlarında da para birimi olarak akçe⁵⁰² ve esedi kuruş üzerinden alış ve satış yapılmıştır. Tespit edilen 10 adet bağ satışında %80'lik kısımda 8 adet bağ alım satımı kuruş ile yapılırken %20'lik kısımda sadece 2 adet bağ akçe ile satılmıştır.⁵⁰³ Bu dönemde satılan bağların fiyat aralıkları 30 kuruş ile 100 kuruş arasında değişkenlik gösterirken en düşük 30 kuruş, en yüksek 100 kuruşa bağ satışı gerçekleştirilmiştir.⁵⁰⁴ Bağ satışlarındaki fiyat aralıklarına baktığımızda en fazla yığılma 49 kuruş ile 81 kuruş arasında olmuştur.⁵⁰⁵ Tespit ettiğimiz bağ satışları içerisinde bazı kişilerin bağlarını mecburi sebeplerle sattığı görülmektedir. 1677 tarihinde Ayşe bint İsa, Avgun Irmağı'nda bulunan 2 örtme ve içerisinde meyve ağaçları bulunan 4 tahta bağını zaruri nafaka sebebiyle İsa bin

⁴⁹⁹ Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 79-44/2

⁵⁰⁰ Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 119-67/1.

⁵⁰¹ Tutar-Sak, *16 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 30-19/3.

⁵⁰² Şükran Mahallesi'nde akçe ile yapılan bağ satışlarının akçe değeri kuruşa çevrilmiştir. Bu dönemde 1 esedi kuruş 90 akçe olarak alınmıştır.

⁵⁰³ El-Hâc Hüseyin bin Derviş Karaüyük'teki harabe ev yeri ile bahçesi bulunan ağaçlı ve bakımlı 6 tahta bağını 7100 akçeye (78 kuruş) Marziye bint Yusuf'a satmıştır. Hatice bint Mehmed, Saidili Nahiyesi'ne bağlı Hacıbınar Mevkii sınırında bulunan bir kısmı ağaçlı bir kısmı ağaçsız 1 kıt'a bağını 6000 akçeye (66 kuruş) Minnet Çelebi bin Mustafa Efendi'ye satmıştır. Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 79-44/2; 119-67/1.

⁵⁰⁴ Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 79-44/2; Sak, *54 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 430-213/2.

⁵⁰⁵ Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 79-44/2; 119-67/1; Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 254-147/2; Tutar-Sak, *16 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 19/3; Taşın-Sak, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 233-156/1; Sak, *37 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 323-196/2; İzzet Sak, *46 Numaralı Konya Kadı Sicili (1125-1125/1713-1713)*, (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 401-246/2.

Mehmed'e satmıştır.⁵⁰⁶ Bir diğer bağ satışı da borç sebebiyle yapılmıştır. 1692 tarihinde Gödene kurbunda bulunan Arslan Bağları mevziindeki 2 dönüm bağ, Mevlüd bin Rıdvan tarafından borca karşılık satılmıştır.⁵⁰⁷

Mahalle sakinleri tarafından yapılan bağ satışlarında zemini vakfa ait bağ bulunmaktadır. 10 adet bağ satışında 1 adet bağın zeminin Şeyh Sadreddin Vakfına ait olduğu anlaşılmaktadır. Toruntay mevziinde bulunan eşcâr-ı müştemil 8 puşte bağ, 2 pelüt⁵⁰⁸ ağacı ve 1 kıt'a 'arsa-i hâliyeden müteşekkil bağ için senelik 12 akçe kira bedeli ödendiği görülür.⁵⁰⁹

Diğer gayrimenkul satışlarında olduğu gibi bağlarda da alıcı ve satıcı konumunda kadınların olduğu görülür. Bu dönemde 10 adet bağ satışında %40 ile 4 bağ kadınlar tarafından satılırken⁵¹⁰, %60 ile 6 bağ erkekler tarafından satılmıştır. Alıcı konumunda kadınlar %10 ile 1 bağ alırken⁵¹¹ %90 ile erkekler 9 bağ satın almıştır. Buradan anlaşılabileceği üzere kadınlar daha çok satıcı konumunda olup alış ve satışların çoğu erkekler tarafından yapılmıştır.⁵¹²

2.3.4. Tarla Satışları

Şükran Mahallesi'nde gayrimenkuller içerisinde en az satışı yapılan gayrimenkul tarla satışlarıdır. Bu dönemde 6 adet tarla satış sözleşmesi tespit edilmiştir. Satılan tarlaların bulunduğu yerler; Ateşbaz-ı Sultan Merkadi kurbu,

⁵⁰⁶ Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 254-147/2.

⁵⁰⁷ Yapılan bu satışta Mevlüd bin Rıdvan'ın Mehmed Beşe ibn el-Hâc İvad'ın kardeşi Ali Beşe'ye 49 kuruş borcu bulunmaktaydı. Bu sebeple Arslan Bağları Mevziindeki 2 dönümlük bağını Ali Beşe'nin kardeşi Mehmed Beşe ibn el-Hâc İvad'a 49 kuruşa borcuna karşılık vermiştir. Borcun tamamen ödenmesi durumunda bağın tekrar Mevlüd bin Rıdvan'a verilecektir. Sak, *37 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 323-196/2.

⁵⁰⁸ Pelüt, meşe ağacının meyvesine verilen isimdir. Günümüzde palamut olarak bilinir.

⁵⁰⁹ "...Mahmiye-i mezbûre haricinde Toruntay nâm mevzide vâki' bir taraftan Seyyid Süleyman mülkü ve bir taraftan Mustafa mülkü ve bir taraftan Sâ'ime hatun mülkü ve bir taraftan tarik-ii 'âmm ile mahdud zemini merhum Hazret-i Şeyh Sadreddin kuddise sırrıhu vakfına senede on iki akçe muktâ'ası olan eşcâr-ı müştemil sekiz pušta bağını ve yine mevzi-i merkûmda vâki' bir taraftan Mehmed mülkü ve iki taraftan mezbûr Ömer mülkü ve iki taraftan tarîk-i 'âmm ile mahdûd iki pelüt ağacını müştemil 'aziz-i mümmâ-ileyh vakfına senede muktâ'ası olan bir kıta 'a arsa-i hâliyemi..." Solak-Sak, *38 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 130-83/2.

⁵¹⁰ Şükran Mahallesi'nde sakin olup bağ satışı yapan kadınlar; Hadice bint Mehmed, Ayşe bint İsa, Müşfikhan bint Abdullah ve Ayni bint Abdullah'tır.

⁵¹¹ Şükran Mahallesi'nde sakin olup bağ alan kadınlar; Marziye bint Yusuf'tur.

⁵¹² Daha detaylı bilgi için bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi'nde yapılan bağ satışlarına ait ilgili tablo Ek- 3.

Kürden mevkii, Tanalar Yazusu, Toruntay, Sultan Bağları bölgeleridir.⁵¹³ Bu dönemde 2 adet tarla satışı Ateşbaz-ı Sultan Merkadi kurbunda olup diğer bölgelerde 1'er adet satış gerçekleştirilmiştir.

Bağ satışlarında olduğu gibi tarla satışlarında da ölçü birimi olarak “kıt'a”, “dönüm” ve “evlek”, kullanılmıştır. Ek 4'deki tarla satışlarına ait tabloda yapılan satışların tamamında esedi ve riyalı kuruş kullanıldığı akçenin ise hiç kullanılmadığı görülür.⁵¹⁴ Bu dönemde en düşük fiyat ile 13 kuruşa satılan çalıları ile müştemil 5 dönümlük tarladır.⁵¹⁵ 6 adet tarla satışı içerisinde en yüksek fiyat 85 esedi kuruş olup 1677 tarihinde Ateşbaz-ı Sultan Merkadi kurbunda bulunan eşcâr-ı ve harabe ev yeri ile müştemil 1 kıt'a tarladır.⁵¹⁶ Tespit edilen 6 adet tarla satışının %66'sının fiyat aralıkları 24 esedi kuruş ile 40 kuruş arasında yoğunluk göstermektedir. Tarla satışlarında diğer gayrimenkullerde olduğu gibi kadınlar satıcı konumunda yer almıştır. Ancak tespit ettiğimiz 6 adet tarla sözleşmelerinde alıcı konumunda kadın bulunmamaktadır.⁵¹⁷ Yapılan tarla satışlarında zemini vakfa ait olup senelik 16 akçe kira ödenen 1 adet tarla satışı mevcuttur.⁵¹⁸

Şükran Mahallesi'nde yapılan gayrimenkul satışlarının %18'i akçe ile yapılırken %81'i esedi ve riyalı kuruş ile yapılmıştır.⁵¹⁹ Akçenin resmi değerini koruyamadığı dönemlerde yapılan satışlarda günün rayiç bedelinden ve satışın yapıldığı günden itibaren serbest kurların eski akçe değerine göre satıcının inisiyatifinde fiyat

⁵¹³ Daha detaylı bilgi için bk. Bu çalışmada Şükran Mahallesi'nde yapılan tarla satışlarına ait ilgili tablo Ek- 4.

⁵¹⁴ Daha detaylı bilgi için bk. Bu çalışmada Şükran Mahallesi'nde yapılan tarla satışlarına ait ilgili tablo Ek- 4.

⁵¹⁵ Tanalar Yazusu'nda bulunan tarlanın bakımsız ve ekili dikili olmadığı çalıları ile kaplı olmasından anlaşılmaktadır. Bağ satışlarında olduğu gibi tarla satışlarında da yer ve dönüm miktarının yanı sıra bakımlı, ekili ve dikili arazi olması fiyat farklarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Taşın-Sak, 32 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 53-39/3.

⁵¹⁶ Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 105-62/1.

⁵¹⁷ Tarlasını satan tek kadın, Emine bint Hacı Abdi olup Ateşbaz-ı Merkadi kurbunda bulunan 2 dönümlük tarlasını Abdal Vele-i Çakırlı'ya 24 esedi kuruşa satmıştır. Küçük-Sak, 14 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 239-139/.

⁵¹⁸ H. 26 Zi'l-hicce 1110/M. 1699'da es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hac Ahmed'in Sultan Bağları'nda bulunan 3 ceviz ağacı ile nıfs evlek tarlası Şeyh Sadreddin vakfına ait olup senelik 16 akçe kirası vardır. İzzet Sak, 46 Numaralı Konya Kadı Sicili (1125-1125/1713-1713), (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 134-86/2.

⁵¹⁹ Bk. Bu çalışmada Şükran Mahallesi'nde yapılan gayrimenkul satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1, Ek- 2, Ek- 3 ve Ek- 4.

belirlendiği görülür.⁵²⁰ Esedi veya riyali kuruş ile yapılan satışlarda sadece satış bedeli belirtilmektedir.⁵²¹

Tablo- 11 Şükran Mahallesi’ndeki Gayrimenkul Satışlarında Satıcının Statüsü

Satıcının Statüsü	Sayı	% Değeri
Vasıfsız Halk	43	%72, 88
Vakıf Mütevellisi	4	%6, 77
Eşraf (Seyyid, Efendi, Hacı)	8	%13, 58
Görev Sahibi (Kadı, Müderris, Bey)	4	%6, 77
Toplam Gayrimenkul satışı	59	%100

Gayrimenkul satışlarının ağırlıklı olarak kuruş ile yapıldığını söylemiştik. Yapılan satışlarda satan kişilerin üzerinde yaptığımız araştırmada toplam 59 adet gayrimenkul satışın 43’ünü sıradan halk, 4’ünün vakıf mütevellisi, 8’inin eşraf ve 4’ünün de görev sahibi kişiler olduğu tespit edilmiştir.⁵²² Tablo 11’de görüleceği üzere yapılan satışların %88’i sıradan halk tarafından yapılmışken %11’lik kısmını eşraf veya görev sahibi kişiler yapmıştır. Geriye kalan 50 adet gayrimenkul kuruş ile satılmış olup bunlardan 34’ü sıradan halk tarafından 16’sı ise eşraf ve görev sahibi kişiler tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵²³

⁵²⁰ “...mezburun Seyyid Ali ve Seyyid Hüseyin ve Cemil ve Alime’ye rayiç-i fi’l-vakt beş bin yüz akçaya bey’-i bat-ı sahih-i şer’i ile bey’ idüp...” Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 29-16/1; “...yevm-i vuku’- bey’ de semen-i müsli olan rayiç-i fi’l-vakt dört bin akça...” Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 41-23/3; “...rayiç-i fi’l-vakt yedi bin yüz akçaya bey’-i bat-ı sahih-i şer’i ile bey’ idüp...” Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 79-44/2; Özcan, Mülk Satışları ve Fiyatlar, s. 42.

⁵²¹ Özcan, Mülk Satışları ve Fiyatlar, s. 42; Sak, 11 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 376-156/5; Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 105-62/1; 237-138/1; 254-147/2; 353-204/1; Küçük-Sak, 14 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 79-105/1; 82-49/3; 239-139/1; 249-144/3; Tutar-Sak, 16 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 15-10/3; 30-19/3.

⁵²² Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan gayrimenkul satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1, Ek- 2, Ek- 3 ve Ek- 4.

⁵²³ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan gayrimenkul satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1, Ek- 2, Ek- 3 ve Ek- 4.

Ekonomik verilere dair en önemli belgelerden biri de gayrimenkul satış sözleşmeleridir. Mahallede tespit ettiğimiz her türlü gayrimenkul sözleşmelerini ayrı ayrı bölümler halinde incelemeye çalıştık. Bu dönemde toplam 59 gayrimenkul alım satım sözleşmesinde 33 adet ile en çok ev alım satımlarının gerçekleştirildiği görülür. Bu durum evin insan yaşamı için vazgeçilmez bir mekân olmasından kaynaklıdır. Bu sebeple ev satışlarında daha detaylı bilgi verilemeye çalışılmıştır. Dükkân ve bağ satışları 10’ar adet olup ev satışlarından sonra en çok satışı yapılan gayrimenkuller arasında yer almıştır. En az satış ise tarla satışları olup 6 adet tarla satışı tespit edilmiştir.

Gayrimenkul satışlarının tümünde bazı ortak özellikler bulunmaktadır. Bunlardan ilki gayrimenkullerin hepsinde bulunduğu yer, çevresindeki komşuları, fiyat aralıkları ve satıcı ile alıcının cinsiyetlerine dair bilgi verilmektedir.⁵²⁴ Ev, bağ, dükkân ve tarla fark etmeksizin tüm gayrimenkullerin birkaçının vakfa ait olduğu ve belli bir kira bedeli ödendiği görülmektedir. Yine bütün gayrimenkullerde hem kadınlar hem de erkeler satıcı konumunda yer almaktadır. Tarla satış sözleşmeleri haricinde kadınlar, tüm gayrimenkullerde alıcı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra tüm satış sözleşmelerinde çok az bir kısmı gayrimenkulün ne amaçla satıldığına dair bilgi verirken büyük bir çoğunluğunda satışın sebepleri belirtilmemektedir.

⁵²⁴ Daha detaylı bilgi için bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan gayrimenkul satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1, Ek- 2, Ek- 3 ve Ek- 4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÜNDELİK HAYAT

Mahalleler, şehirlerin oluşumunu sağlayan en küçük birimlerdir. Diğer bir ifadeyle şehir canlı bir organizmaydı onu oluşturan mahalleler de bu organizmanın en küçük yapı taşı olan hücreleridir.⁵²⁵ Mahalleyi derinlemesine inceleyebilmek için sosyolojik özellikleri muhakkak ortaya konulmalıdır.

Mahalle, görünürde mekân olmaktan ziyade insan hayatının temel noktasında yer almakta olup, her mahalle kendine has, biriciklik özelliği taşımaktadır. Genel bir tanım ile ortak yaşamların yaşandığı içinde doğulan ve “kim” olduğunu tanımlarken referans olarak kullanılan bir mekândır.”⁵²⁶

Bir toplumsal örgütlenme olan bu birim, içinde yaşayan halkın dini, etnik, kültürel tüm yönleri ile bütünleşerek ona göre şekil alır. Bu durum, mahalle ile ahalinin de günlük hayatlarındaki yaşam tarzlarını ortaya çıkarır. Mahalle, insanın, toplumsal varlık olarak kimliğidir, gelenek, görenek, örf ve adetlerini yaşayabildiği, kültürel varlığını koruduğu, yaşamını idame ettirdiği vazgeçilmez bir parçasıdır.⁵²⁷ O halde mahallenin tanımını yaparken sadece bir kentin bölünmesini veya ayrışmasını ifade eden bir kavramdan da öte sembolik ve değişmeceli birçok anlamı vardır.⁵²⁸

Osmanlı Devleti’nde mahalle, belgelerin dili ile şehir ve kasabalar “*bazar durur, Cum’a kılınur*” yerleşme birimleri olarak tanımlanmıştır.⁵²⁹ Mahalleler, birbirini tanıyan bir ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olmuş bir topluluğun yaşadığı yerdir.⁵³⁰ Toplumun kaynaşmasında mahallelinin birbirini yakından tanınması ve sosyal iletişimi güçlü tutmasında cami ve mescit gibi dini yapılar önem arz etmektedir. Bir başka tanım ile “*aynı cami veya mescitte ibadet için bir*

⁵²⁵ Kaynakçı, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, s. 159.

⁵²⁶ Şengün-Dursunoğlu, *Bayburt Mahalle Odaları*, s. 315.

⁵²⁷ Şengün-Dursunoğlu, *Bayburt Mahalle Odaları*, s. 315.

⁵²⁸ Baday, *Mahallenin Konumu*, s.17.

⁵²⁹ Özer Ergenç, “Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 32.

⁵³⁰ Ergenç, “İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, s. 75.

araya gelen”⁵³¹ cemaat hem toplu ibadetlerini yapmış hem de toplumsal olarak güçlü bir bağ kurmuştur.

Osmanlı’da mahalle hayatı, toplumun aynasıdır diyebiliriz. Birey için öncelikle toplumsal kimlik aracı olan mahalle, aynı zamanda bireysel ve kamusal ilişkilerin gündelik yaşam boyutunda öğütlendiği bir toplumsal yaşam alanıdır.⁵³² Birincil, sıcak ve samimi iletişimin hâkim olduğu bir mekândır. Sosyal sorumlulukları ile birlikte mekânın birey ve bireyin mekâna aidiyet duygusunu geliştiren nihayetinde kültür, dil, din, mezhep birlikteliğine dayalı bütünlük arz eden, kimliğini ortaya çıkaran sosyal bir birimdir.⁵³³ Çünkü mahalle demek, mekân olarak insanın yaşamını sürdürdüğü yer demek, insan ise gündelik yaşantısı, geçim kaynağı, dini ve etnik yapısı ile kendine has kültürel birikimin oluşmasını sağlayan canlı varlıktır.⁵³⁴ Osmanlı şehirlerindeki halkın yaşantısını mahallelerde aramak dediğimiz olay da tam olarak budur. O halde toplumu anlamamanın ilk basamağı mahallelerdir. Her mahalle kültür, gelenek, görenek ve dinsel inanç ile şehir yapısına önemli katkılar sunmuş farklı karakteristik özellikler kazandırmıştır.

Mahalle aynı zamanda mahremiyet esasına göre de dışı kapalı ancak kendi içerisinde gündelik yaşamın hızlı aktığı toplumsal gruplaşmadır.⁵³⁵ Bu gelişme şehirlerin içindeki şehirde mahalleyi aramak, aslında bir bakıma Osmanlı toplumunun özelliklerini mahallelerde aramak olarak tanımlamak doğru olur.⁵³⁶ Çünkü mahalle demek, mekân olarak insanın yaşamını sürdürdüğü yer demek, insan ise gündelik yaşantısı, geçim kaynağı, dini ve etnik yapısı ile kendine has kültürel birikimin oluşmasını sağlayan canlı varlıktır.⁵³⁷ Osmanlı şehirlerindeki halkın yaşantısını mahallelerde aramak dediğimiz olay da tam olarak budur. O halde toplumu anlamamanın

⁵³¹ Ergenç, “İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, s. 69.

⁵³² Alada, *Mahalle*, s. 123.

⁵³³ Alada, *Mahalle*, s. 123-124.

⁵³⁴ Köksal, “Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, s. 122.

⁵³⁵ Köksal, “Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, s. 132-135.

⁵³⁶ İmre Özberk Eren, “Türkiye’de Dönüşen Kentlerin Son Kalesi: Kent Kurucu Öge Olarak Osmanlı’dan Günümüze Mahalle”, *International Journal Of Human Sciences (Online)*, Cilt:9, S.2, 2012, s. 1553.

⁵³⁷ Eren, “Osmanlı’dan Günümüze Mahalle”, s. 1554.

ilk basamağı mahallelerdir. Her mahalle kültür, gelenek, görenek ve dinsel inanç ile şehir yapısına önemli katkılar sunmuş farklı karakteristik özellikler kazandırmıştır.

Toplumsal örgütlenmenin temeli olan mahalleler, bir zincir halkası gibi birbirine bağlı fiziki, idari, sosyal, kültürel özellikleri ile kendine has karakteri ile İslam dinin çizgisinde mahremiyet esası içerisinde var olmuştur. Mahallelerdeki bu mahremiyet, Osmanlı toplumunun muhafazakâr, dışarıya kapalı ancak kendi içinde bir ayrışmanın görülmediği toplumsal yaşam biçiminin var olduğu mekânlar olarak görülmektedir.⁵³⁸

Mahallenin sosyal özelliklerine dair kısaca bilgi verdik. Bu bölümde birinci başlık altında, sosyal hayatta mahalledeki yükümlük ve sorumluluklar ve mahalleli kimliğinin Şükran Mahallesi'ndeki oluşumu incelenecektir. İkinci başlık altında Konya şer'îye sicillerinde incelenen dönemde Konya'daki diğer mahalleler ile karşılaştırma yapılarak, Şükran Mahallesi'nde cereyan eden toplumsal suçlar ve suçlara karşın alınan tedbirler ele alınacaktır.

3.1. Yönetim

Mahallelere en küçük idari birim olarak devlet nezdinde önemli bir sorumluluk yüklenmiştir. Buna göre devlet için yöneten ile yönetilen ilişkisini sağlayabilecek toplumsal ve kurumsal olarak örgütlenmiş bir ara birim olan mahalle aynı zamanda mali ve toplumsal kontrol alanıdır.⁵³⁹

Osmanlı Devleti'nde imamalar, Müslüman halka hizmet veren kadrolar içerisinde en geniş kadroya sahip olup hizmet alanları çeşitlilik arz etmektedir.⁵⁴⁰ Toplum içerisinde mahalle imamaları önemli bir konuma sahip olmakla birlikte sivil ve askeri zümrelere de hizmet vermek üzere özel ve resmi kimlikleri içerisinde geniş bir kitleye sahiptir.⁵⁴¹ Mahalle yönetiminin başında imamlar bulunmaktadır. İmamlar padişah beratı ile tayin edilip aynı zamanda mülki ve beledi bir amir olan Kadı'nın

⁵³⁸ Bulut-Yavuzçehre, "Sosyokültürel Yapısı ile Mahalle", s. 297.

⁵³⁹ Alada, *Mahalle*, s. 123.

⁵⁴⁰ Kemal Beydilli, *Osmanlı'da İmamlar ve bir İmamın günlüğü*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2013, s. 4.

⁵⁴¹ Beydilli, *İmamın Günlüğü*, s. 4.

mahalle düzeyindeki temsilcilerindendir.⁵⁴² İmamlar dini görev ve vecibelerinin yanı sıra mahallede devletin temsilcisi ve idari amiri olarak büyük sorumluluklar taşımaktadır.⁵⁴³ Mahalledeki doğum ve ölüm gibi nüfus artışı veya azalışlarının kayıtları, boşanma, evlenme gibi işlemleri takip etmiştir.⁵⁴⁴ Mahalle ahalisi arasında çıkan anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması, padişahın fermanlarının halka duyurulması, mahalledeki asayiş ve güvenliği, temizliği gibi tüm bu hususlardan imamlar sorumlu tutulmuştur.⁵⁴⁵ Mahalle imamının görevleri çeşitlilik arz etmekle dini görevlerinden çok mülki ve beledi görevlerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir.

İmamlar kadı tarafından denetlenmektedir.⁵⁴⁶ Ahaliden bir şikâyet gelmesi durumunda imamın görevine son verilebilir ve ceza alabilirdi.⁵⁴⁷ 15 Ocak 1707 tarihinde Şükran Mahallesi'nin imamı olan İsmail Halife ibn Emrullah, görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesi nedeniyle mahalle ahalisi tarafından şikâyet edilmiştir. Şikâyet neticesinde imam Halife ibn Emrullah, Konya kadısı Alaeddin Efendi tarafından azledilmiştir. İmamlıktan azledilen İsmail Halife ibn Emrullah 1 yıl sonra mahkemeye başvurarak *“ben mescid-i mezbûrda ‘askerî berâtı ile imâm olup hidmet-i imâmetde kusûrum yoğiken merkûm ‘Abdullah beni târik-i hidmetdir deyu hilâf-ı inhâ ref’ itdirüp mâliye tarafından imâmet-i merkûmeyi kendi üzerine berât itdirmekle bana küllî gadr eylemişdir su’âl olunup takrîri tahrîr olunması matlûbumdur”* diyerek yeni imam olan Abdullah Halife ibn el-Hâc Mustafa’dan şikâyetçi olmuştur.⁵⁴⁸ Abdullah Halife ibn el-Hâc Mustafa ise cevabında eski imam İsmail Halife bin Emrullah’ın vazifelerini aksattığını, görevlerini yerine getirmediğini mahalle ahalisinden es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Mehmed, el-Hâc Mustafa bin Derviş, el-Hâc Velî bin Mehmed, Mehmed bin Ali Dede ve Mustafa bin Ali’nin bu hususa şahit olduklarını ve bu sebeple azledilerek imamlık beratının 1 Mart 1706

⁵⁴² Ortaylı, *İdare Tarihi*, s. 305.

⁵⁴³ Ortaylı, *İdare Tarihi*, s. 305.

⁵⁴⁴ Ortaylı, *İdare Tarihi*, s. 305.

⁵⁴⁵ Koç, *Bizim Mahalleden Güvenlikli Siteye*, s. 18.

⁵⁴⁶ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 100.

⁵⁴⁷ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 100.

⁵⁴⁸ Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 156-118/1.

tarihinde kendisine verildiğini söylemiştir.⁵⁴⁹ Şahitlerin de dinlenmesiyle İsmail Halife ibn Emrullah davadan men edilmiştir.⁵⁵⁰

İmamlar, görev yaptıkları mahallenin sakinlerini yakından tanımak ve onlar hakkında bilgi sahibi olmak zorundadır. Mahalledeki hane sayısı ve hane içerisinde yaşayan kişi sayısı, bunlar içerisinde mülk sahibi olanlar ve olmayanlar, esnaf ve zanaatkar grubun gelirleri gibi hususları yakından takip etmekle de görevlidir.⁵⁵¹ Bunların yanı sıra mahalleye gelen ve mahalleden çıkan kişileri de takip ederek mahallenin kontrolünü sağlamaktadır.

İmamlar, aynı zamanda avarız vakıflarının başındadır. Mahallenin hem dini lideri hem de yöneticisi olan imamın en önemli görevi, mahalle ahalisinin vermekle yükümlü oldukları vergileri paylaşırması ve toplanmasını sağlamaktır.⁵⁵² Tüm bu görev ve sorumluluklar imamın sahip olduğu yöneticilik vasfının yanı sıra camide cemaate namaz kıldırmaktan daha da öte belli bir eğitime sahip, ilmi ve örnek kişiliği ile devleti temsil eden saygın devlet görevlisi olmasından kaynaklanmaktadır.⁵⁵³

⁵⁴⁹ “mescid-i mezbûr ahâlisinden olup yedimde olan berât-ı ‘âlîşânda mestûrû’l-esâmî olan kimesneler târîh-i kitâbdan bir sene mukaddem mahmiye-i mezbûre kâdısı olan fazîletli nâ’ib ‘Alâ’eddîn Efendi huzûruna gelüp mezbûr İsmâ’îl Halîfe târik-i hidmet olup imâmet-i merkûme mâliye olduğun haber virdiklerinde mezbûr İsmâ’îl Halîfe şer’an ‘azle müstehak olmağın mûmâ-ileyh nâ’ib ‘Alâ’eddîn Efendi dahî ‘arzirmekle Devlet-i ‘Alîyye tarafından bin yüz on yedi senesi Zî’l-ka’desinin on altıncı günü târihiyle müverrah virilen rû’us-ı hümayûn mücibince yedime berât-ı şerîf-i ‘âlîşân sadaka ve ihsân buyurulmağla binâ’en ‘alâ zâlik imâmet-i merkûmeye mutasarrıf ve edâ-i hidmet iderim deyu def’le mukâbele ve berâtını ibrâz eyledikte gıbbe’l-istintâk ve ‘akîbe’l-inkâr hakikat-i hâl bî-garaz müsliminden istihbâr olundukda mahalle-i mezbûre sükkânından olup mescid-i mezbûrda müdâvim-i cemâ’at olanlardan es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Mehmed ve el-Hâc Mustafâ bin Derviş ve el-Hâc Velî bin Mehmed ve Ahmed bin Mahmûd ve Mehmed bin ‘Alî Dede ve Mustafâ bin ‘Alî nâm kimesneler li-eclî’l-ihbâr meclis-i şer’a hâzırûn olup istihbâr olunduklarında fi’l-vâki mezbûr İsmâ’îl Halîfe târik-i hidmet olup ‘azli lâzım geldiğini bundan akdem mevlânâ-yı müşârûn-ileyh hazretlerine mahalle-i mezbûre ahâlisinden berât-ı şerîf-i ‘âlîşânda mestûrû’l-esâmî olan kimesneler inhâ itmekle mevlânâ-yı müşârûn-ileyh dahî der-devlete i’lâm itmiştir mezbûr İsmâ’îl Halîfe’ye gadr gayr-ı vâki’dir deyu ‘alâ tarîki’ş-şehâde haber vermeleriyle mezbûr İsmâ’îl Halîfe bilâ sened imâmet-i merkûmeye mu’ârazadan men...”, Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 156-118/1.

⁵⁵⁰ Şer’iye sicillerinde Şükran Mahallesi’nde görev yapan imamlardan birkaçının ismi tespit edilebilmiştir. Bunlar; İmam Mehmed Efendi (1673), Tutar-Sak, 16 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 184-111/4; Veli Halife el-İmam (1673), Tutar-Sak, 16 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 198-210/1; Molla Hasan bin Mehmed (1701), Solak-Sak, 39 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 164-97/2; İsmail Halife ibn Emrullah (1705-1706), Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 156-118/1; Abdullah Halife ibn el-Hâc Mustafa (1706), Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 156-118/1.

⁵⁵¹ Kıvrım, Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat, s. 100.

⁵⁵² Eren, “Kent Kurucu Öge Olarak Osmanlı’dan Günümüze Mahalle”, s. 1554.

⁵⁵³ Bayartan, “İdari Birim: Mahalle”, s. 100.

3.2. Mahallenin Yükümlülükleri

Osmanlı mahalleleri toplumsal bilincin var olduğu, mahalleli kimliğinin oluşturulduğu, mahallenin tüm sorumluluklarının ortak olarak üstlenildiği sosyal mekândır. Mahalleli, mahallenin yönetiminden, emniyetinden, sokakların bakım ve onarımından, temizliğinden, çöpün toplanması ve yok edilmesinden, yoksulların, yetimlerin, yaşlıların, çocukların korunması ve gözetilmesinden, yeni yapılan evlerin çevre ilişkileri ve bu doğrultuda verilecek nihai kararlardan sorumlu tutulmuştur.⁵⁵⁴ Osmanlı hukuk sistemi ile mahalle sakinlerinin birbirleri üzerindeki sorumlulukları ve kefalet sistemi birlikte düşünüldüğünde sıkı bir sosyal denetim ile karşılaşmaktadır.⁵⁵⁵

Osmanlı şehirlerinde mahallelerin önemli özelliklerinden birisi de vergi yükümlüsü olarak hem mali hem de en küçük yerel yönetim birimi olmasıdır. Vergi vermekle yükümlü olan reaya, tek tek tahrir defterlerine ve diğer vergi kayıtlarına bulundukları mahallelere göre tek tek isimleri yazılmış, oturdukları binaların da hangi mahalle sınırları içinde bulunduğu belirlenmiştir.⁵⁵⁶ Tutulan bu kayıtlar mahallelinin ekonomik durumu, meslekleri ve gelirleri hakkında da bilgiler sunmaktadır. Birçok vergi mahalle tabanında toplanır, şehrin payına düşen vergi miktarı mahallelere bölünür ve her mahalle ödemesi gereken vergi miktarını bağlı bulunduğu şehrin idaresine teslim ederdi.⁵⁵⁷ Mahalle ahalisi ise bu vergilerin toplanması hususunda birbirlerinin denetçisi olur, vergi yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişiler şikâyet ederdi. Aksi bir durumda ahaliden birinin vergisini vermemesi demek bir başka hanenin daha fazla vergi vermesi demektir.

Şükran Mahallesi'nde avarız vergilerinin⁵⁵⁸ toplanması hususunda ahalinin sıkı sıkıya birbirini denetlediği şer'îye sicillerine kaydedilen vergi taleplerinden

⁵⁵⁴ Bergen, "Medeniyetin Cüzü: Mahalle", s. 217.

⁵⁵⁵ Ortaylı, *Aile*, s. 17.

⁵⁵⁶ Ergenç, "İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine", s. 72-73.

⁵⁵⁷ Koç, *Bizim Mahalleden Güvenlikli Siteye*, s. 18.

⁵⁵⁸ Avarız veya avarız-ı divaniye olarak da adlandırılan bu vergiler örfi vergiler içerisinde yer almakta olup Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar olağanüstü hallerde halktan ayni ve nakdi olarak tahsil edilmiş vergilerdir. Orhan Gazi döneminden itibaren padişahın çıkardığı kanunnameler ile halktan tahsil edilmiştir. Halil İnalcık, *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı Devlet, Kanun, Diplomasi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 54- 55.

anlaşılmaktadır. Sicillere yansıyan bu kayıtlarda, ahali tarafından şikâyet edilen kişilerin avarız vergilerinden muaf olup olunmaması durumu göz önüne alınmamıştır. Bu sebeple vergi talep edilen kişilerin eğer ki avarız vergilerinden muafiyetleri var ise bu durumu mahkeme huzurunda kanıtlamışlar ve böylece şikâyet edenler davadan men edilmişlerdir.⁵⁵⁹

24 Aralık 1660-1 Ocak 1661 tarihli belgede Şükran Mahallesi sakinlerinden olan Hasan bin Derviş Mehmed, Şükran Mahallesi'nde bulunan 4 dükkânı için mahalle ahalisi tarafından tekalif-i şakka⁵⁶⁰ ve tekalif-i örfiyye⁵⁶¹ vergisini ödemediği gerekçesi şikâyet edilmiştir.⁵⁶² Mahalle ahalisi adına mahkemeye başvuran Mustafa bin Yusuf, Ahmed bin Nasuh, Halil bin Ali, İlyas bin Veli, Veli bin Mustafa, Hamza bin Nasuh ve Mustafa bin Mehmed mahkeme huzurunda Hasan bin Derviş Mehmed'den tekalif-i örfiye ve tekalif-i şakka talebinde bulunmuşlardır. Hasan bin Derviş ise kendisine düşen tekalif-i örfiyye vergisini ödediğini ancak padişah tarafından kendisine ferman gönderilerek tekalif-i şakka vergisinden muaf olduğunu söylemiştir.⁵⁶³ Böylece bu kişiler davadan men edilmişlerdir. 16 Kasım 1663 tarihli bir başka belge de Şükran Mahallesi sakinlerinden olan İsmail Çelebi hakkında yapılan şikâyetir. Şükran Mahallesi ahalisinden Ali ve İmam Veli Halife, İsmail Çelebi'nin zevcesi Şerife Fatıma bint es-Seyyid İmam'ın aynı mahallede bulunan mülk menzili için İsmail Çelebi'den tekalif-i şakka talep ettiklerini ancak kendisinin bu vergiyi vermediği gerekçesiyle mahkemeye başvurmuşlardır.⁵⁶⁴ İsmail Çelebi ise zevcesi

⁵⁵⁹ Belli bir hizmet yükümlülüğü bulunanlar, kadı, müderris, müezzin, imam, hatip, şeyh ve seyyidler, sipahi, muhassıl gibi dini ve resmi görevliler ile sakatlar, yaşlılar, zihinsel ve bedensel engelliler avarız vergilerinin bir kısmından veya tamamından muaf tutulmuşlardır. Salih Sahillioğlu, "Avarız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 108.

⁵⁶⁰ Tekalif-i şakka vergisi, ağır vergiler olup genellikle halktan zorla alınan keyfi vergilerdir.

⁵⁶¹ Tekalif-i örfiyye vergisi, genellikle devletin savaş dönemlerinde savaş giderleri için tahsil ettiği vergilerdir. Ahmet Tabakoğlu, "Tekalif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 336.

⁵⁶² Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 366-188/3.

⁵⁶³ "...mezbûr Hasan cevâbında fî'l-vâki' dört bâb mülk dükkânım olup vâki' olan tekâlîf-i 'örfiyyeyi kendilere viriüp lâkin tekâlîf-i şakka ve bilâ emr-i şerîf teklîf olunan tekâlîf için sâlyâne taleb olunmaya deyu Der-Sa'âdet tarafından emr-i şerîf vârid olmuştur deyu emr-i şerîf-i 'âlîşân ibrâz idüp bi'l-muvâcehe feth ve kırâ'at olundukda 'avârız ve emr-i şerîfim ile vâki' olan tekâlîfi virdikden sonra tekâlîf-i şakka ve bilâ emr-i şerîf ve mîr-mîrân tarafından teklîf olunan tekâlîf için mezbûr Hasan'ı ahâl-i mahalle rencîde eylemeyüp sâlyâne taleb eylemeyeler deyu buyurulmağın mezbûr Hasan'dan bilâ emr-i şerîf tekâlîf-i şakka ve mîr-mîrân tarafından ve âhar vecihle sâlyâne talebinden ahâl-i mahalle men'..." Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 366-188/3.

⁵⁶⁴ Güngören-Sak, 12 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 22-11/3.

Şerife Fatıma'nın menzil-i haneye kaydolmadığını ve kendisinin sâdâtdan⁵⁶⁵ olması dolayısıyla bu vergiden muaf olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁶

Bir başka mahalleden gelip Şükran Mahallesi'ne yerleşen kişiler de vergi yükümlülüklerinden kaçamamıştır. Bu durumda olan kişiler hem eski mahallesindeki sakinler tarafından hem de yeni mahallesindeki sakinler tarafından takip edilerek ortaya çıkarılmıştır. Örneğin 28 Şubat 1645 tarihli kayda göre, Cedîd Mahallesi'nde ikamet eden ancak daha sonra Şükran Mahallesi'ne taşınan Süleyman bin Hüseyin hakkında ahalinin önde gelenleri mahkemeye başvurarak avarız talebinde bulunmuşlardır. Cedîd Mahallesi sakinlerinden Ali Dede ibn el-Hâc Mehmed, Nasrullah Beg ibn Emrullah, Nasuh bin Bali, Salih bin Rıdvan Süleyman bin Musa, Derviş bin Abdül Mennan ve Musa bin Mehmed “...mezbûr Süleymân'ın mahalle-i merkûmede hâne-i 'avârıza dâhil emlâkî olup lâkin muharrir-i cedîd ben mahmiye-i mezbûrede Şükrân Mahallesi'ne kayd eyledi deyü vâki' olan tekâlîfi için salyânesini virmekde ta'allül ider su'âl olunup takrîri tahrîr olunmak matlûbumuzdur...”⁵⁶⁷ diyerek şikâyet etmişlerdir. Süleyman bin Hüseyin ise kendisinin Cedîd Mahallesi'nden taşındığını ve o mahalle ile bağının kalmadığını, Şükran Mahallesi'ne dahil olduğunu söylemiştir. Bu durum üzerine kadı tarafından Mevlâna Osman Efendi bu sorunu çözmek üzere tayin edilmiştir. Mevlâna Osman Efendi, Süleyman bin Hüseyin'in Şükran Mahallesi'ne taşındığı ancak henüz kendisinin bu mahallenin ahalisinden olmadığını, hala eski mahallesi olan Cedîd Mahallesi'nde kendisine düşen vergilerden sorumlu olduğunu ve bu sebeple ahalinin talep ettiği vergiyi vermesi gerektiğini mahkemeye bildirmiştir.⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ Sâdât, seyyidler veya ulular anlamına gelmekte olup Hz. Peygamber Muhammed Mustafa (s.a.v.)'in soyundan gelenlere verilen isimdir. *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Karatay Yayınları, Konya 2016, s. 340.

⁵⁶⁶ “...zevcem merkûmenin menzili hâneye kayd olunmayup sâdâtdan olmağla tekâlîf viregelmedi deyücek mezbûre Şerife Fâtıma'nın babası Seyyid İmâm Çelebi'nin ismi mahalle-i merkûmenin sûret-i defterinde kayd olunduğunu mezbûrân Velî Hoca ve 'Alî mukîr olmağın tekâlîf talebinden ahâli-i mahalle men'...” Güngören-Sak, 12 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 22-11/3.

⁵⁶⁷ Hamit Şafakçı-Bayram Ürekli, 7 Numaralı Konya Kadı Sicili (1053-1055/1643-1645), (*Transkripsiyon ve Dizin*), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 135-136-132/1.

⁵⁶⁸ “...ahâlî-i mahalle-i mezkûre talepleriyle husûs-ı mezbûrun keşf ve tahrîri için Mevlânâ 'Osmân Efendi ta'yîn ve irsâl olundukda ol dahi zeyl-i kitâbda isimleri mestûr olan müslimîn ile mahalle-i merkûmeye varup ba'de'l-keşf ve'l-müşâhede mezbûr Süleymân hâlâ sâkin olduğu menzili zikri sabık iden mahalle-i Cedîd'de vâki' hâne-i 'avârızdan olup mahalle-i merkûmede Şükrân Mahallesi nâmına mahalle olmaduğuna mevlânâ-yı mûmâ-ileyh 'Osmân Efendi mahallinde keşf ve tahrîr idüp ba'de gelüp

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere Şükran Mahallesi'nde ahalinin vermesi gereken vergiler hususunda herkesin birbirini yakinen denetlediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple vergilerin tahsil edilememesi durumunda ahalinin önde gelenleri bu durumu mahkemeye intikal ettirerek sorunu çözmüşlerdir. Yine mahalleye giren ve çıkanlar da denetim altına alınarak takip edilmiştir.

Osmanlı Devleti, İslam medeniyetindeki gibi vakıf geleneğini sürdürerek kendine has özellikleriyle ileri bir boyuta taşımıştır. Kültür, sağlık, eğitim, altyapı bayındırlık, dini ve sosyal alanlarda kurumsal yapılar ile bu yapıların ihtiyaçlarını karşılayan önemli bir kurum olmuştur.⁵⁶⁹ Devlet, dini ve sosyal müesseselerin birçoğunu vakıflar sayesinde ayakta tutmuş olup bu kurumlarını yapımı, onarımı ve muhafazasını üstlenmemiştir.⁵⁷⁰ Toplumun doğrudan kendilerinin yararlandığı “müessesat-ı hayriye” olarak adlandırılan kurumların başında cami, mescit, eğitim-öğretim müesseseleri, mahalle çeşmeleri ve su kuyuları gelmektedir.⁵⁷¹ İnşa edilen bu hayır kurumlarının bakımı, onarımı, çalışanların maaşları ve diğer ihtiyaçların temini de yine vakıflar aracılığıyla sağlanmıştır.⁵⁷² Dolayısıyla dini, iktisadi, içtimai ve kültürel boyutlarıyla birer hizmet sektörü olarak ifade edilen vakıf kurumları Osmanlı toplum hayatında önemli rol oynamıştır.⁵⁷³ Ayrıca vergilerin karşılanabilmesi için her mahallede avarız vakıfları⁵⁷⁴ kurulmuş olup bu vakıflara hayır sahibi ve zengin kimseler para ve gayrimenkullerini vakfetmişlerdir.

meclis-i şer' de vukû 'u üzere ihbâr eyleyüp tekâlifini ahâlîsi ile ma'an edâya mezbûr Süleymân tenbîh birle bi't-taleb ketb olundu...” Şafakçı-Ürekli, 7 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 135-136-132/1.

⁵⁶⁹ Tahsin Özcan, “Kanuni Dönemi Üsküdar Para Vakıfları”, *Üsküdar Sempozyumu Bildirileri I*, 22-25 Mayıs 2003, C. 1, Üsküdar Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2004, s. 57; Detaylı bilgi için bk. Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 3-5.

⁵⁷⁰ Necati Döğüş, “Osmanlılarda İmamlık Müessesesi ve Vakıflar”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 1, C. 6, Haziran 2021, s. 5.

⁵⁷¹ Bahaeddin Yediyıldız, “XVII. Asır. Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, *Vakıflar Dergisi*, S. 18, Ankara 1984, s. 6.

⁵⁷² Bahaeddin Yediyıldız, *18. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 232.

⁵⁷³ Döğüş, “Vakıflar”, s. 5.

⁵⁷⁴ Avarız vakıfları, Osmanlı vakıf sistemi içerisinde kendine has özellikleriyle var olan ve hayri vakıflar içerisinde yer alan bir vakıf türüdür. Avarız vakıfları, köy veya mahallelerde mahalle sakinlerinde meydana gelen salgın hastalıklar, deprem, sel, yangın gibi doğal afetler, dul, fakir, yetim ve kimsesizlerin bakım ihtiyaçlarının giderilmesi, kimsesiz kızların evlendirilmesi, avarız vergilerini ödeyemeyecek durumda olanların borçlarının ödenmesi, su, çeşme, mektep vs. yapıların bakım ve onarımı, kimsesizlerin cenaze masraflarının karşılanması, devlet tarafından gönderilen memurları

Şükran Mahallesi'nde de vakıf müessesesinin mahallede yaşayan ahali için önemli bir yeri vardır. Nitekim sicillerde vakfa bağışlanan ayni ve nakdi bağışlar hem ahalinin ihtiyaçlarını karşılarken hem de içerisindeki dini ve sosyal müesseslerin yapımı, onarımı ve diğer ihtiyaçlarının temin edilmesini sağlamıştır. Bu durumda ahaliden zengin olanların bu yükümlülüğü üstlendiği anlaşılmaktadır.

29 Haziran 1664 tarihli kayıta Şükran Mahallesi sakinlerinden el-Hâc Ahmed bin Mehmed, aynı mahalledeki sofa, kışlık ev, tabhane, samanlık, ahır, kışlık kat, biri boş biri meyve ağaçlarıyla dolu 2 avludan müteşekkil evini ve At Pazarı Kapısı'nda Alacahan karşısında bulunan mülkünü vakfetmiştir.⁵⁷⁵

7 Şubat 1699 tarihinde Şükran Mahallesi'nde oda, tabhane, kiler, örtme, ahır ve avludan müteşekkil ev Şükran Mahallesi avarız vakfına aittir.⁵⁷⁶ 28 Aralık 1702 tarihli belgede Postalcılar Sûku'nde bulunan 4 adet attar dükkânı Şükran Mescidi avarız vakfına aittir.⁵⁷⁷

6 Mayıs 1731 tarihli belgede Şükran Mahallesi'nden Abdullah bin Hasan mescidin çerağı (kandili) için 5 kuruş vakfetmiştir.⁵⁷⁸ 30 Eylül 1731 tarihinde Fatıma bint Hızır, mescidin çerağı için 3 kuruş, mihrabı için ise 5 kuruş vakfetmiştir.⁵⁷⁹ Her mahallede olduğu gibi Şükran Mahallesi'nde de avarız vakfının bir mütevellisi bulunmaktadır.⁵⁸⁰

Vakıflar mekân, insan ve inanç ekseninde kurulan ilişkiler çerçevesinde kamu yararına olan, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayan tüm hizmetlerin şahısların

karşılama ve ağırlama gibi masrafların karşılandığı para vakıflarıdır. Ahmet Akman, "Avarız Vakıfları ve Konya", *Konya Kitabı XVIII*, C. 1, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2021, s. 223-227.

⁵⁷⁵ Sak, *Konya'da Yapılan Vakıflar*, s. 196; Güngören-Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 419-191/3.

⁵⁷⁶ Mütevellisi Halil bin Molla İbrahim olup mahalle vakfına ait olan bu evi Kazer Veled-i Artin isimli bir gayrimüslime satmıştır. Sak-Taşın, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 163-108/2.

⁵⁷⁷ Sak, *40 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 52-39/2.

⁵⁷⁸ Sak, *52 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 301-302-136/2.

⁵⁷⁹ Sak, *52 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 563-247/3.

⁵⁸⁰ Şükran Mahallesi avarız vakıflarının mütevellilerinden bazılarının ismi şöyledir; Mahmud Çelebi ibn Balaban Mehmed (H. 1074/M. 1664), Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 419-191/3; Sak, *Konya'da Yapılan Vakıflar*, s. 196; Halil bin Molla İbrahim (H. 1110/M. 1699), Sak-Taşın, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 163-108/2; Abdülkerim Efendi (H. 1114/M. 1699), Sak, *40 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 52-39/2.

teşebbüsü ile gerçekleştirildiği bir kurumdur.⁵⁸¹ Bu tanımlama Şükran Mahallesi ahalisi için de geçerli olup görev ve sorumluluklarından biri de vakıf sistemini ayakta tutmaktır.

Osmanlı mahallelerinin yükümlülüklerinden biri de hukuk kurallarının uygulanmasını sağlamaktır.⁵⁸² Daha çok örf-i kurallar çerçevesinde şekillenen bu kurallar, mahalle ahalisi arasında can ve mal güvenliğinin sağlanması, ahlaki kuralların korunması, yönetim açısından mekân-insan ilişkilerine netlik kazandırmak için yürütülen idari ve toplumsal bir uygulamadır.⁵⁸³ Bir diğer husus kasame ve diyet uygulamasıdır.⁵⁸⁴ İslam hukukunda var olan kasame ve diyet cezası mahalle ahalisinin ortak sorumluluğunun bir göstergesidir.⁵⁸⁵

Şükran Mahallesi'nde yaşanan cinayet olayları başta olmak üzere ölüm olması durumunda ahali mahkemeye bildirilmiştir. 19 Ağustos 1691 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden Mehmed ibn el-Hâc Hasan'ın yakılarak öldürüldüğü iddia edilmiştir. Mahalle sakinlerinden Hasan Halife ibn Mehmed, el-Hâc Seyyid İbrahim in Seyyid Mehmed ve Mustafa bin Süleyman mahkemeye başvurarak “...mahallemiz sükkânından Mehmed ibn el-Hâc Hasan nâm kimesne eyyâm-ı kesîre hasta ve sâhib-i firâş olup hâlâ bi-emrillahi te'âlâ fevt olmuşidi ashâb-ı ağrâzdan ba'zıları mezkûr Mehmed mu'âlece kasdıyla başının perçem ile alnı ortasından yakup dimağına ateş te'sîr itmekle fevt olmuşdur deyu hilâf-ı vâki' kelimât ve gamz sadedinde oldukları mesmû'umuz olmağla cânib-i şer'den üzerine varılup keşf ve tahrîr ve nazar olunması matlûbumuzdur...” diyerek bu olayda mahalle ahalisinin bir suçu olmadığını olayın yukarıda zikredildiği gibi geliştiğini söylemişlerdir.⁵⁸⁶ Fahrü'l-akrân Limonî-zâde Mehmed Ağa tarafından tayin edilen İslam Beg, olay yerine gelerek gerekli

⁵⁸¹ Mehmet Bayartan, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, C. 10, İstanbul 2008, s. 171.

⁵⁸² Kıvrım, “(Gaziantep Örneği)”, s. 242.

⁵⁸³ Alada, *Mahalle*, s. 151.

⁵⁸⁴ Kasame, bir köy ya da mahallede yol kenarı, cami gibi herkese açık alanlarda veya özel mülkiyet alanlarında yaşanan cinayetlerde faili meçhul yani öldürülen kişinin katilinin bulunmaması durumunda öldürülen kişinin yakınlarının mahkemeye başvurarak dava etmesi üzerine cinayetin yaşandığı yerin halkından 50 kişiye “vallahî biz öldürmedik, katilini de bilmiyoruz” şeklinde yemin etmesi esasına dayanmaktadır. Aybars Pamir, “İslam ve Osmanlı Hukuku'nda Kasame Müessesesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 4, C. 54, Ankara 2005, s. 343-344.

⁵⁸⁵ Alada, *Mahalle*, s. 153.

⁵⁸⁶ Sak, 37 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 24-17/1.

incelemeleri yaptıktan sonra bu ölümün kasten yapılmadığına yani bir cinayet olmadığına kanaat getirmiştir.⁵⁸⁷ Böylelikle Şükran Mahallesi sakinleri bu iftiradan kurtulmuştur.

20 Kasım 1707 tarihinde Şükran Mahallesi ahalisinden olan Cadivadoğlu el-Hâc Mehmed falaka cezasından 10 gün sonra ölmüştür. Mumcu esnafından olan Cadivadoğlu el-Hâc Mehmed, mumun narh değeri 12 dirhemi 1 akçe iken kendisi 8 dirhem mumu 1 akçeye, 24 dirhem mumu ise 3 akçeye satmasından dolayı ahali şikâyetinde bulunmuştur.⁵⁸⁸ Bunun üzerine Naib Mehmed Efendi tarafından uyarı ve ceza maksadıyla Cadivadoğlu el-Hâc Mehmed'e falaka cezası verilmiş ve ayak tabanına 16 değnek vurulmuştur. Bu olaydan 10 gün sonra ise ölmüştür. Cadivadoğlu el-Hâc Mehmed'in annesi Döndü bint Abdurrahman ise başta Mehmed Efendi olmak üzere oğlunun ölümünden tüm ahaliyi sorumlu tutarak töhmet altında bırakmıştır. Bu durumun can sıkıcı bir hal alması üzerine yine Şükran Mahallesi sakinlerinden olan Molla Abdullah Halife ibn el-Hâc Mustafa, es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Mehmed, Ahmed bin Memiş ve Mehmed bin el-Hâc Mustafa mahkemeye başvurarak bu olayda kendilerinin suçlarının olmadığını yeniçerilik iddiasında bulunan kişiler tarafından öldürüldüğünü ve bu kişilerin de 10 gündür firar olduklarını bildirmişlerdir.⁵⁸⁹ Fahrü'l-akrân mütesellim Hüseyin Ağa tarafından tayin edilen Abdülkadir Ağa olay yerine gelerek ölen kişinin bedeninde darp ve yaralama izlerinin olmadığını mahkemeye

⁵⁸⁷ "...mezbûr Mehmed'in menziline ba'de'l-keşf meytinin a'zâ ve cevârihine nazar itdiklerinde başında sâbikan yanmış ve ber-i tâm hâsıl olmuş 'alâmetlü bir mevzi' olup tâze yanmış cerâhat ve sâ'ir bir 'alâmet olmadığını mu'âyene ve müşâhede idüp ba'dehu her biri meclis-i şer'e gelüp 'alâ vukû'a haber virmeğin..." Sak, 37 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 24-17/1.

⁵⁸⁸ Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 199-147/1.

⁵⁸⁹ "...Döndü bint 'Abdurrahman nâm hatunun sadrî oğlu olup Cadivadoğlu dimekle ma 'ruf olan el-Hâc Mehmed mumcu san 'atında olmağla bundan akdem mahmiye-i merkûmede nâ'ibü 'ş-şer 'i'ş-şerif olan Mehmed Efendi mumun narhı on iki dirhemi bir akçaya iken sen sekiz dirhem mumu bir akçaya olmak üzere yirmi dört dirhem mumu üç akçaya bey' itmiş ahâl-i vilâyet fukarâsı şikâyet eyledi tenbîh ile mütenebbih değilsin deyu mezbûre Döndü'nün oğlu merkûm el-Hâc Mehmed'i götürüp tabanına on altı değnek urup ta'zir eyledik de yeniçerilik iddi 'asında olan ba'zı kimesneler yeniçeriyi bu misillü ta'zir eyledik zabıtine göndermedik deyü tecemmu' ve mahkemeyi taşılayup kendükdüklerinden sonra yeniçeri ihtiyarları ve a'yân-ı vilâyet mahkemeye gelüp bunun aslı nedir deyu tefahhus esnâsında merkûm Cadivâdoğlu el-Hâc Mehmed ve tecemmu' iden şakiler firâr ve on gün mürurunda hâlâ kendi menzilinde hatf-ı enfê fevt olmağla mezbûre Döndü Hatunu fesâdlarını setre medâr olsun mülâhazasıyla ashâb-ı ağrâz tahrik idüp mûmâ-ileyh Mehmed Efendi'nin ta'zirinden fevt olmuştur dimekle mahallemiz ahâlisine cevr ve eziyet ihtimalî olmağla cânib-i şer 'den üzerine varılup eser-i darp ve cerh var mıdır nazar olunup keşf ve tahrîr olunması matlûbumuzdur..." Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 199-147/1.

bildirmiştir. Böylece Şükran Mahallesi ahalisi de hem töhmet altında kalmaktan kurtulmuş hem de diyet ödeme yükümlülüğü ortadan kalkmıştır.

Mahalle içerisinde yaşanan intihar vakaları da mahkemeye intikal ettirilmiştir. 31 Ocak 1673 tarihli belgede Şükran Mahallesi sâkinelerinden olan Saime bint İbrahim evinde kendini asarak intihar etmiştir. Mahalle sakinlerinden Osman Çelebi ibn el-Hâc Nurullah, Ali Dede ibn Ömer, Seyyid Ali Çelebi ibn es-Seyyid İmam Çelebi mahkemeye gelerek “...mahalle-i merkûmede sâkin ‘Alî bin Hasan nâm kimesnenin zevcesi Sâ’ime bint İbrahîm nâm hatun kendi mülk menziline maslûben fevt olmuş cânib-i şer‘den üzerine varulup keşf ve tahrîr olunması matlûbumuzdur...”⁵⁹⁰ diyerek olayı bildirmişlerdir. Kadı tarafından görevlendirilen Mevlâna Mehmed Efendi olay yerine gelerek incelemeler yaptıktan sonra Ali Bin Hasan’ın da ifadesi alınmış ve neticede olayın intihar olduğu ve herhangi bir cinayet kastı olmadığı tescilletilmiştir.⁵⁹¹

Sicillere yansıyan örneklerden de anlaşılacağı üzere Şükran Mahallesi’nde her türlü ölümlü vakalarda ahalinin ileri gelenleri durumu mahkemeye bildirmiştir. Bu durum gösteriyor ki mahallede sıkı sıkıya bir denetim mekanizması ve yükümlülüklerin mümkün olduğunca yerine getirildiği bir anlayış mevcuttur. İncelediğimiz önemde mahallede faili meçhul cinayetlere rastlanılmamıştır. Cinayet olayları da yok denilecek kadar az olmakla birlikte tespit ettiğimiz sadece 1 adet kayıt mevcuttur. Ancak bu cinayet olayında da maktulü öldüren kişiler bellidir. Bu sebeple Şükran Mahallesi sakinlerinin kasame ve diyet cezası da almadığı görülmüştür. Genel olarak belgelere yansıyan ölüm hadiseleri intihar veya kaza sonucu ölümlerdir ki bu durumda da mahalle ahalisi şüpheyi mahal vermemek için yaşanan hadiseleri doğrudan mahkemeye taşıyarak haber etmiştir. Netice itibariyle ahali kendisine yüklenen bu sorumlulukların bilincinde olmuştur.

⁵⁹⁰ Tutar-Sak, 16 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 198-120/1.

⁵⁹¹ “...mezbûr ‘Alî’nin menziline varup zevcesi merkûme Sâ’ime Hatun’un firâş üzerinde a’zâsına nazar olundukda boğazı altında ip beresi ve sol küreği altında eser-i beresi olduğunu mu’âyene ve müşâhede ve keşf ve tahrîr eyledikten sonra merkûme Sâ’ime Hatun’un zevci Hasan nâm kimesneden su’âl olundukda dünkü gün ben dükkânımda olup âhar zevcem Fâtıma Hatun Dehüdâ Mahallesi’nde karındaşı es-Seyyid Hüseyin Çelebi’nin evine gidüp merkûme Sâ’ime evimde tenhâ kalmağla kendüyü havlum içinde vâki‘ direğe salb idüp fevt olmağla indürüp firâşına vaz‘ eyledim...” Tutar-Sak, 16 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 198-120/1.

Mahalle ahalisinin birbirine müteselsil kefil olma yükümlülüğü vardır. Gerektiği durumlarda ahali birbirine kefil olarak kişinin lehine veya aleyhine şahitlik yapmak zorundadır. Mahalle ahalisinin birbirine kefil olması sadece yönetim açısından değil aynı zamanda toplumsal bir ihtiyaçtan doğmuş olup bu sorumluluk tüm mahalle halkına yüklenmiştir.⁵⁹² Ahaliden herhangi bir kişi hakkında yapılan suçlamalarda komşularının bu kişinin sû-i hâli veya hüsn-i hâllerinin iyi veya kötü olduğuna dair mahkemede yapacakları şahitlikler suçlu kişinin masum ise masumluğunun kanıtlanmasında önemli rol oynamıştır.⁵⁹³

11 Ocak 1673 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden Nurullah bin Mehmed, zevcesi Emine'yi annesi Fatıma bint Ali'nin kendisinin rızası olmadan evine götürdüğü gerekçesiyle şikâyetçi olmuştur.⁵⁹⁴ Fatıma bint Ali ise cevabında kendisinin sû-i halinin mahalle ahalisinden sorulmasını talep etmiştir. İmam Mehmed Efendi, İvaz bin Nurullah, Seyyid Mustafa Çelebi ibn Mehmed, Veli Halife ve Mehmed Halife, mahkeme huzurunda Fatıma bint Molla Ali ve kızı Emine'nin sû-i hallerinin iyi olduğuna dair şahitlik yapmışlardır. Böylece Fatıma bint Molla Ali ve kızı Emine aklanmıştır. Bazı kişilerin sû-i halleri ahaliye sorulduğunda bu kişilerin kötü huylu oldukları belirtilmektedir. 2 Eylül 1664 tarihli belgede bir ailenin dağılmasına sebebiyet veren Çini hatunun sû-i hali ahaliye sorulduğunda “...merkûme Çini Hatun fâhişedir levendât ile mu'âmele üzere olup nâ-mahremden ictinâbı yokdur...” şeklinde mahkemeye bildirilmiştir.⁵⁹⁵

Netice itibarıyla özelde Şükran Mahallesi için genelde ise tüm Osmanlı mahallelerinde geçerli olan bu yükümlülükler sıkı bir kontrol mekanizmasının neticesidir. Bu doğrultuda ahaliden her bir kişi, etrafında yaşanan olaylara hâkim olmak zorunda ve gerektiğinde müdahale edebilmek için ihbar veya şikâyet ederek her türlü suç unsurunu engellemeye çalışmıştır.⁵⁹⁶

⁵⁹² Alada, *Mahalle*, s. 152.

⁵⁹³ Kıvrım, “(Gaziantep Örneği)”, s. 242-243.

⁵⁹⁴ Tutar-Sak, *16 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 184-111/4.

⁵⁹⁵ Güngören-Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 472-217/2.

⁵⁹⁶ Cemal Çetin, “Osmanlı Şehirlerinde Sosyal Kontrol ve Birey Üzerine Bir Takım Gözlemler (Konya Örneği)”, 3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, 6-8 Mart 2015 Şanlıurfa, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 2015, s. 353.

3.3. Mahallede Yardımlaşma ve Dayanışma

Osmanlı mahallelerinde İslam dinin bir gerekliliği olarak yardımlaşma ve dayanışmaya büyük önem verilmiştir. Bu durum mahalle ahalisi arasındaki komşuluk ilişkilerinin gelişmesini, yardımlaşmasını, dayanışmasını ve birbirlerinin haklarına saygı duymalarını sağlayarak komşuluk hukukunun sağlam temeller üzerine oturtulmasını sağlamıştır.⁵⁹⁷ İslam kaynaklarında komşuluk ilişkileri “*müminin mümine bağlılığı taşları birbirine kenetlenmiş, kuvvetli duvarlar gibi olmalı*” sözüyle belirtilmiştir.⁵⁹⁸ Böylece bireyin davranışlarının biçimlenmesinde bu bütünlüğü koruyucu bir topluluk hukuku ortaya çıkmıştır.⁵⁹⁹

Mahalleli olmanın temel kurallarından biri olan komşuluk ilişkilerinde bireyler birbirlerinin hastalıklarında, sağlıklarında, cenazelerinde, düğünlerinde komşularının yanında olması esastır.⁶⁰⁰ Köyden gelen yiyecek veya içeceklerden komşularına da tattırması, dükkân ve ev kiralamada birbirlerine yardımcı olmaları, evinde eksik malzemesi olanların komşularından tedarik edebilmek gibi her türlü yardımlaşma mahalleli olma bilincinin bir gerekliliğidir.⁶⁰¹ İncelediğimiz dönemde Şükran Mahallesi’nde komşuluk haklarına büyük önem verildiği görülür. Nitekim bunu en iyi şekilde yansıtan gayrimenkul satışlarıdır.

Şu’fa hakkının ana düşüncesi, mülkün, bir ailede, kabilede veya şehirde muhafazasını sağlamaktır.⁶⁰² Bu hak Osmanlı mahallelerinde mülk satışlarında mahalle ahalisine tanınan haklardan biridir. Satışı yapılacak evin satışa çıkarılmadan önce bitişiğindeki komşusuna evi satın alıp almayacağı sorulur, komşunun beyanı doğrultusunda satış işlemi gerçekleştirilirdi.⁶⁰³ Örneğin, Seb’ahan Mahallesi’nde sakin olan Ahmed Beşe bin Mehmed Beşe, Şükran Mahallesi’nde bulunan tabhanesini, bitişik komşusu olan Abdullah Halife’ye satmıştır.⁶⁰⁴ Ali bin Ömer, 2 tabhane, ahır ve

⁵⁹⁷ Alada, *Mahalle*, s. 156.

⁵⁹⁸ Alada, *Mahalle*, s. 157.

⁵⁹⁹ Alada, *Mahalle*, s. 157.

⁶⁰⁰ Kıvrım, “(Gaziantep Örneği)”, s. 239.

⁶⁰¹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 101.

⁶⁰² İbrahim Kafî Dönmez, “Şu’fa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 248.

⁶⁰³ Kıvrım, “(17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, s. 239.

⁶⁰⁴ Sak, *42 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 286-213/2.

avludan müteşekkil evini komşusu Salih Ağa bin Mehmed Ağa'ya satmıştır.⁶⁰⁵ Hüseyin Beg ibn Musa sofa, tabhane ve avlusunu komşusu el-Hâc Mustafa bin Yusuf'a satmıştır.⁶⁰⁶ Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Tespit ettiğimiz gayrimenkul satışlarında genel olarak şuf'a hakkı kurallarına bağlı kalınmıştır. Ancak bazı kimselerin bu kurala uymadığı da görülmektedir. Bu durumda gayrimenkulün cinsi ne olursa olsun satılsa bile komşunun bu malları geri alma hakları vardır.⁶⁰⁷ Şükran Mahallesi'nde şuf'a hakkının ihlaline dair mahkemeye intikal etmiş 1 adet dava kaydı bulunmaktadır. 1681 tarihli mülk satışı anlaşmazlığı davasında şuf'a hakkını ihlal eden Ebubekir bin Mustafa hakkında şikâyetçi olunmuştur.⁶⁰⁸ Ebubekir bin Mustafa'nın tahtâni oda, dehliz ve avludan müteşekkil evini komşusu olan Saliha bintey Halil ve Ayşe bintey Halil'in rızasını almadan 19 esedi kuruşa Süleyman ve Abdi isimli şahıslara satması üzerine şuf'a hakkı doğmuştur. Ebubekir bin Mustafa'nın odasının üzerinde Saliha bintey Halil ve Ayşe bintey Halil'in fevkani odası bulunmakta olup yabancı kimselerin evi satın almasından rahatsızlık duymaları sebebiyle acil olarak şuf'a haklarını talep etmişlerdir.

Mahallede genel olarak komşuluk ilişkilerinin iyi bir düzeyde olduğunu incelenen dönemde mahkemeye intikal ettirilen olumsuz örneklerin yok denilecek kadar az olmasına bağlamaktayız. Ancak her ne kadar olumsuz örnek ve davranışların az olduğuna kanaat getirsek de mahalle ahalisinin bu tür durumlarda büyük bir sorun zuhur etmediği taktirde kendi içlerinde çözüme kavuşturulabileceği de unutulmamalıdır. Yine mahallenin şehir merkezinde olması, hakkında kötü bir söyleme mahal vermemek adına sorunları içselleştirmiş olabilme ihtimalleri de vardır.

⁶⁰⁵ Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 104-61/3.

⁶⁰⁶ Küçük-Sak, *14 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 249-144/3.

⁶⁰⁷ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 101.

⁶⁰⁸ "...Şükran Mahallesi'nde vâki' hududu beynimizde ma'lûm tahdîd ve tavsîfden müstağni bir tahtâni oda ve bir dehliz ve önünde bir rûşenliği ve bir havluyu müştemil olan mülk menzili Süleyman ve 'Abdi nâm kimesnelerden on dokuz esedi gurus ve üç rub'a iştirâ ve kabz idüp lakin zıkr olunan odanın üzerinde bizim bir mülk fevkâni odamız olduğu ecilden biz şefi'alar olmamız ile bundan akdem hîn-i istimâ 'ımız bi'l-müvâsebe hakk-ı şüf 'amızı talep ve ishâd ve tescil-i şer 'i itmişdik hâlâ yedimizden semen-i mezbûr kabz ve menzil-i merkûmu bize teslim murâd ideriz..." Ömer Büberci,-Bayram Ürekli-Hamit Şafakçı, *26 Numaralı Konya Kadı Sicili (1092-1093/1681-1682)*, (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022, s. 130-78/1.

3.4. Toplumsal Huzursuzluklar ve Alınan Tedbirler

Osmanlı'da mahalle hem asayiş ve güvenlik açısından hem de sosyal hayat açısından ortaklaşa bir anlayışa dayanmaktadır⁶⁰⁹. Bu sebeple mahallelerde sosyal hayat, tamamen mahalle ahalisinin kontrolünde olup toplumun nizamını bozacak durumlar engellenmeye çalışılmıştır. Ahali, ortak sorumluluk ve müteselsil kefillik nedeni ile mahalle içinde meydana gelen hiçbir olaya kayıtsız kalmamıştır⁶¹⁰.

Mahalle içerisinde genel ahlaki kurallara uymayan kişiler, mahalle ahalisi tarafından subaşıya ihbar edilir, subaşı da bu olayların faillerini mahkemeye intikal ettirirdi⁶¹¹. Konya'nın farklı mahallelerinde vuku bulan zina⁶¹², içki içmek⁶¹³, darp⁶¹⁴, yaralama⁶¹⁵, küfür ve tehdit etme⁶¹⁶, hırsızlık⁶¹⁷, haneye tecavüz⁶¹⁸, iftira⁶¹⁹ gibi olaylar mahkeme kayıtlarına yansıtıldığı görülmektedir.

Mahallede huzur, güvenlik ve ahlaki değerler ön planda tutulmuş, ahlak dışı davranışlarda bulunan kişiler, kanunnamelerin verdiği yetkiler çerçevesinde ahali tarafından mahalleden ihraç edilmiştir⁶²⁰. Konya'da mahalleden ihraç edilme örneklerinden bazıları şunlardır: Piresed Mahallesi mescidi imamı olan Molla Mehmed bin İsa'nın komşusu olan İsmihan ismindeki bir kadın ile gizlice sohbet ve muhabbet içinde olduğu gerekçesi ile mahalle ahalisi şikâyetle bulunmuştur. *“İsmihân nâm hatun ile câr-ı mülâsık olup menzillerinin arasında olan yerde divarı münhedim olmağla mezbure İsmihân nâ-mahrem iken biri birlerinden ihtifâ itmeyüp dâ'ima ülfet*

⁶⁰⁹ Kıvrım, “(17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, s. 249.

⁶¹⁰ Cemal Çetin, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750)”, *History Studies International Journal Of History*, C. 6, S. 6, Aralık 2014, s. 45.

⁶¹¹ Muşmal, *Sosyal ve Ekonomik Hayat*, s. 70.

⁶¹² Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s.282-152/3; s. 304-162/1.

⁶¹³ Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 44-26/4; Sak, *11 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 198-84/6.

⁶¹⁴ Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 271-108/5; s. 42-23/2; Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 106-59/4; s. 106-59/4; Sak, *11 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 102-43/4.

⁶¹⁵ Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 114-64/1.

⁶¹⁶ Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 44-26/7; Sak, *11 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 152-64/3.

⁶¹⁷ Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 42-25/6; Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 82-46/1.

⁶¹⁸ Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 70-39/1;

⁶¹⁹ Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 289-115/5;

⁶²⁰ Çetin, “İhraç Kararları ve Tatbiki”, s. 50.

ve ünsiyet ve 'ışret ve müsâhabet üzere oldukları ecilden merkûmun imâmetinden istikrâh eyledik mezbur Molla Mehmed ve gâ'ibe-i 'ani'l- meclis merkûme İsmihân mahallemizden ihrâc olunmaları matlûbumuzdur⁶²¹” diyerek imamın görevine son verilmesi ve hem kendisinin hem de kadının ihraç edilmesi istenilmiştir.

Bir diğer olay, Şeyh Şemseddintebrizi Mahallesi'nde Kasâb Osmân bin 'Abdurrahman ve zevcesi Satı bint Rıdvân'ın hakkında yapılan şikâyetir. Satı bint Rıdvân'ın “kendi hâlinde olmayup haftada bir gün kendi menziline olup sâ'ir günlerde def ve düplek ile ehl-i fesâd eşkiyâ ve fıska evlerin gezmeyi mu'tâd ediniüp ve sâ'ir bunun emsâli fesâd ve şekâvet üzere olup ve zevci merkum dahi merkûmenin şekâvet fesâdatı mâ'lumu iken sükût edüp nice def' men'â ve nasihat olunup her biri 'âmil olmadıkları ecilden her birinin bu makûle hilaf-ı şer' evzâ 'ına tahammülümüz kalmamışdır mezburân 'Osmân ve Satı ile bir mahallede ma'iyet üzere olmağa her birimiz razı değilleriz mezburlâr mahallemizden ihrâc olunmaları matlûbumuzdur eğer ihrâc olunmazlarsa her birimiz perâkende ve perişân olmamız mukadderdir⁶²²” diyerek rahatsızlıklarını belirtmişlerdir. Bu kişilerin ihraç olmaması halinde mahallede huzurun kalmayacağını ve ahalinin dağılacağını bildirerek ihracın hemen yapılması için baskı yapmışlardır.

Fakıhdede Mahallesi'nden “Nebi Beşe kendüye nâ-mahrem olan merkûmetân 'Ayşe ve 'Alime'yi her biri evine götürür ve âhar kimesnelere pezevenklik ider vakt-ı 'ışâda mahalle-i merkûme mescidine nâmaza varamaz olduk deyu ihbâr ve mahalleden ihrâc olunsun⁶²³” diyerek bu kişilerin zina içinde olduklarını ve bu sebeple mescitte namaz dahi kılamadıklarını belirterek ihraç talebinde bulunmuşlardır.

Mahalle ahalisi, gayr-i meşru işler ile uğraşan kişileri şikâyet etmelerinin yanı sıra bu kişilerin sû-i hâline şahitlik eder bu suçlamalar doğrultusunda ihraç kararı verilirdi⁶²⁴. Kayıtlarda geçen “kendi halinde olmama, ta'bîr olunmak, harâm-zâde, gammâz ve şerir olmak, fahişe olmak, nâ-mahremden ictinabı olmamak, bî-namâz

⁶²¹ Solak-Sak, 38 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 127-81/2.

⁶²² Solak-Sak, 38 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 330-198/2.

⁶²³ Tutar-Sak, 16 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 220-132/2.

⁶²⁴ Kıvrım, “(17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, s. 248.

olmak, şakî olmak, şerlerinden havf eylemek, şurb-ı hamr, evzâ' ve etvârından hoşnûd olmamak" gibi terim ve tanımlar en sık kullanılan sû-i hal ifadeleridir⁶²⁵.

Konya'nın farklı mahallelerinde bu tür olaylara dair bazı örnekler şöyledir. Türbe-i Celaliye Mahallesi ahalisi Pirli ve Himmet isimindeki kişilerin fuhuş ve zina yaptıkları, "mezbur Pîrli'nin evine na-mahrem girer ve çıkar mezburân Pirli ve Himmet eyü âdemler değildir mahalleden ihrâc olunsun⁶²⁶", diyerek şikâyetle bulunmuşlardır. Su-i halleri ahaliye sorulduğunda bu kişilerin çirkin iş ve davranışlarda bulunduğu kesinleşmiş ve ihraç edilmesi kararı çıkmıştır.

Aksinle Mahallesi'nde "merkûmat Sâliha ve Râziye ve 'Ayşe nâ-mahremden ictinâbları yokdur evlerine levendât girüp çıkar fahişedir ahval-i kabîhalarından ahali-i mahalle mutazarrırlardır mahalleden ihrâc olunsun⁶²⁷", şeklinde talepte bulunulmuş, bu kadınların kötü iş ve davranışlarda bulunmasından dolayı mahalle ahalisinin zarar gördüğü gerekçesi ile mahalleden ihracına karar verilmiştir.

Hoşhan Mahallesi'nde "Es Seyyid 'Ali Baba Çelebi'nin evine Deveci Hatunu ve sâ'ir kendüye nâ-mahrem fâhişeler girüp ve çıkup ve Konyalı Ahmed Efendi-zâde'nin câriye-i memlûkesi firâr eyledikde mezkûr es-Seyyid 'Ali Baba'yı mazınna ittihâz idüp mütesellim-i sâbık Mahmud Ağa evini aradıkda Deveci Hatunu yine evinden çıkup firâr etmekle sicil ve hüccet olup tenbih olunmuşidi hala mütenebbih olmayup nâ-mahrem hatunlar girer ve çıkar mezkûr Seyyid 'Ali Baba mahallede olursa biz oturmazız mahalleden ihrâc olunsun⁶²⁸". Bu olayda daha önce bu kişilere uyarı yapıldığı ancak bu kişilerin hala ahlaka aykırı davranışlarda bulunduğu görülmektedir. Mahalle ahalisinin bu kişilere daha fazla tahammülü olmadığı "Seyyid 'Ali Baba mahallede olursa biz oturmazız" şeklindeki ifadedен anlaşılmaktadır.

Şükran Mahallesi'nde incelenen dönem içerisinde mahalleden ihraç edilmeye dair bir belgeye rastlanılmamıştır. Ancak ihraç edilme talebinin görülmemesi, mahallede gayriahlaki durumların gerçekleşmediğini göstermez. Davalara yansımayan

⁶²⁵ Çetin, "İhraç Kararları ve Tatbiki", s. 49.

⁶²⁶ Tutar-Sak, 16 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 269-161/2.

⁶²⁷ Sak, 11 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 396-164/5.

⁶²⁸ Küçük-Sak, 14 Numaralı Konya Kadı Sicili, Konya 2014, s. 148-88/2.

veya bu tür davranışlarda bulunup ıslah olanlar muhakkak ki mevcuttur. Bir diğer husus ev satış kayıtlarına bakılarak, mahalleye giren ve çıkanların çok az olması, diğer mahallelere nazaran Şükran Mahallesi'ndeki toplumsal sorunların önüne geçmiş olmalıdır.

Zina suçunun haricinde hırsızlık, darp ve ahalinin şikâyetçi olduğu kişiler de mahalleden ihraç edilmiştir. Buna örnek Kuzgunkavak Mahallesi'nden es-Seyyid İbrahim Ağa ibn Mustafa Çavuş, Ali Efendi ibn Halil ve sairleri mahkemeye başvurarak bu mahallede oturan es-Seyyid Mehmed bin es-Seyyid Mustafa ve eşi Kezban bint Hamza'nın geceleri ahalinin evlerine girerek hırsızlık yaptığına dair suçlamadır. Bu kişilerin *"kendi hallerinde olmayup bî-namâz ve şâribü'l-hamr ve gicelerde gezüp ümmet-i Muhammed'in 'ırz ve mâllarına ta'arruz 'âdet-i müstemeresi olup"* merkum Seyyid Mehmed es-Seyyid Mehmed'in kardeşi es-Seyyid İbrahim'in kardeşinin ve eşi Kezban'ın hırsız olduğunu bildiği halde buna göz yumması sebebi ile Seyyid Mehmed, Seyyid İbrahim ve eşi Kezban'ın mahalleden ihraç edildiği görülmektedir⁶²⁹.

Öylebanlandı Mahallesi ahalisi, kötü söz söyleyip kalp kıran, etrafına zarar veren hatta hırsız olabileceklerine dair şüphe uyandıran Marziye bint Abdullah ve eşi İsmail'in mahalleden ihraç olunmasını istemişlerdir⁶³⁰.

Nişantaş Mahallesi'nden İmam Ebubekir bin Ahmed, Mustafa Ağa Hacı Veli, Mustafa bin Ali, Mehmed bin Murtaza, İbrahim bin Yusuf ve sairleri, ahaliye eziyet eden Hüseyin bin İbrahim hakkında şikâyetle bulunmuşlardır. Hüseyin bin İbrahim'in *"kendi halinde olmayup şâribü'l-hamr ve dilâzâr ve 'âlât-ı lu'b ve lehv ile meşgul bî-namâz olup ve menziline 'avrat ve oğlan getirüp fîsk ve fücür 'âdet-i müstemeresi olmağla"*, diyerek bu kişinin iyi niyetli olmadığını bu sebeple de ihraç edilmesi istenmiştir⁶³¹. Ayrıca tambur çalarak ahaliyi rahatsız ettiği, mahalle ahalisinden Mustafa'nın *"neden tambur çalarsın?"* demesi üzerine saldırıp darp ettiği daha sonra da kaçtığı ahali tarafından beyan edilmiştir.

⁶²⁹ Sak-Solak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 199-84/1.

⁶³⁰ Sak-Solak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 179-76/1.

⁶³¹ Sak-Solak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 181-77/11.

Dini ve ahlaki hassasiyetlerin ön planda olduğu Osmanlı toplumunda, kötü huy ve davranışlara karşı onur ve şeref kavramlarıyla açıklanabilecek tepkilerin yanı sıra açıkça zina işleyen veya başkalarının da işlemesine sebep olan kişileri toplumdan soyutlamak için birtakım önlemler alınmıştır⁶³². Bu önlemlerden biri de sokak kapılarına katran sürmektir. Kapılara katran sürmenin amacı, bu kişilerin zina içinde oldukları ve topluma kötü örnek olacak davranışlarda bulunduklarını ahaliye duyurmaktır. Ayrıca kapısına katran sürülen hanenin de bu davranışlarını terk etmesi hususunda bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Kapıya katran sürme hadiseleri sicillerde çokça rastlanılan bir durumdur. Anadolu’da farklı şehirlerde çeşitli sebepler ile kapıya katran sürme hadiseleri vuku bulmuştur. Çetin, sadece 1645-1750 yılları arasında Konya’da meydana gelen 55 katran sürme hadisesi ve bunların görüldüğü tekrar eden iki dava dâhil 52 dava tespit etmiştir⁶³³. Katran sürülen hanenin, faileri hakkında çoğu defa bir bilgiye sahip olmadıkları veya şüphelendikleri kişiler hakkında ispat ve delil ortaya koyamadıkları için katran sürme hadiselerinin %80 oranında “*fail-i meçhul*” olduğunu belirtmiştir⁶³⁴.

Katran sürülen hanedeki kişilerin sû-i halleri, mahalle ahalisine sorulmakta, ahalinin verdiği bilgiler doğrultusunda nihai karar verilmektedir. Eğer katran sürülen hanedeki kişilerin zina yaptığı kesin olarak tespit edilirse mahalleden ihraç edilmeleri talep edilmektedir. Katran sürmekteki amaç genel olarak zina yapan kişileri ortaya çıkarmak olsa da bazen kişiler arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı karalamak amacı ile yapıldığına dair örneklerde mevcuttur. Örneğin İç Kal’a Mahallesi’nde Saraç Mustafa, İlyas, Hisareri Hızır ve İskender isimli şahısların sokak kapısına gece yarısı katran sürülmüştür. Bu hadise üzerine Subaşı Hamza ve mahalle ahalsinin önde gelenleri mahkemeye başvurmuşlardır. Bu kişilerin sû-i halleri sorulduğunda İbrahim’in, oğluna Saraç Mustafa’nın kızını istediğini ancak Saraç Mustafa, kızının başkası ile nişanlı olduğunu belirterek teklifini reddetmesi üzerine bu hadisenin vuku bulduğunu bildirmişlerdir. İbrahim’in sû-i hali sorulduğunda “*İbrahim fâsıkdır evinde*

⁶³² Cemal Çetin, “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları: Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Hukuki, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645/1750)”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.9, S. 1, Ankara 2014, s. 135.

⁶³³ Çetin, “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları”, s. 137.

⁶³⁴ Çetin, “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları”, s. 143.

cem'iyet idüp şurb-ı itmekten hâli değildir” diyerek de İbrahim’in kötü niyetli ve gayr-ı ahlaki suçlara eğilimli olduğunu belirtmişlerdir⁶³⁵.

Katran sürme hadisesindeki bir diğer husus iftira ve karalama amaçlı yapılmasıdır. Bu tür hadisede süren kişi genel olarak belli değildir. Buna örnek olarak Ahmeddede Mahallesi’nde Musa bin İsa’nın kapısına katran sürülmesi hadisesidir. Musa bin İsa mahkemeye başvurarak, eşi Ayşe’ye zina işlediğine dair iftira amaçlı kapısına katran sürüldüğü ve bu kara lekenin temizlenmesi için kendisinin ve eşi Ayşe’nin sû-i halinin mahalle ahalisine sorulmasını talep etmiştir. sû-i halleri mahalle ahalisine sorulduğunda, ahaliden İmam Abdülgani Halife, Mehmed bin Nurûllâh, İsmâil ibn el-Hac Nurûllâh, Mustafa bin Mahmud ve Eyûb Musa, “*Ayşe’nin kendi hâllerinde sâlih ve müstâkimdir bu âna gelince hilâf-ı şer’ vaz’ ve hareketlerini görmedik*” diyerek şahitlik yapmışlardır⁶³⁶. Bu kişilerin şahitlikleri neticesinde Musa bin İsa kendilerine sürülen bu kara lekeden böylece aklanmışlardır.

Şükran Mahallesi’nde Simâven Veled-i Kirkor isimli bir zımminin kapısına gece yarısı katran sürülmüştür.⁶³⁷ Simâven Veled-i Kirkor’un sû-i hali mahalle ahalisine sorulduğunda “*mezbûr Simâven ve zevcesi ve ‘iyâlinde olanlar bi’l-cümle ehl-i ırz müstakim kendi hâllerinde kimesnelerdir*” diyerek şahitlik yapmışlardır.⁶³⁸ Bu olayda katran süren kişinin belli olmaması bir başka kişiyi töhmet altında bırakmıştır. Nitekim olayın gerçekleştiği geceden yedi gün sonra Simâven Veled-i Kirkor, mahkemeye başvurarak Bitrayel Veled-i Erfa’yı kapısına katran sürme nedeniyle şikâyet etmiştir.⁶³⁹ Bitrayel Veled-i Erfa, Simâven Veled-i Kirkor’un kapısına katran

⁶³⁵ Özpolat-Sak, 1 Numaralı Konya Kadı Sicili, s.575-221/1.

⁶³⁶ Küçük-Sak, 14 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 100-59/3.

⁶³⁷ “...târîh-i kitâb gicesi merkûm zimmînin zokak kapusuna katran sürmüşlerdir merkûmun ve menzilinde olan ı’yâlinin keyfiyet-i hâlleri ve mazınnası su’âl ve istihbâr olunması matlûbumdur didikde gibbe’s-su’âl merkûm zimmî cevâbında târîh-i kitâb gicesi benim zokak kapusuna katran sürülmüş lâkin fâ’ili ma’lûmum değildir ve ‘iyâlinde olanlar ehl-i ‘ırz kendi hâllerindedir didikden sonra mahalle-i mezbûre ahâlisinden el-Hâc Seyyid Mustafâ ibn el-Hâc ‘Osmân ve İbrahim bin Hüseyin ve Mehmed bin Mustafâ ve Mehmed Beşe ibn İvâd ve el-Hâc Ahmed bin ‘Alî ve el- Hâc Halîl bin Ahmed ve Molla İsmâ’îl bin Emrullah ve Yûsuf ibn ‘Abdullah ve Halîl bin Molla İbrahim ve Mustafâ bin Süleymân nâm kimesneler li-ecli’l-ihbâr meclis-i şer’a hâzırûn olup eserü’l-istihbâr mezbûr Simâven kendi ve zevcesi ve ‘iyâlinde olanlar bi’l-cümle ehl-i ‘ırz müstakim kendi hâllerinde kimesnelerdir ve hâricden dahî yaramaz ma’külesinden gelür gider yokdur bu âna gelince hükkâm-ı kirâm tarafından dahl olunmak icâb ider hâlleri mesmû’umuz olmamışdır deyu her biri haber virmeğin mübâşir-i merkumu mu’arazadan men ‘...”, Solak, Sak, 38 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 114-74/2.

⁶³⁸ Solak-Sak, 38 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 114-74/2.

⁶³⁹ Solak-Sak, 38 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 114-74/2.

sürmediğine dair yemin etmesi sonrasında dava kapanmıştır.⁶⁴⁰ Bu davada görüldüğü gibi kapıya katran süren kişinin belli olmaması genelde mahalle ahalisini zan altında bırakırken, diğer yandan aralarında husumet bulunan komşuları da birbirine düşürmüştür.

Şükran Mahallesi'ndeki katran sürme hadisesi ise karalama amaçlı yapıldığı görülmektedir. Nitekim kişinin sû-i hali mahallesine sorulduğunda kendi halinde birisi olduğuna dair bilgi verilmesi bu düşünceyi doğrulamaktadır. Bir diğer husus katran sürülerek mahalleden ihraç edilen kişi veya kişiler bulunmamaktadır. Konya'daki bazı mahallelerde gerçekleşen toplumsal sorunların çok azı Şükran Mahallesi'nde yaşanmıştır.

Sonuç olarak Şükran Mahallesi, diğer mahallelere oranla toplumsal sorunların en az yaşandığı mahallelerden birisi olduğu mahkemeye intikal ettirilen gayri ahlaki suç unsurlarının az olmasından anlaşılmaktadır. Ancak her ne kadar suç unsurlarının az olduğunu söylesek de mahkemeye yansımayan olayların olduğu muhakkaktır. Burada mahalle ahalisinin birbirini yakinen denetlediği ve olaylara ani müdahalelerde bulunduğu düşünülebilir. Yine mahalleye dışarıdan çok az kişinin yerleşmesi sakinlerinin birbirlerinin huyunu, davranışlarını tanınması açısından kolaylık sağlamış olması ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Konya mahallelerinde yaşanan olaylarda ahali bu kişileri ihraç ederken Şükran Mahallesi'nde incelediğimiz dönemde ihraç edilen kişilere rastlanılmamıştır. Fakat bu tür hadise yaşanmış olsa bile suçlu kişiler daha fazla dışlanmamak ve aşağılanmamak için kendi isteğiyle de mahalleden çıkmış olabilir. Tüm bu ihtimaller değerlendirildiğinde Şükran Mahallesi'ndeki her türlü gayri ahlaki olaylarda mahalle sakinleri çoğunlukla kendi içlerinde bu tür hadiselerle karşı önlem almıştır. Mahalle ahalisinin günün yetmediği olaylar ise mahkemeye intikal ettirilmiştir.

⁶⁴⁰ “...târîh-i kitâbdan yedi gün mukaddem gice ile zokak kapuma katran sürülmekle mezbûru mazınna ittîhâz iderin su’âl olunsun didikde gıbbe’s-su’âl ve ‘akîbe’l-inkâr müdde ‘i mezbûrdan müdde ‘âsını mübeyyine beyyine taleb olundukda îtyân-ı beyyineden izhâr-ı ‘âcz ve istihlâf itmeğin târîh-i kitâbdan yedi gün mukaddem gice ile mezbûr Simâven zımmının kapusuna katran sürmediğine mezkûr Bitrâyel zımmiye yemîn teklîf olundukda ol dâhî ‘alâ vefkî’l-mes’ûl yemîn-i billâhi’l- ‘âzim ellezî enzele’l-İncîl ‘alâ ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm itmeğin bilâ beyyine da ‘vâ-yı merkûmeden müdde ‘i mezbûru men ‘...” Solak-Sak, 38 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 172-106/3.

3.5. İşlenen Suçlar

3.5.1. İbadetlerin Yerine Getirilmemesi

Osmanlı toplumunda dini vecibelerin yerine getirilmesine ayrı bir itmam gösterilmiş olup, ibadetlerini yerine getiren kişiler toplum içerisinde saygı duyulan ve güvenilen kişiler olarak görülmüştür.⁶⁴¹ İbadetler, kişinin şahsi yapması gereken yükümlülükleri olmasına karşın toplumsal hayatta mahalle ahalisinin birbirini tanıma ve o kişiye karşı güven duyulup duyulamayacağı hususunda önemli rol oynamaktadır. Dini hassasiyetin ön plana çıktığı mahallelerde eğer ki kişiler dini ve ahlaki kurallara aykırı hareket ediyorsa toplum içerisinde hoş karşılanmamakta hatta zaman zaman dışlanmakta veya mahalleden çıkarılmaktadır.⁶⁴²

Daha önce de belirtildiği gibi mahallelerin teşekkülünde cami ve mescitler önemli rol oynamakla birlikte dini vecibelerin yerine getirilmesi için de ahali imamların gözetimine verilmiştir. Konumuz olan Şükran Mahallesi'nde incelediğimiz dönemde ibadetlerini yerine getirmeyen kişilere dair mahkemeye intikal ettirilen herhangi bir belgeye rastlanılmamıştır. Belgelerde bazı kimselerin isimlerinin önlerine “*el-hâc*” veya “*hacı*” gibi sıfatlar getirilmiştir.⁶⁴³ Şükran Mahallesi'nde bilhassa gayrimenkul satışlarından tespit ettiğimiz bilgilere göre isimleri zikredilen 125 kişiden 63'ü “*el-hâc*” veya “*hacı*” gibi unvanlara sahipken 12 kişi seyyid, çelebi, efendi, molla gibi unvanlar ile anılmaktadır. Bu durumda Şükran Mahallesi'nde bu unvanlara sahip toplam 75 (%60) kişi olup 50 (%40) kişi ise herhangi bir unvana sahip değildir. Bu bilgilere göre Şükran Mahallesi ahalisinin çoğu itibar sahibi kişilerden oluşmaktadır. Bu sebeple mahalle içerisinde yaşayan ahali doğal olarak insanların gözünden düşmemek için ibadetlerini yerine getirmiştir. Unvanı olmayan kişiler ise çoğunluğa uymak zorunda olup toplumdan soyutlanmamak için ibadetlerini yerine getirmiştir. Mahkemeye yansımayan ancak ibadet ile ilgili yaşanan bir olumsuzlukta ise ahali gerekli uyarıları yaparak bu kişileri kontrol altında tutmuş olmalıdır.

⁶⁴¹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 114.

⁶⁴² Bu kişiler sicillerde farklı ifadeler ile belirtilmektedir. Konu hakkında daha detaylı bilgi için bk. Çetin, “İhraç Karaları ve Tatbiki”, s. 49.

⁶⁴³ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 116.

3.5.2.Zina, Fuhuş ve Tecavüz

Zina, sözlükte “*meşru olmayan evlilik dışı ilişki*” anlamına gelmekte olup İslam dini başta olmak üzere bütün semavi dinlerde yasaklanmıştır.⁶⁴⁴ İnsanlık tarihi boyunca her devirde büyük suç olarak görülen zina, İslam dininde haram kılınıp büyük günahlardan sayılmıştır.⁶⁴⁵ Kur’an-ı Kerim’de şeytana uyanların yapacakları işler olarak nitelendirilen zina suçu, kesin bir dille kınanmış ve yasaklanmış, “*açık hayasızlık*” anlamına gelen “*fahişelik*” kavramıyla karşılık bulmuştur.⁶⁴⁶

Zina suçunun cezası, evli ve Müslüman olanlar için recm⁶⁴⁷, bekar olanlar için 100 değnek ve köleler için 50 değnek olarak belirlenmiştir.⁶⁴⁸ Osmanlı Devleti’nde zina suçu işleyen kişilere İslam ceza hukuku uygulandığı gibi⁶⁴⁹ örf-i hukuk kurallarına göre kanunnamelerde bu suça karşılık para cezası uygulanmıştır.⁶⁵⁰ Yine sözlü olarak kadın ve erkeğin zina yaptıklarına dair iftira amaçlı suçlamalarda kürek ve hapis cezaları verilmiştir.⁶⁵¹

⁶⁴⁴ Hüseyin Esen, “Zina”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul 2013, s. 440.

⁶⁴⁵ Kur’an-ı Kerim’de zina suçunun yasak ve günah olduğuna dair birçok ayette bilgi verilmiştir. Nisâ suresi 15. ayete “*kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Bunlar şahitlik ederlerse o kadınları ölüm kendilerini alıp götürünceye kadar veya Allah haklarında bir çıkış yolu belirleyinceye kadar evde tutun, dışarı çıkarmayın*”; İsrâ suresi 32. ayette “*zinaya yaklaşmayın. Çünkü o çirkinliği apaçık bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur.*”; Nûr suresi 2. ayette “*zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun*”.

⁶⁴⁶ Esen, “Zina”, s. 440.

⁶⁴⁷ Recm, kelime anlamıyla “*lanetlenmek, terk etmek, kovmak, taşlamak, taşla öldürmek*”, gibi anlamlara gelmekte olup zina suçunu işleyen kişilere uygulanan bir cezadır. Mehmet Çelen, *Kur’an ve Sünnette Zina Haddi ve Recm*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000, s. 66; recm cezasının uygulanmasına dair daha fazla bilgi için bk. Muhsin Demirci, “Nesih Bağlamında Recm Ayeti Sorunu”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 18, İstanbul 2000, s. 101-119; İbrahim Çalışkan “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXIII, Ankara 1992, s.95-96.

⁶⁴⁸ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 118.

⁶⁴⁹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 119.

⁶⁵⁰ Osmanlı kanunnamelerinde zina suçunu işleyen kişilerin bu suçu işlediğine dair kanıtı için İslam hukukunun öngördüğü zor ve suçun cezalandırılmasını imkânsız kılan şartların olması sebebiyle para cezası verilmiştir. Zina suçunu işleyen kişilerde zengin, orta halli, fakir ve zaruret halinde olanlar için farklı miktarlarda para cezası uygulanmıştır. İslam hukukunda zina suçunun gerçekleştiğine dair 4 adil şahidin şahadeti esastır. Zina suçunun tespit edilebilmesi için şahitlerin adil ve doğru söyleyen kişiler olması, kadın ve erkeği bilfiil zina üzereyken yakalaması, şahitlik yaparken zinanın gerçekleştiği yer ve zaman konusunda ikilem yaşamaması ve zinanın zaman aşımına uğramaması gibi şartlar aranmaktadır. Bu sebeple Osmanlı kanunnamelerinde bu hususların zorlukları sebebiyle biraz daha esnek davrandığı anlaşılmaktadır. Cihan Osmanoğlu, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Dergisi*, S. 1, C. 66, İstanbul 2008, s. 126-128; Çalışkan, “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti”, s. 79-81.

⁶⁵¹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 119.

Konya’da genel olarak fuhuş ve zina ile ilgili mahkemeye intikal ettirilen davalar çok yaygın olmasa da mevcuttur. Şükran Mahallesi’nde ise fuhuş ve zina ile ilgili davalar çok az olmasına karşın farklı şekillerde mahkemelere intikal ettirildikleri görülmektedir. 2 Eylül 1664 tarihli belgede Çini Hatun ismindeki bir kadının fahişe olduğu kaydedilmiştir.⁶⁵²

11 Eylül 1681 tarihinde Karaman mütesellimi olan kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Hasan Ağa tarafından tayin edilen fahrü’l-eşbâh Abdurrahman Ağa, Şükran Mahallesi sakinlerinden olan İsayi Veled-i Mıgırdıç isimli bir zımminin Kerimdede Mahallesi sâkinelerinden olan Alime hatun ismindeki bir kadının gece yarısı evine girmeye çalışırken sokak kapısının önünde yakalandığını söylemiştir.⁶⁵³ Mahkemeye intikal ettirilen bu olayda İsayi Veled-i Mıgırdıç “...sâkine ‘Âlime nâm hatunun benim ile ihtilâtı olmağla beni menziline da’vet eylediği ecilden mezbûrenin menziline giderken beyne’l-mağrib ve’l-ışâ mezbûrenin menzili kurbunda zokakda ahz olundum...”⁶⁵⁴ şeklinde ifade vermiştir. Mahmud Beşe ibn Artin mahkemede bu olayın yaşandığı ana şahit olduğunu İsayi Veled-i Mıgırdıç’ı Alime hatunun sokak kapısında yakaladığını söylemiştir.⁶⁵⁵ Ali Beşe ibn Hasan da Mahmud Beşe ibn Artin’in İsayi Veled-i Mıgırdıç’ı kendi gözünün önünde yakaladığına dair şahitlik yapmıştır. Bu olayda İsayi Veled-i Mıgırdıç’ın hangi maksatla Alime hatunun evine gittiğini bilmiyoruz. Ancak bu kişinin gece yarısı kendisine mahrem olan bir kadının evine gitmesi akıllara zina veya tecavüz amacı taşıdığını getirmektedir. İsa Veled-i Mıgırdıç’ın ifadeleri göz önüne alındığında ikili arasında bir yakınlaşma olduğu ve birbirlerini tanıdıkları anlaşılmaktadır. Tahminimizce İsayi Veled-i Mıgırdıç yakalanmamış olsaydı zina yapılacağı tahmin edilmektedir. Bir başka ihtimal ise belindeki kılıç ile Alime hatunu öldürmek amacıyla da gitmiş olmasıdır.

⁶⁵² Güngören-Sak, 12 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 472-217/2.

⁶⁵³ “...mezbûr İsayi târîh-i kitâb gicesi nısfu’l-leyl vaktinde kılıç ile Kerimdede Mahallesi’nde bir hatunun menziline girmek mürad iderken ahz olunmuştur...” Ürekli-Şafakçı, 26 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 53-31/2.

⁶⁵⁴ Ürekli-Şafakçı, 26 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 53-31/2.

⁶⁵⁵ “...Mahmûd Beşe ibn Artin nâm kimesne li-ecli’l-ihbâr meclis-i şer’a hâzır olup mahalle-i merkûmede nısfu’l-leylde mezbûrenin kapusu önünde mezkûr İsayi’ye bilinde işbu kılıç ile giderken ben mülâkî olup ahz eyledim deyüp ve ‘Alî Beşe ibn Hasan nâm kimesne nısfu’l-leyl vaktinde mezbûrenin kapusu önünde bilinde kılıç ile mezbûr İsayi’ye ben dahî mülâkî olup merkûm Mahmûd Beşe benim huzûrumda ahz eyledi...” Ürekli-Şafakçı, 26 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 53-31/2.

4 Şubat 1729 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden olan Bedros veled-i Bogâs, Mustafa bin Mehmed'in mahkeme gününden 10 gün önce 4 yaşındaki kızı Sîmâ'yı sokak kapısının önünde yakalayarak kapının arkasında üreme organına parmak sokarak bekaretini izale ettiğini ihbar etmiştir.⁶⁵⁶ Eyalet-i Karaman Valisi Seyyid el-Hâc İbrahim Paşa tarafından tayin edilen Osman Ağa'nın müzaheretile olay mahkemeye intikal ettirilmiştir. Mustafa bin Mehmed ise Sîmâ'nın bekaretini izale ettiğini kendi ağzıyla itiraf etmiştir. Mahalle sakinlerinden Veli Ağa ibn Mustafa ve Ali Çelebi ibn Mehmed mahkemede Mustafa bin Mehmed'in kendi ağzıyla suçunu itiraf ettiklerine şahitlik etmişlerdir.⁶⁵⁷ Mustafa bin Mehmed bu suçundan dolayı ta'zîr⁶⁵⁸ cezasına çarptırılmıştır.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere erken modern dönemde Şükran Mahallesi'nde zina, fuhuş ve tecavüz ile ilgili mahkemeye intikal ettirilen davalar yok denilecek kadar azdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere Konya genelinde fuhuş, tecavüz ve zina olaylarına dair kayıtlar olmasına karşın Şükran Mahallesi'nde bu suç oranları %1'in altındadır. Mahallede kadınlara saldırılarak tecavüz edildiğine dair herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. Yine mahalle içerisinde livataya dair (erkek erkeğe ilişki) bir belgeye de rastlanılmamıştır. Mahallede bu tür olayların az yaşanmasında elbette ki bulunduğu konumuna binaen sokaklarının تنها ve ıssız kalmaması, sakinlerinin daha çok elit kimselerden olması, sıkı bir kontrol sisteminin varlığı önemli bir rol oynamaktadır.

⁶⁵⁶ "...târîh-i kitâbdan on gün mukaddem işbu dört yaşında sagîre kızım Sîmâ'yı mezbûr Mustafâ benim zokak kapımın önünde tutup zokak kapumu açup kapu ardında sagîre-i mezbûre Sîmâ'nın fercine 'amden parmağın sokup bekâretin izâle ve vech-i meşrûh üzere 'amden parmağıyla bekâretin izâle eylediğin mezbûr Mustafâ huzûr-ı müsliminde ikrâr dahî itmekle su'âl olunup takrîri tahrîr ve mûcib-i şer'îsi icrâ olunmak matlûbumdur..." Sak, 51 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 401-216/4.

⁶⁵⁷ "...udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müsliminden Velî Ağa ibn Mustafâ ve 'Alî Çelebi ibn Mehmed nâm kimesneler li-eclî-ş-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup eserü'l-istişhâd fî'l-vâki' mezbûr Mustafâ bizim huzûrumuzda müdde'î-i meşfûr Bedros'un işbu sagîre kızı Sîmâ'nın meşfûr Bedros'un zokak kapusu ardında fercine 'amden parmağım sokup bekâretin izâle eyledim deyu ikrâr ve i'tirâf eyledi biz mezbûr Mustafâ'nın vech-i muharrer üzere ikrârına şâhidleriz şehâdet dahî ideriz..." Sak, 51 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 401-216/4.

⁶⁵⁸ Ta'zîr cezası, suçlu hakkındaki kararın kadı hükmüne bırakıldığı bir ceza türüdür. Ayıca suçun derecesine göre azarlama, sopayla vurma, sürgün, hapis ve idama kadar da verilen cezalardır. Ta'zîr cezaları asli ceza niteliğinde olabileceği gibi bedel veya ek ceza niteliği de taşımaktadır. Mahiyeti bakımından cezai ehliyet, suçun ispatı, türü, miktarı gibi özellikleriyle had ve kıstas cezalarından ayrılmaktadır. Tuncay Başoğlu, "Ta'zîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 198.

3.5.3.Hırsızlık

Hırsızlık tarih boyunca toplumsal hayatı olumsuz etkileyen suç unsurlarının başında gelmiştir. Hırsızlık veya sirkat olarak adlandırılan bu suç, bir kimsenin başkasının muhafazada tuttuğu veya 10 dirhemin üzerindeki bir değere sahip olan malını onun izni olmadan gizlice alması demektir.⁶⁵⁹

İslam dininde hırsızlık hem suç hem de günah sayılmıştır. İslam hukukunda hırsızlık yapan kişiye ceza olarak bu suçu ilk defa işliyorsa sağ eli bilekten kesilir, ikinci defa işliyorsa sol ayağı bilekten kesilir, kişi hala bu suçu işlemeye devam ediyorsa bu sefer, ta'zîr cezasına çarptırılıp tövbe edinceye kadar hapse mahkûm edilir.⁶⁶⁰

Osmanlı kanunnamelerinde hırsızlık suçlarını önlemek amacıyla birçok tedbirler alınmasının yanı sıra bu suçu işleyenlere verilecek ceza hükümleri de yer almıştır.⁶⁶¹ Osmanlı Devleti'nde hırsızlık suçunun cezası İslam hukuku çerçevesinde el kesme olurken, kanunnamelerde ise para cezası verilerek kişinin maddi durumu ve çaldığı malın değerine göre cezalandırılmıştır.⁶⁶²

⁶⁵⁹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 123.

⁶⁶⁰ İslam mezhepleri hırsızlık cezası hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Hanefi mezhebine göre hırsızlığa devam eden suçluların sağ el ve sol ayaklarının kesilmesine rağmen hala bu suçu işlemeye devam etmeleri durumunda uzuvlarının kesilmesinin durdurulmasına, kişi tövbe edinceye kadar hapsedilmesine karar vermiştir. Şafi mezhebinde birincide sağ el, ikincide sol ayak, üçüncüde sol el, dördüncüde sağ ayağın kesilmesini uygun görmüşlerdir. Kur'an-ı Kerim'de elin kesilmesi emredilirken ayağın kesilmesinden bahsedilmemektedir. Bu sebeple sağ el dışındaki diğer uzuvların kesilmesi caiz olmadığı için ta'zîr cezasına çarptırılarak hapsedilmesi uygun görülmüştür. İbrahim Çalışkan, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXI, Ankara 1989, s. 378.

⁶⁶¹ Fatih Kanunnamesinde "Eğer kaz ya ördek uğurlasa 10, kadı ta'zîr ura; iki ağaca bir akçe cürm alına. Eğer koyun veya kovan uğurlasa cürm on beş akça alına. Eğer yançuk veya destar uğurlasa elin kesmeli olmaya, kadı ta'zîr ura. Ağaç başına bir akça cürm alına. Eğer sığır uğurlasa elin kesmeyeler; ganî olup bin akçeye dahi ziyadeye gücü yeterse cürm yüz akçe; evsat'ül-hal olursa elli akçe; fakir olursa kırk ya otuz akçe alına. Eğer at uğurlarsa elin keseler; kesmezlerse ikiyüz akça cürm alına. Eğer biregûnun tahılın ve akçesin uğurlasa, gani olsa cürm kırk akçe; orta hallü olursa yigirmi akça, fakir'ül-hal olursa on akçe alına. Oğul atasından ve ata oğlundan kardaş kardaşından ya er avretinden ya avret erinden uğurlasa kadı ta'zîr ura. Ağaç başına bir akça cürm alına." Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. 1, İstanbul 2006, s. 349-350; Kanuni Döneminde hırsızlık suçlarına verilecek cezaların hükümlerine biraz daha açıklık getirilmiştir. Kanuni kanunnamesine göre, "Eğer kovan veya koyun veya kuzu uğurlasa, serika hesabına etmese, kadı ta'zîr edüb ağaç başına bir akça alına ve eğer serika yetişse elin keseler, cerime alınmaya." Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, s. 163.

⁶⁶² Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 123.

Erken modern dönemde Şükran Mahallesi'nde hırsızlık suçlarına dair 2 dava mahkemeye intikal ettirilmiştir. 19 Ağustos 1691 tarihinde Şükran Mahallesi'ne yerleşen Mehmed bin Abdullah, yan komşusu Esvazator veled-i Bogos ve oğlu Marderos'un kendisi evinde yok iken evinin avlusuna girdiklerini ve tam o sırada kendisinin evine gelerek onları yakaladığını daha sonra ise saldığını söylemiştir.⁶⁶³ Evinin eşyalarını kontrol eden Mehmed bin Abdullah, 45 kuruşunun çalındığını tespit ettikten sonra Esvazator veled-i Bogos 'tan 45 kuruşunu talep etmiş ancak sadece 4 kuruşunu geri alabilmiştir. Geriye kalan hakkını almak için olay mahkemeye intikal ettirilmiştir. Mahkeme huzurunda Esvazator veled-i Bogos, Mehmed bin Abdullah'ın parasını almadığını söyleyerek inkâr etmiştir.⁶⁶⁴ Bu hırsızlık olayında faillerin herhangi bir ceza aldıkları görülmemektedir. Muhtemelen şahitlerin olmaması ve olayın üzerinden belli bir müddetin geçmesi faillerin ceza almadan kurtulmalarını sağlamıştır.

23 Ağustos 1714 tarihli davada Şükran Mahallesi sakinlerinden Mehmed bin Mustafa ve zevcesi Fatıma bint Mustafa mahkemeye gelerek Abdullah bin Ali, Veli bin Hasan, Mehmed bin Hüseyin ve İbrahim bin Mustafa hakkında hırsızlık yaptıkları gerekçesiyle icrâ-i şer' olunmasını istemişlerdir. Tarih-i kitâbdan 4 gün önce Abdullah bin Ali, Veli bin Hasan, Mehmed bin Hüseyin ve İbrahim bin Mustafa, Mehmed bin Mustafa'nın Çayırbağı mevzisinde bulunan evine gece girerek bazı eşyalarını çalmışlar ardından da firar etmişlerdir.⁶⁶⁵ Bu davada da yine hırsızlık yapanlara karşı verilen cezanın ne olduğuna dair bir bilgi verilmemiştir.

⁶⁶³ "...mezbûrlar benim câr-ı mülâsıkım olup bundan 'akdem ben menzirimde yoğiken mezkûr Marderos benim havluma inüp gezerken ben dahî menzilime gelüp mezbûru havlum içinde ahz idüp itlâk itmişidim ba'dehu emvâl ve erzâkımı tefâhhus eylediğimde kırkbeş gurusum zâyî' olmuş olup vâkıf olmam ile mezbûrlardan taleb eylediğimde mezkûr Esvazator oğlum Marderos yedinden aldım deyu bana dört gurusu virmişdir hâlâ bâkîsini dahî taleb iderim..." Sak, 37 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 22-16/1.

⁶⁶⁴ "izhâr-ı 'aciz ve istihlâf itmeğîn mezbûr Mehmed'in menzilinden vech-i muharrer üzere hufyeten kırkbeş gurusunu almadığına mezkûrâna yemîn teklîf olundukda anlar dahî 'alâ vefki'l-mes'ûl yemîn-i billahî'l-'azîm ellezi enzele'l-İncil 'alâ 'İsâ 'aleyhi's-selâm itmeğîn..." Sak, 37 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 22-16/1.

⁶⁶⁵ "...târîh-i kitâbdan dört gün mukaddem Çayırbağı nâm mevzi'de olup ehl ve 'ıyâlim ile sâkin olduğum menzirim içine gice ile dâhil olup benim zevcemin olmak üzere bir bakar ve bir sahan ve bir vakıyye yağ ve iki makremeyi ahz eylediklerinde ben dahî hâbdan bîdâr olup feryâd eylediğimde merkûmûn 'Abdullah ve Velî ve Mehmed ve İbrahîm firâr eylediler..." Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 98-52/3.

Şükran Mahallesi'nde hırsızlık suçlarına bulaşan kimseler, aynı mahallenin sakinleri olduğu gibi, dışarıdan da gelmektedir. Nitekim Mehmed bin Mustafa ve zevcesi Fatıma bint Mustafa'nın evine giren hırsızların hangi mahalleden olduklarını bilemiyoruz. Dikkat çeken hususlardan biri de hırsızların bireysel olarak değil de 3-4 kişilik gruplar halinde gece yarısı evlerde kimse olmadığı zamanları bekleyip bu işi yaptıklarıdır. Yine hırsızların zengin veya orta halli kişilerin evlerine girdikleri de anlaşılmaktadır.⁶⁶⁶

3.5.4.Küfür, Hakaret

Bu tür suçlara karşı Osmanlı kanunnamelerinde herhangi bir hüküm verilmemiştir. Ancak tamamen cezası yok demek de mümkün değildir. Bu tür suçlara genellikle ta'zîr cezası verilmektedir.

Küfür, genellikle sözlü olarak kişinin şerefine, onuruna, manevi değerine aile hayatına, yaşam tarzına ve bedenine yönelik sözlü eylemlerdir.⁶⁶⁷ Küfür eden kişi teorik olarak cinsel gücünü devreye sokarak karşısındaki kişinin bilhassa annesinin veya karısının bedenini hedef almaktadır.⁶⁶⁸

Küfür ve hakaret davalarına dair Konya'da farklı mahallelerden birçok kayda rastlanılmaktadır. Şükran Mahallesi'nde ise incelediğimiz dönemde bizzat küfür veya hakaret sebebiyle mahkemeye intikal ettirilen bir dava bulunmamıştır. Ancak laf atma ve taciz ile ilgili bir dava tesadüf edilmiştir. Yine bir başka mahallede yaşanan küfür ve hakaret içerikli davalarda şahitlik yapmışlardır ancak kendileri bu olaylara karışmamışlardır.⁶⁶⁹

⁶⁶⁶ “Fî'l-asl Kudüs-i Şerîf'de Makâm-ı Halîlû'r-Rahman salavatullah 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyh sükkânından olan Mehmed bin Abdullah” Sak, 37 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 22-16/1.

⁶⁶⁷ Cemal Çetin, “Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler (Konya Örneği)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (SUTAD)*, S. 45, Konya 2019, s. 64.

⁶⁶⁸ “şütüm-ı galîza ile şetm eyledi”, “dinime ve imanına ve ağzıma ve avrâdına zina lafzıyla şetm eyledi”, “ağzıma ve anama şetm-i galîz ile şetm eyledi...” gibi sözler küfür anında söylenen sözlerden bazılarıdır. Çetin, “Namus Algısına Dair Gözlemler”, s. 64.

⁶⁶⁹ Örneğin H. 19 Sefer 1152/M. 28 Mayıs 1739 tarihinde Şerefşirin Mahallesi'nden el-Hâc Ali ibn el-Hâc Mustafa, Seyyid Mehmed'in kendisine ağır hakaret ve küfürler ettiği gerekçesiyle mahkemeye başvurarak şikâyetçi olmuştur. Şükran Mahallesi sakinlerinden Hasan bin Abdullah ve Ali bin Abdullah ise el-Hâc Ali ibn el-Hâc Mustafa'ya Seyyid Mehmed'in küfür ettiğine dair şahitlik yapmışlardır. Sak, 54 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 499-249/2.

24 Mayıs 1710 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden Osman bin Mustafa ve Ahmed bin Abdurrahman Beşe, yine aynı mahalle sakinlerinden olan es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Mehmed, Abdullah Halife ve Mehmed ibney el-Hâc Mustafa'nın kendilerine laf atarak taciz etmeleri sebebiyle bu kişilerden şikâyetçi olmuşlardır.⁶⁷⁰ Mahkeme huzurunda es-Seyyid Mehmed, Abdullah Halife ve Mehmed “biz kendileriyle iyi vakit geçirmek ve hoş sohbet etmek amacındayız” diyerek suçlamaları reddetmişlerdir.⁶⁷¹ Şahitlerin de dinlenmesi üzerine ismi zikredilen kişilerin iyi niyetli olduklarına kanaat getirilmiştir. Bu davada herhangi bir kötü söz veya hakaret söz konusu değildir. Anlaşılan o ki her iki taraf da birbirini yanlış anlamakta veya birbirlerinden haz etmemektedir.

Netice itibarıyla Şükran Mahallesi'ndeki toplumsal suç oranları Konya mahalleleri içerisinde çok az bir orana sahiptir. İncelediğimiz dönemde mahallede darp, yaralama, saldırarak veya kaçırarak kadına ve çocuğa tecavüz, cinayet, içki içme gibi suç unsurlarına dair herhangi bir kayda rastlanılmamıştır. Burada mahalle ahalisinin kendi içerisinde oluşturduğu sosyal kontrol mekanizmasının çok güçlü olması elbette ki suç unsurlarının oluşmasını engellemiştir. Engellenemeyen olaylar ve kötü fiil işleyen kişiler ise mahkemeye intikal ettirilerek suçlarına göre farklı cezalar alması sağlanmıştır. Mahalledeki bu sıkı denetimine bağlı olarak suç işleyen veya işlemeye meyli olan kişiler muhtemelen ahalinin verecekleri tepkiler ve takınacakları tutumlarından dolayı devletin vereceği cezalardan daha çok ahaliden korkmuş olmalıydılar. Çünkü mahalde oturan sakinlerin %60'ı belli vasıflara sahip nüfuzu olan kişilerdir. Bu sebeple kişiler suç işlemeleri durumunda aşağılanacaklarını, hor görüleceklerini ve haliyle mahallede barınamayacaklarını bilmektedir.

⁶⁷⁰ “...merkûmûn es-Seyyid Ahmed ve ‘Abdullah Halife ve Mehmed bizim ile konuşun ve sohbet idelim deyu bize mahalle başında ve çarşuda ve rast geldikleri yerlerde dâ'imâ söz atarlar su'âl olunup takrîrleri tahrîr olunması matlûbumuzdur...” Sak, 44 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 129-76/3.

⁶⁷¹ “...bize bu makûle tekellüm bühtân-ı ‘azîmdir deyu bi'l-küllîye inkâr eylediklerinde müdde'iyân-ı mezbûrândan takrîr-i meşrûhlarını mübeyyine beyyine taleb olundukda ‘udûl-i ricâl-i müslimînden olup mahalle-i mezbûre sâkinelerinden es-Seyyid Mehmed bin el-Hâc Ahmed ve Velî bin İbrahim ve Mustafâ bin İbrahim ve Mehmed bin Mahmûd nâm kimesneler meclis-i şer'a hâzırûn olup eserü'l-istişâd fî'l-vâki' merkûmûn es-Seyyid Ahmed Çelebi ve ‘Abdullah Halife ve Mehmed müdde'iyân-ı mezbûrân ‘Osmân ve Ahmed’e bizim ile konuşun ve sohbet idelim deyu rast geldikleri mahallerde söylerler ve dâ'ima şâb emred ile sohbet itmek ‘âdet-i müstemeleridir biz bu husûsa şahidleriz şehâdet dahî ideriz deyu edâ-i şehâdet-i şer'îye eylediklerinde ba'de't-ta'dîl ve't- tezkiye şehâdetleri makbûle olmağın mûcibiyle mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu...” Sak, 44 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 129-76/3.

3.6 Gayrimüslim ve Müslüman İlişkileri

Osmanlı Devleti'nde toplum yapısı, farklı din, dil ve ırka mensup topluluklardan meydana gelmektedir. Müslüman bir devlet olan Osmanlı, İslam hukukuna göre gayrimüslimlerin İslam toplumu içerisindeki yerlerini ve konumlarını belirten uygulamaları esas almıştır.⁶⁷²

İslam hukuku kuralları içerisinde Osmanlı'da yaşayan bütün topluluklar din ya da mezheplerine göre teşkilatlandırılarak millet sistemi esasına göre yönetilmiştir.⁶⁷³ Millet sistemine mensup olan kimse azgınlığın, sapkınlığın ve taşkınlığın aksine bireylerin aileye, sülaleye veya bir cemaate aidiyet hissetme duygusunu güçlendirerek onlara ağırlıklılık kazandırmaktadır.⁶⁷⁴

Osmanlı Devleti, İslam dinin bir gereği olarak yönetimi altında olan bütün gayrimüslimlere adaletli ve hoşgörülü davranmayı esas prensip olarak kabul etmiştir.⁶⁷⁵ Bu adaletli ve hoşgörülü politika Osmanlı toprakları üzerinde müslim ve gayrimüslimlerin bir arada huzur içerisinde yaşamalarını sağlamıştır.

İslam hukukuna göre fethedilen bölgenin halkı Müslüman değilse fetih sonrası orada oturan sakinler ile “*zimmet akdi*” adı verilen bir anlaşma yapılmaktadır.⁶⁷⁶ Bu anlaşmayı kabul eden gayrimüslimlere “zımmi” adı verilmektedir. Zimmet akdi ile tüm haklarını garanti altına alan gayrimüslimler, Müslümanlar ile aynı haklara sahip olarak eşit hale gelmekte ve tüm haklarından faydalanmaktadır.⁶⁷⁷ Ehl-i zimmet olarak nitelendirilen gayrimüslimler aile hukuku ile ilgili meselelerinde kendi dini hükümlerine bağlı kalmış, dini meselelerinde ise kendi cemaat reislerine bırakılmışlardır.⁶⁷⁸

⁶⁷² İlber Ortaylı, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, *Türkler*, C. 10 Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 393.

⁶⁷³ Bahaeddin Yediyıldız, “Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 341.

⁶⁷⁴ Ortaylı, “Millet Sistemi”, s. 394.

⁶⁷⁵ Ziya Kazıcı, “Osmanlı’da Hoşgörü”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 407.

⁶⁷⁶ Ali İhsan Karataş, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, C. 15, Bursa 2006, s. 268.

⁶⁷⁷ Karataş, “Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti”, s. 268.

⁶⁷⁸ Karataş, “Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti”, s. 271.

Konya genelinde gayrimüslim ve Müslümanların hemen hemen aynı yaşam tarzlarına sahip oldukları ve İslam hukuk kurallarına uydukları görülmektedir. Erken modern dönemde Şükran Mahallesi Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları mahallelerden birisidir. Aynı mahallede yaşayan gayrimüslimler, Müslümanlar ile alışveriş yapmış, sosyal nizamı korumuş ve aynı haklara sahip olmuşlardır. Gayrimenkul satışları⁶⁷⁹ başta olmak üzere, miras, evlilik, boşanma,⁶⁸⁰ mahalledeki yükümlülüklerin yerine getirilmesi gibi birçok alanda birlik içerisinde olmuşlardır.

Mahalledeki gayrimüslimler aralarında çözemedikleri miras davalarını da mahkemeye intikal ettirmişlerdir. 31 Ocak 1715 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden olan Simâven Veled-i Kirkor vefat etmiştir. Zevcesi Akça bint Arzman ve sulbî kebir oğlu Agop ile sulbiye kebir kızları Sara, Marta arasında miras paylaşımı hususunda anlaşmazlık çıkmıştır.⁶⁸¹ Mevlana Mehmed Efendi tarafından tayin olan Mustafa Çelebi, miras taksimi için görevlendirilmiştir. Buna göre mahallede bulunan kibleten Salih Ağa'nın evi, şarken kale suru, şimâlen Çopur Mehmed mülkü ile Polatoğlu Koca zımmi mülkü ve garben tarîk-i 'âmm ile mahdud ev Akça, Sara ve Marta'ya, menzilin arsası, cânib-i kıblesinde bulunan fevkani yazlık, tahtâni oda, ahır ve ahırın köşesinden orta kapıya varıncaya kadar duvar çekilmek şartıyla 1 kıt'a avlu ve yarım sokak kapısını içine alan menzil zevcesi Akça'ya verilmiştir. Cânib-i şimalde bulunan sofa, tabhane, 2 kiler, ötme, eşcâr ve kürûmu müstemil 1 kıt'a bahçe tülen 25 ayak, arzen 13 ayak hakk-ı müruru ve yarım sokak kapısı Sara ve Marta'ya kardeşleri

⁶⁷⁹ H. 2 Sefer 1075/M. 25 Ağustos 1664'te Mehmed bin Ali, Şükran Mahallesi'ndeki evini Bedros Veled-i Bogos' a 5000 akçeye; Güngören-Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 462-212/3; H. 13 Cemâziye'l-ahir 1081/M. 28 Ekim 1670'de Emine bint Hacı Abdi 2 dönümlük tarlasını 24 esedi kuruşa Abdal Veled-i Çakşırılı'ya; Küçük-Sak, *14 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 239-139/1; H. 10 Zi'l-ka'de 1081/M. 1 Nisan 1671'de el-Hac Mustafa bin Yusuf evini 70 kuruşa Kirkor Veled-i Allahverdi'ye; *15 Numaralı KŞŞ*, s. 85/3; H. 6 Şa'ban 1110/M. 7 Şubat 1699'da Halil bin Molla İbrahim evini 60 kuruşa Kazer Veled-i Artin'e; Taşın-Sak, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 163-108/2; H. 28 Rebî'ü'l-ahir 1119/M. 29 Temmuz 1707'de Simâven Veled-i Evânis evini 75 kuruş ve bir mikdar buğday karşılığında Mehmed bin el-Hâc Hüseyin'e; Sak, *43 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 57-45/2 satmışlardır.

⁶⁸⁰ Konya şehrinde farklı mahallelerde gayrimüslimlerin de Müslümanlar gibi nişan, boşanma, mehir, nafaka gibi sebepler ile mahkemeye müracaat ettikleri görülmektedir. Şükran Mahallesi'nde bu sebepler ile mahkemeye başvuran gayrimüslimlere dair kayda rastlanılmamıştır. Ancak şehir genelinde bu haklara sahip olduklarına göre bu durum Şükran Mahallesi'ndeki gayrimüslimler için de geçerlidir. Konya'da aile hukuku ile ilgili mahkemeye başvuran gayrimüslimler hakkında detaylı bilgi için bk. Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 138-140.

⁶⁸¹ Sak-Çetin, *45 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 386-177/3.

ve babalarından miras olarak bırakılmıştır. Mirasçılar arasında bu paylaşıma herkesin rızası olmasıyla davada sulh olunmuştur.⁶⁸²

Mahallede yaşayan Müslümler ve gayrimüslimler arasında zaman zaman farklı sebeplerle anlaşmazlıkların çıktığı görülmektedir. 15 Şubat 1715 tarihinde mahalle sakinlerinden Mehmed beg ibn Mehmed ile Gümüş Veled-i Karagöz arasında mülkiyet anlaşmazlığı yaşanmıştır. Mahkemeye başvuran Mehmed Beg ibn Mehmed, Sille karyesinde bulunan 3 düz bağına Gümüş Veled-i Karagöz'ün kendi malı olarak sahip çıkması sebebiyle şikâyetle bulunmuştur.⁶⁸³ Gümüş Veled-i Karagöz ise cevabında 20 sene önce Abdulfettah Çavuş tarafından zikr olunan bağın kendisine 16 kuruş karşılığında satıldığını ve burasının kendi mülkü olduğunu, bu bağın Mehmed Beg ibn Mehmed'in babasından miras düştüğünü ve kendisinin malının olduğunu bilmediğini belirtmiştir.⁶⁸⁴ Mehmed Beg ibn Mehmed bu bağın babasından kendisine intikal ettiğine dair yemin ettikten sonra bağ kendisine teslim edilerek dava kapanmıştır.

Gayrimüslim ve Müslümanlar arasında olduğu gibi gayrimüslimlerin de kendi aralarında husumet yaşadıkları tespit edilmektedir. 2 Ağustos 1692 tarihinde mahkemeye intikal ettirilen katran sürme hadisesinde Simâven Veled-i Kirkor, gece yarısı kapısına katran sürülmesi sebebiyle mahkemeye başvurmuş ve Bitrayel Veled-i Erfa'nın kapısına katran sürdüğünü ileri sürerek hakkında şikâyetçi olmuştur. Bitrayel ise yemin ederek böyle bir şey yapmadığını söylemiştir. Burada iki kişi arasında husumet olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁸⁵ Netice itibariyle aynı mahallede ikamet eden Müslüm ve gayrimüslimler arasında darp, yaralama, cinayet vb. sorunlar ile ilgili kayda rastlanılmamıştır. Birkaç küçük hususlar dışında mahallede her iki tarafında birbirleriyle iyi iletişim içinde oldukları mahkemeye intikal ettirilen olumsuz örneklerin çok az olmasından anlaşılmaktadır.

⁶⁸² Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 386-177/3.

⁶⁸³ Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 398-181/5.

⁶⁸⁴ Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 398-181/5.

⁶⁸⁵ Solak-Sak, 38 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 114-74/2.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AİLE VE MEKÂN İLİŞKİSİ

4.1. AİLE OLUŞUMUNUN BAŞLANGICI ve GELİŞİMİ

Aile, toplum içerisinde insan hayatının ve soyunun devamlılığı için önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın sosyal bir varlık olması dolayısıyla tek başına yaşam sürmesi ve neslinin devamı mümkün olmayıp onun toplum içinde yaşamasını zorunlu kılmıştır.⁶⁸⁶ Bu sebeple aile en sade biçimde karı koca ve çocuklardan oluşan bir birlik olarak tanımlanmıştır.⁶⁸⁷ Toplumun temel birimlerinden olan aile, topluma dair her türlü tecrübenin ilk elde hayatîyet kazandığı alan olması dolayısıyla önem arz etmektedir.⁶⁸⁸

Toplumun ilk çekirdeğini oluşturan aile, taşıdığı öneme binaen çok geniş tanımlamalar ile açıklanmaktadır. Tezcan'a göre; aile biyolojik ilişkiler sonucunda insan türünün sürekliliğini sağlayan, toplumsallaşmanın ilk basamağını oluşturan karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birimdir.⁶⁸⁹ Aydemir ve Tecim'e göre; toplumsal bir birim olan aile yalnızca kültürel değerlerin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasıyla değil aynı zamanda küçük bir grup olarak aile üzerinden toplumsal ilişki ve iletişim biçimlerinin üyelerince üretilmesi, açıklanması ve korunmasıdır.⁶⁹⁰ Ozankaya'ya göre; aile, kültürün üretilerek sonraki nesillere öğrenme yoluyla aktarıldığı ve buna bağlı olarak da toplumsal organizasyonun somutlaştığı alandır.⁶⁹¹ Gökçe'ye göre; aile, anne-baba, çocuklar ve tarafların kan

⁶⁸⁶ Ömer Demirel-Adnan Gürbüz-Muhittin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 1, Ankara 1992, s. 97.

⁶⁸⁷ Serim Timur, *Türkiye'de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972, s. 3.

⁶⁸⁸ Mehmet Ali Aydemir-Erhan Tecim, "Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 28, Konya 2012, s. 48.

⁶⁸⁹ Mahmut Tezcan, "İslam Öncesi ve Sonrası Eski Türk Ailesinin Sosyo-Kültürel Nitelikleri", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri*, 25-26 Mayıs 1998, İstanbul 2000, s. 1.

⁶⁹⁰ Aydemir, Tecim, "Türk Toplumunda Aile", s. 48.

⁶⁹¹ Özer Ozankaya, *Toplumbilim*, Cem Yayınları, İstanbul 1991, s. 215.

akrabalıklarından meydana gelmiş ekonomik ve toplumsal bir birimdir.⁶⁹² Emrem'e göre; ailenin toplumdaki sosyal işlevlerinden dolayı toplumun karakterini ve yapısını oluşturan ögedir.⁶⁹³ Ülken'e göre, aralarında gerçek ve ya uzlaşma bir akrabalık bağı olan, bütün sosyal münasebetlerin bir soy etrafında toplanmış birbirine kandaşlıkla bağlı zümredir.⁶⁹⁴ Tanımlardan anlaşılacağı üzere aile tanımlamalarını hepsi ailenin biyolojik özelliklerinin yanı sıra bir sosyal grup, sosyal bir örgüt, sosyal bir kurum ve hatta sosyal bir yapı şekli olarak ayrı ayrı bölümlerde değerlendirilmiştir.⁶⁹⁵ Netice itibarıyla toplumun en küçük birimi, toplumu ayakta tutan temel unsurdur.

Aile geçmişten günümüze belirlenen ölçütler doğrultusunda belli gruplara ayrılmıştır. Bunlar; baba egemenliğine dayanan ataerkil aile, anne egemenliğine dayanan anaerkil aile ve hem annenin hem de babanın eşit egemenliğine dayanan eşitlikçi aile tipleri ortaya çıkmıştır.⁶⁹⁶ Aile tipleri içerisinde ataerkil yani baba egemenliğine dayalı aile yapısı yaygın olmasına rağmen farklı toplumlarda anaerkil aile yapısına da rastlanılmaktadır.⁶⁹⁷ Devirlere göre yaşanan değişim ve dönüşümler neticesinde aile yapılarında da değişiklikler görülmektedir. Geleneksel geniş aileden sadece anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye geçiş ile birlikte ailedeki üye sayısı azalmış, işlev ve yapısında değişimler kaçınılmaz olmuştur.⁶⁹⁸

⁶⁹² Birsan Gökçe, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S.1-2, Ankara 1976, s. 48.

⁶⁹³ Nuray Eremrem, "Eski Türklerde Aile", *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri*, 25-26 Mayıs 1998, İstanbul 2000, s. 22.

⁶⁹⁴ Hilmi Ziya Ülken, "Aile", *Aile Yazıları 1 Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç Bilim Serisi 5/1*, C. 1, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 25

⁶⁹⁵ Daha geniş bilgi için bk. Gökçe, "Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", s. 47; Barlas Tolan, "Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru Dünyada ve Türkiye'de Aile Yapısının Evrimi", *Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 1-2, İstanbul 1990, s. 237; Kemal Karpat, "Ailede Devletçi ve Ferdîyetçi Görüş", *Tarih Yazıları 1, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 33-34; Aygen Erdentuğ, "Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri", *Tarih Yazıları 1, Temel Kavramsal Yapı ve Tarihi Süreç Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 321; Abdülkadir Donuk, "Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile", *Aile Yazıları 1, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 287; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Türklerde Aile İktisadiyatı", *Aile Yazıları 1, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991; Berrin Eyce, "Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, C. 1, S. 4, Konya 2000, s. 224-225.

⁶⁹⁶ Tolan, "Aile Yapısının Evrimi", s. 238.

⁶⁹⁷ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 149.

⁶⁹⁸ Ali Bayer, "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, S. 8, Şırnak 2013, s. 103.

Yukarıda ailenin tanımları ve yapıları hakkında kısaca değerlendirme yaptık. Bu çerçevede Osmanlı'da aile kurumunu ihtiva edecek şekilde kısaca bilgi verildikten sonra Şükran Mahallesi ahalisinde ailenin başlangıcı, bitişi ve sonrasındaki gelişmeler ele alınacak olup inceleme dönemimizi kapsayacak şekilde sınırlandırılacaktır.

XVIII. yüzyıl öncesinde Osmanlı toplumunun aile hayatına dair geniş ve teferruatlı bir araştırma yapılmamış olup daha çok XVIII. ve XIX. yüzyıllara ait genel ve yerel araştırmalar mevcuttur.⁶⁹⁹ Osmanlı toplumunun aile yapısındaki farklılıklarında dinsel inançtan çok bölgesel, etnik olmaktan çok coğrafi bir özellik öne çıkmaktadır.⁷⁰⁰ Ailenin yaşadığı mekân mahalle ve köy olmakla birlikte bugünkü aile yapısının aksine o dönemde aile fertleri yaşadıkları mahalle ve ya köyler ile dini, etnik ve hukuki yönden birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır.⁷⁰¹ Aile yan pederşahi olup anne, baba, çocuklar ve gelinler aynı evde oturabilir hem Türk geleneklerine hem de İslam hukukuna riayet ederek hayatlarını sürdürürdü.⁷⁰²

Osmanlı toplumunda aile hayatı evlilik ve kanunnameler ile belirlenmektedir.⁷⁰³ Ailenin niceliğini belirleyen en önemli unsur eş sayısı ve ailelerin sahip oldukları çocuk sayılarıdır.⁷⁰⁴ İslam hukukunda erkekler 4 kadın ile evlenebilme hakkına sahip iken Osmanlı'da daha çok tek eşlilik görülmektedir.⁷⁰⁵ Osmanlı ailesi toplumsal yapının en küçük birimini oluşturmakla birlikte aynı zamanda bir üretim birimi ve bulunduğu mekân ile de bir bütünlük içerisindeydi.⁷⁰⁶ Anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile vergi mükellefi olup maliye çekirdek aileyi muhatap alırdı.⁷⁰⁷ Görüldüğü üzere Osmanlı ailesi yalnızca sosyal işlevleriyle değil ekonomik yükümlülükleri de üstlenmiştir.

⁶⁹⁹ Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, s. 142; Ergenç, *Ankara ve Konya*, s. 155; Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 150.

⁷⁰⁰ Ortaylı, *Aile*, s. 16.

⁷⁰¹ Ortaylı, *Aile*, s. 17.

⁷⁰² Ercüment Kuran, "Türk Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi", *Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 365.

⁷⁰³ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 23.

⁷⁰⁴ Tuş-Ürekli, "Osmanlı'da Ailenin Niceliği", s. 274.

⁷⁰⁵ Tabakoğlu, "İktisadi Yapısının Ana Hatları", s. 25.

⁷⁰⁶ Eyce, "Aile Yapısı", s. 235.

⁷⁰⁷ Ortaylı, *Aile*, s. 19.

4.2. Evliliğe İlk Adım Olan Nişanlanma (Namzetlik)

Evlilik öncesi kız ve erkeğin birbirleriyle evlilik düşüncesi neticesinde erkek tarafın kızın ve ailesine haber vermesiyle başlardı. Kız ve ailesinin onayı sonrasında nişan merasimi iki aile arasında gerçekleştirilerek evliliğe ilk adım atılmış olurdu.⁷⁰⁸ Nişanlılık süreci Türk toplumunda kız ve erkeğin evlilik öncesi birbirini yakından tanınması için önemli bir fırsat olarak görülmüştür.⁷⁰⁹ Şer’iye sicillerine yansıyan kayıtlarda kız ve erkeğin nasıl bir araya geldikleri ve tanıştıkları hususunda bilgi verilmediğinden dolayı bu süreci tespit etmek mümkün değildir.⁷¹⁰

İnceleme konumuz olan Şükran Mahallesi’nde nişanlanmadan ziyade bozulmasına dair belgeler mevcuttur. Nişandan cayan kız ve erkek taraf fark etmeksizin önce belirli sebepler sunarak genel geçer nitelikte ya “*aramızda bir bağ kalmamıştır*” ya da “*aramızda bir anlaşma kalmamıştır*” gibi sebepler ile nişanı sonlandırmaktadır.⁷¹¹ Evliliğin hüsn-ü rıza ile yapılmasından dolayı nişanlılığın hukuki bir geçerliliği yoktur. Nişan akdinin taraflarca bozulması neticesinde mahkemece nişanlılık sürecinde verilen hediyelerin iadesinin yapılması tescillendirildikten sonra başka herhangi bir yaptırım söz konusu olmamaktadır.⁷¹²

Konya genelinde nişanlanma ile ilgili kayıtlar fazla olurken Şükran Mahallesi’nde 2 adet belgeye rastlanılmıştır. 1726 tarihli belgede Şekerfűrüş Mahallesi’nden Saliha bint İbrahim, Mevlâna Ahmed Efendi bin Abdülkerim Çelebi’yi kendisine vekil tayin ederek mahkemeye başvurmuştur. Bu belgeye göre Saliha bint el-Hâc İbrahim’in iki defa nişan bozduğu görülmektedir. Saliha bint el-Hâc İbrahim’in ilk nişanlısı Şükran Mahallesi sakinlerinden es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hâc Abdullah’tır. Ancak Saliha bint el-Hâc İbrahim’in, es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hâc Abdullah ile evlenmek istememesi sebebiyle nişan akdi kız tarafından bozulmuştur. Nişan akdinin bozulmasından sonra Saliha bint-

⁷⁰⁸ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 150.

⁷⁰⁹ Rûmeysa Kars, “Kayseri Şer’iye Sicillerine Göre Ailenin Oluşum Sürecinde Kadının Rolü (1700-1720)”, *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 9, Ekim 2019, s. 53.

⁷¹⁰ Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, s. 142.

⁷¹¹ Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, s. 143.

⁷¹² Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, s. 143; Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 150.

El-Hâc İbrahim ikinci defa Şekerfûrûş Mahallesi'nden Ahmed el-Hâc Ahmed bin el-Hâc Mustafa Efendi ile nişanlanmıştır. Lakin es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hâc Abdullah, hala Saliha bint İbrahim'in kendisinin nişanlısı olduğu ve onunla evlenmek istediği gerekçesi ile bu nişana kaşı çıkmıştır. Saliha bint El-Hâc İbrahim, es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hâc Abdullah'ın kendisi ile daha önce nişan akdettiği ancak nikâh akdi olmadan nişan akdinin sona erdiğini kaydettirmiştir. Yine ikinci defa nişanı bozup Ahmed el-Hâc Ahmed bin el-Hâc Mustafa Efendi ile de evlenmeyi kabul etmemiştir. Mahkeme tarafından verilen karar neticesinde Ahmed el-Hâc Ahmed bin el-Hâc Mustafa Efendi ve es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hâc Abdullah'ın Saliha bint İbrahim ile nişan akdinin sona erdiğini ve Saliha bint İbrahim'in dilediği kişi ile evlenmesi için özgür olduğuna karar vermiştir.⁷¹³

Nişanlılık ile ilgili bir diğer durum, kızın yaşının küçük olması veya onun rızası göz önüne alınmadan ailesinin zoruyla nişanlanmasıdır. Özellikle babası ve erkek kardeşleri tarafından istedikleri kişiyle zorla nişanladıkları görülür. Böyle durumlarda kızın kendisi veya vekilleri mahkemeye gönderilerek bu nişanı istemediğini beyan etmektedir. Tabi bu tür durumlarda kızın ailesi ve nişanlısının ailesi ile arasında huzursuzluklar çıkabilmektedir. Bu durumun en büyük nedenleri ya nişanın çok uzun sürmesi ya da nişan sürecinde verilen hediyelerdir.

⁷¹³ "...Şerîfe Sâliha bint el-Hâc İbrâhîm nâm bîkr-i bâliğanın mahalle-i mezbûrede vâki' menziline varup zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî müslimîn mahzarlarında 'akd-ı meclis-i şer'-i şerîf eyledikde mahalle-i mezbûre sâkinlerinden el-Hâc Ahmed bin el-Hâc Mustafâ Efendi nâm kimesne meclis-i ma'kûd-ı mezbûrda zâtı zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî müslimîn ta'rîfleriyle mu'arrefe olan mezbûre Şerîfe Sâliha ile Şükrân Mahallesi sâkinlerinden es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hâc 'Abdullah mahzarlarında takrîr-i kelâm ve ta'bir-i 'ani'l-merâm idüp mezbûr es-Seyyid Mehmed Çelebi bundan akdem mezbûre Şerîfe Sâliha'ya nâmzed idüp ba'dehu mezbûre Şerîfe Sâliha'nın mezbûr es-Seyyid Mehmed Çelebi'ye nefsinı tezvîce rızâsı olmamağla mezbûre Şerîfe Sâliha'ya ben nâmzed etmişidim hâlâ mezbûre Şerîfe Sâliha'yı ben tezvîc ve 'akd-ı nikâh murâd eylediğimde mezbûr es-Seyyid Mehmed Çelebi benim nâmzedlimdir diye mâni' olur mezbûr Seyyid Mehmed'den su'âl olunup mûmânâ'atı men' ve def' ve merkûme Şerîfe Sâliha dahî istintâk olunup takrîri tahrir olunmak matlûbumdur didikde gıbbe's-su'âl mezbûr Seyyid Mehmed Çelebi cevâbında ancak mezbûre Şerîfe Sâliha'ya nâmzed idüp beynlerinde 'akd-ı nikâh câri olmadığını ikrâr idüp ve mezbûre Şerîfe Sâliha dahî mezbûrân el-Hâc Ahmed ve es-Seyyid Mehmed'in ikrârları üzerine fi'l-hakika beynimizde 'akd-ı nikâh câri olmamağla mezbûrân el-Hâc Ahmed ve es-Seyyid Mehmed'den her birine nefsimi tezvîce rızâm yokdur didikde beynlerinde 'akd-ı nikâh câri olmamağla mezbûrân el-Hâc Ahmed ve es-Seyyid Mehmed'den her birini mezbûre Şerîfe Sâliha'ya bî-vech mu'ârazadan men' ve mezbûre Şerîfe Sâliha'ya nefsinı dilediği kimseye tezvîce izn virdiğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde ketb ve tahrîr..." Sak-Çetin. 50 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 359-156/2.

1710 tarihinde Şükran Mahallesi'nden Mehmed bin Veli, Teslime bint Himmet'tin nişanı bozması sebebiyle kendisinden davacı olmuştur. Mehmed bin Veli, Himmet bin Mehmed'in kız kardeşi Teslime bint Himmet'i kendisi ile daha önce nişanladığını ve evlenmek istediğini belirtmesi üzerine Teslime bint Himmet bu nişanın kardeşinin zoruyla olduğunu ve kendisi ile evlenmek istemediğini bu sebepten nişan akdinin son bulmasını istemiştir.⁷¹⁴

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere nişan akdinin son bulmasında çeşitli sebepler vardır. Ancak belgelerde sebepler tam olarak belirtilmediği için burada yorum yapılabilmektedir. Yine iki kayıtta da kız tarafın erkek ile evlenmek istemediği ve bu sebeple nişan akdinin kız tarafından bozulduğu anlaşılmaktadır. Şükran Mahallesi'nde nişanlanmaya dair kayıtların az olması taraflar arasında nişan yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Mahkeme intikal ettirilmeyen örnekler illaki mevcut olup, nişan akdi ve sonlandırılması sürecinde herhangi bir sorun yaşanılmaması durumunda mahkemeye kaydettirilmemiş olmalıdır. Yine bu kayıtta her iki nişan akdi sürecinde para ve mal verilmediği görülmektedir.

4.2.1. Nikâh

Nikâh, evlilik sürecinin ikinci aşaması olup evliliğin tescillendirilmesi için de nikâh akdi denilen sözleşmenin yapılması gerekmektedir. Nikâh, kelime anlamıyla “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik” gibi anlamlara gelmekte olup fıkıhta şer ‘an aranan şartlara göre aralarında evlenme engeli bulunmayan kadın ve erkeğin hayatlarını birleştiren evlilik akdidir.⁷¹⁵ Nikâh akdinin İslam dininde önemli bir yeri olmasına karşın çeşitli durumlarda farz, vacip, mekruh ve haram gibi bazı dini

⁷¹⁴ “...Medine-i Konya'da Şükrân Mahallesi sâkinlerinden Mehmed bin Velî meclis-i şer‘-i hatîr-ı lâzımü ‘t-tevkîrde zâtı ta ‘rîf-i şer‘î ile mu‘arefe olan râfi‘at-i hâze ‘l-kitâb Teslime bint Himmet nâm bîkr-i balîğa mahzarında üzerine da ‘va ve takrîr-i kelâm idüp iş bu mezbûre Teslime ‘yi karındaşı ga ‘ib-i ‘ani ‘l-meclis Mehmed bundan akdem bana nâmzed itmişidi el-hâleti hâzihi ‘akd-ı nikâh murâd eylediğimde te ‘allül ider su ‘âl olunması matlûbumdur didikde gıbbe ‘s-su ‘âl mezbûre Teslime cevâbında fi ‘l-vâki ‘ bundan akdem karındaşım ga ‘ib-i ‘ani ‘l-meclis Mehmed beni iş bu Mehmed ‘e nâmzed itmişidi hala nefsimi merkûma tezvîcden fariğa oldum didikde müdde-i mezbûr Mehmed ‘in takriri üzere da ‘va-yı meşrûhası meşrû olmamağla bî-vech mu ‘ârazadan men ‘ bir le mâ-vaka ‘a bi ‘t-taleb ketb olundu...” İzzet Sak, 44 Numaralı Konya Kadı Sicili (1121-1122/1709-1710), (Transkripsiyon ve Dizin), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023, s. 293-169/2.

⁷¹⁵ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, s. 112.

neticelere bağlanması ve bu yönüyle bazı hususlardan dolayı ibadet sayılmasına rağmen İslam hukukunda dini bir akit değildir.⁷¹⁶

İslam hukukunda nikâh, tarafların ve şahitlerin katılımıyla gerçekleştirilen medeni bir sözleşmedir ve bu sözleşme muteberdir.⁷¹⁷ Sözleşmenin muteberliği açısından sözleşme esnasında ayrıca bir memur veya din görevlisinin bulunması zorunluluğu yoktur.⁷¹⁸ Bu nokta fetva mecmualarında; “*Zeyd seğire kızı Hind'i kadı izinsiz Amr'a tezvîc eylese akd-i mezbûr sahih olur mu? El-cevab: Olur*”, “*Hind-i bint baliğa nefsinin Amr'a tezvîc itdikde izn-i kadı bulunmasa akd-i mezbûr sahih olur mu? El-cevab: Olur.*” gibi hükümlerle ele alınmıştır.⁷¹⁹

Osmanlı'da Tanzimat dönemine kadar çeşitli idari ve kazai düzenlemeler ile kadılardan izin alınmaksızın nikâh akdedilmesi engellenmeye çalışılmıştır.⁷²⁰ XVI. yüzyıl öncesinde hangi tarihlerden itibaren kadılara nikâh akdetme yetkisinin verildiği belirsiz olmakla birlikte devletin nikâh akitlerine bir şekilde müdahil olduğu kanunnamelerden anlaşılmaktadır.⁷²¹ XVII. yüzyıldan itibaren bazı kadılara nikâh akdetme görevi verilmeye başlanmıştır.⁷²²

Osmanlı kuruluşundan itibaren evlenmeyi bir şekilde kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Tarihsel süreçte aile kurumunu korumak ve çıkacak kargaşaları önlemek amacıyla nikâh akitlerini düzenli bir sistem içerisinde geliştirerek 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile en mükemmel şekline ulaştırmıştır.⁷²³ 1917 Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile nikâhların zorunlu olarak tescil ettirilmesi esası getirilmiştir.⁷²⁴

⁷¹⁶ Mehmet Akif Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi (XIX ve XX. Asır)*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kürsüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1981, s. 13.

⁷¹⁷ Alaaddin Aköz, “XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defteri ve Bazı Değerlendirmeler”, *İSTEM*, S. 3, Konya 2004, s. 91.

⁷¹⁸ Aköz, “XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defteri”, s. 13.

⁷¹⁹ Esra Yakut, “Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi'nin “Fetva-yi Ali Efendi” Adlı Fetva Mecmuasına Göre Osmanlı Toplumunda Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması”, *Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi*, S. 7, Ankara 1996, s. 290.

⁷²⁰ Yakut, “Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması”, s. 290.

⁷²¹ Aköz, “XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikâh Defteri”, s. 93.

⁷²² Atar, “Nikâh”, s. 114.

⁷²³ M. Akif Aydın, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, *Osmanlı Araştırmaları III*, İstanbul 1982, s. 8.

⁷²⁴ Atar, “Nikâh”, s. 114.

Kadıdan alınan izinnameler, tarafların evlenmelerine izin verildiğini belirtir nitelikte yazılı bir belge olup bilhassa mahalle ve köy imamlarına hitaben yazılmıştır.⁷²⁵ Kadı tarafından verilen izinnamenin nikâh açısından hukuki bir zorunluluğu yoktur. Ancak merkezden uzak bölgelerde Osmanlı aile hukuku esaslarına ters düşecek evliliklerin önüne geçmek için bazı tedbirler alınmıştır. Bu amaçla nikâh akitlerinin kadı veya onun tayin ettiği kişi tarafından gerçekleştirilmesi için bir tür yaptırım olarak bu kişiler arasında çıkacak anlaşmazlıkları mahkemelerin dinlememesi istenmiştir.⁷²⁶ Böylece olası bir anlaşmazlık çıkması durumunda tarafların mahkemeye başvurması engellenmiştir.⁷²⁷ Bu sebeplerle kadı huzurunda veya kadı tarafından tayin edilen imamlara nikâhların akdedilmesi adet edilmiştir.

Nikâh akitleri mahkeme tarafından yapıldığı gibi nikâh için de izin alınabilmektedir. Bu tür durumlarda kadınların kendisi geldiği gibi vekillerini göndererek de mahkemeye tescil ettirmektedir.⁷²⁸ Şükran Mahallesi'nde şer'îye sicillerine kaydedilmiş 1 adet nikâh akdi bu şekilde mahkemeye kaydettirilmiştir. 25 Ocak 1564 tarihinde Hadice bint Hacı Mehmed, Mustafa bin (silik olduğu için okunmuyor) ile 300 akçe mehr-i müeccel karşılığında nikâhlendiğini kadıya kaydettirmek için vekili Hamza bin Hızır'ı mahkemeye göndermiştir.⁷²⁹ Nikâh akdinin geçerli olabilmesi için tarafların ya da vekillerin evlilik taleplerini beyan etmeleri ve her iki tarafında şahitlerinin olması zorunludur. Şükran Mahallesi'nde Hadice bint Hacı Mehmed ve Mustafa bin (...) nikâh şahitleri Süleyman bin Ümmet ve Bayram bin İvad olduğu görülmektedir. Tarafların ikrarı ve şahitlerin şهادeti neticesinde yapılan nikâh akitleri hukuki bir zemine oturtulmuş olmaktadır. Kadınların kendi arzuları doğrultusunda istedikleri kişiler ile evlenmelerinde bir kısıtlama olmayıp özgür bırakılmıştır.

⁷²⁵ Yakut, "Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması", s. 290.

⁷²⁶ Aydın, "Nikâh Akitleri", s. 8.

⁷²⁷ Aydın, "Nikâh Akitleri", s. 8.

⁷²⁸ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 155.

⁷²⁹ "...Şükrân Mahallesi'nden Hadice bint Hacı Mehmed'in vekili Hamza bin Hızır'ın vekâleti Süleymân bin Ümmet ve Bayram bin İvad şehâdetleriyle sâbit olup güveği Mustafâ bin (...silik...) üç yüz akça mehr-i mü'eccel olmak üzere nikâh olundu..." Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 70-38/19.

Şükran Mahallesi’nde nikâh akdine dair kayıtların az olmasında daha önce de belirtildiği gibi nikâh akitlerinin şer’iye sicillerine kaydedilmemiş olmasının etkisi vardır. Nitekim nikâh akitlerinin şer’iye sicillerine kaydedilmesi zorunluluğu Tanzimat döneminden sonra mecburi tutulmuştur.⁷³⁰ Bir diğer husus kadıdan izinname alınarak bu işi mahalle imamlarının yapmasıdır. Bu sebeple mahalle içerisinde yapılan nikâh akitleri yok denilecek kadar azdır. Nikâh akitlerinin çok az olmasına karşın boşanma davaları bir o kadar fazladır. Osmanlı’nın daha önce de belirtildiği gibi kadı izni olmadan yapılan nikâhlarda taraflar arasında çıkacak anlaşmazlıklara dair yaptırım göz önüne alınırsa mahallede yapılan nikâhların kadıdan izinsiz olduğu söylenemez.

4.3. AİLENİN MALİ BOYUTU

4.3.1. Mehir

Mehir kelime anlamıyla “ücret” manasına gelmektedir.⁷³¹ Fıkıh terimi olarak mehir, evlilik esnasında kadına verilen veya taahhüt edilen mal ve paradır.⁷³² Mehir doğrudan doğruya kadına verilmekte olup sadece kendisi bu mal ve paranın tasarruf hakkına sahiptir. Nikâh akdinin yapılmasına müteakiben mehri verilmeden ölen kadınların mehir hakları miras yoluyla varislerine geçmektedir.⁷³³

Nikâh öncesinde erkeğin kadına vermekle yükümlü olduğu mehir, peşin (muaccele) ve daha sonra veya nikâh sırasında verilmek üzere (müeccele) olarak ikiye ayrılmaktadır. Tarafların konuşarak anlaştığı mehre mehr-i müsemma, kızın babası tarafından benzer şartlarda bulunan kadınların mehri göz önüne alınarak tespit edilen mehre de mehr-i misil denilmektedir.⁷³⁴ Belirlenen mehrin herhangi bir sebeple geçersiz sayılması durumunda misil mehir ödenmektedir.⁷³⁵

⁷³⁰ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 155.

⁷³¹ Mehmet Akif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003, s. 389.

⁷³² Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 33.

⁷³³ Yakut, “Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması”, s. 301.

⁷³⁴ Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 33.

⁷³⁵ Aydın, “Mehir”, s. 390.

Mehir miktarının belirlenmesinde bazı ölçütler esas alınmaktadır. Bunlardan ilki ekonomik boyut olup, günün ekonomik şartları ve ailenin maddi durumuna göre mehir miktarı belirlenmektedir.⁷³⁶ Diğer bir ölçüt ise evlenecek kadın ile ilgilidir. Kadının bekar ya da dul olması, güzelliği, soyluluğu, yaşı, serveti, dindarlığı, bilgililiği, güzel ahlakı ve eğer dul ise çocuklu veya çocuksuz olması gibi unsurlar göz önüne alınmaktadır.⁷³⁷ Mehir nikâhın şartı değil neticesi olmakla birlikte mezhepler arasında mehir miktarına dair farklı görüşler mevcuttur. Şafiiilik ve Hanbelilik mezheplerine göre mehrin asgari bir miktarı yoktur. Hanefilik mezhebine göre mehir miktarı 10 dirhem gümüş iken Malikilere göre bu miktar 3 dirhem gümüş mehir verilmesi esas alınmıştır.⁷³⁸

Mehir nakdi ve ayni olarak kadına ödenebilmektedir. İncelediğimiz dönemde mahallede tespit edilen mehr-i müeccellerin nakdi kısmının 1'i hariç⁷³⁹ geriye kalanların tamamı akçe ile ödenmiştir.⁷⁴⁰ Bu dönemde en düşük mehir 200 akçe (1, 81 kuruş), en yüksek mehir miktarı ise 2000 akçe (18, 18 kuruş)dir. 25 Ocak 1564 tarihinde Hadice bint Hacı Mehmed, Mustafa bin (...) ile 300 akçe mehr-i mü'eccel karşılığında evlenmiştir.⁷⁴¹ Mehir olarak para haricinde veya o paraya tekabül eden çeşitli ev eşyaları ve diğer değerli eşyalar ile elbiseler de verilmektedir. 1 Haziran 1699 tarihli belgede Fatıma bint Nur 'ali'ye 1000 akçe para ve 1000 akçeye karşılık da *1 adet kilim ve 1 kaliçe* mehr-i müeccel olarak verilmiştir.⁷⁴² 5 Ağustos 1707 tarihli belgede yine Şükran Mahallesi sakinlerinden Ayşe bint İsa'ya nakdi olarak 2000 akçe karşılığında evlenmiştir. 28 Kasım 1736 tarihinde Eşe bint Mehmed'in mehr-i müeccelinin tamamı 200 akçedir⁷⁴³

⁷³⁶ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.159.

⁷³⁷ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.159-160.

⁷³⁸ Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 32.

⁷³⁹ Nikâh akdi sırasında ve sonrasında verilmek üzere 200 akçe mehr-i müeccel belirlenmiş olup daha sonra kuruş olarak ödenmiştir. 1699 tarihinden itibaren 1 esedi kuruş 110 akçe iken 1 riyalı kuruş 120 akçe olarak alınmıştır. Sak, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 472-193/3.

⁷⁴⁰ Şükran Mahallesi akçe ile verilen mehr-i müeccellerin akçe değeri kuruşa çevrilmiştir. 1699 tarihinden itibaren 1 esedi kuruş 110 akçe iken 1 riyalı kuruş 120 akçe olarak alınmıştır.

⁷⁴¹ Özpolat-Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 70-38/19.

⁷⁴² Taşın-Sak, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 357-233/2.

⁷⁴³ Sak, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 472-193/3.

Mahalledeki mehir davalarına baktığımızda eşleri ölen kadınların mehr-i müeccellerini talep etmek için ya kendilerinin ya da vekillerinin mahkemeye başvurdukları görülür. Mehr-i müeccel miktarını mahkeme huzurunda kanıtladıkları takdirde bu miktar kendilerine verilmektedir. 5 Ağustos 1707 tarihli belgede Şükran Mahallesi sakinlerinden Ayşe bint İsa bizzat kendisi mahkemeye başvurarak kocasının vefatı sebebiyle zimmetinde olan 2000 akçe mehr-i müeccelini kayınvalidesi Medine bint el-Hâc Yusuf'tan talep etmiştir. 2000 akçe⁷⁴⁴ mehr-i müecceline karşılık kayınvalidesi Medine bint el-Hâc Yusuf'tan *2 kuruş kıymetli bir sim hançer, 1 buçuk kuruş kıymetli kilim, 1 kuruş lipor kıymetli yorgan ve 1 çuval ile 2 kuruş nakit almıştır.*⁷⁴⁵

Mehir davalarındaki bir diğer husus eşleri tarafından boşanan kadınların mahkemeye başvurarak mehr-i müeccellerini talep etmeleridir. 1 Haziran 1699 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden olan Fatıma bint Nur'ali, kocası Mehmed bin Nebi hakkında şikâyetçi olmuştur. Fatıma bint Nur'ali, mahkeme gününden 4 gün önce Mehmed bin Nebi'nin talak ile kendisini boşadığını, kocasının zimmetinde olan 1000 akçe nakdi ve 1000 akçeye karşılık *da 1 adet kilim ve 1 kaliçe* mehr-i müeccelinin verilmediğini bildirmiştir.⁷⁴⁶ 28 Kasım 1736 tarihli bir başka kayıta yine Şükran

⁷⁴⁴ 1699 tarihinden itibaren 1 esedi kuruş 110 akçe iken 1 riyalı kuruş 120 akçe olarak alınmıştır. Bu durumda 2000 akçe yaklaşık olarak 18, 18 esedi kuruş ve 16, 16 riyalı kuruşa tekabül etmektedir.

⁷⁴⁵ "...Şükran Mahallesi sâkinelerinden 'Ayşe bint 'İsâ nâm hatun meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımı't-tevkîrde bâ'isü'l-kitâb Medine bint el-Hâc Yusuf mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp bundan akdem vefat iden zevcim 'Ali'nin mezbûre Medine validesi olup muhalefatına vâzî'ü'l-yed olmağla zevcim merkûm zevcim zimmetinde mütekarrer ve ma'kud-ı aleyh olan iki bin akça mehr-i mü'eccelim ve sümün hisse-i şer'iyemi muhalefâtından almak üzere mezbûreden da'vâ sadedinde olduğumda bi-tavassuti'l-müslimin mehr-i mü'eccelim ve sümün hissem mukâbelesinde 'âlâ tarîki's-sulh mezbûre Medine yedinden iki gurus kıymetlü bir sim hançer ve bir buçuk gurus kıymetlü bir kilim ve bir gurus bir lipor kıymetlü yorgan ve bir çuval ve iki gurus nakd alup mâ'adâdan feragat idüp ve sümün hissem içün merkûme Medine'de aslâ da'vâ nizâ'ım yokdur..." Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s.105-80/1.

⁷⁴⁶ "...Şükran Mahallesi sâkinelerinden Fâtıma bint Nur 'ali nâm hatun meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımı't-tevkîrde bundan akdem zevci olan bâ'isü'l-kitâb Nebi bin Mehmed mahzarında ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp bundan akdem ben mezbûrun zevcesi olup beynimizde hüsn-i zindegâni ve musâfât olmamağla târîh-i kitâbdan dört gün mukaddem mezbûr Mehmed beni üç talâkla tatlik itmeğin zimmetinde ma'kud-ı 'aleyh olan iki bin akça mehr-i mü'eccelimden mezbûr yedinden hâlâ bin akçasını nukûd ve bin akçası mukabelesinde bir kilim ve bir kaliçe ve nafaka-i 'iddet-i ma'lûme ve me'ûnet-i süknâm içün dahi beş yüz akça alup kabul ve kabz idüp benim mezbûr zimmetinde cihet-i karzdan otuz dört kuruş ve bir lipora mü'tealllık da'vâm olup ve merkûmun dahî benim ile bağ hususuna mü'tealllık da'vâsı olmağla hâlâ mezbûr Mehmed bi-tavassuti'l-müslimin 'âlâ tarîki's-sulh bana da'vâ-yı meşrûham mukabelesinde buçuk gurus virüp ve da'vâ-yı mezkûresinden zimmetini ibra itmekle ben dahi vech-i muharrer üzere meblağ-ı merkûm buçuk gurusu alup meblağ-ı mezbûr otuz dört gurus ve bir lipora mü'tealllık da'vâmdan fariğa olup bi'l-cümle hukuk-ı zevciyeme ve gayrıya mü'tealllık da'vâdan mezbûrun

Mahallesi sakinlerinden Eşe bint Mehmed, kendisini boşayan kocası Abdülkadir bin Yusuf'un zimmetinde olan 200 akçe mehr-i müeccelini vermemesi nedeniyle şikâyetçi olmuştur.⁷⁴⁷ Mahkeme kararıyla Abdülkadir bin Yusuf Eşe bint Mehmed'e 4 kuruş mehr-i müeccelini ödemiştir.⁷⁴⁸

Şükran Mahallesi'nde incelediğimiz mehir davalarına ait kayıtlarda mehrin ağırlıklı olarak mehr-i müccel yani ertelenmiş mehir olarak verildiği görülür. Mehr-i müccel erkeği maddi açıdan rahatlatırken, kadın için ise ölüm ve boşanma sonrasında bir çeşit dulluk sigortasıdır.⁷⁴⁹

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere mahalledeki kadınlar mehr-i müccel haklarını mahkemeye başvurarak alabilmektedir. Eğer kadın kocası tarafından boşanmışsa mehr-i müccelini bizzat kocasından alırken, kocası ölen kadınların ise bu haklarını kocalarının ailesinden alabilmektedir. Bir başka husus ise mehr-i müccelin miktarları akçeden kuruşa çevrildiğinde miktarın düşük olduğu anlaşılmaktadır.

4.3.2. Nafaka

Nafaka, “*infâk*” kelimesinden türemiş olup “*harcamak, tüketmek, azık, ihtiyaçların karşılanması amacıyla para ve maddi değeri olan mal*” anlamlarına gelmektedir.⁷⁵⁰ Bir başka tanım ile başkasının yaşamını temin edebilmesi için kişinin yüklendiği maddi sorumluluktur.⁷⁵¹ İslam hukukuna göre koca, karısına karşı nafaka borcuyla yükümlü olup bunun için zengin olması gerekmediği gibi kadının da fakir

zimmetini ibra eyledim didikde merkum Mehmed ben dahî zikr olunan bağa ve gayrıya mü'tealllık da'vadan mezbûrenin zimmetini ibra eyledim...” Taşın-Sak, 32 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 357-233/2.

⁷⁴⁷ Sak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 472-193/3.

⁷⁴⁸ “...Şükran Mahallesi sâkinelerinden zâtı bi'l-ma'arifeti'ş-şer 'iye mu'arefe olan Eşe bint Mehmed nâm hatun meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzîmü't-tevkîrde zevc-i sâbıkı iş bu râfi'ü'-kitâb 'Abdulkadir bin Yusuf nâm kimesne mahzarında bi't-tav' ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp merkûm 'Abdülkadir beni tatlık etmekle zimmetinde mütekarrer olan iki yüz akça mehr-i mü'eccelimi ve sa'ir kendime mü'tealllık eşyayı tamamen ve nafaka-i 'iddet-i ma'lûme ve me'ûnet-i süknâm mukabelesinde dahî bi't-terazi dört gurus ahz ve kabz idüp zevciyete mü'tealllık 'amme-i de'vai ve mütalebattan merkûm 'Abdülkadir'in zimmetini ibra-i 'âmm ve ibra-i iskat idüp bir birimizde hak ve alaka ve da'va niza'ımız kalmadı...” Sak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 472-193/3.

⁷⁴⁹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.163.

⁷⁵⁰ Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 282.

⁷⁵¹ Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 33.

olması şart değildir.⁷⁵² Koca, karısının yiyecek, giyecek, temizlik aleti, ev eşyası, mesken ve kadın hizmete muhtaç durumda ise hizmetçi masraflarını karşılamakla mükelleftir.⁷⁵³

Nafaka yükümlülüğünün başlaması için nikâh akdinin gerçekleştirilmiş olması ve kadının belli bir olgunluğa erişmiş olması şarttır.⁷⁵⁴ Bir başka husus evlilik akdinde teamüllere aykırı bir durum olmadığı sürece kocanın karısına nafaka vermesi icma ile farzdır.⁷⁵⁵ Nafaka yükümlülüğü evlilik akdinin hukuki sonuçlarından biridir.⁷⁵⁶ Mehirdede olduğu gibi nafaka da kadının dulluk sigortasıdır.

İncelediğimiz dönemde Şükran Mahallesi'nde kocası tarafından nafakası ödenmeyen kadınlar, mahkemeye başvurarak nafaka haklarını elde edebilmektedir. Ancak bazı durumlarda kadınların kendi istekleriyle ayrıldıkları halde nafaka talep ettikleri de görülür.⁷⁵⁷ 24 Temmuz 1677 tarihli belgede Şükran Mahallesi sâkinelerinden Raziye bint Ali mahkemeye başvurarak kocası Sefer Beşe ibn İsa'dan muhâla'a ile boşandığı halde iddeti doluncaya kadar kendisine nafaka talep etmiştir.⁷⁵⁸ Kocası Sefer Beşe ibn İsa ise Raziye bint Ali'nin zevcesi olduğunu, aralarında anlaşmazlık olması dolayısıyla mahkeme gününden bir gün önce zevcesinin mehr-i müecceli ve me'ûnet-i süknâsı karşılığında kendisini muhâla'a ile boşadığını ancak iddeti için 5 akçe vereceğini belirtmiştir. Şahitlerin dinlenmesi neticesinde muhâla'a ile Raziye bint Ali'nin boşandığı ve bu sebeple nafakadan men edildiği anlaşılmaktadır.⁷⁵⁹

⁷⁵² Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 33.

⁷⁵³ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.199.

⁷⁵⁴ Yakut, "Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması", s. 304.

⁷⁵⁵ Mustafa Akkaya, "Osmanlılarda 16. ve 17. Yüzyıllar Arasında Nafaka Uygulamaları ile Satın Alma Gücü Arasındaki İlişki", *History Studies International Journal Of History*, C. 10, S. 7, Ekim 2018, s. 298.

⁷⁵⁶ Erbay, "Nafaka", s. 282.

⁷⁵⁷ Kadının eşi ile anlaşamaması durumunda kocasından boşanabilmek için mehr-i müeccelinden vazgeçerek kocasına verip bu mal karşılığında kendisini boşamasını talep edebilmektedir. Bu boşanma yolu muhâla'a olarak adlandırılmaktadır. Şükran Mahallesi'nde Raziye bint Ali, eşi Sefer Beşe ibn İsa'dan muhâla'a ile ayrılmasından dolayı mahkeme tarafından nafaka talebinin reddedildiği anlaşılmaktadır.

⁷⁵⁸ Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 406-234/2.

⁷⁵⁹ "...Şükran Mahallesi sâkinelerinden Raziye bint Ali nâm hatun meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımü't-tevkîrde bundan akdem zevci olan bâ 'isü'l-kitâb Sefer Beşe ibn 'İsa mahzarında da 'vâ ve takrîr-i kelâm idülp mezbûr Sefer Beşe hâlâ benim zevcim olmağla nafaka ve kisve taleb iderin su 'âl olunup aliverilmek matlubumdur didikde gıbbe's-su 'âl mezbûr Sefer Beşe cevâbında merkûm Raziye benim zevcem olup

Kocaları eşlerine ve çocuklarına nafaka bırakmadan uzak şehirlere (ahar diyar) veya sefere gittikleri takdirde kadınlar mahkemeye başvurarak kocaları üzerinden nafaka talep edebilmektedir.⁷⁶⁰ Nafaka talep eden kadın, kadı huzurunda bu hususun doğru olduğuna dair yemin ettikten sonra nafaka miktarı günün şartlarına göre belirlenerek kendisine verilmektedir. 13 Kasım 1691 tarihinde Şükran Mahallesi sâkinelerinden Emine bint Mustafa, kocası Ali Beşe ibn el-Hâc İvâd'ın sefere gittiğini ancak bu seferde kaybolduğunu ve geri dönmediği gerekçesi ile kocasının malından nafaka talep etmiştir. “Zevcim ‘Ali Beşe yeniçeri zümresinden olup sefere gittikde mefkûd olmuşidi hâlâ yedimde nafaka ve nev‘-i nafakadan bir menfa‘ -i şer‘i olmamağla cânib-i şer‘den mezbûr malından ve mezbûrun firâşından tevellüd iden sağıre kızım râbi‘a’ya nafaka takdir olunmak taleb iderin deyiüb kelimât-ı meşrûhasında kâzibe olmadığına yemin-i billahi’l-âzim eyledik...”⁷⁶¹ Emine bint Mustafa’nın ifadelerinin mahkeme tarafından doğruluğunun tasdik edilmesi neticesinde kendisi ve kızı râbi‘a için kocasının malından her birine ayrı ayrı olmak üzere 24 akçe nafaka verilmiştir.

Nafaka sadece eşlerinden boşanan kadınlara verilmemektedir. Eşleri ölen kadınlar, çocuklarının vasisi olarak ölen eşinin mirasından kendilerine düşen haklarını nafaka olarak talep edebilmek için mahkemeye başvurabilirdi.⁷⁶² 25 Mayıs 1731 tarihli

beynimizde hüsn-i zindegâni ve musâfât olmamağla târîh-i kitâbdan bir gün mukaddem mezbûre Raziye zimmetimde olan mehr-i mü‘eccelinden ve me‘ûnet-i süknâsından muhâla’a vechi üzere fariğa olup ve nafaka-i ‘iddet-i için yevmi beşer akçaya rıza virmekle ben dahî minvâl-i muharrer üzere merkûmeyi muhâla’a eyledim didikde bâ‘de’l-istintâk ve’l-inkâr mezbûr Sefer Beşe’dan takrîr-i meşrûhunu mübeyyine beyyine talep olundukda ‘udûl-i müsliminden mahalle-i merkûmede sakin Velî Halife ibn Mustafâ ve el-Hâc Velî bin Hamza nâm kimesneler li-eclî’ş-şehâde meclis-i şer‘a hâzîrân olup eserü’l-iştihâd fi’l-vâkı târîh-i kitâbdan bir gün mukaddem mezbûre Raziye bizim huzurumuzda muhâla’a vechi üzere nafaka-i ‘iddet-i için be-her beşer akçaya rıza virüp ve mezkûr Sefer Beşe zimmetinde mütekarrer olan mehr-i mü‘eccelinden ve me‘ûnet-i süknâsından fariğa olup hukuk-ı mezkûre üzerine mezbûr Sefer Beşe dâhî merkûmeyi muhâla’a eyledi biz bu husûsa şahidlerimiz şehâdet dâhî ideriz deyu edâ-i şehâdet-i şer‘iye eylediklerinde ba‘de’t-tadil ve’t-tezkiye şehâdetleri makbule olmağın bi-vech mu‘ârazadan mezbûre Raziye men‘ bir le mâ-vaka’a bi’t-taleb ketb olundu...”, Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 406-234/2.

⁷⁶⁰ Kıvrım, Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat, s.199.

⁷⁶¹ Sak, 37 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 121-74/1.

⁷⁶² “...Şükran Mahallesi sükkânından iken bundan akdem fevt olan ‘Abdullah bin Hasan nâm kimesnenin sulbî sagîr oğlu Halîl’in vasî-i mansûbu vâlidesi râfi‘atü’l-kitâb Fâtma bint İbrâhîm nâm hatun meclis-i şer‘-î hatîr-ı lâzîmü’t-tevkîrde takrîr-i kelâm ve ta‘bîr-i ‘ani’l-merâm idüp sagîr-i merkûm Halîl bi-hakkı’l-hizâne hâlâ benim hücr-i terbiyemde olup nafaka ve kisveye eşed ihtiyâcı olmağla cânib-i şer‘den kadar-ı kifâye nafaka ve kisve bahâ farz ve takdîr olunmak matlûbundur didikde hâkim-i mevki‘ü’l-kitâb tûbâ lehu ve hüsn-i me‘ab hazretleri sagîr-i merkûmun nafaka ve kisve ve sâ’ir levâzım-ı zarûriyesiçün yevmî beş cedîd akça farz ve takdîr idüp meblağ-ı mefrûz-ı merkûmu sagîr-i merkûm Halîl’in nafaka ve kisve ve sâ’ir levâzım-ı zarûriyesine harc ve sarf ve ‘inde’l-ihtiyâc

belgede Şükran Mahallesi sakini olan Abdullah bin Hasan'ın ölümü üzerine sulbî sagîr oğlu Halil'in vasisi olarak annesi Fatıma bint İbrahim nafaka talebi için mahkemeye başvurmuştur.⁷⁶³ Mahkeme kararı ile Halil'e 5 cedit akçe nafaka verilmesine ve bu hakkın annesi Fatıma bint- İbrahim tarafından kullanılmasına karar verilmiştir.

Ebeveynler haricinde yine aileden olmak üzere kardeş, hala, amca gibi akrabalar da anne veya babası ölen çocukların vasisi olabilirdi.⁷⁶⁴ Bu durumda çocuklar adına bu kişiler de nafaka talebinde bulunabilmekte olup kullanım hakkı vasisine verilmiştir. Yine aynı tarihte Şükran Mahallesi sakinlerinden Hasan bin Abdullah, kardeşi olan Abdullah bin Hasan'ın sulbî sagîr oğlu Mehmed'in vasiliğini üstlenmiştir. Hasan bin Abdullah, Mehmed'in vasisi olarak kendisinin baktığını bu sebeple nafaka talebi için mahkemeye başvurduğu görülür. Mahkeme kararı neticesinde 4 cedit akçe nafaka verilmiş olup bu miktarın kullanım hakkı vasisi Hasan bin Abdullah'a ait olduğu tasdik edilmiştir.⁷⁶⁵

Nafaka haklarını talep etmek için sadece Müslüman kadınlar değil gayrimüslim kadınların da mahkemeye başvurabilmektedir. Yine gayrimüslim kadınların da eşleri ölmesi durumunda çocuklarına vasilik yaptığı ve bu sebeple çocukları adına kocasının mirasından nafaka talep ettikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır. 10 Şubat 1731 tarihli nafaka talebine ait davada Şükran Mahallesi sâkinelerinden olan Ağsabet bint nâm nasraniyenin oğlu Bagos'un ümmü'l-eb ceddese Devlet Veled-i Manik mahkemeye başvurarak *"sağîr-i mezbûr Bagos hâlâ benim hücr-i terbiyemde olup nafaka ve kisveye eşed ihtiyacı olmağla cânib-i şer 'den kadar-ı kifâye nafaka ve kisve bahâ farz*

istidâne ve vakt-ı zaferde sagîr-i merkûm Halîl'in mâlına rücû'a mezbûre Fâtıma'ya izn virmeğın mâ-hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu...", Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s.347-155/5.

⁷⁶³ Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s.347-155/5.

⁷⁶⁴ "...Şükrân Mahallesi sükkânından iken bundan akdem fevt olan 'Abdullah bin Hasan nâm kimesnenin sulbî sagîr oğlu Mehmed'in bâ-hüccet-i şer'ıye vasi-i mansûbu olan karındaşı râfî'ü'l-kitâb Hasan bin 'Abdullah nâm kimesne meclis-i şer'-î hatîr-ı lâzımı't-tevkîrde takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i 'anî'l-merâm idüp sagîr-i merkûm Mehmed hâlâ benim hücr-i terbiyemde olup nafaka ve kisveye eşed ihtiyacı olmağla cânib-i şer'den kadar-ı kifâye nafaka ve kisve bahâ farz ve takdîr olunmak matlûbundur didikde hâkim-i mevki'ü'l- kitâb tûbâ lehu ve hüsn-i me'ab hazretleri sagîr-i merkûmun nafaka ve kisve ve sâ'ir levâzım-ı zarûriyesicün yevmî dört cedîd akça farz ve takdîr idüp meblağ-ı mefrûz merkûmu sagîr-i mezbûrun nafaka ve kisve ve sâ'ir levâzım-ı zarûriyesine harc ve sarf ve 'inde'l-ihtiyâc istidâne ve vakt-ı zaferde sagîr-i merkûmun mâlına rücû'a merkûm Hasan'a izn virmeğın mâ-hüve'l-vâki' bi't-taleb ketb olundu..." Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, 362-161/3.

⁷⁶⁵ Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, 362-161/3.

ve takdir olunmak matlubumdur...’’⁷⁶⁶ diyerek nafaka talep etmiştir. Mahkeme kararı ile Devlet Veled-i Manik’e 25 cedit akçe nafaka verilmesine karar kılmıştır.⁷⁶⁷

Şükran Mahalle’ndeki nafaka davalarına baktığımızda kadınlar ihtiyaçlarını belirterek nafaka takdir olunmasını istemiştir. Yine vasisi oldukları çocukların üzerinden de nafaka talebinde bulunabilmişlerdir. Bir başka husus Müslim, gayrimüslim fark etmeksizin herkesin nafaka hakkına sahip olduğu mahkemeye intikal eden davalardan anlaşılmaktadır. Kadının ve dahi çocuğunun maddi kaynağı olan nafakalar da akçe üzerinden hesaplanarak sahiplerine verildiği görülür. Nafaka miktarlarına bakıldığında miktarının düşük olduğu anlaşılmaktadır.

4.4. Ailenin Niceliği

Şükran Mahallesi’nde incelediğimiz dönemde aile içi ilişkiler ile ilgili şer’iye sicillerine yansıyan bilgiler olumsuz örneklerdir. Bu sebeple evliliğin sonlanması olarak bilinen boşanma davalarına geçilmeden önce ailenin niceliği olan eş ve çocuk sayıları değerlendirilmek istenmiştir.

Ailenin niceliğini ortaya koymak için başvurulacak ilk kaynak tereke kayıtlarıdır.⁷⁶⁸ Tereke kayıtları haricinde şer’iye sicillerine kaydedilen miras kayıtları da ailedeki eş ve çocuk sayılarına dair kesin sonuç vermese de başvurulabilecek ikinci kaynaktır.

Miras kayıtlarında kadın, erkek, çocuk, yaşlı, Müslim, gayrimüslim, isim, unvan ve lakaplar, kullandıkları eşyalar, giyim kuşam ve takılar, taşınmaz mülkler ve ekonomik durumların tespiti mümkün olmaktadır Şükran Mahallesi’nde ailenin niceliğini ortaya koymak için şer’iye sicillerinde yer alan miras kayıtları üzerinden bir inceleme yapılacaktır.

⁷⁶⁶ Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s.254-116/2.

⁷⁶⁷ Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s.254-116/2.

⁷⁶⁸ Tereke defterlerinden hareketle Konya’da ailenin niceliği üzerine yapılmış bazı çalışmalar için bk. Demirel-Gürbüz-Tuş, “Osmanlı’da Ailenin Demografik Yapısı”, s. 97-161; Tuş, Ürekli, “Osmanlı’da Ailenin Niceliği”, s. 269-279; Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, s. 141-150.

4.5. Eş Sayısı

Toplunun temelini inşa eden ailenin teşekkül edebilmesi için kadın ve erkeğin nikâh akdini gerçekleştirerek evlenmiş olması gerekmektedir. Ailenin niceliği olarak en önemli unsurlarından biri de eş sayısıdır. Tarihsel süreçte, değişik zamanlarda ve farklı toplumlarda erkekler, tek eşliliği veya çok eşliliği tercih etmiştir.⁷⁶⁹ XVI. yüzyılın sonlarında batı toplumlarında kilisenin aldığı karar neticesinde çok eşlilik hukuken yasaklanmıştır.⁷⁷⁰

Osmanlı toplumunda aile, İslam aile hukuku çerçevesinde şekillenmiş olup örf ve adetler de İslam'a ters düşmeyecek şekilde düzenlenmiştir.⁷⁷¹ İslam dini çok eşliliğe müsaade eden bir din olmasına karşın eş sayısına sınırlama getirerek erkeğin en fazla 4 kadın ile evlenebilmesine müsaade etmiştir.⁷⁷² Dini bir serbestlik olmasına rağmen Osmanlı toplumundaki aile yapısı ele alındığında sanılanın aksine tek eşli bir mahiyet taşıdığı görülmektedir.

Konya'da yaşayan Osmanlı ailesinin geneline baktığımızda tek eşlilik hakimdir. Tuş'un incelediği 148 adet tereke kaydına göre Konya terekelerinin %80'i Müslümanlara ait olmakla birlikte erkeklerin %90'nın tek eşli oldukları tespit edilmiştir.⁷⁷³ Şükran Mahallesi'nde eş sayısına dair bilgileri 15 adet miras kayıtları üzerinden ele aldığımızda Konya genelinde olduğu gibi Şükran Mahallesi özelinde de tek eşlilik hâkim olduğu kanaatindeyiz. Nitekim incelediğimiz miras kayıtlarında çok eşli (taaddüt-ü zevcat) olan 1 kişiye rastlanılmıştır.⁷⁷⁴ İncelediğimiz dönemde Şükran Mahallesi'ne ait tereke kayıtları tespit edilemediğinden dolayı eş sayıları ile ilgili ayrıntılı tahlil yapılamamıştır.

⁷⁶⁹ Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, s. 146.

⁷⁷⁰ Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1998, s. 147.

⁷⁷¹ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *OTAM dergisi*, S. 23, 2010, s. 87.

⁷⁷² Düzbakar, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik", s. 87.

⁷⁷³ Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, s. 146-147.

⁷⁷⁴ H. 24 Rebî'ü'l-evvel 1129/M. 8 Mart 1717 tarihli miras kaydında Şükran Mahallesi sakinlerinden olan Mehmed Ağa ibn Ali'nin Saliha bint el-Hâc Receb ve Ayşe bint İbrahim isminde 2 eşi bulunmaktadır. Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 591-229/3.

4.6. Çocuk Sayısı

Ailenin büyüklüğü sahip olduğu çocuk sayısı ile ölçülmektedir. Osmanlı toplumunda hane katsayısını belirleyen aile, çocuk sayısı ve buna bağlı olarak ailenin niceliği için önemli bir unsurdur.⁷⁷⁵ Osmanlı’da çocuk babanın hukuki denetiminde ve velayeti altındadır.⁷⁷⁶ Çocuğun yetiştirilmesi ve eğitimi ise anne veya varsa büyük annenin sorumluluğundadır.⁷⁷⁷

Şükran Mahallesi’nde yaşayan ailelerin çocuk sayılarını tespit edebilmek için de yine miras paylaşımına dair belgelere başvurulmuştur. Nitekim miras kayıtlarında anne, baba ve kardeşlerin isminin zikredilmiş olması hasebiyle bir ailede kaç çocuk olduğuna dair kesin bilgilere ulaşılabilmektedir. Bir başka husus miras belgelerine yansıyan kayıtlar üzerinden ailenin ekonomik gelirinin çocuk sayısına etkisi de tespit edilebilmektedir. Ancak mahallede çocuğu olmayan aileler tespit edilememiş olup bunun için tereke kayıtlarına ihtiyacımız olmaktadır.⁷⁷⁸ Tablo 12’de görüleceği üzere Şükran Mahallesi’nde aile başına düşen çocuk sayısının dağılımları verilmiştir.

Tablo- 12 Miras Kayıtlarına Göre Şükran Mahallesi’nde Aile Başına Düşen Çocuk Sayısının Dağılımları

Çocuk Sayısı	Sayı	%Değeri
1 Çocuk	1	%6, 66
2 Çocuk	6	%40
3 Çocuk	4	%26, 66
4 Çocuk	1	%6, 66
5 Çocuk ve üzeri	3	%20
Toplam	15	%100

⁷⁷⁵ Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, s. 149.

⁷⁷⁶ Ortaylı, *Aile*, s. 129.

⁷⁷⁷ Ortaylı, *Aile*, s. 129.

⁷⁷⁸ Konya genelinde ailenin sahip olduğu çocuk sayılarına dair bilgi için bk. Tuş-Ürekli, “Osmanlı’da Ailenin Niceliği”, s. 274-275.

Tablo 12’de verildiği üzere Şükran Mahallesi’nde tespit edilen 15 adet miras kaydına göre aile başına düşen çocuk sayısı %40 ile en fazla 2 çocuktur. Bunu %26, 66 ile 3 çocuklu aile takip etmektedir. 5 ve üzerinde çocuk sahibi olan aileler ise %20 ile 3 ailenin olduğu görülmektedir. Aile başına düşen çocuk sayılarındaki dağılımlarına baktığımızda yalnızca 1 ailenin 7 çocuğu olduğu tespit edilmiştir. 27 Mart 1677 tarihli miras kaydına ait belgede Seyyid İmam Çelebi’nin 3 oğlu ve 4 kızı vardır.⁷⁷⁹ Mahallede 7 çocuklu aileden sonra en fazla çocuk sayısı 5’tir. 8 Mart 1717 tarihli miras kaydında ise Mehmed Ağa ibn Ali’nin 1 kızı, 4 oğlu ve 2 eşi vardır.⁷⁸⁰ M. 28 Haziran 1728 tarihinde mahkemeye intikal eden bir başka kayıta ise es-Seyyid el-Hâc Mustafa bin el-Hâc Osman’ın 3 erkek, 2 kızı ve tek eşi vardır.⁷⁸¹ 5 ve üzerinde çocuk sahibi olan ailelere baktığımızda mahalledeki eşraf kesiminden olduğu ve ekonomik olarak da varlıklı kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Çocuk sayılarının fazla olmasına rağmen yalnızca 1 kişinin 2 eşi olduğu geriye kalanların ise tek eşli olup anne-baba bir aileden oluşmaktadır.

4.7. AİLENİN DAĞILMASI

Aile birliği normal şartlarda nikâh akdi ile başlayarak eşlerden birinin ölümüne kadar kayd-ı hayat boyunca süren ve ölümle son bulan bir müessesedir. Ancak çeşitli sebepler ile aile bilincinde olmayan kadın ya da erkeğin sorumsuz olması, şiddetli geçimsizlik, sevgi ve saygının kaybolması gibi durumunda boşanma yoluyla evlilik son bulmaktadır.

Osmanlı Devleti, İslam hukukuna göre eşler arasında yaşanan anlaşmazlıkların büyümesi ve boşanacak düzeye ulaşması noktasında aile büyükleri ve sosyal çevredeki kişileri sorunu çözmesi hususunda teşvik etmiş, sorunların çözülmemesi neticesinde boşanmaya izin vermiştir.⁷⁸² Buradan da anlaşılabacağı üzere Osmanlı toplumunda kadın ve erkek bireyler aile kurmak için teşvik edilirken dağılması önlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu çaba çoğu defa sonuçsuz kalmıştır.

⁷⁷⁹ Şükran Mahallesi’nde en çok çocuğu olan Seyyid İmam Çelebi’dir. Ayrıca kendisi tek eşli olup 7 çocuğu da aynı anneden doğmuştur. Güngören-Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 195-114/1.

⁷⁸⁰ Sak, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 591-229/3.

⁷⁸¹ Sak, *51 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 50-32/2.

⁷⁸² Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.165.

Osmanlı aile hukukunda neticeleri aynı olmasına karşın üç şekilde boşanma gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki, kocanın kendi iradesiyle tek taraflı olarak karısını boşadığı talâktir. İkincisi her iki tarafından karşılıklı anlaşarak boşandığı muhâla'a ile boşanmadır. Üçüncü olarak da taraflardan birinin ki bu umumiyetle kadınların eşinden şiddet görmesi sebebiyle mahkemeye başvurarak kadından kendisini boşanmasını talep ettiği tefriktir.⁷⁸³

Şükran Mahallesi'ne dair sicillere yansıyan belgelerin çoğunluğu boşanma davalarına aittir. Mahalledeki evliliklerin sona ermesi en çok talâk yoluyla olurken ikinci sırayı muhâla'a ile boşanma almıştır. En az boşanma türü ise tefrik olup sadece bir kadın tefrik ile eşinden boşanmıştır. Mahkemeye yansıyan belgelerde eşler arasındaki problemler “*beynimizde hüsn-i zindegâni ve musâfât olmamağla...*” şeklinde belirtilmektedir.⁷⁸⁴ Şiddetli geçimsizlik, anlaşamama gibi sebeplerin dışında farklı sebeplerden kaynaklı boşanmalar da mevcuttur. Mahalledeki boşanmalarda erkekler talâk ile eşlerini boşarken kadınların da azımsanmayacak kadar boşanmayı tercih ettikleri görülür.

4.7.1. Talâk ile Boşanma

Talâk kelime anlamıyla “*serbest kalmak, serbest bırakılmak, bağından kurtulmak ve bağıni çözmek*” anlamlarına gelmektedir.⁷⁸⁵ Fıkıh terimi olarak nikâh akdinin bozulması, boşama veya boşanma demektir. İslam hukukunda talâk, “*belli bir lafız ya da onun yerine geçen bir sözle hemen ya da gelecekte nikâhın ortadan kaldırılması ve bir sebebe bağlı olmadan kocanın nikâhını sona erdiren tasarrufu*”, gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁸⁶ Talâk genel olarak bütün boşanma türlerini içine alan genel bir tanım olmasına karşın, değişen şartlara göre muhâla'a, tefrik ayrı başlıklar altında irdelenmiştir.⁷⁸⁷

Talâk, esasen kocaya verilmiş bir hak olup boşanma nedeni için hukuki bir sebebe dayandırma zorunluluğu bulunmamaktadır. Aynı şekilde kocanın karısını

⁷⁸³ Mehmet Akif Aydın, “Osmanlı Hukukunda Kazai Boşanma; Tefrik”, *Osmanlı Araştırmaları V*, İstanbul 1986, s. 1-2.

⁷⁸⁴ Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 406-234/2; Sak-Çetin, *45 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 173-86/3.

⁷⁸⁵ H. İbrahim Acar, “Talâk” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, s. 496.

⁷⁸⁶ Acar, “Talâk”, s. 496.

⁷⁸⁷ Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 37.

boşamak için onun rızasını alma mecburiyeti olmadığı gibi boşanmak için mahkeme kararına da ihtiyaç yoktur.⁷⁸⁸ Talâk ile boşanan kadının mehir ve nafaka hakları saklı olup bu haklarını kadı huzurunda talep edebilmektedir.⁷⁸⁹ Talâk ile boşanmak isteyen koca, bizzat kendisi veya vekili aracılığıyla karısını boşama yetkisi vardır. Boşanmaya karar veren erkek kendisi ve veya vekilini mahkemeye göndererek bu kararını kadıya bildirir⁷⁹⁰, mehir ve iddet nafakası konusunu da kadı huzurunda karara bağlamış olurdu.⁷⁹¹ Eğer ki koca, ahar diyara veya sefere giderse talâk ile boşanma hakkını nikâh akdi sırasında ya da evlilik hayatında karısına verebilir. Buna tefvîzü't-talâk adı verilmektedir.⁷⁹² Bir diğer talâk ile boşanma ric'i talâktır. Bu şekilde boşanan eşler belli kaideleri gerçekleştirdikten sonra yeniden bir araya gelerek evlenebilmektedir.⁷⁹³ Şükran Mahallesi'nde ric'i talâk ve tefvîzü't-talâk ile boşanmaya dair bir örneğe rastlanılmamıştır.

Şükran Mahallesi'nde talâk ile ilgili belgeler ağırlıkta olup boşanmalar daha çok talâk ile gerçekleştirildiğini belirtmiştik. Boşanma sebebiyle mahkemeye müracaat

⁷⁸⁸ Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 37.

⁷⁸⁹ H. 2 Zi'l-hicce 1110/M. 1 Haziran 1699 tarihli belgede Şükran Mahallesi sâkinelerinden Fatıma bint Nur'ali, mahkemeye başvurarak “*mezbûr Mehmed beni üç talâkla tatlik itmeğin zimmetinde ma'kûd-ı 'aleyh olan iki bin akça mehr-i mü'eccelimden mezbûr yedinden hâlâ bin akçasını nukûd ve bin akçası mukabelesinde bir kilim ve bir kaliçe...*” mehrini talep etmiştir. Taşın-Sak, 32 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 357-233/2; H. 2 Muharrem 1149/M. 1 Haziran 1736 tarihli bir başka belgede yine Şükran Mahallesi sâkinelerinden Neslihan bint Hacı Ahmed mahkemeye başvurarak, kocası Ahmed bin Seyyid Süleyman'ın kendisini talâk-ı selâse ile boşadığını belirtmiş ve kocasının zimmetinde olan 15 kuruş mehr-i müeccelini ve nafakasını talep etmiştir. Sak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 256-106/4.

⁷⁹⁰ H. 7 Şevvâl 1074/3 Mayıs 1664 tarihli belgede, Şükran Mahallesi sâkinlerinden olan Mehmed Çelebi ibn Sefer Efendi bizzat kendisi mahkemeye başvurarak, zevcesi Emine bint Mustafa Efendi'yi talâk ile boşadığını ve zimmetinde olan hakları hususunda “*...zevcem sagîre-i merkûmenin kendi zabtında olan cümle mehr-i mu'acceli ve mehr-i mu'acceline dâhil olan bir câriyesi kendinin olup zimmetimde üzerine nikâh 'akd olunan elli bin akça mehr-i mü'eccelinin yirmi bin akçasını babası ve velîsi mûmâ-ileyh def' ve teslîm ve bâkî otuzbin akça mehrini ba'de'l-bulûğ taleb ve da'vâ iderse babası mûmâ-ileyh zâmin olmak üzere tatlik eyledim min ba'd zevciyete müte'allık 'alâkam kalmadı...*” diyerek bütün haklarını kadına ve kadının babasına verdiğini ve kendisinde bir hakkı kalmadığını belirtmiştir. Mehmed Çelebi, “*ba'de'l-yevm merkûme Emîne'nin 'iddeti münkazıyye olduktan sonra nefsin dilediği kimesneye tezvîc eylesün*” diyerek resmen boşandıklarını kadıya tasdik ettirmiştir. Güngören-Sak, 12 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 304-191/1.

⁷⁹¹ Yakut, “Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması”, s. 308.

⁷⁹² Tefvîzü't-talâk, fıkıhta nikâh ve talâk ile kişinin kendisine ait olan hukuki bir yetkiyi başkasına vermesini ifade eden bir terimdir. Erkek, tefvîzü't-talâk hakkını kadına nikâh akdi esnasında verilebildiği gibi daha sonra da verilebilmektedir. Ancak bu yetkinin kadına verilmiş olması, kocasının kendisini talâk ile boşamasına engel değildir yani bu hakkı devam etmektedir. Abdussamet Bakkaloğlu, “Tefvîz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 310; Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 38.

⁷⁹³ Bu tür boşanmalara “*ric'i talâk*” adı verilmektedir. Tek talak ile boşanmalarda karısını boşamaktan vazgeçen erkeklere yeni bir nikâha ihtiyaç duymadan boşadığı karısına dönme imkânı veren bir tür boşanma yöntemidir. Hanefi mezhebine göre, ric'i talâkın olması için “*seni boşadım, boş ol veya boşsun*” gibi ifadeler kullanmamış olması gerekmektedir. Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 40.

eden kadınların sayısı erkeklere oranla fazla olmasına karşın erkeklerin sayısı da hemen hemen kadınlar ile eşit seviyededir.⁷⁹⁴ Tespit ettiğimiz belgelerde mahkemeye başvuran kadınların daha çok talâk-ı selâse ile boşandıkları görülmektedir.⁷⁹⁵ Bu yöntemle ayrılan eşlerin bir araya gelmesi pek mümkün olmamaktadır. Bir diğer husus boşanmanın şarta veya süreye tabi olarak gerçekleştirilmesidir. Bu tür boşanmalara “*ta’lik-i talâk*” denilmektedir.⁷⁹⁶ Bu boşanmalarda erkek beyanını kayıtsız şartsız ortaya koymuşsa buna “*münecciz talâk*”, belli bir şarta bağlamışsa “*muallâk talâk*”, belli bir vadeye bağlamışsa buna da “*muzâf talâk*” denilmektedir.⁷⁹⁷

Şükran Mahallesi’nde tespit ettiğimiz belgelerde ta’lik-i talâk boşanmalar mevcuttur. 2 Eylül 1664 tarihli belgede Şükran Mahallesi sâkinelerinden olan Şemhan hatunun kocası Mustafa bin Abdullah, yine aynı mahallenin sâkinelerinden olan Çini hatunun fahişe olması sebebiyle kendisi ahar diyârda iken evine sokmaması hususunda eşi Şemhan hatunu uyarmıştır. Mahkemeye başvuran Mustafa bin Abdullah, zevcesi Şemhan hatuna 8 ay önce “*Çini nâm hatun evime girerse zevcem Şemhân nâm hatun talâk-ı selâse ile benden boş olsun*” dediğini ancak Şemhan hatunun Çini hatunun eve girmesini engelleyemediğini ve bu sebeple kendisini talâk-ı selâse ile boşadığını bildirmiştir.⁷⁹⁸ Mustafa bin Abdullah’ın boşanma talebi mahkeme tarafından kabul edilerek boşanma gerçekleşmiştir. 1 Haziran 1736 tarihli bir başka kayıtta yine Şükran

⁷⁹⁴ Şükran Mahallesi’nde tespit edilen 7 adet belge talâk ile boşanma davalarını içermektedir. Bu belgelerden anlaşılacağı üzere boşanmaların 4’ü kadınlar tarafından mahkemeye kaydedtirilirken, 3’ü erkekler tarafından kaydedtirilmiştir.

⁷⁹⁵ Talâk-ı selâse, erkeğin kadının yüzüne üç defa “*seni boşadım, boş ol veya boşsun*”, gibi sözleri arka arkaya tekrarı üzerine evlilik kesin olarak sona ermektedir. Talâk-ı selâse ile boşanan kadının diğer boşanma türlerinde olduğu gibi mehir ve nafaka hakları bulunmaktadır. Eğer ki erkek, karısını talâk-ı selâse ile boşadıktan sonra yeniden evlenmek isterse kadının iddetini tamamladıktan sonra bir başkası ile evlenip boşanması ve burada da iddet süresinin bitmesini beklemek zorundadır. Halk arasında hülle olarak bilinen bu uygulama neticesinde talâk-ı selâse ile boşanan erkek ve kadın yeniden nikâh akdini gerçekleştirebilmektedir. Yakut, “Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması”, s. 309; Acar, “Talâk”, s. 499.

⁷⁹⁶ Bu tür boşanmalarda öfke ve sinir anında şekil itibariyle söylenen söz yerine getirilirse nikâh devam etmektedir. Şart koşulan olayın gerçekleşmesi durumunda boşanma yeminin hükmü ortadan kalkmaktadır. Yakut, “Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması”, s. 309-310; Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 42.

⁷⁹⁷ Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 42.

⁷⁹⁸ “...Şükrân Mahallesi sâkinlerinden Mustafâ bin ‘Abdullah meclis-i şer‘a gelüp takrîr-i kelâm idüp târîh-i kitâbdan sekiz ay mukaddem mahalle-i merkûmede sâkine gâyibe-i ‘anî’l-meclis olan Çini nâm hatun evime girerse zevcem Şemhân nâm hatun talâk-ı selâse ile benden boş olsun demişidim ben âhar diyârda iken merkûme Çini Hatun damdan aşup evime dâhil olmağla zevcem mutallaka oldu...” Güngören-Sak, 12 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 472-217/2.

Mahallesi sakinlerinden Seyyid Ahmed bin Seyyid Süleyman mahkemeye gelerek “*târîh-i kitâbdan on gün mukaddem zevcesi mezbûre Neslihan’a ba‘de‘l-yevm eğer dayının menziline gidersen benden üç talâk boş ol*” diye şart koştuğunu, zevcesi Neslihan bint Hacı Ahmed’in ise dayısının menziline gittiğini ifade etmiştir. Neslihan bint Hacı Ahmed’in bu davaya dair şahitlerinin olmaması ve Seyyid Ahmed bin Seyyid Süleyman’ın yemin etmesiyle Neslihan bint Hacı Ahmed davadan men edilmiştir.⁷⁹⁹

Örneklerden de anlaşılacağı üzere Şükran Mahallesi’nde şarta bağlı boşanmalarda kadının, kocasının istemediği kişileri eve alması veya istemediği kişilerin evine gitmesi gibi olayların sebep olduğu görülmektedir. Yine zaman olarak 10 gün gibi kısa bir sürede şartlı boşanma gerçekleştiği gibi 8 ay gibi uzun bir süreye de yayılmıştır. Dikkatimizi çeken bir diğer durum ise bu şekilde boşanan eşlerin tekrar zevciyet talebinde bulunmayarak tamamen evliliklerini bitirdikleridir.

Şükran Mahallesi’nde eşler arasında boşanmaya sebebiyet veren hususlardan biri de erkeklerin yaşadıkları yerden “*ahar diyar*” olarak nitelendirilen yerlere gitmesidir. Bu tür boşanmalara ait belgelerde şehir, köy vb. yerlerin ismi zikredilmediği için eşlerin gittikleri yerler tespit edilememektedir. Ahar diyara gitme niyetinde olan veya giden kişiler, eşlerini ya giderken ya da belli bir süre vererek bu sürenin dolması durumunda talâk ile boşayabilmektedir. 4 Aralık 1660 tarihli kayda göre Şükran Mahallesi sâkinelerinden Ayşe bint Ali Beşe mahkemeye başvurmuş olup, “*...târîh-i kitâbdan bir sene mukaddem zevcim gâ‘ib-i ‘ani’l-meclis olan Arslan bin (boş) nâm kimesne âhar diyâra gitmek murâd eyledikde müslimânlar huzûrunda eğer üç ay temâmına değin gelüp sana mülâkî olursam febihâ ve illa benden üç talâk boş olsun diyüp gitdi üç ay temâmında gelmeyüb hâlâ bir senedir gaybet-i münkâtî‘a ile gâ‘ib olup ben mutallaka oldum husûs-ı mezbûr ma‘lûmları olan müslimînden su‘âl olunup ihbârları tahrîr olunmak matlûbumdur...*” şeklinde durumunu ifade etmiştir.⁸⁰⁰ Şahitlerden Ömer Beg bin Abdullah, Mustafâ bin Yûsuf, Hamza Çelebi bin Nasûh ve Mustafâ bin Yûsuf, “*fî‘l-vâki‘ târîh-i kitâbdan bir sene mukaddem merkûme ‘Âyşe’nin zevci mezbûr Arslan âhar diyâra gitmek murâd eyledikde bizim huzûrumuzda eğer üç*

⁷⁹⁹ Sak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 256-106/4.

⁸⁰⁰ Sak, 10 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 344-178/3.

ay temâmında gelirsem febihâ ve illâ merkûme 'Âyşe benden üç talâk boş olsun didi hâlâ bir senedir gaybet-i münkâtî'a ile gâ'ibdir bu husûsa biz şâhidleriz şehâdet dahî ideriz” diyerek kocası Arslan bin (...)’ın Ayşe Bint Ali Beşe’yi talâk-ı selâse boşandığına şahitlik etmişlerdir. Ayşe Bint Ali Beşe, şahitlerin şehadeti neticesinde tamamen boşandığını mahkemeye ispatlamıştır.⁸⁰¹

Netice itibariyle Şükran Mahallesi’nde talâk ile boşanmalarda ahar diyara gitme, eşlerinin sözlerini dinlememe, çok nadir olmakla birlikte şiddetli geçimsizlik gibi sebeplerle eşlerin ayrıldıkları anlaşılmaktadır. Eşlerinden ayrılan kadın veya erkek fark etmeksizin her iki taraf da boşanma kararına uymuş olup herhangi bir itirazda bulunmamışlardır. Talâk ile boşanan kadınlar, mahkemeye başvurarak durumlarını ibraz ettirdikten sonra mehr-i müeccellerini, nafakalarını ve kalan eşyalarını talep edebilmişlerdir.

4.7.2. Muhâla’a ile Boşanma

Muhâla’a, her iki tarafın kendi rızasıyla yaptığı boşanma türüdür. Muhâla’a, talâkın bir çeşidi olup karı-koca arasında meydana gelen ayrılık bain talâk hükmündedir.⁸⁰² “Hul’”, İslam hukukunda, kadının belli bir bedel ödemek şartıyla eşini boşamaya razı etmesi ve evliliğini sonlandırmasıdır.⁸⁰³ İslam hukuku, eşi ile anlaşamayan kadına kocasının boşanma yoluna gitmemesi durumunda kendisi için çekilmez hale gelen evliliklerini bitirme hakkı tanımıştır.⁸⁰⁴

⁸⁰¹ Sak, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 344-178/3.

⁸⁰² Fahrettin Atar, “Muhâllea”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul 2020, s. 397-401; Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 44.

⁸⁰³ Atar, “Muhâllea”, s. 397.

⁸⁰⁴ Bazı hukukçular, İslam hukukunda boşamanın yalnız erkeğe has olduğunu ve kadının böyle bir hakkının bulunmadığını ileri sürmüşlerse de kadın istemediği bir evlilikten iki yoldan biriyle kurtulma imkanına sahiptir. Ya kadın bir mal, umumiyetle mehir alacağı karşılığında kocasını kendisini boşamaya razı eder(muhâla’a) veya belirli durumlarda mahkemeye müracaatla kazai boşanma(tefrik) talebinde bulunur. Muhâla’a kocasının rızası gerektiği halde tefrikte bu rıza aranmaz. Bu arada kadın evlenirken boşama yetkisinin kendisinde de olacağını şart olarak ileri sürmüş, koca da bu şartı kabul etmişse kadının da dilediği zaman kendisini boşama yetkisi vardır. Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 43-44; Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.175.

Muhâla'a ile boşanan kadınlar, müeccel mehirleri ve iddet nafakalarından vazgeçerek veya bazen de ayrıca mal ve nakit vererek karşılığında talâk hakkını kocasından almışlardır.⁸⁰⁵ Bu tür boşanma kadını maddi olarak sıkıntıya sokmasına karşın, istemedikleri evlilikleri bitirmeleri için bir imkân sağlarken, erkek için ise boşanma sonrası maddi sorumluluklarının ortadan kalkmasını sağlamıştır. Maddi açıdan düşünüldüğünde muhâla'a ile evliliklerin bitirilmesi erkekler için daha cazip olmuştur.⁸⁰⁶

Karşılıklı anlaşmaya dayalı boşanma olarak nitelendirilen muhâla'a usulü, Şükran Mahallesi'nde de oldukça sık başvurulanan bir boşanma türü olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz dönemde şer'îye sicillerinden tespit ettiğimiz toplam 14 adet boşanma kaydının %50'si (7 adet) talâk ile boşanma olurken %42'si (6 adet) muhâla'a, %7'si (1 adet) ise tefrik ile boşanmadır. Talâk ve muhâla'a ile boşanmaların neredeyse eşit olduğu dikkat çekmektedir. Talâk ve muhâla'a ile boşanmaların eşit seviyede olmasının bazı nedenleri olabilir. Her iki boşanma türünü incelediğimizde talâk ile boşanmalarda daha çok şartlı veya ahar diyara gitme gibi sebepler etkili olurken, eşi ile geçimsizlik yaşayan kadınların bir an önce bu evlilikten kurtulmak amacıyla muhâla'a ile boşanmayı tercih etmeleri gösterilebilir. Yine erkeklerin, boşanma sonrasında eşlerine verecekleri mehir ve iddet nafakalarını vermemek için kadınları muhâla'aya zorlamaları muhâla'a ile boşanmaların artmasına sebebiyet vermiş olmalıdır.

Şükran Mahallesi'ndeki ailelerde muhâla'anın nedenleri arasında en çok eşler arasındaki şiddetli geçimsizlik ön plana çıkmaktadır. 24 Ocak 1677 tarihli belgede Şükran Mahallesi sâkinelerinden Ayşe bint İsmail mahkemeye başvurarak, “...ben mezbûr Süleymân'ın menkûhası olup lâkin beynimizde hüsn-i zindegânî ve musâfât olmayup vech-i âtî üzere muhâla'a murâd itmekle mezbûr Süleymân yedinde olup benim mülküm olan esvâbımı alup mezbûrun firâşından tevellüd iden sagîre kızım Fâtıma'yı târîh-i kitâb gününden yedi sene temâmına dek nafaka ve kisvesi ve benim merkûm zimmetinde mütekarrer ve ma'kûd-ı 'aleyh olan mehr-i mü'eccelim ve nafaka-

⁸⁰⁵ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.175.

⁸⁰⁶ Yakut, “Aile Kurumunun Oluşması ve Dağılması”, s. 312.

i 'iddet-i ma'lûme ve me'ûnet-i süknâm ve bi'l-cümle hukûk-ı zevciyem mukâbelesinde muhâla'a vechi üzere mezbûr yedinden sekiz esedî gurus alup kabûl ve kabz idüp ve sagîre-i merkûmeyi müddet-i merkûmede infâk ve iksâyâ mâlîmdan iltizâm idüp mezkûr Süleymân'ın zimmetini hukûk-ı mezkûreme müte'allık da'vâ ve nizâ'dan ibrâ-i âmm kâti'ü'l-hisâm ile ibrâ ve iskât eyledim min ba'd bir akça ve bir habbe hak ve 'alâkam kalmadı...", diyerek kocası Süleyman bin Musli ile Muhâla'a ettiklerini belirtmiştir.⁸⁰⁷

Bir başka belgede 24 Temmuz 1677 tarihinde Şükran Mahallesi'nden Raziye bint Ali ile kocası Sefer Beşe ibn İsa'nın "*beynimizde hüsn-i zindegâni ve musâfât olmamağla târîh-i kitâbdan bir gün mukaddem mezbûre Raziye zimmetimde olan mehr-i mü'eccelinden ve me'ûnet-i süknâsından muhâla'a vechi üzere fariğa olup ve nafaka-i 'iddet-i içün yevmi beşer akçaya rıza virmekle ben dahî minvâl-i muharrer üzere merkûmeyi muhâla'a eyledim*" diyerek geçimsizlik nedeni ile muhâla'a eylediklerine dair beyanlarıdır.⁸⁰⁸

22 Ekim 1714 tarihli kayıta yine geçimsizlik nedeniyle Fatıma bint Hüseyin, vekili el-Hâc Mehmed Beşe ibn Mustafa aracılığıyla mahkemeye başvurarak, kocası

⁸⁰⁷ Erkeklerin eşlerini boşamak isteyip de boşanmanın kendilerine yükleyeceği maddi sorumluluktan kaçınmaları sebebiyle eşlerini muhâla'a ile boşamaya zorladıkları da görülmektedir. Bu durum ile karşı karşıya kalan kadın, mecburi olarak muhâla'ayı kabul etmek zorunda kalmaktadır. Eğer kadının çocukları varsa ve onlara bakmaya gücü yok ise mahkemeye başvurarak eşinin kendisini boşamaya zorladığını şahitlerin şهادeti ile kanıtlamak zorundadır. Çoğu defa şahitlerin olmaması sebebiyle kadın bunu ispatlayamamakta ve davadan men edilmektedir. Şükran Mahallesi'nden Ayşe bint İsmail'in durumu da tam olarak böyledir. Mahkemeye başvuran Ayşe bint- İsmail, kocasının kendisini muhâla'a ile boşadığını ve küçük kızı Fatıma'nın "*sagîre kızım Fâtıma'yı târîh-i kitâb gününden yedi sene temâmına dek nafaka ve kisvesi ve benim merkûm zimmetinde*" olacak şekilde kararlaştırıldığını ve bu sebepten dolayı bütün sorumluluğunu üstlendiğini beyan etmiştir. Anlaşılan o ki Süleyman bin Musli, Ayşe bint İsmail'i muhâla'aya zorlayarak hem istediğini elde etmiş yani boşanmış hem de boşanma sonrasındaki maddi külfetinden kurtulmuştur. Bir başka örnek H. Receb 1113/M. 23 Aralık 1701 tarihinde yine Şükran Mahallesi sâkinelerinden Alime bint Recep ile kocası Mehmed bin Recep'in muhâla'a ile boşanmasıdır. Burada da yine Alime bint Recep kocası üzerindeki bütün haklarından feragat ederek sağır oğulları Ali ve Süleyman'ın bütün sorumluluklarını üstlenmiştir. Örteneklerden görüleceği üzere kadın çoğu defa bütün haklarından vaz geçtiği gibi çocukları için de ayrıca fedakârlık yapmak zorunda oldukları anlaşılmaktadır. Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 87-52/3; Solak-Sak, *39 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 258-15671.

⁸⁰⁸ Bazen de kadınlar muhâla'a ile boşanmayı kabul ettikleri halde üzerinden belli bir süre geçtikten sonra mahkemeye başvurarak hala eşi olduğunu ya da talâk ile boşandığını ileri sürerek kocasından vazgeçtiği haklarını mahkeme huzurunda talep edebilmektedir. Bu tür durumlarda yine şahitlerin şهادetine ihtiyaç olup, eğer şahit varsa durum açığa kavuşturularak kadın ya da erkek davadan men edilebilirdi. Raziye bint Ali'nin de bu amaçla mahkemeye başvurduğu, ancak Sefer Beşe ibn İsa'nın beyanı ve şahitlerin şهادetiyle Raziye bint Ali'nin davadan reddedildiği görülür. Akbaş-Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 406-234/6.

Mehmed Çelebi ibn Mustafa ile “*beynimizde hüsn-i zindegâni ve musâfât olmamağla müvekkilem mezbûre merkûm Mehmed zimmetinde mütekarrer ve ma’kûd-ı ‘aleyh olan altı bin akça mehr-i mü’ecceli mukabelesinde on altı gurus bir zolota ve nafaka-i ‘iddet-i ma’lûmesi mukabelesinde beş gurus ahz ve kabz ve sa’ir melbûsâtını dâhî ahz ve kabz ve me’ûnet-i süknâsı kendi üzerine olmak üzere muhâla’i sahihâ-i şer’iye ile hul’ oldu...*”, belirterek, kocası Mehmet Çelebi ibn Mustafa ile muhâla’a usulü boşandıklarını, şahitlerin de şehadeti ile mahkemeye tasdik ettirmiştir.⁸⁰⁹

M. 17 Mayıs 1773 tarihinde eşler arasındaki geçimsizlik sebebiyle mahkemeye intikal ettirilmiş muhâla’a davalarından biri de yine Şükran Mahallesi sakin ve sâkinelerinden olan Fatıma bint Hüseyin ve Mehmed bin Mustafa’nın davalarıdır. Fatıma bint Hüseyin vekili olarak tayin ettiği es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Mehmed’i mahkemeye göndererek, “*zevcim merkûm Mehmed ile beynimizde hüsn-i zindegâni ve musâfât olmamağla kendime mü’teallık bi’l-cümle merbûastım ahz ve kabz idüp zevcim merkûm Mehmed zimmetinde mütekarrer ve ma’kûd-ı ‘aleyh olan on bin akça mehr-i mü’eccelimden bâ’de’l-hibe bâki kalan dört bin akçe mehr-i mü’eccelim ve nafaka-i ‘iddet-i ma’lûme ve me’ûnet-i süknâmdan fariğa olup zevcim merkûm ile muhâla’i sahihâ-i şer’iye ile hul’ oldu...*”, diyerek muhâla’a ile boşandığını bildirmiştir.⁸¹⁰

Şükran Mahallesi’nde muhâla’a ile evliliği sonlandıran bir diğer husus eşleri ahar diyara giden kadınların boşanmalarıdır. Genellikler erkekler ahar diyarlara gittiklerinde verdikleri süre zarfında dönmemeleri durumunda vekilleri aracılığıyla karısını hul’ edebilirdi. 19 Temmuz 1726 tarihli belgede Şükran Mahallesi sakinlerinden olup ancak İzmir’de ikamet eden Ali bin Abdullah, karısı Şerîfe Hûbân bint es-Seyyid Mehmed’e 14 ay içerisinde dönmemesi durumunda vekili aracılığıyla muhâla’a ile boşanmayı teklif etmiştir. Nitekim Ali bin Abdullah İzmir’den dönmemiş ve babası Abdullah bin Hasan’ı kendisine vekil tayin ederek bu durumu mahkemeye intikal ettirmiştir. Ali Bin Abdullah’ın babası ve aynı zamanda vekili olan Abdullah bin Hasan, mahkemeye gelerek “*târîh-i kitâbdan on dört ay mukaddem müvekkilim*

⁸⁰⁹ Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 173-86/3.

⁸¹⁰ Sak, 46 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 139-89/1.

oğlu merkûm ‘Âlî eğer zevcem mezbûre Şerîfe zimmetimde mütekarrer ve ma’kûd-ı ‘aleyh olan dört bin akça mehr-i mü’eccelinden fârîga olup ve nafaka ve ‘iddet-i ma’lûme ve me’ûnet-i süknâsı dahî kendi üzerine olmak üzere hul’a tâlibe ve râgibe olur ise tarafımdan vekîlim olup zevcem mezbûre Şerîfe Hûbân’ı hul’ eyle...” dediğini ve kendisinin oğlunun vekili olarak bu boşanmayı şahitlerin de şهادetleriyle ve Şerîfe Hûbân bint es-Seyyid Mehmed’in de isteğiyle gerçekleştirilmesini kadıdan talep etmiştir.⁸¹¹ Hasan bin Abdullah ve Abdurrahman bin Abdulkerîm’in şahitlikleri ve Şerîfe Hûbân es-Seyyid Mehmed’in de boşanmayı kabul etmesi ile boşanma gerçekleşmiştir. Her iki taraf da mahkemeye kendileri gitmemiş vekillerini göndererek boşandıklarını tasdik ettirmişlerdir.⁸¹²

Şükran Mahallesi’nde dikkat çeken hususlardan biri de eski kocaların muhâla’a ile boşandıkları halde eski karılarının bir başkasıyla evlenmelerine mâni olmalarıdır. Bu durumlarda eski koca, muhâla’a ile eski karısını boşadığını inkâr etmektedir. Böyle bir durumla karşılaşan kadın, mahkemeye başvurarak bu hususu şahitlerin şهادetleriyle açığa kavuşturmaları gerekir. 23 Aralık 1701 tarihli belgede Şükran Mahallesi sâkinelerinden olan Alime bint Recep, eski kocası Mehmed bin Recebin kendisini hul’ eylediğini, kendisinin ise yeniden evlenmek istediğini ancak Mehmed bin Recep’in muhâla’ayı inkâr ederek buna mani olduğu gerekçesi ile mahkemeye başvurarak eski kocasından şikâyetçi olmuştur.⁸¹³ Mehmed bin Recep ise ifadesinde Alime bint Recep’i hul’ eylemediğini söyleyerek inkâr etmiştir. Bunun üzerine İbn Tûfî Mahallesi’nden Abdullah Çelebi bin Receb ve Alîşerbefî Mahallesi’nden Abdullah Çelebi bin Recep’in şahitliğine başvurulmuştur. Abdullah Çelebi bin Receb

⁸¹¹ “...mezbûre Şerîfe Hûbân’ı dahî minvâl-i muharrer üzere dört bin akça mehr-i mü’eccelinden fârîga olup ve nafaka-i ‘iddet-i ma’lûme ve me’ûnet-i süknâsı dahî kendi üzerine olmak üzere hul’a tâlibe ve râgibe olmağın ben dahî bi’l-vekâle müvekkile-i mezbûre Şerîfe Hûbân’ı hul’ eylediğimde ol dahî hul’-ı mezbûru ba’d-e’l-kabûl hukûk-ı zevciyete müte’allıka ‘âmme-i de’âvî ve mütâlebât ve îmân ve muhâsamâtdan ehadihümâ âharın zimmeti ibrâ-i ‘âmm kâtî’ü’l-hısâm ile ibrâ ve istikât eylediler...” Sak-Çetin, 50 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 288-127/1.

⁸¹² Şerîfe Hûbân bint es-Seyyid Mehmed’in vekili Mûsâ Beg ibn Mehmed’dir.

⁸¹³ “...Mehmed bin Receb mahzarında üzerine da’vâ ve takrîr-i kelâm idüp târîh-i kitâb senesi şehri- Rebî’ü’l-âhîrinin yirmi ikinci günü mezbûr Mehmed zevcim iken beni zimmetinde mütekarrer olan bi’l-cümle mehr-i mü’eccelim ve ‘iddet nafakası ve me’ûnet-i süknâm üzerine ve sagîr oğullarım ‘Âlî ve Süleymân benim yedimden nez’ olunmayup kendi mâlım ile nafaka ve kisvelerini görüp ve eğer yedimden nez’ iderse yevmî onar akça nafaka virmek üzere beni muhâla’a idüp ben dahî hul’-ı meşrûhu kabûl itmişidim hâlâ âharı tezevvüc murâd eylediğimde mâni’ olmuştur...” Solak-Sak, 39 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 258-156/1.

ve Mehmed bin Recep, “*târîh-i kitâb senesi şehr-i Rebî’ü’l-âhîrinin yirmi ikinci günü bizim huzûrumuzda merkûm Mehmed zimmetinde mütekarrer olan bi’l-cümle mehr-i mü’ecceli ve nafaka-i ‘iddet-i ma’lûme ve me’ûnet-i süknâm üzerine ve oğulları sagîrân-ı merkûmânı mezbûre ‘Âlime kendi mâlından hücründe infâk idüp yedinden nez’ itmeyüp eğer nez’ iderse yevmî onar akça nafaka virmek üzere mezbûre ‘Âlime’yi muhâla’a ve kat’-ı ‘alâka eyledi ol dahî kabûl eyledi biz bu husûsa şâhidleriz şehâdet dahî ideriz*” diyerek Alime bint Recep’in muhâla’a ile boşandığını belirtmişlerdir. Şahitlerin şهادetleri ile muhâla’a ispatlanmış olup Mehmed bin Recep davadan men edilmiştir.⁸¹⁴ Bu davada muhâla’anın neden gerçekleştiğine dair bir bilgi verilmemiştir. Ancak Alime bint Recep’in kocasından boşanmasında zaruri bir durum olduğu ve bu boşanmayı bizzat kendisinin istediği açıkça görülmektedir. Bu kanıya varmamızın sebebi ise Mehmed bin Recep’in eski karısının evlenmesine müsaade etmediği gibi muhâla’ayı reddetmesidir.

Netice itibariyle Şükran Mahallesi'nde muhâla’a ile boşanmalarda en çok eşler arasındaki geçimsizlik veya anlaşamamazlık sebep olmuştur. İkinci olarak da erkeklerin başka yerlere giderken arkalarında bıraktıkları eşlerini vekilleri aracılığıyla boşamalarıdır. Bu yolla yaşanan ayrılıklarda tarafların isteyerek mi yoksa zorunluluktan dolayı mı anlaşarak boşandıkları soru işaretidir. Kadınlar, sorunlu evliliklerini sonlandırmak için mehr-i mü’eccel, nafaka-i iddet ve ma’lûme ve me’ûnet-i süknâsından vazgeçerken bunun yanında alacaklı oldukları, eşya, para ve malları da kocasına bırakmak zorunda kalmıştır.⁸¹⁵ Bunun haricinde bazı durumlarda babanın sorumluluğunda olan çocukların bakım masrafları ve nafakalarını da kadınların üstlendiği görülmektedir.⁸¹⁶

⁸¹⁴ Solak-Sak, 39 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 258-156/1.

⁸¹⁵ “...akça mehr-i mü’eccelinden fârîga olup ve nafaka ve ‘iddet-i ma’lûme ve me’ûnet-i süknâsı...”, Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 87-52/3; 406-334/2; Solak-Sak, 39 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 258-156/1; Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 173-86/3; Sak, 46 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 139-89/1; Sak-Çetin, 50 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 288-127/1.

⁸¹⁶ Kıvrım, Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat, s.184; Akbaş-Sak, 13 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 87-52/3; Solak-Sak, 39 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 258-156/1.

4.7.3. Tefrik

Evlilik birliğini sona erdiren boşanma türlerinden birisi de tefriktir. Tefrikte kocanın irade-i beyanıyla değil⁸¹⁷ kadı hükmü ile boşanma gerçekleşmektedir.⁸¹⁸ İslam hukukuna göre tefrik ile boşanmanın nedenleri; özür, hastalık, nafaka ödememe, kötü muamele, geçimsizlik ve gaiplik-terk sebep olarak gösterilmiştir.⁸¹⁹ Osmanlı Devleti'nin resmi mezhebi olan Hanefi mezhebine göre sadece kocada bulunan ve evliliğe mâni olan cinsel hastalık veya kusur boşanma sebebidir.⁸²⁰

Şükran Mahallesi'nde incelediğimiz dönemde şer'îye sicillerinde tefrik ile boşanmaya dair bir adet kayıt vardır. Bir diğer konu ise buluş çağına gelmeden küçük yaşta aile zoruyla evlendirilen kadınların, buluşa erdikten sonra mahkemeye başvurarak nikâhlarını feshettirmelerine dairdir. 14 Haziran 1703 tarihinde Şükran Mahallesi'nden Emine bint Ali, nikâh feshi için mahkemeye başvurarak zevci Ahmed bin Abdullah'tan şikâyetçi olmuştur. Kendisinin küçük yaşta ve henüz buluşa ermeden annesi İsmihan Hatun tarafından Ahmed bin Abdullah ile nikâhladığını bildirmiştir. Emine bint Ali 15 yaşında olduğunu ve henüz yeni buluşa erdiğini belirterek bu nikâh akdinin kendi rızası dahilinde olmadığını ve bu nikâhın feshedilmesini talep etmiştir.⁸²¹ Aynı şekilde zevci Ahmed bin Abdullah'ta bu nikâh akdinin feshedilmesini talep etmiştir.⁸²² Mahkeme tarafından Ahmed bin Abdullah ve şahitlerin de tasdiki ile

⁸¹⁷ Tefrik ile boşanan kadın, Talâka olduğu gibi müeccel mehrini ve iddet nafakasını alabilmektedir.

⁸¹⁸ Aydın, "Tefrik", s. 1.

⁸¹⁹ Aydın, "Tefrik", s. 1-2.

⁸²⁰ Tefrik ile boşanma konusunda mezhepler arasında görüş ayrılıkları mevcuttur. Hanefi mezhebinde Ebu Halife ve Ebu Yusuf, bu boşanmaya kati suretle karşı çıkmış sadece kocanın iktidarsız olması durumunda boşanmanın gerçekleştirilebileceğini söylemiştir. İmam Muhammed ise iktidarsızlık dışında akıl hastalığı, cüzam gibi hastalıkların da tefrik sebebi olabileceğini savunmuştur. Malikiler ve Hanbeliler kusur, nafakanın ödenmemesi, gaiplik-terk ve kötü muamele ve geçimsizlik olmak üzere dört hususu da tefrikin sebebi olarak kabul etmişlerdir. XVI. yüzyıl ortalarına kadar Hanefi içtihatlarının yanı sıra gaiplik-terk ve nafaka bırakılmaması hususlarında Şafi içtihatlarına da başvurulmuştur. Şeyhülislam Ebussuud Efendi döneminde "bu diyarda şafi kavliyle amel etmek memnudur" denilerek tefrik ile boşanmada şafi içtihatları yasaklanmıştır. Bu durum tefrik ile boşanmanın önünü kapatırken buradan doğan boşluk muhâla'a ile doldurulmuştur. Gül Akyılmaz, "Osmanlı Aile Hukukunda Kadın", *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 672; Aydın, "Tefrik", s. 4-7; Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukuku*, s. 46-50; Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.191.

⁸²¹ Sak, 40 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 302-204/2.

⁸²² "...Şükrân mahallesi sâkinelerinden bâ'isetü'l-kitâb Emine bint 'Alî nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzîmü't-tevkîrde zevci Ahmed bin 'Abdullah mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp bundan akdem ben sagîre iken velî-i gayr-ı müceyyezim olan vâlidem hâzır-ı bi'l-meclis İsmîhân Hatun beni mezbûr Ahmed'e tezvîc ve 'akd-ı nikâh itmîşidi lâkin ben hâlâ on beş yaşîma dâhil ve târîh-i kitâb günü bâliğa olup hîn-i bulûğumda meclis-i şer'de gelüp 'akd-ı nikâh-ı mezbûru red ve fesh ve tefrik

bu nikâh akdinin Emine bint Ali'nin rızası olmadan gerçekleştirildiği ve bu sebeple nikâh akdinin feshedilmesine karar verilmiştir.

Şükran Mahallesi'nde tefrik ile boşanmaya dair mahkemeye intikal eden bir diğer belge de kocası ahar diyara gidip verdiği süre zarfında dönmemesidir. Bu durumda kadın yeniden evlenmek istediğinde mahkemeye başvurarak bu durumunu şahitlerle ispat etmesi gerekmektedir. 25 Aralık 1714 tarihli belgede Şükran Mahallesi sâkinelerinden Alime bint Recep, “...bundan akdem zevcim Yûsuf bin Süleymân nâm kimesne diyâr-ı âhara ‘âzim oldukda nafaka ve kisveme kefl taleb eylediğimde eğer beş altı aya değin gelüp mülâkî olmazsam ihtiyârın yedinde olsun deyup merkûm İbrahîm dahî nafakama kefl olmağla hâlâ müddet-i merkûme temâm olup ben dahî nefsimi ihtiyâr ve dilediğim kimesneye tezvîc murâdımdır merkûm İbrahîm'den su'âl olup takrîri tahrîr ve nafakam alvirilmesi matlûbumdur...”⁸²³ diyerek durumunu mahkemeye bildirmiştir. Yine aynı mahalle sakinlerinden bu hususa şahit olan Mehmed beg ibn Mahmud ve İbrahim bin Mehmed, “eserü'l-istişâd fî'l-hakîka mezbûre ‘Âlime'nin zevci olan Yûsuf bin Süleymân nâm kimesne bundan akdem diyâr-ı âhara ‘âzim oldukda bizim huzûrumuzda mezbûre ‘Âlime nafaka ve kisvesine kefl taleb eyledikde merkûm Yûsuf eğer ben altı aya değin gelüp mülâkî olmazsam ihtiyârın yedinde olsun deyüp ve merkûm İbrahîm mezbûre ‘Âlime'nin nafaka ve kisvesine kefl olmağla hâlâ müddet-i merkûme altı ay temâm olmuşdur biz bu husûsa bu vech üzere şâhidleriz ve şehâdet dahî ideriz...”⁸²⁴ diyerek Alime bint Recep'in doğru söylediğine şahitlik etmişlerdir. Şahitler ile Alime bint Recep'in durumu kanıtlandıktan sonra mahkeme kararıyla bir başkasıyla evlenmesine izin verilmiştir.

Şükran Mahallesi'nde evliliğin sonlandırılmasında en az tefrik ile boşanma görülmektedir. Genel olarak ahar diyara giden eşler, karılarını ya talâk-ı selâse ile ya da muhâla'a ile boşamayı tercih ettikleri için tefrike ihtiyaç duyulmamış olmalıdır.

olunmak murâd iderin su'âl olunsun didikde gıbbe's-su'âl mezbûr Ahmed cevâbında ibtâl-i fesh icâb ider bir şey'i beyâna kâdir olmamağın hâkim-i mevki'ü'l-kitâb tûbâ lehu ve hüsn-i me'ab hazretleri mezbûre Emine'nin talebiyle nikâhının fesh ve tefrikine hükm idüp mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu...”
Sak, 40 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 302-204/2.

⁸²³ Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 300-142/1

⁸²⁴ Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 300-142/1.

4.8. Ailenin Dağılmasından Sonraki Süreçte Çocukların Korunması: Vasilik ve Nezaret

Boşanma ve ölüm sonrası aile kurumunun dağılmasıyla birlikte geride kalan çocukların yiyecek, içecek, giyim, barınma gibi ihtiyaçların karşılanmasında vasilik ve nezaret kurumunun önemli bir yeri vardır. Şer’iye sicillerinde Şükran Mahallesi’nde vasilik ve nezaret kurumuna dair çok sayıdaki örnek, çocukların ve onların haklarının korunması hususunda önlem alınmasına dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

4.8.1. Vesâyet

İslam hukukunda vesayet, ehliyeti bulunmayan ya da eksik olan veya ehliyeti sonradan kısıtlanmış kişilerin mallarını koruma, işletme, onlar adına mallarında tasarrufta bulunma yetki ve sorumluluğunun üstlenilmesidir.⁸²⁵ Bu sorumluluk aile bireyleri (baba, dede vs.) tarafından verilirken, kimsesi olmayıp vesayete ihtiyacı olanlar adına ise kadı tarafından belirlenen vasiliği üstlenecek kişiler tayin edilmektedir.

Vesâyet yetkisi baba veya dede tarafından veriliyorsa *mûsî*, yetki verilen kişiye *vasî* ya da *mûsâ ileyh*, vesâyetin sağladığı yetki ve yüklediği sorumluluğa *mûsâ bih*, vesâyet altında olan kişiye ise *mûsâ aleyh* denilmektedir.⁸²⁶ Eğer vasî kadı tarafından tayin ediliyorsa *vasîyy-i mensub* veya *vasîyyü’l-kadı* denilmektedir.⁸²⁷ Bir kimsenin vasî olabilmesi için akıllı, baliğ, hür, müstakim ve tasarrufundaki yetkileri kullanmaya haiz ve Müslüman olması şarttır.⁸²⁸

Şükran Mahallesi’nde annesi ya da babası veya her ikisi de vefat eden çocukların korunması ve kollanmasında, kendilerine miras olarak intikal eden malların korunması ve işlenmesinde vasilik kurumu önemli bir yer edinmiştir. Mahalleye ait şer’iye sicillerine yansıyan vasî tayinlerinde, babası ölen çocukların ağırlıkta olduğu ve

⁸²⁵ Ali Bardakoğlu, “Vesâyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 66.

⁸²⁶ Bardakoğlu, “Vesâyet”, s. 66.

⁸²⁷ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.195.

⁸²⁸ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.194.

anneleri tarafından vesayet altına alındıkları görülür.⁸²⁹ Tespit edilen bir vesayet davasında babası ölen çocuğun vasîliği amcasına verilmiştir.⁸³⁰ İncelediğimiz dönemde Şükran Mahallesi'nde sahipsiz kalan çocuklara ve bu nedenle kadı tarafından vasî tayin edildiğine rastlanılmamıştır.

Vasîlik görevini üstlenen kişilerin, vasîliğe ehil olması, dindar ve müstakim olmasına dikkat edilmiş olup bu husus belgelerde belirtilmiştir. Vâsiler güvenilir kimseler olmak zorundadır. Güvenilir olmadığı tespit edilen kişiler vasîlik görevlerinden men edilerek yerine yeni bir vasî tayin edilmektedir. Şükran Mahallesi'nde vasîlik görevini üstlenen kişilerde ihanete dair bir belgeye rastlanmamıştır. Vâsiler, herhangi bir şekilde kendilerine emanet edilen malları alıp satamaz veya zarar verici bir tasarrufta bulunamazlardı.⁸³¹ Eğer çocukların zaruri nafaka ihtiyaçları sebebiyle mal satışı yapılacaksa kadı izni şarttı. 26 Nisan 1677 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Mehmed'in sulbî kebir oğulları, Ali, Mustafa, Nebi ve sulbiye sağıre kızı Hatice'nin annesi ve vasîsi olan Ayşe bint İsa, çocukların zaruri nafakası için Avgun Irmağı kurbunda bulunan 2 örtme, arz-ı hâliye, eşcâr ve kürümü 4 tahta bağını mahkeme izni ile satmıştır.⁸³²

⁸²⁹ H. 29 Zi'l-ka'de 1102/M. 24 Ağustos 1691'de Şükran Mahallesi'nden Mehmet bin el-Hâc Hasan'ın vefat etmesi üzerine küçük oğlu Hasan ve küçük kızı Müslime ve Ayşe'ye anneleri Alime hatun vasî tayin edilmiştir. Sak, 37 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 33-21/3; H. 5 Şevval 1103/M. 20 1692 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden Mehmed ibn el-Hâc Ahmed'in vefatı üzerine sulbî sağıre kızları Şerife, Havva, Ayşe, Raziye, Rahime ve sulbî sağır oğulları Seyyid Süleyman ve Seyyid Mustafa'ya anneleri Hanife bint Mustafa vasî tayin edilmiştir. Solak-Sak, 38 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 45-32/3; H. 25 Receb 1119/M. 2 Ekim 1707'de Şükran Mahallesi sakinlerinden Cavidoğlu Mehmed Beşe'nin vefatı üzerine sulbiye sağıre kızları Hatice, Şehri, Raziye ve Nesli'ye anneleri Döndü bint Abdurrahman vasî tayin edilmiştir. Sak, 43 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 175-130/1; H. 8 Şevval 1138/M. 9 Haziran 1726 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden Seyyid Süleyman Efendi ibn es-Seyyid el-Hâc İbrahim'in vefatı üzerine sulbî sağır oğlu es-Seyyid İbrahim ve sulbiye sağıre kızı Şerife Fatıma'ya annesi Ayşe bint el-Hâc vasi tayin edilmiştir. Sak-Çetin, 50 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 227-102/2; H. 29 Cemâziye'l-ahir 1143/M. 9 Ocak 1731 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden Ahmed bin Hacı İsmail'in vefat etmesi üzerine sulbiye sağıre kızları Emine ve Anakadın'a annesi Ayşe bint Osman vasî tayin edilmiştir. Sak, 52 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 91-46/3; H. 28 Şevval 1143/M. 6 Mayıs 1731 tarihinde Şükran Mahallesi'nde vefat eden Abdullah bin Hasan'ın sulbî sağır oğlu Halil'e annesi Fatıma bint İbrahim vasî tayin edilmiştir. Sak, 52 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 302-136/3;

⁸³⁰ H. 28 Şevval 1143/M. 6 Mayıs 1731 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden olup vefat eden Abdullah bin Hasan'ın sulbî sağır oğlu Mehmed'e amcası Hasan bin Abdurrahman vasî tayin edilmiştir. Sak, 52 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 303-136/4.

⁸³¹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s.196.

⁸³² Akbaş-Sak, 13 *Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 254-147/2.

Çocuklar büyüdüklerinde mahkemeye başvurarak akil baliğ olduklarını artık kendi mallarının zapt ve tasarrufunu yapabilecekleri yaşı geldiklerini belirterek vasilerinin ve nazırlarını üzerinde olan bütün miraslarını kendi üzerlerine alabilmektedirler. 6 Kasım 1706 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden el-Hâc Süleyman bin Ahmed Efendi mahkemeye başvurarak, kendisinin belli bir yaşı geldiği ve akil baliğ olduğunu, kendisine intikal eden miras mallarını zapt ve tasarruf edebileceğini belirterek vasîsi olan Alime bint Ali Dede ve nazırı Mehmed bin Ali Dede'den kadı huzurunda talep etmiştir. Mahkeme kararı neticesinde tüm haklarını kendi üzerine almıştır.⁸³³

Bazı kişiler de ölmeden önce küçük çocuklarına ve mallarına vasî-i muhtar tayin edilmektedir. Bu tayinlerden çocuklar için tayin edilenler mahkemede yapılmazken misafir veya hasta olanların vasî-i muhtar tayinleri kadı tarafından görevlendirilen görevlilerin huzurunda yapılmaktadır.⁸³⁴ 6 Mayıs 1731 tarihinde Şükran Mahallesi sakinlerinden Ahmed bin Hasan, vefatından 25 gün önce hasta yatağında yatarken mahkeme tarafından görevlendirilen Mevlana Mustafa Efendi ibn Hasan Efendi huzurunda “...ben sarây-ı bekâya intikal eylediğimde sülüs malımdan elli guruş ifraz olunup techiz ve tekfin ve sa’ir mesârif-i defnim için yirmi beş guruş ve Medine-yi Münevvere’den bâdel-i hacc-ı şerif için yirmi beş guruş ve mahalle-i mezbûrede vâki’ mescid-i şerif çerâğına beş guruş harc oluna...” diyerek vasiyette bulunmuş ve oğlu Hasan’ı vasî-i muhtar tayin etmiştir.⁸³⁵

İslam hukukunda çocuğun miras mallarını korumak amacıyla birden fazla vasî tayini yapılabildiği gibi vasî ile beraber nazır da tayin edilebilmektedir.⁸³⁶ Şükran Mahallesi’nde de vasî ve nazırın birlikte tayin edildiği belgelerden anlaşılmaktadır. Ancak nazırın vasî kadar yetkisi yoktur.⁸³⁷ Nazırın görevi vasînin kendisine emanet olan miras mallardan yapacağı tasarrufları kontrol etme görevi vardır. Yine nazırın bilgisi olmadan vasînin bu mallardan tasarruf etme hakkı yoktur.⁸³⁸

⁸³³ Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 50-39/3.

⁸³⁴ Kıvrım, Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat, s.196.

⁸³⁵ Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 301-136/2.

⁸³⁶ Sak, 40 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 341-288/3; Sak, 42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 50-39/3.

⁸³⁷ Kıvrım, Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat, s.198.

⁸³⁸ Kıvrım, Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat, s.198.

4.9. AİLENİN YAŞADIĞI MEKÂN: EV ve EŞYALAR

4.9.1. Evler

İnsanlık tarihi boyunca en temel ihtiyaçlarından birisi barınmadır. İnsanın yaşadığı çevrenin coğrafi şartlarına uygun olarak her türlü dış etkenlerden korunmak amacıyla meydana getirdiği fiziksel yapıya ev denilmektedir.⁸³⁹ Türk dilinde “ev, iv, iww, öy, üy, eb, ep, ve öm” gibi şekillerde görülen kelimelerin sözlükteki karşılığı, “barınak, çadır”, olup bazı dillerde ise “kadın ve aile” anlamlarına gelmektedir.⁸⁴⁰ Osmanlı şehir tarihinde aileyi tek çatı altında toplayan mekân olan ev, önemli bir olgu olarak görülmüştür.⁸⁴¹ Ev, aile için barınak işlevselliğinin yanı sıra aileyi koruyan ve mahremiyetini gizleyen, yaşantısını dış dünyadan soyutlayan bir yapı olarak inşa edilmiştir.⁸⁴²

Osmanlı mahallelerinin ana sütunu evler oluşturmakta, mahalleye belli bir biçim ve ruh vererek içindeki diğer yapılar ile bütünleşmektedir.⁸⁴³ Genelde evlerin mimari yapısı, İslam mimarisine uygun olarak evin iç cephesinde kalan bir bahçe, üst katın temelini dışına taşan çıkıntısı, bu çıkıntılardaki pencereler şeklinde olmaktadır.⁸⁴⁴ Alada ise evlerin mimarisini “yüksek çevre duvarları, iç avlular, gizli pencereler ve kadınların gözlerden irak kalarak çevreyi seyredebilecekleri kafesli çıkmalar, içerisinin görünümünü engellemek için bir duvara açılan giriş kapısı, ziyaretçiler için ayrı ayrı kadın ve erkek mahalleleri ve komşuların mahremiyetini korumak için binaların yüksekliğindeki eşitlik” olarak tarif etmektedir.⁸⁴⁵

Osmanlı mahallelerinde üç tip ev inşası görülmektedir. Bunlar tek katlı evler, iki katlı evler ve (mükellef) geniş ve büyük evlerdir.⁸⁴⁶ Evlerin yapılarına bakıldığında kesin bir ifade ile mahallelinin zengin veya fakir olarak ayrımını yapmak pek mümkün değildir. Osmanlı mahallelerinde bu ayrımın olmadığını örnekleriyle açıklayan

⁸³⁹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 203.

⁸⁴⁰ Nebi Bozkurt, “Ev”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 502.

⁸⁴¹ Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya*, s. 150.

⁸⁴² Kıvrım, *XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 203.

⁸⁴³ Köksal, “Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği”, s. 132.

⁸⁴⁴ Erdoğan, *Mahalle Muhtarlığı*, s. 48.

⁸⁴⁵ Alada, *Mahalle*, s. 147.

⁸⁴⁶ Erdoğan, *Mahalle Muhtarlığı*, s. 55.

Ortaylı, “mahalle henüz sınıf ve statü farklarının biçimlendirmedeği bir fiziki mekândır. Bir paşanın konağının karşısında basit bir evkaf kâtibinin aş boyalı küçük evi, ilmiye ricalinden bir efendinin kaşanesinin yanı başında mahalle su yolcusunun kulübesi bulunur. Bütün bu insanlar birbirleriyle her gün karşılaşır, etiket farklılıklarına rağmen muhatap olurlardı. Paşanın vekilharcı ile müderrisin damadı, su yolcu ile evkâfın küçük kâtibi aynı kahvehanede toplanıp görüşürlerdi. 18. yüzyıl ve hatta 19. yüzyıl başlarında büyük şehirlerin mahallelerinin bile toplumsal sınıflaşmaya göre biçimlenmiş belirgin bir mekân farklılaşması yoktu”⁸⁴⁷ ifadelerini kullanmıştır. Bu durum, mahallelerde sosyoekonomik bir statünün doğmasını engellemiştir.

Evler, birer özel mülkiyet olmasına karşın mahallenin sosyal ve dini yapıları ile birlikte tamamlayıcı ögesidir. Aynı zamanda aile ve toplum hayatında vazgeçilmez mekânlardır. Genel olarak evin tanımı ve Osmanlı’da ev yapısına dair kısaca değindik. Bu doğrultuda konumuz olan Şükran Mahallesi’ndeki evlerin bölümlerine dair bilgi verildikten sonra evin fiziki yapıları belirtilecektir.

Sofa, odalar arasındaki geçişi sağlayan kısmen açık veya tamamen kapalı olan odalardır.⁸⁴⁸ Sofaların biraz daha küçük olanlarına ise “mabeyn” denilmekte olup evin giriş veya hol kısmını teşkil etmektedir.⁸⁴⁹ XVIII. ve XX. yüzyıl Anadolu’sunda yaygın olan ev deyimi olarak sofa, ev satışı belgelerinde fazla bilgi verilmemesi nedeniyle hol olarak kullanıldığı düşünülmektedir.⁸⁵⁰ Evlerin sofa kısmı genelde Konya evlerinde, özelde Şükran Mahallesi’ndeki evlerde mevcut olan birimdir. Şükran Mahallesi’ne ait Ek- 1’deki tabloda verilen 33 evin 17’sinde sofa bulunmaktadır.⁸⁵¹

Tabhane, günümüzde evlerin müstemilatı olarak kullanılmayan bir tabir olup, genelde misafir odası olarak kullanılan birimdir. Misafir odası olabileceği gibi günlük olarak da kullanılabilen ve evin diğer odalarına göre ölçü olarak biraz daha büyük odalardır.⁸⁵² Şükran Mahallesi’nde tespit edilen ek-1’deki toplam 33 ev satışından

⁸⁴⁷ Ortaylı, *İdare Tarihi*, s. 305.

⁸⁴⁸ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 204.

⁸⁴⁹ Celile Berk, *Konya Evleri*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1951, s. 180.

⁸⁵⁰ Özcan, *Mülk Satışları ve Fiyatlar*, s. 16.

⁸⁵¹ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁸⁵² Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 204.

22'sinde 1'er tabhane, 3'ünde 2 tabhane ve 1'inde 3 tabhane bulunmaktadır.⁸⁵³ 7 evde ise tabhane bulunmamaktadır.

Tablo- 13 Şükran Mahallesi'nde Evlerde Bulunan Tabhane Sayısı

Mahalle	Ev Sayısı	1 Tabhaneli	2 Tabhaneli	3 Tabhaneli	Tabhanesi Olmayan Ev
Şükran Mahallesi	33	22	3	1	7
% Dağılımı	% 100	% 66,66	% 9,09	% 3,03	% 21,22

Oda, evin en önemli birimi olarak bir ailenin günlük yaşamını idame ettirecek şekilde dizayn edilmiştir.⁸⁵⁴ Gündüz oturma odası, yemek odası ve geceleri yatak odası işlevi gören bu birim, Türk göçebe kültürünün bir devamı olup göçebelikte çadır, yerleşik hayatta oda olarak işlevini sürdürmüştür.⁸⁵⁵

Odaların boyutları genellikle standart olup genişlikleri 3,5 metre, uzunlukları 5 metreyi geçmeyecek şekilde inşa edilmiştir.⁸⁵⁶ Boyutlarında bazen hafif surette değişimler olup boyutları 5 metre yerine 5,25, 4, 85, enleri 3,50, 3,60, 3,75 olsa da genellikle 5,50×5 metre olarak belirlenmiştir.⁸⁵⁷ Yüksekliği, 2,75, 2, 90 arasında olup iki katlı evlerde 3, 3,5, 4 metreye kadar ulaşabilmektedir.⁸⁵⁸

Şükran Mahallesi'ndeki evlerin odalarının özellikleri, boyutları ve yüksekliklerini tespit edememekteyiz. Ancak genel Konya evleri ile benzer özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Ev satışlarından tespit edilen evlerin oda sayılarına bakıldığında toplam 33 evin 14'ü tek odalı, 13'ü 2 odalı, 3'ü 3 odalı, 4'ü ise 4

⁸⁵³ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi'nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁸⁵⁴ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 205.

⁸⁵⁵ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 205.

⁸⁵⁶ Berk, *Konya Evleri*, s. 135.

⁸⁵⁷ Berk, *Konya Evleri*, s. 135.

⁸⁵⁸ Berk, *Konya Evleri*, s. 135.

odalıdır.⁸⁵⁹ Aşağıda tablo 14’te görüldüğü üzere mahalledeki evlerin %42’sini tek odalı, %39,39’luk kısmını 2 odalı evler oluşturmaktadır. 3 ve 4 odalı evler hemen hemen yok denilecek kadar azdır. Genel dağılım içerisinde en fazla yığılma tek odalılar olup, onu 2 odalılar takip etmiştir.

Tablo- 14 Şükran Mahallesi’ndeki Evlerin Oda Dağılımları

Mahalle	Ev Sayısı	1 Odalı	2 Odalı	3 Odalı	4 Odalı
Şükran Mahallesi	33	14	13	3	4
% Dağılımı	%100	%42, 42	%39, 39	%9, 095	%9, 09

Ev satışlarında evlerin müstemilat kısmı açıklanırken genellikle oda, sofa, tabhane gibi oturulabilir yerler ile içinde oturulmayan, mutfak, hamam, kiler, ahır, çardak, örtme, kenef, samanlık, izbe gibi diğer bölümler evin tamamlayıcı öğeleri olarak verilmiştir.⁸⁶⁰ İçerisinde oturulmayan ancak sakinlerinin ihtiyaçlarına binaen yapılmış olan bu müstemilatlar, tek bir iskân birimini ifade etmektedir.⁸⁶¹ Evlerin hemen hepsinde var olan bu müstemilatlar, evin ana inşasının dışında var olan eklentilerdir. Örneğin kenef, ahır, izbe, çardak, örtme, samanlık havlu gibi bölümler evin dışında olup hemen bitişiğinde yapılmış bölümlerdir.⁸⁶² O hanede ikamet eden sakinler, bu bölümlerin hepsini ortak kullanmaktadır. Bunun dışında nadir de olsa evin bitişiğinde yer alan küçük bahçeler de evin müstemilatı içerisine dahi olmaktadır.⁸⁶³

Avlu, zemini kısmen veya tamamen taşla döşenmiş olan belli bir ebatı bulunmayıp evin arsasına göre şekillenen, yüksek duvarlar ile çevrili evin giriş holünü oluşturan kısımdır.⁸⁶⁴ Konya sicillerinde avlu ile beraber hayat terimi de

⁸⁵⁹ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁸⁶⁰ Özcan, *Mülk Satışları ve Fiyatlar*, s. 16.

⁸⁶¹ Behar, *Kasap İlyas Mahallesi*, s. 76.

⁸⁶² Behar, *Kasap İlyas Mahallesi*, s. 75.

⁸⁶³ Özcan, *Mülk Satışları ve Fiyatlar*, s. 17.

⁸⁶⁴ Berk, *Konya Evleri*, s. 198.

kullanılmıştır.⁸⁶⁵ Şükran Mahallesi'ne ait incelenen sicillerde hayat terimine rastlanılmamış olup, avlu kullanılmıştır.

Şükran Mahallesi'ndeki ev satışlarında 33 evden 23'ü tek avluludur.⁸⁶⁶ 4 evde ise 2 veya daha fazla avlu olup meyve ağaçları bulunmaktadır.⁸⁶⁷ Bazı ev satışlarında meyve ağaçlarının ismi verilmezken bazı kayıtlarda ağacın hangi meyve ağacı olduğu belirtilmiştir.⁸⁶⁸ Tablo 15'te görüldüğü üzere mahallede %69, 65'ini tek avlulu evler oluştururken, %12,12'lik kısmını iki avlulu ve meyve ağaçlı evler takip etmektedir. %6, 06'lık kısmında olan evlerde ise avlu bulunmamaktadır.

Tablo-15 Şükran Mahallesi'nde Evlerdeki Avlu Dağılımları

Mahalle	Ev Sayısı	1 Avlulu Evler	2 Avlulu Evler	İçinde Meyve Ağacı Bulunan Avlular	Avlusu Olmayan Evler
Şükran Mahallesi	33	23	4	4	2
% Dağılımı	%100	% 69, 65	%12, 12	%12, 12	%06, 06

Evin bölümlerinden biri de örtme (mutfak) kısmıdır. Günümüzdeki mutfak işlevini yerine getiren örtme her evde bulunmamaktadır. Evin dışında olan bu kısım, üç tarafı kerpiç, bir tarafı ahşap perde ile kapanmış mekândır.⁸⁶⁹ Şükran Mahallesi'nde

⁸⁶⁵ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 208.

⁸⁶⁶ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi'nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁸⁶⁷ "...tarîk-i 'âmm ile mahdûd olup bir tabhane, ve bir sofa ve bir örtme ve havlu ve eşcâr-ı Kürûmu müştemil mülk menzilimi..." Sak, 11 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 376-156/5; "...silk-i mülkünde olan bir bab samanlık ve eşcâr ve Kürûmu müştemil bir havluyu muhtevi menzilini...", Sak, 52 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 344-154/4.

⁸⁶⁸ "...bir taraftan tarîk-i 'âmm ile mahdud bir ahur ve bir ahur odası ve bir tabhane ve bir kilar ve bir kenif ve bir iğde ağacı ve bir mikdar havluyu müştemil menzilimi..." Sak-Solak, 53 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 131-55/3.

⁸⁶⁹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 208.

Ek-1 'de verilen ev satışlarına ait tabloda 33 evden 11'i 1 adet örtme, 2'sinde 2 adet örtme bulunmaktadır. Geriye kalan 21 evde ise örtme bulunmamaktadır.⁸⁷⁰ Tablo 16'ya göre mahalledeki evlerin %63, 63'lük kısmında örtme bulunmamaktadır. %33, 33'lük kısmındaki evlerde 1'er örtme, %6, 06'lık kısmındaki evlerde ise 2 adet örtme bulunmaktadır. Görüldüğü üzere mahalledeki evlerin büyük çoğunluğunda örtme kısmı mevcut değildir.

Tablo-16 Şükran Mahallesi'nde Evlerdeki Örtme Dağılımları

Mahalle	Ev Sayısı	1 Örtmeli Ev	2 örtmeli Ev	Örtmesi Olmayan Ev
Şükran Mahallesi	33	11	2	21
% Dağılımı	%100	%33, 33	%6, 06	%63, 63

Evin ihtiyaçları doğrultusunda evin dışında olan eklentilerden bazıları ahır, kenef, samanlık gibi kısımlardır. Şükran Mahallesi'nde 33 ev satışı kaydında sadece 5 evde ahır bulunmaktadır.⁸⁷¹ Bu durum mahallede hayvan beslendiğini göstermektedir. Samanlık kısmı ise hayvan yiyeceğinin konulduğu kısımdır. Mahallede 5 evde ahır olmasına karşın sadece 1 adet samanlık satışı görülmektedir. Bu durumda ahırın bir kısmı samanlık olarak kullanılmaktadır.⁸⁷² Haricinde hane halkının ayakyolu ihtiyacını karşıladığı kenef de bulunmaktadır. Mahalledeki evlerde sadece 1 adet kenef vardır. Bunların dışında izbeler de evin dış kısımlarından biridir. Mahalledeki ev satışlarında 7 adet izbe, 6 adet de kiler bulunmaktadır.⁸⁷³

⁸⁷⁰ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi'nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁸⁷¹ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi'nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁸⁷² Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 209.

⁸⁷³ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi'nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

Tablo- 17 Şükran Mahallesi’nde Evlerin Oturulabilir Mekânlara Göre Dağılımı⁸⁷⁴

Özellikler	Ev Adeti	Yüzdesi
Sofa, Oda, Tabhane ve Avlulu	9	%28, 19
Oda, Tabhane, Avlulu	7	%21, 87
Tabhaneli ve Avlulu	6	%18, 75
Tek Odalı Tabhanesiz	5	%15, 62
Sofa, Oda, Avlulu	1	%3, 12
Sofa, Tabhane, Avlulu	3	%9, 37
Sofa, Tabhane	1	%3, 12
Toplam	32	% 100

⁸⁷⁴ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

Tablo 17’de Şükran Mahallesi’ndeki evlerde 1. sırayı %28, 19’unu sofalı, odalı, Tabhaneli ve avlulu evler oluşturmaktadır. Sofa, tabhane ve avlulu evler %9, 37’lik kısmı oluştururken, sofa, oda ve avlulu evler ile sadece sofa ve tabhaneli evler ayrı ayrı %3, 12, ikisinin toplamı %6, 25’lik kısmını meydana getirmektedir. Sofa olmayan evlerde ise oda, tabhane ve avlulu evler %21, 87 ile bu grupta yer alan evlerde 1. sıraya yerleşmektedir. Tabhaneli ve avlulu evler %18, 75 ile 2. sırada yer alırken %15, 62 ile tek odalı Tabhanesi olmayan evler 3. sırada yer almıştır.

Şer’iye Sicilleri özellikle XVII. yüzyılda Şükran Mahallesi’ndeki evlerin fiziki yapıları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Ev satışı kayıtlarında, evlerin biçim ve özellikleri hakkında bazen genel bir tanımlama yapılırken bazen de en ince detayına kadar tarif edilmektedir. Örnek vermek gerekirse 1715 yılında Şükran Mahallesi’nde ev hissesi satışında evin tarifi şöyledir:

“Menzil-i mezbûrun kible cânibinde vâki’ bir taraftan sâlih ağa hanesi dimekle ma’rûf hane ve bir taraftan kal’a suru ve bir taraftan kızlarım mezburâtan sara ve Marta mülkleri ve bir taraftan tarîk-i ‘âmm ile mahdûd fevkânî bir yazlık (iki katlı) ve tahtânî (tek katlı) bir oda ve bir ahur zikr olunan ahur köşesinden orta kapuya varınca duvar çekilmek üzere bir kıt’a havlu ve tûlen yirmi beş ayak ve ‘arzen on üç ayak hakkı mürûru ve nıfs zokak kapusunu müstemil mülk menzilimi”.⁸⁷⁵

Satış kayıtlarında evlerin sahipleri, komşuları, alıcısının dini, cinsiyeti, unvanı, mahallesi, konumu, yol bilgisi, evin müstemilatı gibi birçok bilgi şer’iye sicillerinden tespit etmek mümkündür.⁸⁷⁶ 1707 tarihli ev satışı kaydında evin müstemilatı ve çevresi hakkında detaylı bilgi verildiği görülmektedir. *“Mahalle-i merkûmede vâki’ bir taraftan es-Seyyid el-Hâc İbrahim Çelebi mülkü ve bir taraftan es-Seyyid el-Hâc Mustafa mülkü ve bir taraftan tarîk-i hâs ve bir taraftan tarik-i ‘âmm ile mahdûd olan bir bâb tahtânî oda ve bir sofa ve bir bâb tabhâne ve bir kilar ve bir havluyu müstemil mülk menzilimi”* şeklinde belirtilmektedir.⁸⁷⁷

⁸⁷⁵ Sak-Çetin, 45 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 387-177/4.

⁸⁷⁶ Hicran Hanım Halaç, “45 Numaralı Konya Şeriye Sicil Defterindeki Menzil Satışları Işığında Yol Ağları ve Kat Sayısına Göre Konut Tipolojisi (1714-1715)”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 7, S. 3, Ankara 2012, s. 1441.

⁸⁷⁷ Sak, 43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 195-144/1.

Şükran Mahallesi'nde evlerin tarifinde kullanılan mimari biçimler, aynı zamanda o evin statüsünü ve kalitesini de ortaya koymaktadır. Tahtani, fevkani veya mükellef olarak nitelendirilen evler, boyutları ve içindeki sakinlerinin ekonomik durumlarına dair önemli veriler sunmaktadır. Tahtâni olarak nitelendirilen, izbe ve fevkani ifadelerinin kullanılmadığı evler tek katlıdır.⁸⁷⁸ Bu evler, zeminden 2-3 basamak yüksekliği olan merdiven ile sofaya açılıp yine sofaya açılan karşılıklı 2 oda bulunmaktadır.⁸⁷⁹ Tek katlı evlerde alt kat odaları zeminden 1, 1,5 yükseklikte olup altında izbe denilen bodrum kat bulunmaktadır.⁸⁸⁰ Şükran Mahallesi'nde bu türden olan evlerin sayısı 6 adettir. Evlerin kat sınıflandırması içerisinde %8, 18'lik bir dilime sahiptir. Mahalledeki evlerin kat sayıları ele alındığında 33 ev satış kaydına göre 20 adet ev tek katlı yani tahtâni evdir.⁸⁸¹ Buna göre mahalledeki evlerin %60'lık kısmını tek katlı, tahtâni evler oluşturmaktadır.

Tahtâni ve fevkani olarak nitelendirilen çift katlı evlerde alt kat odaları avlunun zemini ile aynı seviyededir.⁸⁸² Alt katın odalarında oturulabildiği gibi bu kısım depo, ambar ve ahır olarak da kullanılabilir. ⁸⁸³ Şükran Mahallesi'nde bu türden olan ev sayısı 5 adettir. Ancak 5 evin tek veya çift katlı yapılar olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz. Ahırın evin dışındaki eklentiler olduğunu düşünürsek tek katlı evlerde evin hemen yanında ahırın olması mümkündür. Bu sebeple kesin olarak 2 katlı ev sayısı 3 adettir. Bu da kat verileri içerisinde %9, 06'lık bir kısma tekabül eder. 3 katlı yani tahtâni, fevkani ve izbeden oluşan evler 2 adet olup, dahiliyeli ve hariciyeli ev sadece 1 adettir. Bunların haricinde kat bilgisi olmayan 1 adet ev mevcuttur.

⁸⁷⁸ Halaç, "Kat Sayısına Göre Konut Tipolojisi", s. 1444.

⁸⁷⁹ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 211.

⁸⁸⁰ Berk, *Konya Evleri*, s. 46.

⁸⁸¹ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi'nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

⁸⁸² Berk, *Konya Evleri*, s. 46.

⁸⁸³ Berk, *Konya Evleri*, s. 46.

Tablo- 18 Şükran Mahallesi’ndeki Evlerin Kat Sayılarına Göre Dağılımları⁸⁸⁴

Kat Sayılarına Göre Evler	Kat Bilgileri	Adet	%	Mahalledeki Toplam Ev Adeti	Toplam %
Tek Katlı Evler	Tahtani	20	60, 60	33	% 100
2 Katlı Evler	Tahtani+ İzbe	6	18, 18	33	% 100
	Tahtani+ Fevkani	3	9, 09	33	% 100
3 Katlı Evler	Tahtani+ Fevkani+ İzbe	2	6, 06	33	% 100
Dahiliyeli ve Hariciyeli Evler		1	3, 03	33	% 100
Katı Belli Olmayan Evler		1	3, 03		% 100

⁸⁸⁴ Bk. Bu araştırmada Şükran Mahallesi’nde yapılan ev satışlarına ait ilgili tablo Ek- 1.

Şükran Mahallesi'nde genellikle iki katlı yapıların varlığına dair izlenimler olsa da bu evlerin yaygınlaşıp gelişmesi, XIX. yüzyıldan sonraki mekânsal değişimlerin bir sonucudur. XIX. yüzyıl öncesi için çift katlı yapıların ağırlıklı olduğunu söylemek yanlış olur. Ne var ki az sayıdaki iki katlı yapıların da mimari özellik olarak çok gelişmiş yapılar olduğunu da söyleyemeyiz.

XVI. ve XVIII. yüzyılda Şükran Mahallesi'ndeki evler, geleneksel Konya evlerinden farksız değildir. Sağlam ve derin bir temel üzerine oturtulmayan evler, ahşaptan bir iskelet üzerinde kurularak duvarları taş ve kerpiçten, harcı ise topraktan yapılmaktadır.⁸⁸⁵ Tahminimizce o dönemlerde de Konya'da büyük depremler görülmemekteydi bu sebeple deprem neticesinde evlerin yıkılması çok nadir görülen bir durum olmalıdır. Bu sebeple halkta deprem korkusu olmamasının yanı sıra, ahşabın, taş malzemeye nazaran daha ucuz olması ve yapımının kısa sürmesi de evlerin dayanıksız yapılmasına zemin hazırlamıştır.⁸⁸⁶ Ne var ki evlerin ahşaptan bir iskelet üzerine kurulu olması, yangına karşı savunmasız bırakmaktadır.⁸⁸⁷ Nitekim Şükran Mahallesi'nin büyük bir bölümü 1867 çarşı yangınında alevlere teslim olmuştur.⁸⁸⁸

Sonuç olarak, evler, birer özel mülkiyet olmasına karşın mahallenin sosyal ve dini yapıları ile birlikte tamamlayıcı ögesidir. Aynı zamanda aile ve toplum hayatında vazgeçilmez mekânlardır. Bu bağlamda şer'îye sicillerinde kaydedilen ev satış kayıtları, Şükran Mahallesi'ndeki evlerin fiziki yapılarını tespit edebilmemize yardımcı olmuştur. Ev satışı kayıtlarında, evlerin biçim ve özellikleri hakkında bazen genel bir tanımlama yapılırken bazen de en ince detayına kadar tarif edilmiştir. Aileyi aynı çatı altında barındıran mekân olan ev⁸⁸⁹ Şükran Mahallesi için de önemli bir unsur olmuştur. Genel olarak küçük evlerde mütevazı ve mahremiyetini koruyan aile için vazgeçilmez bir parçasıdır. Mahalledeki evlerin XVIII. yüzyıl öncesi fiziki yapısı ve işlevselliği hakkında genel bir analizi yapılarak teorik çerçeve çizilmiştir. XVIII. yüzyıl ve öncesinde halkın ekonomik durumu göz önüne alınarak tek katlı yapıların

⁸⁸⁵ Berk, Konya Evleri, s. 72.

⁸⁸⁶ Kıvrım, *Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat*, s. 213.

⁸⁸⁷ Hüseyin Muşmal, "1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, No: 1, Sivas 2008, s. 108.

⁸⁸⁸ Muşmal, "1867 Konya Çarşısı Yangını", s. 110; Uz, *Tarihi Konya Mahalleleri-Şükran*, s. 31.

⁸⁸⁹ Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açısından Konya*, s. 150.

ağırlıklı olduğu ve daha önce de belirtildiği gibi malzeme olarak dayanıksız olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca mahalledeki evlerin mimari estetik kaygısından ziyade kullanışlılığı ön plana çıkmaktadır. XVIII. yüzyıl ve öncesine ait evlerin günümüze ulaşamamasındaki en büyük engellerden birisi yapı malzemesinin dayanıksızlığı, diğeri ise yangın felaketlerinin yaşanmasıdır.

3.9.2. Kullanılan Eşyalar

İnsan ve mekân bütünlüğünde insan hayatını yaşanır kılan unsurlardan biri de evin içerisinde kullanılan eşyalardır. Evlerde kullanılan eşyaların çeşitliliği ve adetinin fazlalığı, ailenin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtırken aynı zamanda hayat tarzını da ortaya koymuştur.⁸⁹⁰

Şükran Mahallesi'nde evlerde kullanılan eşyalara dair bilgileri şer'iyeye sicillerine kaydedilen, miras, mehr, nikâh akitleri ve hırsızlık davalarından tespit edebilmekteyiz.⁸⁹¹ Bir önceki başlıkta mahalledeki evlerin fiziki yapısı ve kullanım alanlarına dair detaylı bilgi vermiştik. Bu doğrultuda mahalledeki evlerin tek katlı ve 1 veya 2 odalı olduğu göz önüne alınırsa hane sakinlerinin eşyalarının aşırı fazla olacağı düşünülmemektedir. Genel olarak günlük ihtiyaçlara binaen eşyaların var olduğu ve bu sebeple de aşırı eşyaya ihtiyaç duyulmadığı kanaatindeyiz.

Mahalledeki evlerde bulunan eşyalar içerisinde günlük hayatta oturulabilecek ve geceleri ise üzerinde yatılabilecek, minder, yastık, yorgan, döşek, çarşaf ve mutfak malzemeleri bulunmaktadır.⁸⁹² Evlerin kullanışlılığı açısından ise eşyaların (yatak,

⁸⁹⁰ Ömer Demirel, Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-kuşam (XVI. ve XIX. Yüzyıllar)", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 703.

⁸⁹¹ Bu konuda ilk başvuracağımız kaynak tereke kayıtlarıdır. Ancak bu döneme ait Şükran Mahallesi'ndeki tereke kayıtlarına ulaşamadığı için ikinci kaynak olarak şer'iyeye sicillerine başvurulmuştur. Bu konuda bütün Anadolu şehirlerinde aile, mekân ve eşya ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Demirel, Gürbüz, Tuş, "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev", s. 703-755.

⁸⁹² H. 23 Zi'l-hicce 1074/M. 17 Temmuz 1664 tarihli miras kaydında ev eşyaları şöyledir: 2 sahan, 1 döşek, 1 yastık, 1 kili, 1 kalıçe, 1 tencere, 1 yorgan, 1 sepet ve 1 sandık olarak kaydedilmiştir. Güngören, Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 418-91/2; h. 7 Şevval 1074/m. 3 Mayıs 1664 tarihli boşanma sonrası emanet bırakılan malların teslimine dair belgede giysi ve ziynet eşyalarının yanı sıra kahve makrameleri, 1 sim buhurdan ve 1 çubuk buhurdan, 2 kilim, 3 kırmızı valence, 1 seccade, 58 adet bakır evani teslim edilmiştir. Sak, *37 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 279-171/1; H. 12 Şa'ban 1126/M. 23 Ağustos 1714 tarihli hırsızlık davasında bakır sahan, 1 vakıyye yağ ile 2 makrame ev eşyasının çalındığı kaydedilmiştir. Sak, Çetin, *45 Numaralı Konya Kadı Sicili*, s. 98-52/3;

yorgan, yastık vs.) evin muhtelif yerlerine kaldırılarak derli toplu ve düzenli olarak mekânda tasarruf edildiği anlaşılmaktadır. Netice itibariyle mahalle sakinleri aynı eşyayı çok yönlü ve amacına uygun kullanmaktadır.

SONUÇ

Erken modern dönemde Şükran Mahallesi'nde fiziki sınırlarında büyük bir değişim görülmemiş olup coğrafi sınırları belli bir alan içerisinde statik bir seyir takip etmiştir. Cadde ve sokaklar, evleri Şükran Mescidi'ne ve Bedestene bağlayacak şekilde konumlanmıştır. Sokakların yapısı mahalle ile bir bütünlük oluşturarak mahremiyet esasına göre şekillenmiştir. Bu dönemde mahallenin komşuları Kalecik, Yediler, Seb'ahan ve Mücellid mahalleleridir. 2006 yılına kadar da belirlenen coğrafi sınırların dışına taşmamış olup 2006'dan sonra 9 mahallenin Şükran Mahallesi'ne intikal ettirilmesiyle sınırları bir hayli genişlemiştir.

Bu dönemde demografik yönden aşırı nüfus artışı veya azalışı olmamıştır. Hane ve nüfus sayılarının bu dönemlerde durağan bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mahalledeki nüfusun büyük bir çoğunluğu esnaflıkla geçimini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra küçük çapta da olsa bağ ve tarla sahibi olan kişiler de olup bu kişiler ayrıca ziraatla da uğraşarak geçimlerine katkıda bulunmaktadır. Yine sakinlerinin büyük bir kısmı belli bir nüfuza sahip kişilerdir.

Dini ritüellerin yerine getirildiği Şükran Mescidi, mahallenin sembolü olup aynı zamanda mahalleye ismini veren dini müessesedir. Mescidin kitabesinin olmaması sebebiyle ilk inşasının hangi tarihte ve banisinin kim olduğu bilinmemektedir. Ancak Şükran Mescidi'nin Selçuklular ve Karamanoğulları Beyliği döneminde bir daru'l-huffaz olduğu Osmanlı döneminde mescide dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Erken modern dönemde farklı tarihlerde mahalle ahalisinden ekonomik durumu iyi olanlar zaman zaman mescidi tamir ettirmişlerdir. Günümüzde yapı bakımından XIX. yüzyıla tarihlendirilmekle birlikte kerpiç ve ahşaptan yapılmıştır. Şükran Mescidi eski dokusunu kaybetse de bugün Hotuz Sokağı'nın başında bulunup mahallenin sembolü olmaya devam etmektedir. Mahalledeki diğer sosyal müessesler ise Fettahiye/Simavlı Medresesi, Konevi Hafız İsmail Efendi Medresesi ve Balıklı Çeşme'dir. Medreseler ve balıklı çeşmenin eski hali günümüze ulaşmamıştır. Günümüzde Şükran Mahallesi'nde 4 camii, 4 mescit, 4 medrese, 1 daru'l-huffaz, 2 hamam, 4 çeşme ve 1 tekke bulunmaktadır.

Şükran Mahallesi, konumu itibariyle Konya Çarşısı ve günümüzdeki sınırları ile Mevlâna Meydanı'na kadar uzanan bir mahalledir. Şehrin doğusunda bulunan At Pazarı Kapısı'na yakınlığı nedeniyle hem şehrin hem de ticaretin merkezinde yer almıştır. Uzun Çarşı'nın bir kısmı, Kalaycılar çarşısı, Attarlar çarşısı, Mücellit çarşısı, Arasta çarşısı, Postalcılar çarşısı ve Helvacılar çarşısı erken modern dönemde Şükran Mahallesi'nin içerisinde yer alan çarşılardır. Günümüzdeki sınırları içerisinde adı geçen çarşıların haricinde Haffaflar çarşısı, Sipahi Pazarı, Külâhçılar çarşısı, Kürkçüler çarşısı, Çıkırıkçılar çarşısı ve Saraçhane çarşıları da bulunmaktadır. Mahallede helvacı, demirci, mihçî, keçeci, attar, neccar, postalcı, mücellitçi, çilingirci, külâhçı, çıkırıkçı ve kalaycı gibi esnaf dükkânları bulunmaktadır. Her bir meslek grubu kendi çarşılarında mesleklerini icra etmektedir.

Mahallede toplam 59 adet gayrimenkul satışı gerçekleştirilmiştir. Gayrimenkullerin bulunduğu konum, müstemilat, bağ veya tarla ise ekili dikili ve sulak olup olmaması gibi etkenler fiyat farklarına etki etmektedir. Para birimi olarak akçe ve esedi kuruş ile alım satımlar gerçekleştirilmiştir. Fiyat aralıkları orta halli olmakla birlikte özellikle ev satışlarında yüksek fiyata satışlar yapılmıştır. Ev, dükkân ve bağ satışlarında kadınlar hem alıcı hem de satıcı konumundadır. Tarla satışlarında kadınlar sadece satıcı konumundadır.

Mahallede ailenin kurulmasında İslam geleneği doğrultusunda örf ve adetlerin yerine getirildiği görülmektedir. Kadınların küçük yaşta aile zoruyla nişanlanması veya evlendirilmesi durumunda kadınlar mahkemeye başvurarak bu zorunluktan kurtulmakta ve özgürlüklerine kavuşmaktadırlar. Kadınlara evlilik akdi sırasında veya sonrasında olmak üzere mehr-i muaccel ve mehr-i müeccellerini para ya da maddi değeri yüksek olan ev eşyası başta olmak üzere çeşitli eşyalar verilmektedir. Ailenin sona erişinde neredeyse eşit derecede olmak üzere talak ve muhâla'a ile boşanmalar görülmektedir. Her iki boşanma türünde eşler arasındaki anlaşmazlıklar ve erkeklerin ahar diyara gitmesi ortak sebeplerdendir. Erkeklerin yarısına yakını boşandıktan sonra eşlerine nafaka vermektedir. Bir diğer husus ailenin dağılmasından sonraki süreçte vesayet ve nezaret sistemi düzenli olarak uygulanmaktadır.

Ailenin yaşadığı ve korunduğu mekân olan evler genellikle oda, sofa, tabhane ve avlu gibi müstemilatlardan meydana gelmektedir. Evlerin büyük çoğunluğunda tabhane dışında oda sayısı tektir. Bazı evlerde ise ahır, kenef, izbe gibi müstemilatlar bulunmaktadır. Evlerin inşa malzemesini ahşaptan bir iskelet oluşturmakta, duvarları taş ve kerpiç ile örülerek topraktan yapılmış harç ile sıvanmaktadır.

Gündelik hayatta mahalle sakinlerinin kullandığı eşyalar birden çok ihtiyaca cevap verecek nitelikte olup minder, yastık, yorgan, çarşaf ve mutfak malzemelerinden oluşmaktadır. Mahalledeki sakinlerin kullandığı eşyaların hemen hepsi evlerde ihtiyaç olan eşyalardır. Bu da bizi evin içerisinde kalabalık ve dağınıklığa yer verilmediğini ve boş alanların daha verimli kullanıldığı sonucuna ulaştırmaktadır.

Sosyal hayatta Şükran Mahallesi'nde sıkı bir kontrol mekanizmasının olduğu görülmektedir. Ahali, vergilerin toplanmasından, dini ve sosyal yapıların bakım ve onarımına, ahlaki değerlerin korunmasından sosyal nizamın sağlanmasına ve hukuki kuralların uygulanmasına kadar bütün yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmıştır. Bu yükümlülüklerin dışında birbirlerinin komşuluk haklarına saygı duymuşlardır. Gayrimenkul satışlarında istisnalar hariç şuf'a hakkına riayet edilmesi bizi bu sonuca ulaştırmaktadır.

Mahallede toplumsal suç oranları Konya'daki diğer mahallelere oranla yok denilecek kadar azdır. Bu suç unsurlarından hırsızlık başta olmak üzere çeşitli şekillerde mahkemeye intikal ettirilmiş zina, fuhuş, tecavüz ve küfür gibi suçlara rastlanılmıştır. Hırsızlık suçlarında suçluların bazıları aynı mahallenin sakini olurken bazen de dışarıdan gelen yabancılardır.

Müslim ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadıkları mahallelerden biri olan Şükran Mahallesi'nde küçük sorunlar dışında genel olarak her iki tarafın da iyi ilişkiler yürüttüğü görülmektedir. Birbirleriyle kapı-komşu olarak yaşamakta, ticaret yapabilmekte, gayrimenkul alıp satabilmektedirler. Yine Müslümanlar gibi tüm haklara sahip oldukları, mahkemeye başvurarak haklarını talep etmelerinden anlaşılmaktadır. Son olarak Şükran Mahallesi'nin Osmanlı mahalle özelliklerinin tümünü bünyesinde barındırdığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

I. KONYA ŞER'İYYE SİCİLLERİ (KŞS)

- 7 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1053-1055 (1643-1645)
15 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1081-1082 (1670-1672)
19 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1083-1084 (1673-1674)
24 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1089 (1678-1679)
26 Numaralı Konya Şer'iyye Sicil Defteri, H. 1092-1093 (1681-1682)

II. YAYINLANMIŞ ANA KAYNAKLAR

AKBAŞ, Emrah, İzzet Sak, *13 Numaralı Konya Kadı Sicili (1087-1088/1676-1677), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.

AŞIKPAŞAZADE, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, (Nşr. Kemal Yavuz-M.A. Saraç), K Kitaplığı, İstanbul 2003.

BÜBERCİ, Ömer, Bayram Ürekli, Hamit Şafakçı, *26 Numaralı Konya Kadı Sicili, (1092-1093/1681-1682), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.

EVLİYA Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt III, (Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

GÜNGÖREN, Ayşe, İzzet Sak, *12 Numaralı Konya Kadı Sicili (1074-1075/1663-1664), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.

İBN BATTUTA, *İbn Battuta Seyahatnamesi Cilt I-II*, (Çev. A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

İBN BİBİ, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fî'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçuk-Name)-II*, (Çev. Mürsel. Öztürk), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

- KÜÇÜK, Fatih, İzzet Sak, *14 Numaralı Konya Kadı Sicili (1080-1081/1669-1670) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- ÖZPOLAT, Leyla, İzzet Sak, *1 Numaralı Konya Kadı Sicili (970-1019/1563-1610) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.
- SAK, İzzet, *10 Numaralı Konya Kadı Sicili (1070-1071/1659-1661) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- _____, *11 Numaralı Konya Kadı Sicili (1071-1072/1661-1662) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- _____, *37 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1102-1103 / 1691-1692) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2010.
- _____, *40 Numaralı Konya Kadı Sicili (1114-1115/1702-1703) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.
- _____, *41 Numaralı Konya Kadı Sicili (1115-1116/1703-1704) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.
- _____, *42 Numaralı Konya Kadı Sicili (1118-1119/1706-1707) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018.
- _____, *43 Numaralı Konya Kadı Sicili (1118-1119/1706-1707) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.
- _____, *44 Numaralı Konya Kadı Sicili (1121-1122/1709-1710) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.
- _____, Cemal Çetin, *45 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1126-1127/1714-1715) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2008.

- _____, *46 Numaralı Konya Kadı Sicili (1125-1125/1713-1713), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.
- _____, *47 Numaralı Konya Kadı Sicili (1128-1129/1716-1717), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- _____, *48 Numaralı Konya Kadı Sicili (1130-1131/1718-1719), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.
- _____, İbrahim Solak, *49 Numaralı Konya Kadı Sicili (1135-1136/1723-1724) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.
- _____, Cemal Çetin, *50 Numaralı Konya Kadı Sicili (1138-1139/1726-1727) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- _____, *51 Numaralı Konya Kadı Sicili (1140-1141/1728-1729) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.
- _____, *52 Numaralı Konya Kadı Sicili (1143-1144/1730-1731) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2014.
- _____, İbrahim Solak, *53 Numaralı Konya Kadı Sicili (1148-1149/1736-1737) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.
- _____, *54 Numaralı Konya Kadı Sicili (1151-1152/1738-1739), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.
- SOLAK, İbrahim, İzzet Sak, *38 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1103-1104 / 1692-1693) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.

_____, İzzet Sak, *39 Numaralı Konya Kadı Sicili (1113-1113/1701-1702) (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.

ŞAFAKÇI, Hamit, Bayram Ürekli, *7 Numaralı Konya Kadı Sicili (1053-1055/1643-1645), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2022.

TAŞIN, Mustafa Fırathan, İzzet Sak, *32 Numaralı Konya Kadı Sicili (1085/1674-1096/1685-1110/1698-1699), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2023.

TUTAR, Ayşe Y, İzzet Sak, *16 Numaralı Konya Kadı Sicili (1083-1083/1672-1673), (Transkripsiyon ve Dizin)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2018.

II. ARAŞTIRMA ve İNCELEMELER

ALADA, Adalet Bayramoğlu, *Osmanlı Şehrinde Mahalle*, Sümer Kitapevi, İstanbul 2008.

ACAR, H. İbrahim, “Talâk” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, ss. 496-500.

ANONİM, III. Derecede Arkeolojik Sit Alanı Şükran Mahallesi Riskli Alan ve Çevresi 1/5000 Nazım İmar Planı Açıklama Raporu, *Meram Belediyesi Arşivi*, 2018.

ALİAĞAOĞLU, Alpaslan, Abdullah Uğur, “Osmanlı Şehri”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 38, Ağustos 2016, ss. 203-226.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, C. 1, İstanbul 2006.

- AKKAYA, Mustafa, “Osmanlılarda 16. ve 17. Yüzyıllar Arasında Nafaka Uygulamaları ile Satın Alma Gücü Arasındaki İlişki”, *History Studies International Journal Of History*, C. 10, S. 7, Ekim 2018, ss. 295-319.
- AKMAN, Ahmet, “Avarız Vakıfları ve Konya”, *Konya Kitabı XVIII*, C. 1, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2021, ss. 221-235.
- AKÖZ, Alaaddin, “Konya’da Üretmek Tüketmek: Selçuklu’dan Osmanlı’ya Konya Çarşısı”, *Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı Konya Kitabı XVI Konya Ticaret Tarihi*, C.I, (Ed. Abdülkadir Buluş- Caner Arabacı), Konya 2018, ss. 229-248.
- _____, “XVI. Yüzyıla Ait Bir Nikah Defteri ve Bazı Değerlendirmeler”, *İSTEM*, S. 3, Konya 2004, ss. 91-118.
- AKYILMAZ, Gül, “Osmanlı Aile Hukukunda Kadın”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 365-374.
- ARABACI, Caner, *1900-1924 Yılları Arası Konya Medreseleri*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), Konya 1996.
- ARITAN, Ahmet Saim, “Ciltçilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, ss. 551-557.
- ATAR, Fahrettin, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul 2007, ss. 112-117.
- _____, “Muhâllea”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul 2020, ss. 397-401.
- AYDEMİR, Mehmet Ali, Erhan Tecim, “Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 28, Konya 2012, ss. 43-59.
- AYDIN, M. Akif, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, *Osmanlı Araştırmaları III*, İstanbul 1998, ss. 1-12.

- _____, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1989, ss. 196-200.
- _____, “Osmanlı Hukukunda Kazai Boşanma; Tefrik”, *Osmanlı Araştırmaları V*, İstanbul 1986, ss. 1-12.
- _____, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003, ss. 389-391.
- _____, *Osmanlılarda Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi (XIX ve XX. Asır)*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kürsüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1981.
- BADAY, Ömür Nihal, *Modern Kent Mekânlarında Mahallenin Konumu*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2011.
- BAHAR, Hasan, “Eskiçağ’da Konya”, *Şehirlerin Sevdalıları İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*, (Ed. Hasan Bahar), Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2015, ss. 271-298.
- BAHER, Cem, *Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008) Osmanlı İstanbulu’nda Kasap İlyas Mahallesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- BAKKALOĞLU, Abdussamet, “Tefvîz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, ss. 310-311.
- BAŞ, Ali, Tolga Bozkurt, “Konya Bedesteni”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 10, Konya 2003, ss. 507-529.
- BAŞOĞLU, Tuncay, “Ta’zîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, ss. 198-202.
- BARDAKOĞLU, Ali “Vesâyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, ss. 66-70.

BAYKARA, Tuncer, “Konya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002, ss.182-187.

_____, “Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir?”, *Osmanlı*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 528-535.

BAYARTAN, Mehmet, “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 13, İstanbul 2005, s. 93-107.

_____, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, C. 10, İstanbul 2008, ss. 157-175.

BAYER, Ali, “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IV, S. 1-4, Şırnak 2013, ss. 101-129.

BERGEN, Lütfi, “Medeniyetin Cüzü: Mahalle”, *İdealkent*, S.2, Aralık 2010, ss. 140-168.

BERK, Celile, *Konya Evleri*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1951.

BEYDİLLİ, Kemal, *Osmanlı’da İmamlar ve bir İmamın günlüğü*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2013.

BOZ, Murat, *XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu Kentleri ve Kentliler*, (Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2014.

BOZKURT, Nebi-Ahmet Önkale, “Cami”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, ss. 46-56.

BOZKURT, Nebi, “Ev”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, ss. 507-512.

BULUT, Canberk, Pınar Savaş Yavuzçehre, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyokültürel Yapısı İle Mahalle”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 48, Denizli 2022, ss. 281-301.

BULUT, Canberk, *Kent Kimliğinin Oluşumunda Mahallenin Etkisi: Balat, Selçuk ve Musa Mahalleleri örnekleri*, (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2020.

BÜYÜKŞAHİN, Süheyla, Dicle Aydın, “Konya Şükran Mahallesi’nde Sivil Mimari Bellek (20. Yüzyıl)”, *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, (Ed. Mehmet Aydın-Dicle Aydın), C. 15, S. 29, Konya 2020, ss. 111-135.

CAN, Yılmaz, “H. I-III/M. VII-IX. Y.Y. İslam Şehri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.6, S.6, 1992, ss. 109-138.

_____, “Anadolu Öncesi Türk Kenti”, *Türkler*, C. 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2000, s. 150-160.

_____, *İslam Şehirlerinin H. I-III (M.VII-IX) YY Fiziki Yapısı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1991.

CANSEVER, Turgut, “Osmanlı Şehri Mimar Şehir Planlayıcısı”, *Osmanlı*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 509-527.

ÇALIŞKAN, İbrahim, “İslam Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXIII, Ankara 1992, ss. 61-100.

_____, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXXI, Ankara 1989, ss 367-397.

ÇELEN, Mehmet, *Kur'an ve Sünnette Zina Haddi ve Recm*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2000.

ÇETİN, Cemal, “Anadolu’da Kapıya Katran Sürme Vak’aları: Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Hukukî, Kültürel ve Toplumsal Boyutları (1645-1750)”, *Turkish Studies*, 9/1, Ankara 2014, s.133-156.

_____, “Osmanlı Şehirlerinde Sosyal Kontrol ve Birey Üzerine Bir Takım Gözlemler (Konya Örneği)”, 3. *Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi*, 6-8 Mart 2015 *Şanlıurfa*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 2015, ss. 351-362.

- _____, “Osmanlı Toplumunda Mahalleden İhraç Kararları ve Tatbiki: Konya Örneği (1645-1750”, *International Journal of History Studies*, S.6, 2014, ss 43-70.
- _____, “Erken Modern Dönem Osmanlı Toplumunda Namus Algısına Dair Bazı Gözlemler (Konya Örneği)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (SUTAD)*, S. 45, Konya 2019, ss. 61-86.
- ÇETİNASLAN, Mustafa, “Şükran Mescidi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, ss. 252.
- _____, “Konya’daki Osmanlı Dönemi Mahalle Mescitleri”, *İslam Medeniyeti’nde Konya*, Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri, (Edt. Halit Eren), Aralık 2016, İstanbul 2018, ss. 249-290.
- ÇINAR, Demet, “Osmanlı Klasik Dönemi’nde kent sembolleri” *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, C. 7, S. 63, 2020, ss. 3871-3880.
- DEMİRCİ, Mustafa, “İslam’da Şehir ve Şehrin Sosyal Dinamikleri”, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi İSTEM*, S. 2, 2003, ss. 129-146.
- DEMİRCİ, Muhsin, “Nesih Bağlamında Recm Ayeti Sorunu”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 18, İstanbul 2000, ss. 101-119.
- DEMİR, Mustafa, “Türk İslam Medeniyeti’nde Şehirleşme”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, C. 16, S. 1, Sakarya 2003, ss. 156-165.
- DEMİREL, Ömer, Adnan Gürbüz, Muhittin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 1, Ankara 1992, ss. 97-113.
- _____, Muhittin Tuş, Adnan Gürbüz, “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-kuşam (XVI. ve XIX. Yüzyıllar”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 703-755.

- DÖĞÜŞ, Necati, “Osmanlılarda İmamlık Müessesesi ve Vakıflar”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 1, C. 6, Haziran 2021, ss. 22-65.
- DONUK, Abdülkadir, “Çeşitli Toplumlarda ve Eski Türklerde Aile”, *Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, ss. 287-301.
- DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, “Şüf’a”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul 2010, ss. 248-252.
- DÜZBAKAR, Ömer, “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, S. 5, 2003, ss. 97-108.
- _____, “Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği”, *OTAM Dergisi*, S. 23, 2010, ss. 85-100.
- EMECEN, Feridun, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu ve Yükselişi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.
- _____, “Osmanlı’da Yerleşik Hayat Şehirliler ve Köylüler”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 91-97.
- EMREM, Nuray, “Eski Türklerde Aile”, *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri*, 25-26 Mayıs 1998, İstanbul 2000, ss. 21-32.
- ERCAN, Yavuz, “Osmanlı Devleti’nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 197-207.
- ERDENTUĞ, Aygen, “Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri”, *Aile Yazıları I, Temel kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, ss. 321-370.
- ERDOĞAN, Şule Nur Özkan, *Mahalle ve Türkiye’de Mahalle Muhtarlığı*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016.

- EREN, İmre Özberk, “Türkiye’de Dönüşen Kentlerin Son Kalesi: Kent Kurucu Öge Olarak Osmanlı’dan Günümüze Mahalle”, *International Journal Of Human Sciences*, C. 9, S. 2, 2012, ss. 1547-1568.
- ERGENÇ, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- _____, “Osmanlı Şehrinde Mahallenin İşlevleri ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul 1984, ss. 71-78.
- _____, “Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 32-39.
- _____, *Şehir, Toplum, Devlet, Osmanlı Tarihi Yazıları*, “Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2013.
- ERGİN, O. Nuri, *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İktisat ve İktimaiyat Enstitüsü Neşriyatı No:3, İstanbul 1936.
- ESEN, Hüseyin, “Zina”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul 2013, ss. 440-444.
- EYCE, Berrin, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, C. 1, S. 4, Konya 2000, ss. 223-243.
- EYİCE, Semavi, “Bedesten”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992, ss. 302-311.
- FINDIKOĞLU, Ziyaettin Fahri, “Türk Aile İktimaiyatı”, *Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, ss. 1-42.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2000.

- GÖKÇE, Birsen, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1-2, Ankara 1976, ss. 46-67.
- GÖYÜNÇ, Nejat, “Hane”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul 1997, ss. 552-553.
- GÜL, Muammer, “İslam Şehrinin Doğuşu”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6, Balıkesir 2001, s. 78-87.
- HALAÇ, Hicran Hanım, “45 Numaralı Konya Şeriye Sicil Defterindeki Menzil Satışları Işığında Yol Ağları ve Kat Sayısına Göre Konut Tipolojisi (1714-1715)”, *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 7, S. 3, Ankara 2012, ss. 1437-1448.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- _____, *Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı Devlet, Kanun, Diplomasi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- KARAGÖZ, Mehmet, “Osmanlı’da Şehir ve Şehirli Mekân-İnsan-Beşeri Münasebetler (XV-XVIII: Yüzyıl)”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss.103-110.
- KARATAŞ, Ali İhsan, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, C. 5, Bursa 2006, ss. 267-284.
- KARPAT, Kemal, “Ailede Devletçi ve Ferdietçi Görüş”, *Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, ss. 33-36.

- KARPUZ, Haşim, “Konya’nın Selçuklu Kent Dokusu Üzerine Gözlemler”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Konya Özel Sayısı, S. 5, Konya 2008, ss. 47-57.
- KARS, Rümeysa, “18. Yüzyılda Konya’nın Ticari Mekanları”, *Social Sciences Studies Journal*, S. 4, C. 28, Aralık 2018, ss. 310-316.
- _____, “Kayseri Şer’iye Sicillerine Göre Ailenin Oluşum Sürecinde Kadının Rolü (1700-1720)”, *ETÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, Ekim 2019, ss. 51-65.
- KAYNAKÇI, Ahmet Gökhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya*, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2020.
- KAZICI, Ziya, “Osmanlılarda Hoşgörü”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 221-232.
- KELEŞ, Ruşen, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1980.
- KIVRIM, İsmail, “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, Gaziantep 2009, s.231-255.
- _____, *Şer’iye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntap Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2005.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Konya Tarihi*, Memlekete Gazetesi Yayınları, Konya 2007.
- KOÇ, Esra, *Mahalle Algısında Dönüşüm: Konya Örneğinde Bizim Mahalleden Güvenlikli Siteye*, (Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman 2020.
- KOÇ, Yunus, “Osmanlı’da Kent İskânı ve Demografisi”, *Türkiye Araştırmaları*

- Literatür Dergisi*, C. 3, S. 6, İstanbul 2005, ss. 161-210.
- KÖKSAL, Alver, “Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği” *İdealkent*, S. 2, Aralık 2010, ss. 116-139.
- _____, “Ütopya: Mekân ve Kentin İdeal Formu”, *Sosyoloji Dergisi*, Dizi 3, s. 18, 2009/1, ss. 139-153.
- KURAN, Ercüment, “Türkler Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi” *Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, ss. 365-370.
- KÜÇÜK, Cevdet, “Osmanlı’da Millet Sistemi”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 208-216.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, “Şehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010, s. 441-446.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *Lâle Devri’nde Konya*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1989.
- _____, Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, Çizgi Kitapevi, Konya 2016.
- _____, Caner Arabacı, M. Serhat Yenice, “Tarihi Süreç İçinde Konya Şehrinin Fiziki Gelişimi”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 5, Ekim 2020, ss. 1-38.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, Alfa Tarih, İstanbul 2016.
- MUŞMAL, Hüseyin, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1640-1650)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2000.
- _____, “1867 Konya Çarşısı Yangını ve Etkileri Üzerine Bir İnceleme Denemesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, No: 1, Sivas 2008, ss. 97-116.

- _____, “XVII. Yüzyıl Ortalarında Konya Mahalleleri”, *Konya IV, İpek Yolu Özel Sayı*, (Ed. Yusuf Küçükdağ), Konya 2002, s. 71-78.
- _____, “XVII. Yüzyılın Ortalarında Konya Mahalle Yaşantısı: Türbe-i Celaliye Örneği”, *2. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi Bildiriler Kitabı*, (Ed. Muhammet Ali Orak), 5-7 Ekim 2012, Konya 2013, ss. 581-593.
- ONUR, Saniye Selcen, “Fatih Döneminde Süleymaniye Bölgesindeki Mahalleler”, *Bab Mimarlık ve Tasarım Dergisi*, C. 1, S. 1, Ocak 2020, ss. 3-30.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2000.
- _____, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara 2008.
- _____, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 216-220.
- Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Karatay Yayınları, Konya 2016.
- OSMANOĞLU, Cihan, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Dergisi*, S. 1, C. 66, İstanbul 2008, ss. 109-178.
- OZANKAYA, Özer, *Toplumbilim*, Cem Yayınları, İstanbul 1991.
- ÖĞÜT, Salim, “Harim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, ss. 188-190.
- ÖZCAN, Koray, “Orta Asya Türk Kent Modelleri Üzerine Bir Tipoloji Denemesi (VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla Kadar)”, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 2, Ankara 2014, s. 251-265.
- _____, “Erken Dönem Anadolu Selçuklu Kenti ve Mekânsal Öğeleri”, *Bilig Türk Dünyası Dergisi*, S. 55, Güz 2010, ss. 193-220.

ÖZCAN, Ruhi, *17. Yüzyılda Konya 'da Mülk Satışları ve Fiyatları (1640- 1665)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1993.

ÖZCAN, Tahsin, “Kanuni Dönemi Üsküdar Para Vakıfları”, *Üsküdar Sempozyumu Bildirileri I*, 22-25 Mayıs 2003, C. 1, Üsküdar Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2004, ss. 57-67.

_____, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

ÖZDOĞAN, Ayşe Gedikçi, “Tarihi Çarşılarında Tüketim Ritüelleri: Konya Bedesteni”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 36, Konya 2016, ss. 5-19.

ÖZYALVAÇ, Şükriye Pınar, “Osmanlı Dönemi Konya Zaviyeleri”, *Konya Vakıfları*, Konya Kitabı XVIII, (Ed. Caner Arabacı, Nesimi Yazıcı, İsmail Kıvrım, Ahmet Akman, Mustafa Akkuş), Konya 2021, ss. 245-271.

PAMİR, Aybars, “İslam ve Osmanlı Hukuku’nda Kasame Müessesesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 4, C. 54, Ankara 2005, ss. 343-359.

SAHİLLİOĞLU, Salih, “Avarız”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, ss. 108-109.

SAK, İzzet, *Kadı Sicilleri Işığında Konya’da Yapılan Vakıflar (1650-1910)*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2012.

SÜMER, Faruk, *Eski Tüklerde Şehircilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1984.

ŞENGÜN, Hayriye, İsmail Durmuş, *Kent, Kimlik ve Kültür Ekseninde Bayburt Mahalle Odaları*, İmaj Yayınevi, Ankara 2020.

ŞAHİN, Musa, Esra Işık, “Osmanlıdan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 30, Kütahya 2011, ss. 221-230.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Osmanlı İctimai Yapısının Ana Hatları”, *Osmanlı*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 17-31.

_____, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.

_____, “Tekalif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, ss. 336-337.

TEZCAN, Mahmut, “İslam Öncesi ve Sonrası Eski Türk Ailesinin Sosyo-Kültürel Nitelikleri”, *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri*, 25-26 Mayıs 1998, İstanbul 2000, ss. 1-20.

TİMUR, Serim, *Türkiye’de Aile Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972.

TOLAN, Barlas, “Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru Dünyada ve Türkiye’de Aile Yapısının Evrimi”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 1-2, İstanbul 1990, ss. 237-250.

TORU, Fatma, *Tarihi Kent Merkezinde Koruyarak Canlandırma Amaçlı Kentsel Dönüşüm Çalışması: Konya Meram Örneği*, (Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray 2019.

TURGUT, Ceren Altunbeğ, “Roma Döneminde Şehircilik Anlayışı”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, S. 23, Ankara 2019, s. 273-302.

TUŞ, Muhittin, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, Tablet Yayınları, Konya 2007.

_____, Bayram Ürekli, “Osmanlı’da Ailenin Niceliği, Eş Durumu ve Çocuk Sayıları: Konya Örneği”, *Kafalı Armağanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.

Türkçe Sözlük 2, Türk Dil Kurumu, Ankara 1998.

UZ, M. Ali, *Şükran-Konya Mahalleleri Tarihi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.

- _____, Mehmet Doğan, “Belgelerle Adım Adım Eski Konya”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, S. 18, C.10, Konya 2010.
- _____, “Şükran Mahallesi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2015, ss. 250-252.
- _____, *Kalecerp ve Mücellit- Konya Mahalleleri Tarihi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2016.
- _____, *Sephavan-Sebehon-Konya Tarihi Mahalleleri*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015.
- _____, “Kalecik Mahallesi”, *Konya Semt ve Mahalleleri I*, (Edt. Muhammet Ali Orak), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2013.
- UYSAL, Mehmet, “Tarihi Süreçte Geleneksel Konya Çarşısı İçin Bir Mekânsal Analiz”, *Milli Folklor Dergisi*, C. 11, S.86, 2010, ss. 149-162.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2014.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Aile”, *Aile Yazıları I, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/1*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1991, ss. 27-32.
- ÜREKLİ, Bayram, Hüseyin Muşmal, “Konya’da Faaliyet Gösteren Esnaf Grupları ve Tarihi Meslekler”, *İpek Yolu Konya Kitabı XV-I-II, Özel Sayı, Kaybolmuş ve Kaybolmaya Yüz Tutan Meslekler*, (Ed. Kerim Çınar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2015, ss. 84-106.
- ÜSTÜNDAĞ, Nagehan, “Osmanlı’da Şehir ve Şehri Geliştiren Unsurlardan Biri Olarak Ayanlar: Vidin ve Rusçuk Örneği (18. Yüzyıl)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Ankara 2005, ss. 149-167.
- YAKUT, Esra, “Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi’nin “Fetva-yi Ali Efendi” Adlı Fetva Mecmuasına Göre Osmanlı Toplumunda Aile Kurumunun Oluşması ve

Dağılması”, *Ankara Üniversitesi OTAM Dergisi*, S. 7, Ankara 1996, ss. 287-318.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “XVII. Asır. Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, *Vakıflar Dergisi*, S. 18, Ankara 1984, ss. 5-42.

_____, *18. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

_____, “Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 183-215.

YEL, Ali Murat -Mustafa Sabri Küçükaşcı, “Mahalle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, s. 324-326.

YÖRÜK, Doğan, “Weber’in İktisadi Şehri ile Osmanlı’nın Pazar Şehrini XV. Yüzyılın Karaman Eyaleti Şehirlerinde Aramak”, *3. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, 6-8 Mart 2015 Şanlıurfa*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 2015, ss. 41-56.

_____, “XVI. Yüzyılda Konya Şehrindeki Ticari Faaliyetleri Etkileyen Unsurlar”, *Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı Konya Kitabı XVI Konya Ticaret Tarihi*, (Ed. Abdülkadir Buluş-Caner Arabacı), Konya 2018, ss. 229-248.

_____, “XVI. Yüzyılda Konya Şehir Ekonomisi”, *SUTAD*, S. 42, Güz 2017, ss. 353-379.

_____, “Akşehir Kent Merkezinin Nüfus Yapısı”, *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, ss. 165-198.

_____, “Konya Kazasında Yerleşme ve Nüfus (1584-1642)”, *INOCTE, Uluslararası Osmanlı Araştırmalarında Yeni Eğilimler Kongresi (7-9 Ekim 2016), Bildiriler Kitabı*, Bosna Hersek 2016, ss. 163-182.

WEBER, Max, *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*, (Çev. Musa Ceylan), Yarın Yayınları, İstanbul 2018.

III. İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.konyapeda.com/makale/92/abdulmumn-megarbe-mescd> (E.T. 22.11.2022).
- <https://www.konyapeda.com/makale/92/abdulmumn-megarbe-mescd> (E.T. 22.11.2022).
- <https://www.konyapeda.com/makale/92/abdulmumn-megarbe-mescd> (E.T. 22.11.2022).
- <https://www.konyapeda.com/makale/3185/mucellt-mescd> (E.T. 23.11.2022).
- <https://okuryazarim.com/konya-sehrinin-tarihi-ve-kurulus-sureci> (E.T. 29.11.2022).
- <https://www.konyapedia.com/makale/3404/sukran-mahallesi-mescidi> (E.T. 09.03.2023).
- <https://www.konyapedia.com/makale/3404/sukran-mahallesi-mescidi> (E. T. 07.06.2023).
- <https://www.konyapedia.com/makale/3484/sahin-aga-cesmesi> (E.T. 09.06.2023).
- <https://www.selcuklumisasi.com/architecture-detail/bulgur-tekkisi-mescidi> (E.T 09.06.2023).
- <https://mapio.net/pic/p-11756327/> (E. T. 09.06.2023).
- <https://www.konyapedia.com/makale/1595/gevraki-cesmesi> (E. T. 09.06.2023).
- <https://www.konyapedia.com/makale/2954/kurkcu-mescidi> (E.T 09.06.2023).
- <https://haritane.com/alaaddin-sukran-mahallesi-haritasi-432765/#prettyPhoto> (E. T. 16.06.2023).

EKLER

Ek-1 Şükran Mahallesi'nde Yapılan Ev Satışları⁸⁹³

KŞS.	B. NO	SATAN	ALAN	ÖZELLİK	MÜLK TÜRÜ	FİYAT	TARİH	AÇIKLAMA
10	16/1	Kerime bint es-Seyyid Mehmed	es-Seyyid Ali Seyyid Hüseyin Cemil ve Aline	Oda Örtme Avlu	Ev	5100 Akçe	H. 10 Receb 1070/M. 22.03.1660	Kendisine miras kalan evi kardeşlerine satmıştır.
10	210/4	Şerife Kerime bint es-Seyyid İmam Çelebi	İbrahim bin Hüseyin	Sofa, Tabhane, İzbe, Avlu	Ev	3500 Akçe	H. 1-10 C. evvel 1071/M. 2- 11.01.1661	
11	56/5	Derviş Hamza bin Nasuh	Şahin bin Abdullah	Tabhane, Sofa, Örtme, Avlu, Eşcâr-ı ve Kütûmu	Ev	10 Esedi Kuruş	H. 24 Sefer 1072/M. 19.10.1661	
12	106/2	Ayşe bint Hasan Efendi	Abdi Beşe bin Abdülcelil	Sofa, 4 Oda, 3 Tabhane, Yazlık, 3 kır'a avlu	Ev	24.000 Akçe	H. 24 Şaban 1074/M. 22.03.1664	Vekalet sebebiyle satılmıştır.

⁸⁹³ Tablonun oluşturulması esnasında kullanılan Konya Şer'iye Sicillerinden 10, 11, 12, 13, 14, 16, 32, 38, 42, 43, 47, 50, 51, 52, 53 ve 54 numaralı olanları daha
öncesinde yapılan transkripsiyonlardan istifa ile geri kalan 15, 19, 24 numaralı olanları orijinal defterlerden transkripte edilerek kullanılmıştır.

12	212/3	Mehmed bin Ali	Bedras Veled-i Bog�z	Sofa, Oda, 2 Tabhane, �rtme, 2 Avlu	Ev	5000 Akçe	H. 2 Sefer 1075/M. 25.08.1664	
13	61/3	Ali bin �mer	Salih A�a bin Mehmed A�a	2 Tabhane, Ahır, Avlu	Ev	58 Esedî Kuruş	H. 3 Z�l-hicce 1087/M. 07.01.1677	
13	85/2	Havva bint Mehmed	Mehmed Çelebi	Fevkani Oda, Tahtani İzbe, Tabhane	Ev (Avlu)	-	H. 28 Z�l-hicce 1087/M. 02.03.1677	Hibe edilmiş
13	138/1	Mümine bint Abdi	es-Seyyid Mustafa Çelebi	Tabhane, Sofa, Oda, İzbe, �rtme, 2 Avlu	Ev	60 Esedî Kuruş	H. 22 Sefer 1088/M. 16.04.1667	İbn T�t� Mahallesinde oturup şükran Mahallesindeki evini satmıştır.
14	144/3	Hüseyin Bey İbn Musa	el-Hac Mustafa bin Yusuf	Sofa, Tabhane, Avlu	Ev	30 Esedî Kuruş	H. 21 C. Ahır 1081/M. 05.11.1670	
15	12/1	şahin Bey bin Abdullah	es-Seyyid Mustafa �elebi bin es-Seyyid Mehmed	Sofa, �rtme, Avlu Tabhane,	Ev	7800 Akçe	H. 18 Receb 1081/M. 01.12.1670	
15	85/3	el-Hac Mustafa bin Yusuf	Kirkor Veled-i Allahverdi	Sofa, Tabhane, Oda, 2 �rtme, İzbe, Avlu	Ev	70 Kuruş	H. 10 Z�l-ka'de 1081/M. 01.04.1671	

15	111/5	Ali bin Ömer Mehmed bin Nasuh	el-Hac Ahmed bin Mehmed	Tabhane, İzbe, 2 Avlu	Ev	43 Kuruş	H. 23 Zîl-ka'de 1081/M. 03.04.1671	
16	10/3	es-Seyyid Sinan Çelebi ibn es-Seyyid Şahin	Kıdvetü'l emâsîl vel-akrân Salih Ağa bin Mehmed Ağa	Dahiliyesi, Sofa, 2 Oda, Tabhane, Örtme ve Avlu, Hariciyesi 2 Fevkani Oda, Yazlık, Tahında 2 Oda, Ahır, Samanlık ve Avlu	Ev	500 Esedî Kuruş	H. 20 Rebî'ül evvel 1083/M. 16.07.1672	
16	94/3	el-Hac İbrahim bin Mustafa Efendi	Osman bin Mehmed Çelebi el-Hac	Fevkani Oda, Yazlık, Ahır, Avlu	Ev	62,5 Kuruş	H. 9 Ramazan 1083/M. 29.12.1672	
19	53/2	Halil bin Mehmed	Zevci Aişe bint İsmail	İzbe, Tabhane, Oda, Kiler ve Avlu, eşcâr müştemiât	Ev	5000 Akçe	H. 8 Safer 1084/M. 25.05.1673	
24	221/1	Mehmed bin Ömer	Hasan bin Mehmed	Tabhane, Örtme, Avlu	Ev	16 Kuruş	H. 4 Receb 1089/M. 22.08.1678	
24	226/3	Mustafa bin Hasan	el-Hac Ahmed bin el-Hac Mehmed	Oda, Tabhane, Avlu	Ev	4100 Akçe	H. 7 Receb 1089/M. 25.08.1678	
24	237/1	Hatun bint Evanos Nasrani	Emine bint Veli	Sofa, 2 Tabhane, Avlu	Ev	130 Kuruş	H. 24 Receb 1089/M. 11.09.1678	Ölen kişinin borcunu ödemek amacıyla satılmıştır.

32	108/2	Halil bin Molla İbrahim	Kazer Veled-i Artin	Oda, Tabhane, Örtme, Ahır, Avlu	Kiler, Ev	60 Kuruş	H. 6 Şaban 1110/M. 07.02.1699	Evin bedeli vakfa aittir. Vakfın mütevellisi vakıf malı ile aldığı evi vakfa daha fazla menfaat gerekeceği ile satmıştır.
38	129/3	Emine bint Veli	Hurubsima bint Hacator	Tabhane, Dezgâh evi, Avlu	Sofa, Ev	112 Esedî Kuruş	H. 16 Muharrem 1104/M. 09.10.1692	
42	42/2	Mehmed bin Dede	Ayşe bint Mehmed	Y.M Sofa, Oda, Tabhane, S.M. Yazlık, Fevkanî Oda, 2 Tahranî Oda, 2 Avlu	Ev	Yediler Mahallesin deki ev ile Şükran Mahallesin deki ev takas edilmiş haricinde bir kıymetli mînder verilmiştir.	H. 28 Receb 1118 M. 05.11.1706	Takas ile satış gerçekleştirilmiştir
43	45/2	Simâven Veled-i Evânîs	Mehmed bin el-Hac Hüseyin	Oda, Tabhane, Örtme, Avlu	Kiler, Ev	75 Kuruş	H. 28 Rebî'ül-ahîr 1119/ M. 29.07.1707	Bir buğday miktar

43	144/1	Mustafa bin Ali	Abdullah Halife ibn el-Hac Mustafa	Tahtani Oda, Sofa, Tabhane, Kiler, Avlu	Ev	74,5 Kuruş	H. 15 Şa'bân 1119/ M. 11.11.1707	Değerinden fazla fiyata satılmıştır
43	232/2	Rahime bint Hasan	es-Seyyid Mehmed	Tabhane, Ahır, Örtme, Avlu Oda,	Ev	54 Kuruş	H. 14 Zî'l-hicce 1119/ M. 07.03.1708	
47	5/2	Ümmü bint Hasan	es-Seyyid Ahmed	Oda, Örtme, Avlu Tabhane,	Ev	50 Kuruş	H. 15 Cemâziye'l-evvel 1128/ M. 07.05.1716	Ümmü bint Hasan eşine satılmıştır.
47	154/4	Yusuf bin Abdullah	Ahmed Efendi	Yazlık, Tahtani, Oda, Ahır, Kenef, Avlu	Ev	140 Kuruş	H. 29 Zî'l-ka'de 1128/ M. 14.10.1716	
50	156/3	Ayşe bint Ali	Abdülkadir ibn el- Hac Yusuf	Oda, Tabhane, Kiler, Avlu	Ev	25,5 Kuruş	H. 3 Muharrem 1139/ M. 31.08.1726	
51	103/3	Ayşe bint el-Hâc İsa bin Abdullah	Ömer bin Mustafa	Oda, Avlu	Ev	16 Kuruş	H. 2 Sefer 1141/ M. 07.09.1728	
52	154/4	Şahin Mehmed Bey ibn Abdurrahman	Ömer bin Mustafa	Samanlık, eşcâr ve Kürümü Avlu	Ev	57 Kuruş	H. 16 Zî'l-ka'de 1143/ M. 23.05.1731	
53	55/3	Hüseyin bin Yusuf	el-Hâc Ebubekir bin Hacı Ali	Oda, Tabhane, Kiler, eşcâr-ı Kürümü, Avlu	Ev	100 Kuruş	H. 27 Zî'l-ka'de 1148/ M. 09.04.1736	

53	165/3	Emine bint Mustafa	Derviş bin Derviş Mustafa	Fevkani Oda, Kiler	Ev	210 Kuruş	H. 14 Cemâziye'l-evvel 1149/ M. 20.09.1736	
53	193/2	Abdülkadir bin Yusuf	Eşe bint Mehmed	Tabhane, Yazlık, Avlu	Ev	114 Kuruş	H. 24 Receb 1149/ M. 28.10.1736	
54	93/2	es-Seyyid Abdullah es-Seyyid Mehmed bin	es-Seyyid el-Hâc Mehmed ve es-Seyyid Abdullah	2 Sofâ, 2 Eminde, 1 Oda, Avlu (Zir-i Bodrum)	Ev	220 Kuruş	H. 13 Cemâziye'l-evvel 1151/ M. 29.08.1738	Bu ev ile birlikte Meram'da bulunan bağda satılmıştır.

Ek-2 Şükran Mahallesi'nde Yapılan Dükân Satışları⁸⁹⁴

KŞS	B. NO	YER	SATAN	ALAN	ÖZELLİK	FİYAT	TARİH	AÇIKLAMA
10	23/3	Şükran Mahallesi	es-Seyyid Ali	Alime Hatun	1 Dükân	4000 Akçe	H.16 Receb 1070/M.28.03.1660	Borç için zaruri satışı yapılmıştır.
13	49/3	Şükran Mahallesi	Mahmud Halife bin el-Hâc Receb Halife	el-Hâc Ahmed bin el-Hâc Mehmed	4 Dükân	80 Kuruş	H.14 Zîl-kâ'de 1087/M.18.01.1667	Seb'ahan Mahallesi'nin vakfidir. (Musluk vakfidir.)
13	80-105/1	Şükran Mahallesi	es-Seyyid Satı Çelebi bin es-Seyyid Ahmed	Ahmed bin Mehmed	3 Dükân	80 Kuruş	H.13 Muharrem 1088/M.18.03.1667	80 kuruş haricinde bir miktar buğday verilmiştir
42	51/1	Şükran Mahallesi	Molla Abdullah bin el-Hâc Mustafa	Molla Abdullah bin el-Hâc Mehmed	1 Dükân ½	96 Kuruş	H.7 Şa'ban 1118/M.14.11.1706	Mübadele ile satış Bağ ve dükân hissesi mübadelesi

⁸⁹⁴ Tablonun oluşturulması esnasında kullanılan Konya Şer'iye Sicillerinden 10, 13, 42, 45, 47 ve 52 numaralı olanları daha öncesinde yapılan transkripsiyonlardan istifade edilerek hazırlanmıştır.

42	51/2	Şükran Mahallesi	Yusuf bin Molla Abdullah Yusuf bint Ümmügülşüm Yusuf bint Ayşe	Yusuf bin Mehmed	1 Dükân 6/1 hisse	6 Kuruş	H. 7 Şa'ban 1118/M.14.11.1706	Miras düşen dükânın 6 hissesinden 1'ini kardeşine satmıştır.
45	52/4	Şükran Mahallesi	Mehmed bin Mustafa	el-Hâc Mehmed bin el-Hâc Ali	1 Dükân	80 Kuruş	H. 14 Şa'ban 1126/M.25.08.1714	Para haricinde buğday verilmiştir.
47	12/2	Şükran Mahallesi	Ayşe bint Mehmed	el-Hâc Ahmed Çelebi el-Hâc İbrahim Çelebi	1 Mihçı Dükânı	70 Kuruş	H. 21 Cemâziye'l- evvel 1128/ M. 13.05.1716	
47	37/4	Şükran Mahallesi	Halil bin İbrahim Efendi	el-Hâc Hasan ibn el-Hâc Ahmed	1 Demirci Dükânı	95 Kuruş	H. 12 Cemâziye'l- evvel 1128/ M. 04.05.1716	Fülüs-ı mazi
47	229/3	Şükran Mahallesi	Salihâ bint el-Hâc Receb Ayşe bint İbrahim Fatma Molla Ali Molla İbrahim Molla Osman Salihâ Ayşe Fatma	el-Hâc Süleyman el-Hâc Mehmed ibn Ahmed	1 Dükân	200 Kuruş	H.24 Rebî'ül evvel 1129/M.08.03.1717	Miras olan dükânın satışı
52	103/3	Şükran Mahallesi	Ahmed Çelebi ibn Abdurrahman	es-Seyyid Şeyh el-Hâc Mehmed Arif Efendi	2 Keçeci Dükânı	260 Kuruş	H. 29 Şa'ban 1143/M.09.03.1731	

Ek-3 Şükran Mahallesi'nde Yapılan Bağ Satışları⁸⁹⁵

KŞS.	B. NO	YERİ	SATAN	ALAN	ÖZELLİK	FİYAT	TARİH	AÇIKLAMA
10	44/2	Karâyük	el-Hâc Hüseyin bin Derviş	Marziye bint Yusuf	Harabe ev yeri arz-ı hâliye ve eşcâr-ı müsmire ve 6 tahta bağ	7100 akçe	H.1-10 Şa'ban 1070/M.12-21.04.1660	Vefat eden Ali bin Derviş'in oğlu Ahmed'in amcası tarafından satılmıştır.
10	67/1	Hacıbınar sınırında	Hatice bint Mehmed	Mîmet Çelebi Mustafa Efendi	eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmirei 1 kıt'a bağ	6000 akçe	H.7 Ramazan 1070/M.17.05.1660	
13	147/2	Avgun İmâğı Kurbu	Ayşe bint İsa	İsa bin Mahmud	2 örtme, arz-ı hâliye ve eşcâr ve küşümü 4 tahta bağ	81 Eseti Kuruş	H.22 Sefer 1088/M.26.04.1677	Zaruri nafaka için hisse satışı yapılmıştır.
16	19/3	Hatıp	es-Seyyid Ali Çelebi bin es-Seyyid Hasan	Satılmış bin İbrahim	badam eşcârı 1 kıt'a bağ	56 Eseti Kuruş	H.2 Reb'ül-ahir 1083/M.28.06.1672	

⁸⁹⁵Tablonun oluşturulması esnasında kullanılan Konya Şer'iye Sicillerinden 10, 13, 16, 32, 37, 38, 46 ve 54 numaralı olanları daha öncesinde yapılan transkripsiyonlardan istifade edilerek hazırlanmıştır.

32	156/1	Burhaneddin Köprülü Kurbu	Fahrü'l-akrân Saîh Ağa ibn Mehmed Ağa	Halil Çelebi ibn Molla İbrahim	2 kıt'a arz-ı hâliye ve eşcâr-ı müştemil 1 kıt'a bağ	50 Kuruş	H.26 Ramazan 1110/M.28.03.1699	
32	182/3	Avgun İrnağı Kurbu	Derviş Ali bin Ahmed	İbrahim Beg ibn Halil	1 örtme, 1 arz-ı hâliye ve eşcâr-ı müştemil 1 kıt'a bağ	95 Kuruş	H.19 Şevvâl 1110/M.10.04.1699	
37	196/2	Gödenek Kurbundaki Arslan Bağları	Mevlûd bin Ridvan	Mehmed Beşe ibn el-Hâc İvad	Nehir kenarında olan 2 dönüm bağ	49 Kuruş	H.4 Receb 1103/M.22.03.1692	Borca karşılık satılmıştır. Borcun ödenmesi durumunda sahibine iade edilecektir.
38	83/2	Toruntay	Müşfikhan bint Abdullah	Ömer bin Hüseyin	eşcâr-ı müştemil 8 puşe bağ, 2 pelüt ağacı, 1 kıt'a arsa-i hâliye	30 Kuruş	H.24 Zî'l-kâ'de 1103/M.07.08.1692	Zemini Şeyh Sadreddin vakfına senede 12 akçe icâr
46	246/2	Sudihemi Mahiyesinde çayır bağları mevkisi	Aynî bint Ahmed	Molla Hüseyin bin Mustafa	1 kıt'a arz-ı hâliye ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-ı müsmire 11 ok bağ	52 Kuruş	H.17 Şevvâl 1125/M.06.11.1713	
54	213/2	Kasım Halife Kurbu	Molla Ahmed bin Sarı İbrahim	Hacı Mehmed bin Yusuf	1 örtme, 1 beyt, 1 miktar bostan yeri ve eşcâr ve kürümü, 6 tahta 2 kıt'a bağ	100 Kuruş	H.29 Zî'l-hicce 1151/M.05.04.1739	

Ek-4 Şükran Mahallesi'nde Yapılan Tarla Satışları⁸⁹⁶

KŞS	B. NO	YERİ	SATAN	ALAN	ÖZELLİK	FİYAT	TARİH	AÇIKLAMA
13	62/1	Ateşbâz Sultan Merkadi Kurbu	fahr'ül-emâsıl ve'l-ekârim Salih Ağa ibn Mehmed Ağa	Bâî Ağa ibn İbrahim	eşcâr-ı ve evler harabesini müstemil olan 1 kıt'a tarla	85 Esedi Kuruş	H.4 Zî'l-hicce 1087/M.07.02.1677	Salih Ağa tarafından üç sehm hissesi satılmıştır.
13	204/1	Künden Mevki	Seyyid Ali Çelebi Seyyid Hüseyin Çelebi ibney Seyyid İmam, Cemile	Mahmud bin Mehmed	İğde ağaçları 1 aluç ağacını müstemil 4 dönüm tarla	25 Esedi Kuruş	H.29 Rebî'ül-evvel 1088/M.01.06.1677	
14	139/1	Ateşbâz Sultan Merkadi	Emine bint-i Hacı Abdi	Abdal Veledd-i Çakırlı	2 dönüm tarla	24 Esedi Kuruş	H.13 Cemâziyel-ahir 1081/M.28.10.1670	
32	39/3	Tanalar yazusu	İsmail bin Abdurrahman	İbrahim Çelebi ibn İbrahim	çalları müstemil 5 dönüm tarla	13 Kuruş	H.9 Cemâziyel-evvel 1110/M.13.11.1698	
32	234/1	Turuntay	Mehmed bint-i Emine ve Ayşe	Ahmen ibn el-Hâc Mustafa	eşcâr-ı müstemil olan 1 kıt'a arsa	26 Kuruş	H.26 Zî'l-kâ'de 1110/M.26.05.1699	Şeyh Sadreddin vakfına senede 16 akçe icâr
46	86/2	Sultan bağları	es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn es-Seyyid el-Hâc Ahmed	el-Hâc Mehmed bin Yusuf	3 ceviz ağacı mfs evlek tarla	40 Kuruş	H.13 Rebî'ül-ahir 1125/M.05.05.1713	

⁸⁹⁶ Tablonun oluşturulması esnasında kullanılan Konya Şer'iye Sicillerinden 13, 14, 32 ve 46 numaralı olanları daha öncesinde yapılan transkripsiyonlardan istifa edilerek hazırlanmıştır.

**Ek-5 Şükran Mahallesi Mescidi İmâmet Davasına Ait Belgenin Transkripsiyonu
(42 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 156-118/1)**

Mahmiye-i Konya'da Şükrân Mahallesi'nde vâki' mescid-i şerîf evkâfından almak üzere vazîfe-i mu'ayyene ve 'askerî berâtıyla sâbıkan imâm olan İsmâ'îl Halîfe ibn Emrullah nâm kimesne meclis-i şer'-i hafîr-ı lâzımü't-tevkîrde yine vazîfe-i mu'ayyene ve mâliye tarafından berât-ı şerîf-i 'âlîşânla hâlâ imâmı olan işbu râfi'ü'l-kitâb 'Abdullah Halîfe ibn el-Hâc Mustafâ nâm kimesne mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp ben mescid-i mezbûrda 'askerî berâtı ile imâm olup hidmet-i imâmetde kusûrum yoğiken merkûm 'Abdullah beni târik-i hidmetdir deyu hilâf-ı inhâ ref' itdirüp mâliye tarafından imâmet-i merkûmeyi kendi üzerine berât itdirmekle bana küllî gadr eylemişdir su'âl olunup takrîri tahrîr olunması matlûbumdur didikde gıbbe's-su'âl merkûm 'Abdullah Halîfe cevâbında mescid-i mezbûr ahâlisinden olup yedimde olan berât-ı 'âlîşânda mestûrû'l-esâmî olan kimesneler târîh-i kitâbdan bir sene mukaddem mahmiye-i mezbûre kâdısı olan fazîletli nâ'ib 'Alâ'eddîn Efendi huzûruna gelüp mezbûr İsmâ'îl Halîfe târik-i hidmet olup imâmet-i merkûme mâliye olduğun haber virdiklerinde mezbûr İsmâ'îl Halîfe şer'an 'azle müstehak olmağın mûmâ-ileyh nâ'ib 'Alâ'eddîn Efendi dahî 'arz virmekle Devlet-i 'Aliyye tarafından bin yüz on yedi senesi Zî'l-ka'desinin on altıncı günü târîhiyle müverrah virilen rû'us-ı hümâyûn mûcibince yedime berât-ı şerîf-i 'âlîşân sadaka ve ihsân buyurulmağla binâ'en 'alâ zâlik imâmet-i merkûmeye mutasarrıf ve edâ-i hidmet iderim deyu def'le mukâbele ve berâtını ibrâz eyledikde gıbbe'l-istintâk ve 'akîbe'l-inkâr hakikat-i hâl bî-garaz müslimînden istihbâr olundukda mahalle-i mezbûre sükkânından olup mescid-i mezbûrda müdâvim-i cemâ'at olanlardan es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Mehmed ve el-Hâc Mustafâ bin Derviş ve el-Hâc Velî bin Mehmed ve Ahmed bin Mahmûd ve Mehmed bin 'Alî Dede ve Mustafâ bin 'Alî nâm kimesneler li-ecli'l-ihbâr meclis-i şer'a hâzırûn olup istihbâr olunduklarında fi'l-vâki' mezbûr İsmâ'îl Halîfe târik-i hidmet olup 'azli lâzım geldiğini bundan akdem mevlânâ-yı müşârûn-ileyh hazretlerine mahalle-i mezbûre ahâlisinden berât-ı şerîf-i 'âlîşânda mestûrû'l-esâmî olan kimesneler inhâ itmekle mevlânâ-yı müşârûn-ileyh dahî der-devlete i'lâm itmişdir mezbûr İsmâ'îl Halîfe'ye gadr gayr-ı vâki'dir deyu 'alâ tarîki's-şehâde haber vermeleriyle mezbûr İsmâ'îl Halîfe bilâ sened imâmet-i merkûmeye mu'ârazadan men'

olunup mâ-vaka‘a bi‘t-taleb ketb olundu fî‘l-yevmi‘r-râbi‘ ve‘l-‘ısrîn min Şevvâli‘l-mükerrerem li-sene semâni ‘aşere ve mi‘ete ve elf (14 Şevvâl 1118 / 19 Ocak 1707).

Ek-6 Şükran Mahallesi’nde Kapiya Katran Sürme Olayına Dair Belgenin Transkripsiyonu (38 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 114-74/2)

Bi‘l-fi‘l Eyâlet-i Karaman’a mutasarrıf olan düstûr-ı mükerrerem müşîr-i mufahham vezîr-i rûşen-i zamîr ‘izzetlü sa‘âdetlü Halîl Pâşâ edâmellahü te‘âlâ iclâluhu hazretlerinin mütesellimi olan fahrü‘l-emâsil ve‘l-akrân Seyyid Mehmed Ağa tarafından husûs-ı âtiyyü‘l-beyâna mübâşir ta‘yîn olunan Kâtib Yûsuf Efendi meclis-i şer‘-i şerîfe mahmiye-i Konya’da Şükrân Mahallesi sükkânından hâmil-i hâze’s-sifr Simâven veled-i Kirkor nâm zimmîyi ihzâr ve mahzarında takrîr-i kelâm ve ta‘bîr-i ‘ani‘l-merâm idüp târîh-i kitâb gicesi merkûm zimmînin zokak kapusuna katran sürmüşlerdir merkûmun ve menzilinde olan ı‘yâlinin keyfiyet-i hâlleri ve mazınası su‘âl ve istihbâr olunması matlûbumdur didikde gıbbe’s-su‘âl merkûm zimmî cevâbında târîh-i kitâb gicesi benim zokak kapusuna katran sürülmüş lâkin fâ‘ili ma‘lûmum değildir ve ‘ıyâlimde olanlar ehl-i ‘ırz kendi hâllerindedir didikden sonra mahalle-i mezbûre ahâlisinden el-Hâc Seyyid Mustafâ ibn el-Hâc ‘Osmân ve İbrahîm bin Hüseyin ve Mehmed bin Mustafâ ve Mehmed Beşe ibn İvâd ve el-Hâc Ahmed bin ‘Alî ve el- Hâc Halîl bin Ahmed ve Molla İsmâ‘îl bin Emrullah ve Yûsuf ibn ‘Abdullah ve Halîl bin Molla İbrahîm ve Mustafâ bin Süleymân nâm kimesneler li-ecli‘l-ihbâr meclis-i şer‘a hâzırûn olup eserü‘l-istihbâr mezbûr Simâven kendi ve zevcesi ve ‘ıyâlinde olanlar bi‘l-cümle ehl-i ‘ırz müstakîm kendi hâllerinde kimesnelerdir ve hâricden dahî yaramaz ma‘kûlesinden gelür gider yokdur bu âna gelince hükkâm-ı kirâm tarafından dahl olunmak icâb ider hâlleri mesmû‘umuz olmamışdır deyu her biri haber virmeğin mübâşir-i merkumu mu‘ârazadan men‘ bir le mâ-vaka‘a bi‘t-taleb ketb olundu fî‘l-yevmi‘s-sâlis ‘aşer min Zî‘l-ka‘deti‘ş-şerîfe li-sene selâse ve mi‘e ve elf (13 Zî‘l-ka‘de 1103 / 27 Temmuz 1692).

Ek-7 Şükran Mahallesi'nde Fahiş Fiyatla Satılan Ev Davasında Sulh Olmasına Dair Belgenin Transkripsiyonu (43 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 195-144/1)

Mahmiye-i Konya'da Şükrân Mahallesi sâkinlerinden Mustafâ bin 'Alî nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzımü't-tevkîrde işbu râfî'ü'l-kitâb Molla 'Abdullah Halîfe ibn el-Hâc Mustafâ nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp mahalle-i merkûmede vâki' bir taraftan es-Seyyid el-Hâc İbrahîm Çelebi mülkü ve bir taraftan es-Seyyid el-Hâc Mustafâ mülkü ve bir taraftan tarîk-i hâs ve bir taraftan tarîk-i 'âmm ile mahdûd olan bir bâb tahtânî oda ve bir sofa ve bir bâb tabhâne ve bir kilar ve bir havluyu müstemil mülk menzili-mi bi-cümleti't-tevâbi' ve'l-levâhık ve kâffetü'l-hukûk ve'l-mürâfık merkûm Molla 'Abdullah Halîfe'ye târîh-i kitâbdan dokuz ay mukaddem İstanbul'da yetmişdörtbuçuk guruşa bey'-i bât-ı sahîh-i şer'î ile bey' idüp ol dahî semen-i merkûm ile iştirâ ve kabûl ve yedinden kabz-ı semen idüp ve teslim-i mebî'a teslim idüp İstanbul'da Mahmûdpâşâ Mahkemesi'nde nâ'ibü's-şer'î's-şerîf olan Mehmed Efendi huzûrunda ikrâr idüp yedine hüccet-i şer'îye vermişidim hâlâ menzil-i mezbûrda semen-i fâhiş ile bey' eyledim deyu merkûm Molla 'Abdullah Halîfe'den taleb ve da'vâ ve redd-i semen ve kabz-ı mebî' murâd eylediğimde ol dahî semen-i fâhişi inkâr ile münâza'a üzere iken bi-tavassuti'l-müslimîn 'alâ tarîki's-sulh menzil-i mezbûr mukâbelesinde merkûm Molla 'Abdullah Halîfe yedinden altı guruş alup kabûl ve kabz idüp menzil-i mezbûr da'vâsından ferâgat idüp zimmetini ibrâ-i 'âmm kâtî'ü'l-hısâm ile ibrâ ve iskât eyledim ba'de'l-yevm menzil-i mezbûra müte'allık da'vâ ve nizâ'ım kalmadı didikde gıbbe't-tasdîk mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu fi'l-yevmi'l-hâmis 'aşer min Şa'bânî'l-mu'azzam li-sene tis'a 'aşerete ve mi'ete ve elf (15 Şa'bân 1119 / 11 Kasım 1707).

Ek-8 Şükran Mahallesi Mescidi Vakfına Ait Olan Dükkânın Yola Zararı Davasına Dair Belgenin Transkripsiyonu (40 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 52-39/2.)

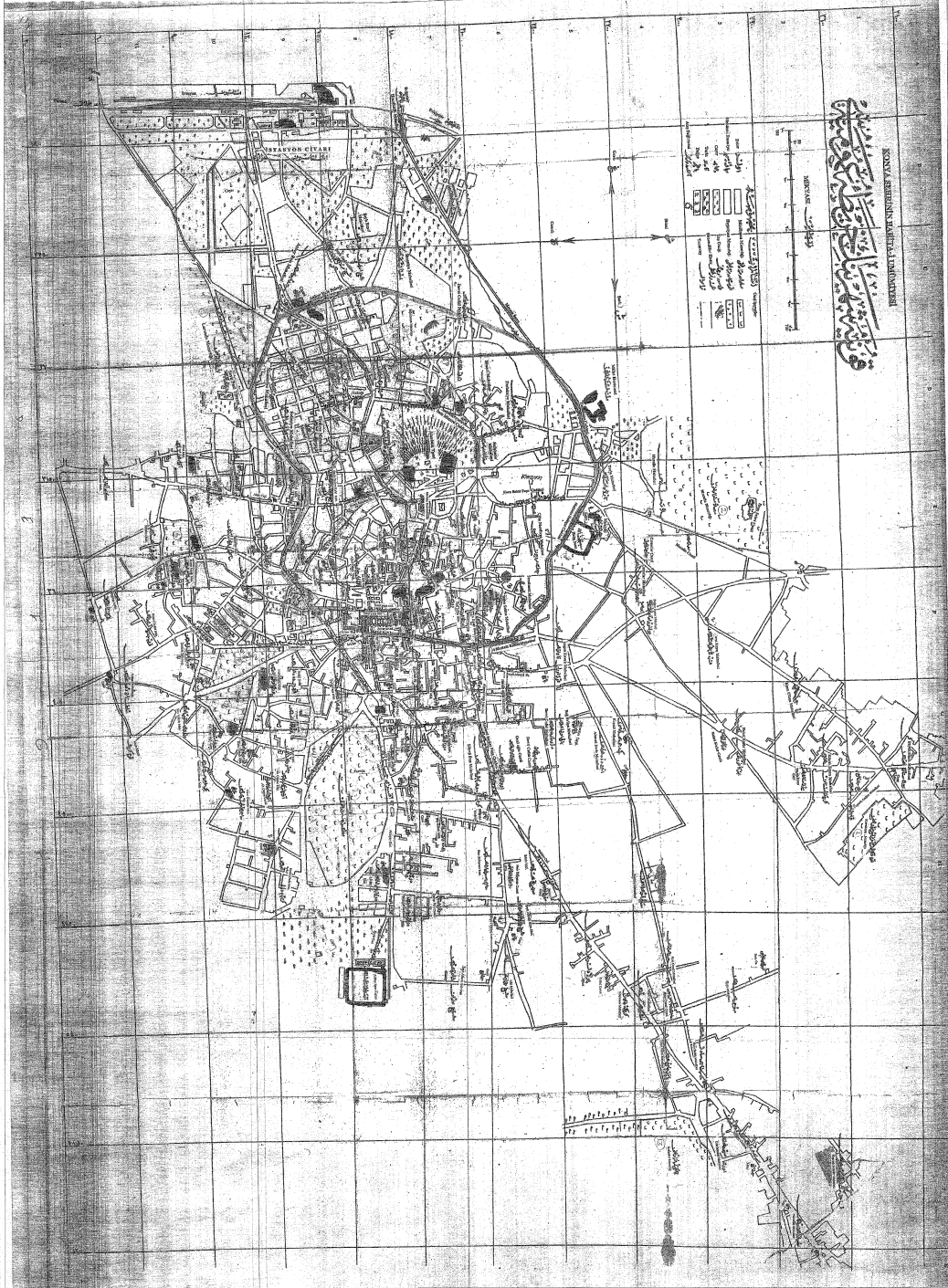
Husûs-t âtiyyü'l-beyânın mahallinde istimâ' ve fasl ve tahrîri için gıbbe'l-iltimâs savb-ı şer' den Mevlânâ es-Seyyid Mehmed Efendi ibn Siyâvuş Ağa irsâl olunup ol dahî mahmiye-i Konya'da Postalcılar Sûku'nda vâki' zikri âti dekkânın üzerine varup zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmi olan müslimîn ile 'akd-ı meclis-i şer'-i şerîf olundukda ba'isü'l-kitâb zehrü'l-kuzât Sarâczâde dimekle ma'rûf 'Abdulkerîm Efendi meclis-i ma'kûd-ı mezbûrda takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i 'ani'l-merâm idüp işbu mu'âyene olunan bir bâb etmekçi ve dört bâb 'attâr dükkânları târîh-i kitâb senesinde vâki' ihrâkda muhterik oldukda ben iştirâ ve temellük idüp vaz'-ı kadîmî üzere ebniye ve sukûfunu tecdîd ve binâ idüp vaz'-ı kadîmden aslâ taşra çıkarmamışiken benim zikr olunan dükkânlarımın kıble tarafında olan tarîk-i 'âmm kenârında vâki' Şükrân Mahallesi Mescidi vakfı olan dükkânı mütevellisi tecdîd ve binâ itdikde vaz'-ı kadîmden dört ayak mikdârı taşradan binâ idüp şimâlen cânibinde olan tarîk-i 'âmmdan dört ayak mevzi' i kendi mütevellisi olduğu vakf dükkâna ilhâk idüp mürûr ve 'ubûr idenlere tazyîk itmişdir cânib-i şer' den nazar ve ehl-i vukûf olan bî-garaz müslimînden istihbâr olunup ihbârları tahrîr olunması matlûbumdur didikde 'udûl-ı müslimînden Seyyid Mehmed Çelebi bin Mustafâ Dede ve el-Hâc Mehmed bin el-Hâc İsmâ'îl ve Postalcı Molla Halîl bin Emrullah ve diğer el-Hâc Mehmed bin Mevlûd ve yeniçeri serdengeçdilerinden Receb Ağa ibn 'Alî ve Kûlahçı el-Hâc Hamza Halîfe ibn Ahmed Halîfe ve Seyyîd 'Alî bin İbrahîm ve el-Hâc Seyyid Hüseyin bin Velî nâm kimesneler li-ecli'l-ihbâr mevzi'-i mezbûra hâzırûn olup dekkân-i merkûmeye ve mârû'z-zikr tarîk-i 'âmma nazar itdiklerinde fî'l-vâki' merkûm 'Abdulkerîm Efendi'nin dükkânları vaz'-ı kadîmî üzere binâ olmuşdur taşra çıkarılmamışdır ve gâ'ib-i 'ani'l-meclis Şükrân Mahallesi mütevellisi binâ itdiği vakf dükkân vaz'-ı kadîmînden dört ayak mikdârı taşradan binâ olunup tarîk-i 'âmmdan dört ayak mevzi' i vakf dükkâna ilhâk itmişdir mürûr ve 'ubûr idenlere ve yüklü hayvânât mürûruna tazyîk itmişdir deyu her biri ihbâr eylediğini mevlânâ-yı mezbûr mahallinde ketb ve tahrîr idüp ba'dehu ma'â ba's olunan el-Hâc 'Ömer Beşe ile meclis-i şer' de gelüp

haber virmeğin mâ-vaka‘a bi‘t-taleb ketb olundu fî‘l-yevmi‘s-sâmin min Şa‘bâni‘l-mu‘azzam li-sene erba‘a ‘aşere ve mi‘e ve elf (8 Şa‘bân 1114 / 28 Aralık 1702).

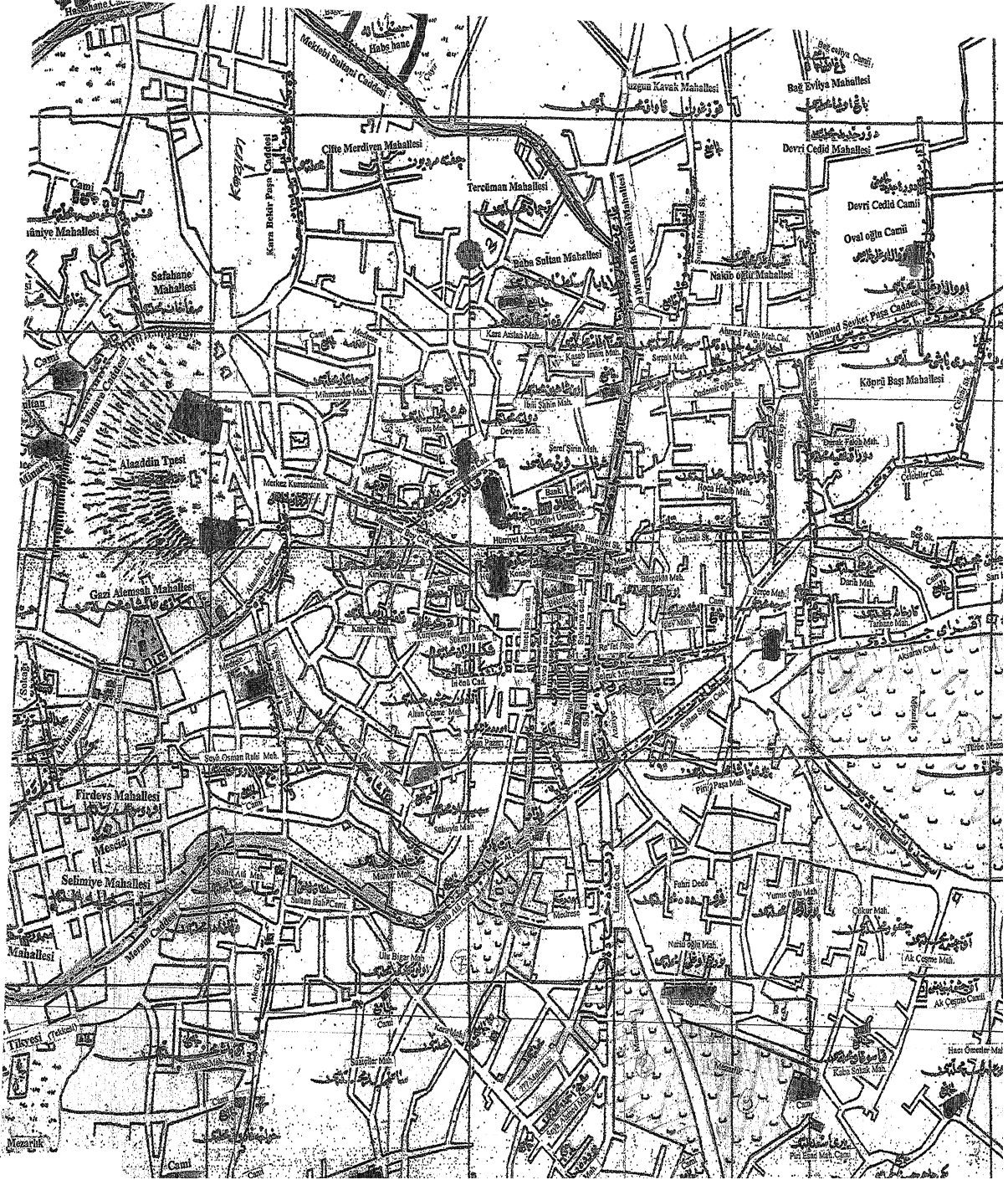
Ek-9 Şükran Mahallesi’nde Şüf’a Hakkına Uymayan Kişinin Dava Edilmesine Dair Belgenin Transkripsiyonu (26 Numaralı Konya Kadı Sicili, s. 130-78/1)

Mahmiye-i Konya sâkinelerinden bâ‘isete‘yî‘l-kitâb Sâliha ve ‘Âyşe bintey Halîl nâm hatunlar meclis-i şer‘-i hatîr-ı lâzîmü‘t-tevkîrde zikri âtî menzile mutasarrıf olan Ebûbekir bin Mustafâ mahzarında üzerine her biri da‘vâ ve takrîr-i kelâm idüp mezbûr Ebûbekir Şükrân Mahallesi’nde vâki‘ hudûdu beynimizde ma‘lûm tahdîd ve tavsîfden müstağnî bir tahtânî oda ve bir dehliz ve önünde rûşenliği ve bir havluyu müştamil olan mülk menzili Süleymân ve ‘Abdî nâm kimesnelerden on dokuz esedî gurus ve üç rub‘a iştirâ ve kabz idüp lâkin zikr olunan odanın üzerinde bizim bir mülk fevkânî odamız olduğu ecilden biz şefî‘alar olmamız ile bundan akdem hîn-i istimâ‘ımızda bi‘l-müvâsebe hakk-ı şüf‘amızı taleb ve işhâd ve tescîl-i şer‘î itmişidik hâlâ yedimizden semen-i mezbûru kabz ve menzil-i merkûmu bize teslîm murâd ideriz su‘âl olunsun didiklerinde gıbbe’s-su‘âl mezkûr Ebûbekir merkûmetânın vech-i muharrer üzere şüf‘alarını ikrâr idüp lâkin hîn-i iştirâda mezbûretâna i‘lâm eyledim anlar dahi istimâ‘ ve sükût eylediler deyü def‘ ile mukâbele idicek ba‘de‘l-istintâk ve‘l-inkâr mezbûr Ebûbekir’den def‘-i meşrûhunu mübeyyine beyyine taleb olundukda ityân-ı beyyineden izhâr-ı ‘acz ve istihlâf itmeğin kable‘t-tescîl merkûmun iştirâsını istimâ‘ ve sükût ve ferâgat itmediklerine merkûmetânın her birine yemîn teklîf olundukda anlar dahi ‘alâ-vefki‘l-mes‘ûl yemîn-i billâhi‘l-‘azîm itmeğin ba‘de‘l-ahzi‘s-semen menzil-i mezkûrdan kasr-ı yedine mezbûr Ebûbekir’e tenbîh birle mâ-vaka‘a bi‘t-taleb ketb olundu fî‘l-yevmi‘s-sâlis ‘aşer min-Zî‘l-ka‘deti‘ş-şerîfe li-sene isneteyn ve tis‘în ve elf (13 Zî‘l-ka‘de 1092 / 24 Kasım 1681).

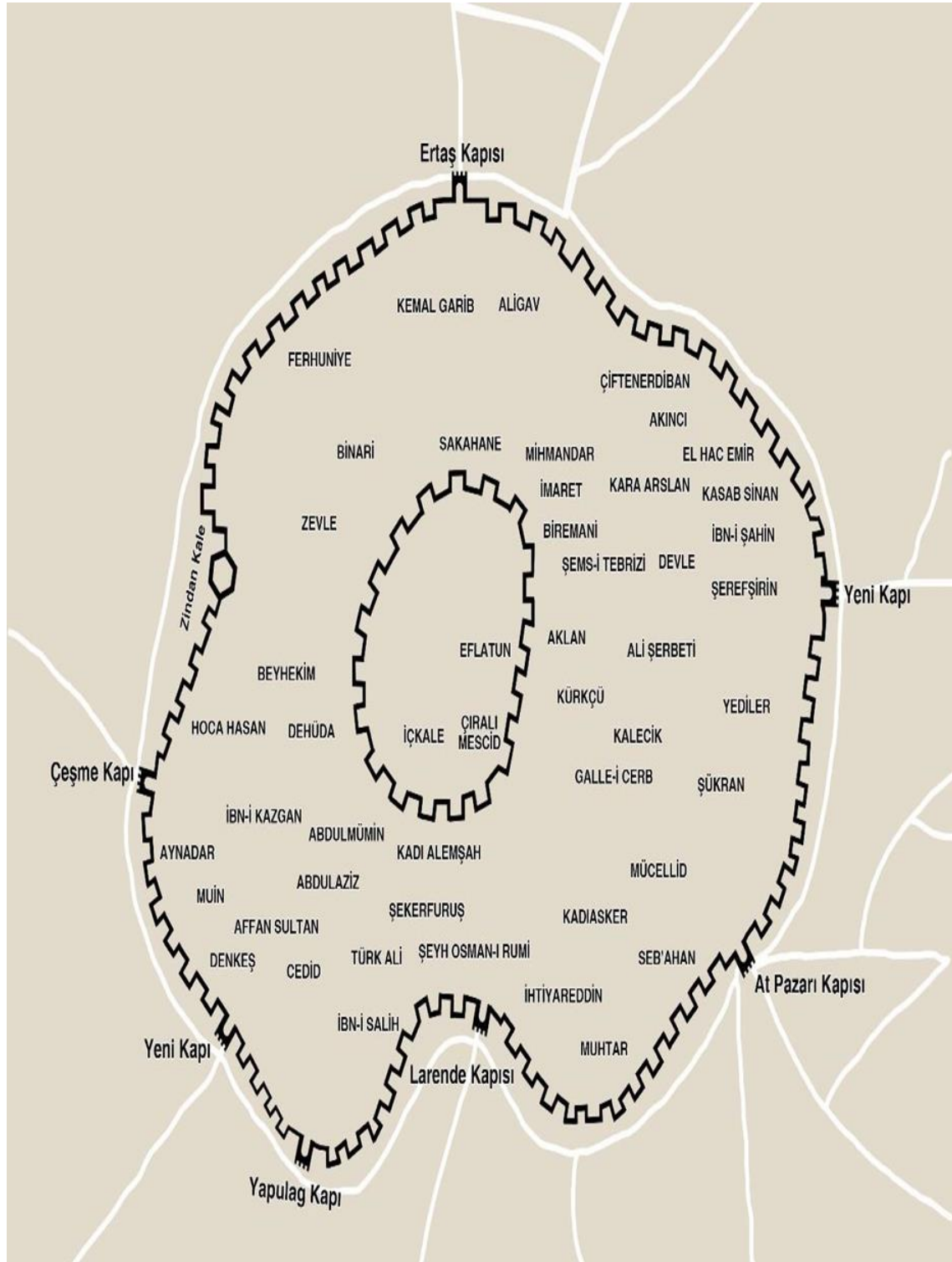
Ek-10 Konya Şehri'ni Gösteren Harita Örneği (Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan)

Ek-11 Şükran Mahallesi'nin Genel Haritası (Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan)

Ek-12 XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Sur İçi Yerleşmeleri (Kaynakçı, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Konya, s. 117).

Ek-15 Günümüz Şükran Mahallesi Sınırlarında Olan Dini ve Sosyal Yapıların Konumlarının Kuşbakışı Görüntüsü (Büyüksahin, Aydın, “Konya Şükran Mahallesi’nde Sivil Mimari Bellek (20. Yüzyıl)”, Konya 2020, s. 118.)

Ek-16 Günümüzde Şükran Mahallesi İçerisinde Yer Alan Dini ve Sosyal Yapılar

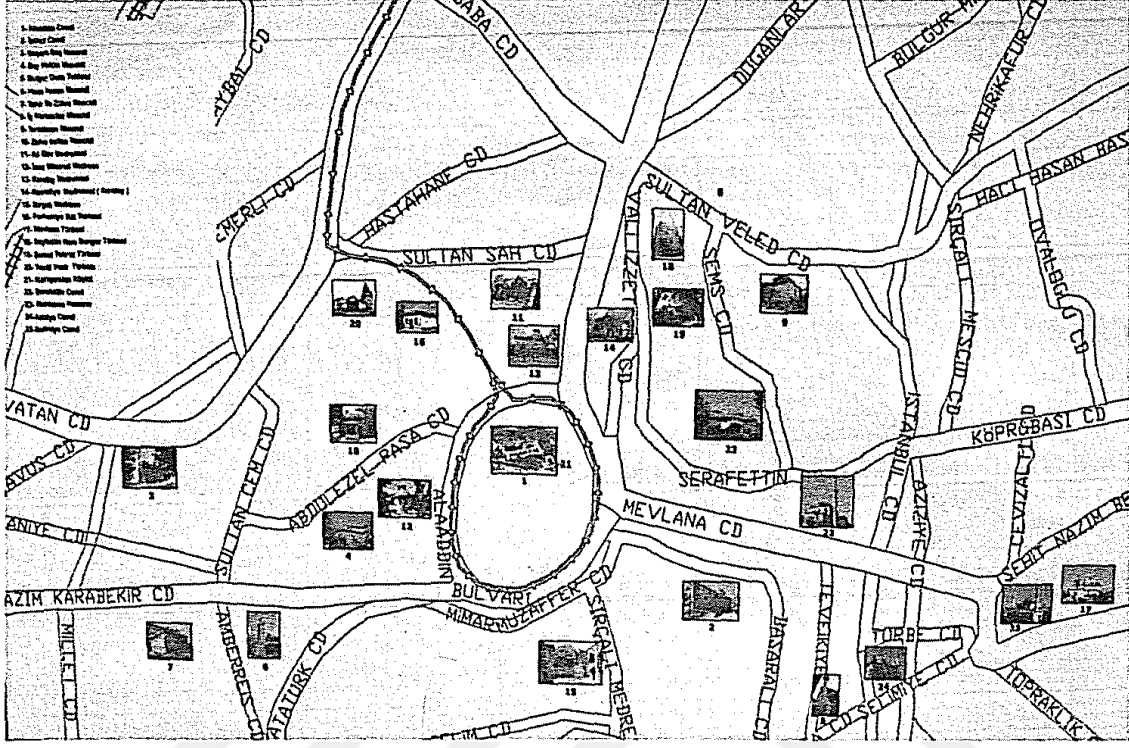
Eser	Önceki Bulunduğu Mahalle	Günümü zde Bulunduğu Mahalle	Fotoğraf	Açıklama-Dipnot
1 Şükran Mescidi	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi		https://www.konyapedia.com/makale/3404/sukran-mahallesi-mescidi (E.T 09.03.2023)
2 Fettahiye/Simavlı Medresesi	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi		Bu medrese günümüzde Sahipata Katlı Otoparkının altında kalmıştır.
3 Konevi Hafız İsmail Efendi Medresesi	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi		Günümüzde Sahipata Katlı otoparkının altında kalmıştır. Uz, “Kalecik Mahallesi”, Konya Semt ve Mahalleri, s. 98.
4 Zincirli Han	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi	-	Günümüze ulaşmamıştır.
5 Dedeler Hanı	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi	-	Günümüze ulaşmamıştır
6 Aşçıbaşı Hanı	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi	-	Günümüze ulaşmamıştır
7 Derviş Mehmet Hanı	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi	-	Günümüze ulaşmamıştır.
8 Hacı Hasan Camii	Kalecik Mahallesi	Şükran Mahallesi		Uz, “Kalecik Mahallesi”, Konya Semt ve Mahalleri, s. 104.
9 Kürkçü Hamamı	Kalecik Mahallesi	Şükran Mahallesi	-	Günümüze ulaşmayan Kürkçü Hamamı, 1839’da

					yıkılarak yerine Kara Hafız Medresesi yapılmıştır.
10	Karahafız Medresesi	Kalecik Mahallesi	Şükran Mahallesi	-	Günümüzde yerinde PTT merkez binası bulunmaktadır.
11	Kalecik Mescidi	Kalecik Mahallesi	Şükran Mahallesi		İbrahim Kunt, Necdet B. Soy, Konya Kitabeleri, s. 393.
12	Hasbey Daru'l-Huffazı	Mücellid Mahallesi	Şükran Mahallesi		Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan alınmıştır.
13	Balıkli Çeşme	Mücellid Mahallesi	Şükran Mahallesi		Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan alınmıştır.
14	Erdemşah Mescidi	Kale-i Cerp Mahallesi	Şükran Mahallesi		Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan alınmıştır.

15	Şahin Ağa Çeşmesi	Mücellid Mahallesi	Şükran Mahallesi		https://www.konyapedia.com/makale/3484/sahin-aga-cesmesi (E.T. 09.06.2023)
16	Bulgur Tekkesi	Sephavan Mahallesi	Şükran Mahallesi		https://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/bulgur-tekkesi-mescidi (E.T 09.06.2023)
17	Sephavan Camii	Sephavan Mahallesi	Şükran Mahallesi		https://mapio.net/pic/p-11756327/ (E. T. 09.06.2023)
18	Kapı Camii	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi		Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan alınmıştır.
19	Mücellid Camii	Mücellid Mahallesi	Şükran Mahallesi		-
20	İplikçi Medresesi	Kalecik Mahallesi	Şükran Mahallesi		İplikçi Camii'nin hemen bitişiğinde 13. yüzyılda inşa edilmiştir. Fotoğraf 1940'lı yıllara ait olup Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan alınmıştır.

21	Gevraki Çeşme	Karakurt Mahallesi	Şükran Mahallesi		Günümüzde Furkan Dede Caddesi'nin köşesinde yer almaktadır. https://www.konyapedia.com/makale/1595/gevraki-cesmesi (E. T. 09.06.2023)
22	Sultan Hamamı	Şükran Mahallesi	Şükran Mahallesi		Küçükdağ, Arabacı, Selçuklular ve Konya, s. 321.
23	Kürkçü Mescidi	Kürkçü Mahallesi	Şükran Mahallesi		https://www.konyapedia.com/makale/2954/kurkcü-mescidi (E.T 09.06.2023)
24	İhtiyareddin Çeşmesi	İhtiyareddin Mahallesi	Şükran Mahallesi		Ömer Tokgöz'ün şahsi koleksiyonundan alınmıştır.

Ek-17 Konya'daki Osmanlı ve Selçuklu Yapılarına Ait Bir Plan Örneği (Haşım Karpuz, "Selçuklu Kent Dokusu", s. 54.)

Ek-18 Şükran Mahallesi'ne Ait Eski Fotoğraflar

Şekil-1 Alaeddin Tepesi'nden Şükran Mahallesi'nin Görünümü (Fotoğraf 2018 yılına aittir) (Konya Meram Örneği, s. 138).

Şekil-2 At Pazarı Kapısı ve Larende Kapısı'nın Eski Hallerini Gösteren Gravür Çizimleri (Toru, Konya Meram Örneği, s. 152).

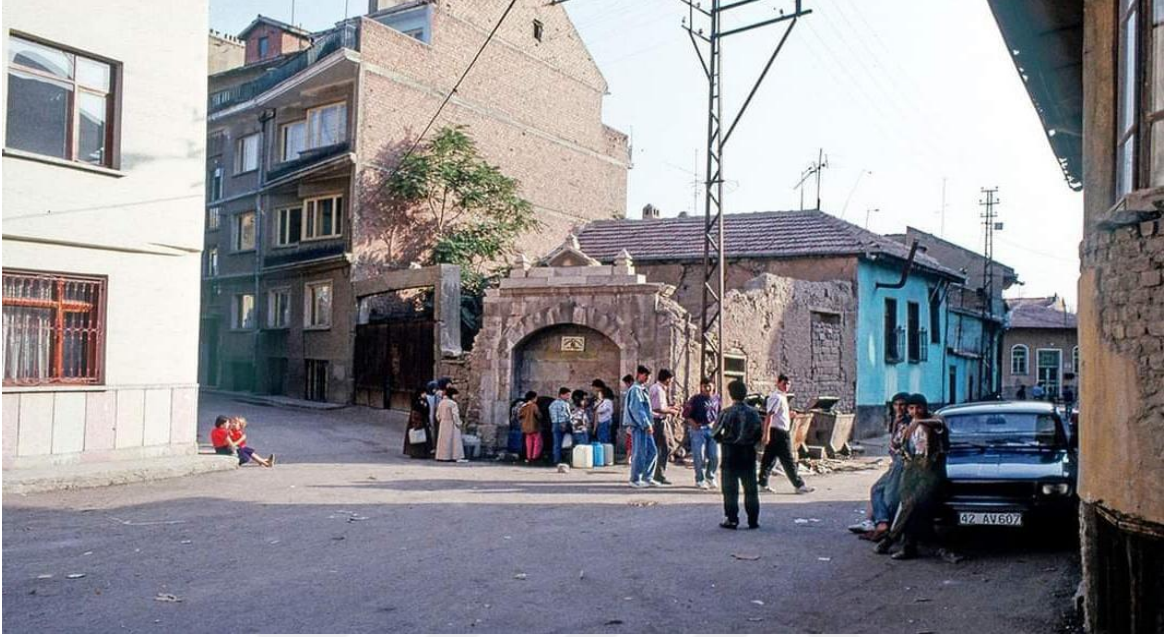
Şekil-3 1910 Yıllarında Konya Surlarına Dair Kalıntılardan Görünüm (Yaşar Barışık-Ömer Tokgöz'ün Şahsi Koleksiyonundan)

Şekil-4 Eski Konya Evleri (Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan)

Şekil-5 2018 Yılında Şükran Mahallesi ve Balıklı Çeşme (Ömer Tokgöz'ün şahsi koleksiyonundan)

Şekil-6 Hatice Hanım Sarnıcı, Şükran Mahallesi'nde Hasbeyoğlu Daru'l-Huffazı'nın doğusunda bulunmaktadır. Fotoğraf 1890 yılına aittir. (Yaşar Barışık'ın şahsi koleksiyonundan)

EK-19 Şükran Mahallesi'ne Ait 2023 Tarihli Fotoğraflar

Şekil-7 Şükran Mescidi'nin Sol Ön Cephe ve Sağ Ön Cepheden Görünümü
(Havva Hepgüler 11.07.2023)

Şekil-8 Şükran Mescidi'nin Arkadan Görünümü (Havva Hepgüler 11.07.2023)

Şekil-9 Şükran Mahallesi Kentsel Dönüşüm Alanından Bir Görünüm (Havva Hepgüler 11.07.2023).

Şekil-10 Şükran Mahallesi'ndeki Yıkılmış Tek Katlı Evlerden Bir Görünüm (Havva Hepgüler 11.07.2023)

Şekil-11 Hotuz Sokağı'ndan Bir Görünüm. Sokağın Başında Şükran Mescidi Bulunmaktadır. (Havva Hepgüler 11.07.2023)

Şekil-12 Seb'ahan Camiinden Bir Görünüm (Havva Hepgüler 11.07.2023)

Şekil-13 Seb'ahan Türbesi (Havva Hepgüler 11.07.2023)

